

TES-İS

TÜRKİYE ENERJİ, SU VE GAZ İŞÇİLERİ SENDİKASI

HAZİRAN 2007

YOKSULLUK ve SOSYAL DIŞLANMA

BAŞYAZI

BARIŞ, HUZUR, BOLLUK, BEREKET

Türkiye zor günlerden geçmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşanan kilitlenmelerle gündeme gelen erken seçim atmosferi, kendisinden beklenen rahatlamayı beraberinde getirmemiş, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik girişimler ile Kuzey Irak'a müdahale meselesi de dahil olmak üzere, çeşitli vesilelerle yaratılan gerginlikler toplumda endişeli bir bekleyişe neden olmuştur. Terör nedeniyle kaybettiğimiz canlar endişemizi daha da artırmakta, barış ve istikrar dolu sabahlara uyanma özlemimiz hayatımızın temel beklentisi haline gelmektedir.

Tüm bu yaşananlar, demokrasinin var olan biçimine sahip çıkmamızın yanı sıra, bugünkü zaaflara neden olan sakıncaları ortadan kaldıracı için her alanda köklü bir demokratik dönüşümün sağlanmasının gerekliliğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Unutulmamalıdır ki, her türlü umut demokratik bir ortamda yeşerebilir. Kendini ifade ancak demokratik ortamların ürünüdür. Demokrasinin askıya alındığı her dönemde ülkemiz büyük yaralar almış, bu yaraların sarılması, üzerinden yıllar geçmesine rağmen başarılammıştır. Yeni yaralar açmanın ülkemize hiçbir yararı olmayacağı gibi, toplumsal alanda yaratacağı travmatik etkiler, hiç şüphesiz, bir önceki yaraların da yeniden kanatılmasına yol açacaktır. Sağlıksız nesiller silsilesine bir yenisi daha ekleyecek olan bu tür yaklaşımlar bir an önce terk edilmeli, sorunların çözümünün gerginliklerde olmadığı fark edilmelidir. İnsanları birbiri ile çatışmaya yönelten politikaların "Türkiye dostu" politikalar olmadığı çok açıktır.

Ülkemizin ekonomik alanda da bir demokratikleşmeye ihtiyacı olduğu açıktır. Gelir dağılımı adaletsizliğinin her geçen gün arttığı, uygulanan ekonomik politikalar nedeniyle yoksulun daha yoksul, zengin daha zengin olduğu bir ülkede, toplumsal barıştan bahsedilemeyeceği ortadadır.

Gelirler arasında dengenin kurulması, işsizliğe çözüm bulacak politikaların üretilmesi, eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık alanlarındaki sosyal devletten giderek uzaklaşmayı beraberinde getiren uygulamaların bir an evvel terk edilmesi ertelenemeyecek bir gereklilik olarak önümüzde dururken, çalışanı güvencesiz hale getiren düzenlemelerin bir an önce gözden geçirilmesi günümüzün temel beklentisidir. Seçime hazırlanan tüm siyasi partilerin, "seçim propagandası" yaklaşımından sıyrılıp, bahsettiğimiz konuların Türkiye'nin temel meseleleri olduğunu kavraması ve bu konularda çözüme yönelik samimi yaklaşımlarda bulunması gerekmektedir.

Gerek siyasi platformda yaşanan gerginlikler, gerekse ekonomik uygulamalar nedeniyle Türk halkı yorgun düşmüştür. Artık aradığı huzur ve bolluk ortamıdır. Türk Halkı, geleceğe güvenle bakmak istemektedir.

Diliyoruz ki, sandıktan barış çıkar, huzur çıkar, bolluk, bereket çıkar.

Mustafa Kumlu
Genel Başkan

TES-İŞ'ten

12. Dönem Toplu İş Sözleşmesi Görüşmelerinde
Sona Doğru

TES-İŞ Başkanlar Kurulu Toplandı

Şanlıurfa TES-İŞ Anadolu Lisesi Başbakan
Erdoğan Tarafından Açıldı

TES-İŞ Osmaniye Kadirli Eğitim Uygulama ve İş
Eğitim Merkezi Açıldı

Ağrı-Patnoslu Öğrencilerden Kumlu'ya Mektuplar

TES-İŞ'ten •

12'nci Dönem Toplu İş Sözleşmesi Görüşmelerinde Sona Doğru

TES-İŞ ile KAMU-İŞ arasında TEDAŞ, TEİAŞ, EÜAŞ, TETAŞ, EİEİ, DSI ve İller Bankası işyerlerini kapsayan 01.03.2007-28.02.2009 yürürlük süreli 12'nci dönem işletme toplu iş sözleşmelerinin ilk üç turu tamamlandı. Yapılan görüşmelerde ücret, ücrete bağlı artışlar ve çalışma şartlarıyla ilgili olanlar dışında tüm maddelerde mutabakat sağlandı. Ücretle ilgili maddeler, TÜRK-İŞ ile Hükümet arasında süren görüşmelerin sonuçlanmasının ardından ortaya çıkacak çerçeve anlaşması doğrultusunda TES-İŞ ile KAMU-İŞ arasında müzakerelere edilecek.

Görüşmelere TES-İŞ adına Genel Başkan Mustafa Kumlu, Genel Başkan Yardımcısı M. Murat Aytemiz, Genel Sekreter Mustafa Şahin, Genel Mali Sekreter Hasan Tahsin Zengin, Genel Teşkilatlandırma Sekreteri Esat Durmuş, Genel Eğitim Sekreteri Bayram Eren, şube başkanlarından oluşan bir komisyon ve toplu iş sözleşmesi uzmanları katılıyor. İZAYDAŞ işyeri toplu iş sözleşmesi bağıtlandı. Çayırhan Termik Santrali işyeri toplu iş sözleşmesinde

sonuca yaklaşıldı. Sürmekte olan toplu iş sözleşmesi görüşmeleri yaklaşık 65 bin enerji işçisini ilgilendiriyor.

TEDAŞ ve TEİAŞ Genel Müdürlükleri işyerlerini kapsayan işletme toplu iş sözleşmelerinin açılış töreni 25 Nisan günü TEDAŞ Genel Müdürlüğünde yapıldı. Törene TES-İŞ'i temsilen Genel Başkan Mustafa Kumlu, Yönetim Kurulu Üyeleri ve Şube Başkanları katıldı. İşveren tarafını temsilen ise Kamu-İŞ Yönetim Kurulu Başkanı ve TEDAŞ Genel Müdürü Haşim Keklik, Kamu-İŞ Yönetim Kurulu Başkan Vekili ve TEİAŞ Genel Müdürü İlhami Özşahin, Kamu-İŞ Genel Sekreteri Erhan Polat, genel müdür yardımcıları, daire başkanları ve toplu iş sözleşmesi uzmanları katıldı.

Açılış töreninin ilk konuşmasını Haşim Keklik yaptı. Sözlerine 12'nci dönem toplu iş sözleşmesinin ülke, kurumlar ve çalışanlar için hayırlı olması dileğiyle başlayan Keklik, toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin daha önce olduğu gibi karşılıklı saygı ve hoşgörü içinde geçeceğine ilişkin inancını dile

getirdi. Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde makûl ve ölçülü taleplere olumlu bakacaklarını belirten Keklik, ülkenin gelirleri arttıkça çalışanların gelirlerini artırmanın kendilerinin görevi olduğunu söyledi.

Keklik'ten sonra konuşan TEİAŞ Genel Müdürü İlhami Özşahin 32 yıldır enerji sektöründe çalıştığını belirterek, pazarlık sonucunda enerji işçilerine ücret verip iş yaptırmayı etik bulmadığını çünkü enerji işçisinin hakkının ödeneceğini belirtti. Enerji sektöründe çalışanların kaliteli, eksiksiz ve sürekli hizmet verebilmeleri için kafalarında ücret problemi olmaması gerektiğini vurgulayan Özşahin, yine de ülke şartlarının pazarlığı gerektirdiğini söyledi. Özşahin, 12'nci dönem toplu iş sözleşmesinin hayırlı olmasını dileyerek görüşmelerin olumlu sonuçlanacağına ilişkin inancını dile getirdi.

TES-İŞ Genel Başkanı ve TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Kumlu konuşmasına sendikaların bir talep müessesesi olduklarını hatırlatarak başladı.

“Bu ülke bizim, bu işyerleri bizim. Biz bir aileyiz. Haksız bir taleple işverene gitmeyiz, gitmedik, gitmeyeceğiz. Ama haklı taleplerimizi savunacağız” diyen Kumlu, TES-İŞ’in sorunların masa başında çözülmesi konusunda öteden beri sürdürdüğü yaklaşımını görüşmeler boyunca sürdüreceğini ve işverenlerin de duyarlılığıyla anlaşma noktasına bir an önce ulaşılması için gerekli gayreti göstereceğini belirtti.

Kamu-İş Genel Sekreteri Erhan Polat, TES-İŞ çok büyük ve TÜRK-İŞ topluluğu içinde çok önemli bir sendika olduğunu hatırlatarak TES-İŞ’in hem üyelerine hem de işyerlerine karşı sorumlu bir yaklaşım sürdürdüğünü belirtti. Polat, “işyerlerimizde dirliği ve düzenliği ne kadar çok sağlarsak işyerlerimiz o kadar gelişir ve bu gelişme de çalışanlara yansır” dedi. Polat, toplu iş sözleşmelerinin Kamu-İş, TES-İŞ, işyerleri ve çalışanlar açısından hayırlı olmasını diledi.

DSİ, İller Bankası ve EİEİ Genel Müdürlükleri işyerlerini kapsayan işletme toplu iş sözleşmelerinin açılış töreni 25 Nisan günü DSİ Genel Müdürlüğünde yapıldı. Açılış töreninde DSİ Genel Müdürü Veysel Eroğlu, “Mustafa Kumlu, çok sevdiğimiz, saygı duyduğumuz

şahsiyet sahibi, çok değerli bir insandır” diyerek ilk sözü Genel Başkan Mustafa Kumlu’ya verdi. Genel Başkan Kumlu, törende yaptığı konuşmada, “TES-İŞ olarak yıllardır DSİ’de, EİEİ’de ve İller Bankası’nda toplu iş sözleşmesi yapıyoruz. Bizim sendikal anlayışımız toplu iş sözleşmesini masada bitirmeye özen gösteren bir anlayışa dayanır. Ülke gerçeklerini gözönünde bulundurarak elimizden gelen gayreti gösterecek ve görüşmelerin sorunsuzca bitirilmesi için çalışacağız. Hayırlı ve uğurlu olmasını diliyorum” dedi.

DSİ Genel Müdürü Veysel Eroğlu, yaptığı konuşmada, toplu iş sözleşmelerinin zaten oturduğunu, şimdiye kadar masada bittiğini ve yine öyle biteceğini umduğunu belirtti. Eroğlu, toplu iş sözleşmesi görüşmeleri bittikten sonra TES-İŞ’in ve üyelerinin işyerlerinde verimliliğin artması için azami gayreti göstereceğine inandığını belirterek, hayırlı olmasını diledi.

Kamu-İş Genel Sekreteri Erhan Polat DSİ, EİEİ ve İller Bankası toplu iş sözleşmelerinde önemli sorunların olmadığını, işin şartlarından kaynaklanan küçük problemlerin de karşılıklı anlayış içinde aşılabacağına inandığını kaydetti.

İller Bankası ve EİEİ yöneticileri de toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde enerji işçilerinin mağdur edilmemesi için ellerinden geleni yapacaklarını belirttiler.

TETAŞ ve EÜAŞ Genel Müdürlükleri işyerlerini kapsayan işletme toplu iş sözleşmesi görüşmelerine 9 Mayıs günü TES-İŞ Genel Merkezinde başlandı. Görüşmelere TES-İŞ adına Yönetim Kurulu Üyeleri, şube başkanlarından oluşan komisyon ve toplu iş sözleşmesi uzmanları katıldı.

TES-İŞ ile İzmit Atık Yakma ve De-polama Şirketi (İZAYDAŞ) arasında süren işletme toplu iş sözleşmesi sonuçlandı. 01.01.2007-31.12.2008 yürürlük süreli sözleşme 19 Haziran günü imzalandı. TES-İŞ’in ilk kez sözleşme imzaladığı işyerinde işçiler için ücret ve sosyal haklarda iyileştirme yapıldı.

TES-İŞ ile Park Termik A.Ş. arasında Çayırhan Termik Santrali için işletme toplu iş sözleşmesi görüşmelerine 11 Mayıs Cuma günü başlandı. Ücret ve yemek yardımı hariç, tüm maddelerde mutabakat sağlandı. Bu maddeler üzerinde de anlaşma sağlanması bekleniyor.

TES-İŞ Başkanlar

TES-İŞ Başkanlar Kurulu 4 Nisan 2007 tarihinde TES-İŞ Genel Merkezinde toplandı. 8'inci Olağan Genel Kurul'un ardından yapılan ilk Başkanlar Kurulu toplantısına TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç da katıldı. Genel Başkan Mustafa Kumlu, yurt ve dünya sorunları ile enerji sektörünün ve çalışma hayatının temel sorunlarını ele alan konuşmasında, Türkiye'nin enerji arz güvenliği sorunu konusunda önemli açıklamalar yaptı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç da işçilerin gündemindeki önemli meseleler hakkında açıklamalarda bulundu.

❖ KUMLU'NUN KONUŞMASI ❖

TES-İŞ Genel Başkanı ve TÜRK-İŞ

Genel Sekreteri Mustafa Kumlu, Başkanlar Kurulunda yaptığı konuşmada özetle şu görüşlere yer verdi:

Yenilenerek Yola Devam Ediyoruz:

TES-İŞ, Genel Merkez Genel Kurulunu 22-23-24 Aralık 2006 tarihlerinde yapmıştır. Bu toplantımız, Genel Merkez Genel Kurulu'nun ardından yaptığımız ilk Başkanlar Kurulu toplantısıdır. Şimdi hep birlikte yepyeni hedeflere doğru, tazelenmiş gücümüzle yelken açma zamanıdır; daha güçlü bir TES-İŞ için kolları sıvama zamanıdır. Türkiye'nin dört bir yanında örgütlü sendikamız, üyesinden genel merkez yöneticilerine kadar, ülkemizin ve çalışma hayatının yaşadığı her sorunla ilgili olarak azami duyarlılıkla yoluna devam edecek ve bu

güne kadar olduğu gibi bundan sonra da ülkesinin ve işçi hareketinin kendisine yüklediği sorumlulukları harfiyen yerine getirecektir.

Türkiye İçin Kritik Dönemeç: Ülkemiz hem dış ilişkiler, hem de içte yaşanan siyasi ve ekonomik olaylar nedeniyle önemli bir dönemden geçmektedir. Bir ateş topu haline getirilen bölge coğrafyasının sıcaklığı, Türkiye'yi de etkilemekte; Avrupa Birliği'nin müzakere sürecinde çıkardığı zorluklar ilişkileri sıkıntılı hale getirmekte; yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimi ve buna bağlı gerginlikler ülkemizde sancılı bir atmosfer yaratmaktadır. Bizler her soruna soğukkanlı, sağduyulu ve her şeyden önce ülkemizin âli çıkarları

Kurulu Toplandı

çerçevesinde yaklaşılmasından yana-
yız. Özellikle cumhurbaşkanı seçimi
sürecinde, geçmiş acı deneyimlerin
yeniden gözden geçirilmesinde yarar
olduğunu, ülkeyi gelecek yaklaşımlar-
lardan herkesin kaçınması gerektiğini
söylemekte, cumhurbaşkanlığı seçimi
sürecinin ülkemizde demokrasi ve
uzlaşma anlayışının ne kadar yerleştiğini
gösterecek bir sınav olduğunu düşün-
mekteyiz. Ve ummaktayız ki, bu sınav
başarı ile verilecektir.

**Temel Sorun; İşsizlik ve Yoksul-
luk:** Tüm bunların yanı sıra, ülkemizin
uygulanan ekonomik politikalardan
kaynaklanan önemli sorunları vardır.
İşsizlik ve yoksulluk bunların başında
gelirken, sosyal devletin gün geçtikçe

budanması halkı derin bir umutsuzluk
içine itmektedir. Sağlıktan eğitime ka-
dar tüm temel ihtiyaçların piyasalaştırıl-
dığı günümüz koşullarında vatandaş
gün geçtikçe parası olmazsa tedavi ola-
mayacağını, parası olmazsa çocuğunu
okutamayacağını daha da çok fark et-
mekte, açlık sınırında yaşayan milyon-
larca insan derin endişe ve kaygılarla
yaşamını sürdürmektedir. Aynı kaygı,
insanları suça teşvik etmekte, alınan
polisiye önlemler suç oranlarının düş-
mesini sağlayamamaktadır.

Ekonominin hastalıklı yapısı, yıl-
lardan beri uygulanan IMF reçeteleri
ile tedavi edilmeye çalışılmakta, ancak
bu reçeteler tedavi bir yana hastalığın
daha da derinleşmesini beraberinde ge-

tirmektedir. IMF kısılcındaki Türkiye,
giderek daha da dar bir hareket alanına
sıkıştırılmakta, yapılmak istenen huku-
ki düzenlemelerle, değil bu hükümet,
daha sonraki hükümetlerin de hareket
sahası iyice daraltılmak istenmektedir.
Mart başından beri Türkiye'de bulunan
IMF heyetiyle sürdürülen altıncı göz-
den geçirme çalışmaları, bu durumu
apaçık gözler önüne sermiştir.

**Hükümet Hem Seçim Hem IMF
Sınavında:** Gelineen noktada, hükümet
seçim sınavında olduğu kadar IMF sı-
navındadır. Şu çok açıktır ki, hüküme-
tin IMF sınavından sınıfta kalmadık-
ça seçim sınavından geçmesi zordur.
Hatırlanmalıdır ki, nice hükümetler,
seçim sınavında sınıfta kalmışlardır ki,

onlar, IMF sınavından geçenlerdir.

Çalışanların Hükümetten Beklentileri: Çalışanlar açısından kazanılmış haklar çok önemlidir. Seçimi kazanmak isteyen bir hükümet gelinen noktada Anayasa Mahkemesi tarafından bazı maddeleri iptal edilen Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Yasasını, IMF'nin istediği gibi değil, halkın istediği gibi yeniden düzenler ve yasalaştırır. Kıdem tazminatı konusunu bugün de yarın da gündemine almayacağını taahhüt eder, özelleştirmelerle delik deşik edilmiş kamu kesiminin yaralarını sarmaya yönelir, yeni özelleştirme projelerini iptal eder, vatandaşa "kendi elimle işsiz yaratmayacağım" sözünü verir, yatırımlara yönelir, işsiz sayısını azaltır. Ve tabii ki seçim kazanmak isteyen bir hükümet, müzakere süreci başlayan kamu kesimi toplu iş sözleşmelerinde, IMF borçlarını işçi ücretlerine göz dikerek karşılamayı hedeflemez, işçisinin alın terinin hakkını verir, bu konuda IMF'nin yapacağı baskılara boyun eğmez...

Enerjide Üç Temel Sorun: TES-İŞ enerji alanında örgütlü bir sendikadır. Enerjinin ülkeler açısından önemi yol açtığı savaşlar da göz önüne alındığında, artık tartışmasızdır. Enerji sektöründe yaşanan iki önemli konuya ve soruna kamuoyunun dikkatini çekmek isterim.

Arz Güvenliği: Bunlardan birincisi ülkemiz elektrik enerjisi sektörü yatırımlarının zamanında yapılamaması nedeniyle giderek daralan bir zaman zarfında, yani önümüzdeki 2 yıl içinde bir arz güvenliği sorununun yaşanabilecek olmasıdır. Bir başka ifade ile vatandaşlarımız, gelecek yıl, olmadı bir son-

raki yıl elektrik kesintileri yaşıyor

riski ile karşı karşıyadır. Ülkemizin 2006-2015 yıllarını içeren elektrik üretim ve talep çalışmalarına göre yüksek talep senaryosunda yıllık talep artış hızı yüzde 8,4 ve düşük talep senaryosunda yıllık talep artış hızı yüzde 6,3 olarak hesaplanmıştır. Bugüne kadarki gelişmeler yüksek talep senaryosunun gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Keza, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından geçtiğimiz günlerde açıklanan elektrik üretim-dağıtımıyla ilgili verilere göre, Türkiye'nin brüt elektrik üretimi 2006 yılında, 162 milyar kilovatsaatten 176 milyar kilovatsaate; elektrik tüketimi 118 milyar kilovatsaatten 132.2 milyar kilovatsaate yükselmiştir. Bu kadar hızlı talep artışının etkisi ile, 2008-2009 yıllarında, yani önümüzdeki 2 yıl içinde arz-talep dengesinde sorunlarla karşılaşılması riski bulunmaktadır. Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi'nin talep çalışmasını bugünlerde güncellediğini biliyoruz. Önümüzdeki günlerde rakamlar kamuoyu tarafından öğrenilecek ve umuyorum ki bu husus herkes tarafından daha ciddi bir şekilde tartışılacaktır.

Yatırım Zorunluluğu: Ülkemizin bir iki yıl içinde elektrik talebini karşılayamayacak duruma gelmiş olması çok vahimdir ve bu

konuda çok acil önlemler almak gerekmektedir. Ne var ki,

4628 sayılı Yasaya göre, kamunun enerji alanına yatırım yapması yasaklanmış, yatırım hakkı özel sektöre bırakılmıştır. Ancak özel sektörün de bu konuda çok istekli olmadığı görülmektedir. Özel sektör yatırım yapmak için daha fazla teşvik ve garanti beklemektedir. Geline nokta, Sayın Enerji Bakanı'nın da özel sektöre yatırım yapmaması nedeniyle sitem ettiği göz önüne alınırsa, 4628 sayılı yasa ya derhal kaldırılmalı, ya da en azından kamunun önünü açacak biçimde değiştirilmelidir. Şu çok açıktır ki, ülkemizin elektrik enerjisi ihtiyacı özel sektörün insafına bırakılamaz. Kamu kurumları vakit geçirmeden gerekli tedbirleri almalıdır. Yoksa ülkemizi karanlık bir tablo beklemektedir.

Özelleştirme Sorunu: Hükümetten bir başka beklentimiz ise, dağıtım özelleştirmeleri ile kesintiye uğrayan sürecin tamamen sonlandırılmasıdır. Yani enerji özelleştirmelerinden vazgeçilmesidir. Bildiğiniz gibi ülkemizin 3 elektrik dağıtım bölgesinin özelleştirilmesi ile ilgili süreç, Sayın Başbakan ile yaptığımız görüşmelerin de etkisiyle durdurulmuştur. Yine bildiğiniz gibi bu gelişmenin ardından Sendikamız bu konuda gazetelere ilanlar vermiş, hükümetten bu sürecin tamamen sonlandırılmasını talep etmiştir. Ancak henüz işimizin bitmediğinin farkındayız değerli arkadaşlar. Çünkü bu sürecin seçim sonrasında yeniden başlatılacağına dair duyumlar alıyoruz. Bu durum sendikal tabanımızda rahatsızlık yaratmaktadır. Bu konunun sürekli takipçisi olacağımızın kamuoyu tarafından bilinmesini istiyorum.

Çözüm Nerede? Bu vesile ile ülkemizi doğalgaza bağımlı hale getiren politikaların bir an önce terk edilmesinin, elektrik enerjisinde kaynak çeşitliliğine gidilmesinin, var olan santrallerin yıllardır ihmal edilen bakım ve onarımlarının yapılmasının, kapasite kullanım alanlarının genişletilmesinin, kayıp kaçığın önlenbilmesi için gerekli girişimlerin yapılmasının, alternatif kaynaklara yönelmesinin,

termik santrallerden doğalgaz santrallerine, trafoardan dağıtım şebekelerine, rüzgâr santrallerinden hidroelektrik santrallere kadar bu alanın bir bütün olarak algılanması ve devlet denetimi altında bulunmasının önemine işaret ediyor, enerjide özelleştirme politikalarından vaz geçilmesi talebimizi yineliyorum.

✦ SALİH KILIÇ'IN KONUŞMASI ✦

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, TES-İŞ Başkanlar Kurulunda yaptığı konuşmada ülkenin ve işçi hareketinin temel sorunlarına ilişkin görüşlerini açıkladı. Kılıç, konuşmasında özetle şu görüşlere yer verdi:

2007 Kritik Dönemeç: 2007 yılı hem Türkiye için hem de işçi hareketi için çok önemli bir yıl olacaktır. Ülkenin gündeminde önce cumhurbaşkanı seçimi var; sonrasında ise genel seçimler yapılacak. Avrupa Birliği ile müzakere süreci kritik bir evreye girmiş bulunuyor. Türkiye bu yıl önündeki kritik dönemeçleri başarıyla geçerse hem ülkemiz hem tüm milletimiz kazanmış olur.

Cumhurbaşkanlığı Seçimi: Cumhurbaşkanının seçilme biçimi ve Cumhurbaşkanında aranan nitelikler Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilmiş bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimi Anayasaya uygun bir biçimde ve parlamenter düzen içinde sonuçlandırılmalıdır. Seçim sürecinde sivil toplumla diyaloga önem verilmeli, seçilecek isim tüm milletin içine sinecek bir isim olmalıdır.

Ermeni Sorunu: Ermenilerin ulusal ideolojisi 'kutsal Ermenistan'ı kurmaktır. Türkiye, 90 yıl önceki hadiselerle ilgili olarak ne toprak ne de tazminat verebilir. Türkiye, Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde, bu konuda kendisine yapılacak dayatmalara asla boyun eğmemelidir.

Darbe Tartışmaları: Türkiye'de darbe tartışmaları yeniden gündeme

gelmiş bulunmaktadır. 21'inci yüzyılda hâlâ askeri darbe tartışması yapılmasının kendisi bile yeterince üzücüdür. Türkiye işçi hareketi, darbe olduğu zaman ilk önce kendi hak ve özgürlüklerinin darbelendiğini gayet iyi bilmektedir.

Kamu Toplu İş Sözleşmeleri: Yaklaşık 300 bin işçiyi ilgilendiren Kamu Toplu İş Sözleşmesi müzakere süreci devam etmektedir. 200 bin işçinin müzakereleri tamamlanmak üzeredir. 100 bin işçiyle ilgili müzakereler de yakında başlayacaktır.

Bu müzakere sürecinde Hükümetin dikkatini çekmek istediğimiz nokta, beklenen ve hedeflenen enflasyon oranı ile gerçekleşen enflasyon oranının hiçbir zaman aynı olmadığıdır. Örneğin 2006'da yüzde 5'lik enflasyon hedeflendi; fakat gerçekleşen enflasyon oranı yüzde 9,7 oldu. Dolayısıyla Kamu Toplu İş Sözleşmelerinde hedeflenen ve beklenen enflasyon oranı esas alınmaz.

Geçici İşçilerin Durumu: 218 bin geçici işçinin kadroya geçirilmesini olumlu karşıyoruz. Fakat biz, 4-B'ye geçirilmek istenen işçilere de kadro verilmesi gerektiğine inanıyoruz. Çünkü, eşitlik ilkesi bunu gerektirir. Geçici işçiler kadroya geçirilirken bir kısım çalışanların 4-B'ye alınması her şeyden önce eşitlik ilkesine aykırı olur.

İşsizlik Sigortası ve Kıdem Tazminatı Konusu: İşveren çevrelerinin İşsizlik Sigortası Fonu'nda biriken 25 milyar YTL'lik meblağa göz diktiklerine şahit oluyoruz. Buna kesinlikle karşıyız. Bu para amacına uygun olarak kullanılmalıdır. Bir yandan işsiz kişilerin Fondan yararlanmaları kolaylaştırılmalı, bir yandan da işsizlere ödenen miktar artırılmalıdır. Beri yandan İşsizlik Sigortası ile kıdem tazminatını birleştiren yaklaşıma da karşıyız. Kıdem tazminatının 15 güne düşürülmesi gündeme getirilmek istenmektedir. Bu, genel grev nedeni olacaktır. Herkes hazırlığını ona göre yapsın.

TES-İŞ'ten •

Şanlıurfa TES-İŞ Anadolu Lisesi Başbakan Erdoğan Tarafından Açıldı

TES-İŞ Sendikası Genel Başkanlığı tarafından yaptırılan Şanlıurfa TES-İŞ Anadolu Lisesi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Tarım ve Köyş-leri Bakanı Mehdi Eker, TES-İŞ Genel Başkanı Mustafa Kumlu, Genel Mali Sekreteri Hasan Tahsin Zengin, Genel Teşkilatlandırma Sekreteri Esat Durmuş, Şanlıurfa Şube Başkanı Ramazan Düzme ve Şube Yönetim Kurulunun katıldığı törenle hizmete açıldı. Açılış törenine TES-İŞ Şanlıurfa Şube üyeleri de katıldı.

Başbakan Erdoğan, 17 Haziran-

da, Şanlıurfada son 1 yılda yaptırılan 77 okulun toplu açılışını yaptı. 77 okulun toplu açılışını temsilen Eyyüp Nebi Mahallesi'ndeki TES-İŞ Anadolu Lisesi'nin açılışına katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Hükümetin eğitim alanındaki çalışmalarına değinerek, "Şanlıurfada bugün 77 okulumuzun resmi açılışını gerçekleştiriyoruz. Mutluluğumuz bununla kalmıyor. İktidarımız döneminde Şanlıurfaya 4 bini aşkın derslik kazandırdık" dedi. Erdoğan, daha önce de söz konusu binanın hemen yakınındaki okulun açılışını yaptığını belirtti. Mahalleye Anadolu Lisesi kazandırdıkları için TES-İŞ yönetimine teşekkür eden Erdoğan, sendika

yönetiminin örnek bir okul yaptırmak istediğini ve bunun üzerine kendilerinin de bunu Şanlıurfaya yapmalarını istediklerini belirtti. Erdoğan, "Burada gördüğümüz gibi Selçuklu mimarisinin güzel bir örneğini yapmak suretiyle bunu Şanlıurfaya kazandırdık" diye konuştu. Okulun açılış, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül ve Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Genel Başkan Mustafa Kumlu, Genel Mali Sekreter Hasan Tahsin Zengin, Genel Teşkilatlandırma Sekreteri Esat Durmuş ve Şanlıurfa Şube Başkanı Ramazan Düzme'nin hep birlikte kurdela kesmesiyle gerçekleştirildi.

TES - İŞ Osmaniye - Kadirli Eğitim Uygulama ve İş Eğitim Merkezi Açıldı

TES-İŞ Osmaniye-Kadirli Eğitim Uygulama ve İş Eğitim Merkezi 22 Mart 2007'de törenle açıldı. Engelli çocukların eğitilebilmesi amacıyla TES-İŞ'in katkılarıyla yaptırılan okulun açılış törenine Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, TES-İŞ Genel Başkanı ve TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Kumlu, TES-İŞ Genel Başkan Yardımcısı M. Murat Aytemiz, TES-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Şahin, TES-İŞ Genel Mali Sekreteri Hasan Tahsin Zengin, TES-İŞ Adana Şube Başkanı Mustafa Öğüt ve Şube Yönetim Kurulu Üyeleri, öğrenci velileri ve eğitimciler katıldı.

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, törende yaptığı konuşmada engelli olmanın hiç kimsenin kendi tercihi olmadığını söyledi. Uzun yıllardır çıkarılamayan Özürlüler Yasası'nın kendi hükümetleri döneminde çıkarıldığını anımsatan Bakan Çelik, "Bunun için bütçeye bir katrilyon ilave yük bindi, ama değer. Sosyal devlet olmak, insan

olmak, insan sıcaklığını yüreğimizde hissetmemiz bunu gerektiriyordu" diye konuştu.

Genel Başkan Kumlu, yaptığı konuşmada, sendikaların görevinin sadece üyelerinin haklarını korumakla sınırlı olmadığını, toplumsal sorunlara duyarlı olmakla da yükümlü olduklarını belirtti. Kumlu, "Ülkemizde okula gönderilmeyen çocuklarımız olduğu gibi, okulu olmayan ya da yetersiz olan köylerimiz, ilçelerimiz, hatta illerimiz vardır. Hükümetimiz ve Milli Eğitim Bakanımız, bu gerçekten hareketle eğitim sorunlarının çözümü için uğraş vermektedir" dedi.

TES-İŞ'in eğitimi ülkenin kalkınmasında temel faktör saydığını vurgulayan Kumlu, "Sendikamız eğitim sorunlarına duyarsız kalmamayı seçmiş ve ülkemizin okul ihtiyacına katkıda bulunmayı onur vesilesi saymıştır" diye konuştu. Kumlu, konuşmasını şöyle sürdürdü: "Sendikamız

tarafından Ağrı'nın Patnos ilçesinde 16 derslikli bir ilköğretim okulu, Urfa merkezde 24 derslikli bir Anadolu Lisesi yaptırılmış, öğrencilerimiz bu okulların sıralarını doldurmuştur. Ayrıca Adapazarı'nda yaptırdığımız 24 derslikli Anadolu Lisesi ile Konya'daki lisemiz de tamamlanmak üzeredir. Bu okullarımız önümüzdeki eğitim yılında kapılarını çocuklarımıza açacaktır."

TES-İŞ Osmaniye - Kadirli Eğitim Uygulama ve İş Eğitim Merkezi'nin kendilerinin gönlünde ayrı bir anlamı ve önemi olduğunu söyleyen Genel Başkan Kumlu, "İl Özel İdareміzle birlikte yaptırdığımız bu okul, dilerim çocuklarımızın ve ailelerinin yüzünü güldürecek, onların yüzü güldükçe bizlerin de yüzü gülecektir" dedi.

TES-İŞ'in yaptırdığı okulların üyelerin aidatlarıyla yaptırıldığını hatırlatan Kumlu, Türkiye'nin geleceği adına tüm TES-İŞ üyelerine teşekkür etti.

Ağrı - Patnoslu Öğrencilerden Kumlu'ya Mektuplar

TES-İŞ tarafından Ağrı Patnos'ta yaptırılan TES-İŞ İlköğretim Okulu öğrencileri Genel Başkan Kumlu'ya mektup yazarak teşekkürlerini iletiler. Aşağıda, bu mektuplardan birini yayınlıyoruz.

Patnos, yılın 6-7 ayı -20 / -40 derece arası soğuk olan, karın boranın eksik olmadığı bir ilçe. İşsizlik ve yoksulluğun yoğun olduğu ilçede, anne babalar çocuklarını okula göndermekte zorluk çekiyorlardı. Üstelik okulun uzak olması nedeniyle öğrenciler iklim şartlarından ötürü büyük güçlüklerle karşı karşıyaydı. TES-İŞ İlköğretim okulunun öğrenime açılması ilçenin öğrenim hayatında köklü bir değişiklik yarattı. Artık yakın ve temiz bir okulları olan öğrencilerin sevinçleri gönderdikleri mektuplara yansıyor.

Sayın Başkanım,

Öncelikle bizlere yaptırmış olduğunuz Tes-ış İlköğretim okulu için, arkadaşlarım ve öğretmenlerim adına size teşekkür bir kora biliriz.

Gerçekten siz ve sizin gibi hayır sevenlerin yaptırmış olduğu hayırlar, beni duygulandırıyor. Sizin gibi hayır sevenleri saymak ve dualar etmek; yaptırmış olduğunuz bu okula laik olmak bizlerin görevidir. Diğer okullarda çektiğimiz sıkıntıları burda çekmiyoruz. Diğer okulların olanakları yoktu. yani sınıflarımız küçük ve kalabalık ti; oysa burda geniş, Serah, temiz ve kalabalık olmayan sınıflar var. Bu okulda sınıf mevcutları az olduğu için derslerime daha iyi konsantre olabiliyorum ve dersleri daha iyi anlıyorum. Bende ileride sizin gibi büyük insan olup; sizin gibi memleketime ve milletim hayırlar, yapıp dualarını kazanmak istiyorum. İnşallah, sizin sayenizde bunu başaracağım.

Sizlere tekrar tekrar teşekkür eder, saygılarımı sunarım

Zehra ARAS 7/10
Tes-İŞ İlköğretim Okulu
Patnos / AĞRI

TÜRK-İŞ'ten

Kamu Kesimi Toplu İş Sözleşmesinin Seçimlerden Önce
Sonuçlanması Bekleniyor ■

TÜRK-İŞ'ten Siyasi Partilere Mektup ■

1 Mayıs Kutlandı ■

Almanya'da Yaşayan Göçmen İşçiler Sempozyumu ■

TÜRK-İŞ'ten Başbakana 12 Talep ■

Başkanlar Kurulu Çanakkale'de Toplandı ■

8 Mart Dünya Kadınlar Günü Bursa'da Kutlandı ■

Eğitim Seminerleri Tamamlandı ■

TÜRK-İŞ'ten •

Kamu Kesimi Toplu İş Sözleşmesinin Seçimlerden Önce Sonuçlanması Bekleniyor

Kamuda çalışan 320 bini aşkın işçinin ücret artışlarını ilgilendiren toplu sözleşme görüşmelerinin ilki 16 Mayıs'ta, ikincisi 30 Mayıs'ta, üçüncüsü 14 Haziranda yapıldı. 19 Haziranda yapılacak olan dördüncü tur, Milli Güvenlik Kurulu toplantısı nedeniyle 25 Hazirana ertelendi. 3. tur görüşmede, Hükümet TÜRK-İŞ'e ilk altı ay için yüzde 5, ikinci altı ay için de yüzde 4 zam teklif etti. Ancak TÜRK-İŞ bu teklifi kabul etmedi. Hükümetin vereceği zam, 124 bin 149 kamu işçisi için 1 Ocak 2007, 21 bin 106 işçi için 1 Şubat 2007, 175 bin 206 işçi içinse 1 Mart 2007'den itibaren geçerli olacak. Taraflar, 231 işletmeyi ilgilendiren toplu iş sözleşmesi görüşmelerini 22 Temmuzda yapılacak olan milletvekili genel seçimlerinden önce sonuçlandırmayı amaçlıyor.

İLK TUR

TÜRK-İŞ heyeti, toplu pazarlığı hükümet adına yürüten Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin'i 16 Mayıs'ta ziyaret etti. Türk-İş heyeti ile Başbakanlıkta bir araya gelen Şahin, seçim ekonomisi uygulamamakta kararlı olduklarını söyledi. Şahin, memur sendikalarıyla her yıl ağustos ayında yapılan memur zam pazarlığının, seçimler nedeniyle iki ay erteleneceğini ifade etti. Görüşme öncesi açıklama yapan Şahin, ortalama işçi maaşının bin 700 yeni lira olduğunu dile getirdi. Şahin, "Bu, memur maaşının üzerinde bir rakam. Bunu eleştirmek için söylemiyorum. Keşke memurlarımızı da oraya doğru çıkarabilsek. Keşke ortalama işçimizin ücretlerini daha fazla artıracak. Ancak işçi maaşları, memurlarla kıyaslandığında oldukça yüksek bir rakam. Ama toplu sözleşme sonunda bunu bir miktar daha artırmaya gayret edeceğiz. Hangi oranda artıracığımızı sonunda göreceğiz" dedi. Zam görüşmelerini 22

Temmuz seçimlerinden önce bitirmeyi hedeflediklerini aktaran Başbakan Yardımcısı Şahin, bu aşamada herhangi bir rakam telaffuz etmeyeceğini kaydetti. Şahin, hem işçiye hem de memura sosyal ve ekonomik haklarını verirken onların alım güçlerinin düşmemesine, maaşlarına enflasyonun altında zam yapılmamasına özen gösterdiklerini vurguladı. Çok daha fazla artış yapmayı arzu ettiklerini belirten Şahin, ancak ekonomik durum ve enflasyonla mücadeledeki kararlılığının, çalışanların geçmişteki kayıplarını da telafi etme arzularını yerine getirmelerine el vermediğini söyledi.

TÜRK-İŞ Başkanı Salih Kılıç ise Şahin'in işçi maaşıyla memur maaşını kıyaslamasına tepki gösterdi. Türkiye'nin sıcak günlerden geçtiği esprisini yapan Kılıç, "İşçilerimiz de sıcak bir müjde bekliyor. Seçim arifesindeyiz. Bunu değerlendirmek isteriz" diye konuştu. Başkan Kılıç, görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, zam taleplerini ilettiklerini, birinci 6 ay için yüzde 15 artı yüzde 5 refah payı; ikinci, üçüncü ve dördüncü 6 aylar için de enflasyon artı yüzde 5'er refah payı istediklerini belirtti.

Salih Kılıç, ilk görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, hükümetin hedeflenen enflasyon öngörüsünde ısrar etmesine rağmen, bu doğrultuda yapılacak zamları kabul etmeyeceklerini söyledi. Yüzde 4 enflasyon hedefinin, işçilerin beklentilerine cevap verecek durumda olmadığını vurgulayan Kılıç, gerçek enflasyonun yüzde 10'ları bulduğuna dikkat çekti. Kılıç, "Her kamu toplu iş sözleşmeleri öncesinde tarafların beyanları önemli. Hükümet hedeflenen enflasyon konusundaki öngörüsünde ısrar ediyor. Yüzde 4 artı yüzde 4. Ama bugünkü yaşanan ortamda yüzde 4'lük artış işçilerin beklentilerine ce-

vap verecek durumda değil" dedi. Bu nedenle kesinlikle yüzde 4'lük zamları kabul etmelerinin mümkün olmadığını vurgulayan Kılıç, yıllık gerçek enflasyonun ortalama yüzde 10'ları bulduğuna işaret etti. Kılıç, üç aylık dönemlerde ise enflasyonun yüzde 3.5'leri bulduğunun altını çizdi. Hükümetin getirdiği tekliflerden sonra teklifi kurullarda değerlendireceklerini kaydeden Kılıç, değerlendirmeler doğrultusunda hareket edeceklerini söyledi.

İKİNCİ TUR

Toplu sözleşme görüşmelerinin ikinci turu 30 Mayıs'ta TÜRK-İŞ Genel Merkezinde gerçekleştirildi. Hükümet adına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin'in başkanlık ettiği heyet, TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde Konfederasyon Yönetim Kurulu Üyeleriyle yaklaşık 1,5 saat görüştü. Görüşmenin ardından Bakan Şahin ve TÜRK-İŞ Başkanı Salih Kılıç, ortak bir açıklama yaptı. Açıklamaya göre taraflar, teknik düzeyde bir çalışma yapılması ve tekliflerin buna göre değerlendirilmesi konusunda anlaşmaya vardılar. Toplu sözleşme görüşmelerinin bundan sonraki turu, teknik çalışmanın tamamlanmasının ardından gerçekleştirilecek.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, kamu işçilerinin toplu sözleşme görüşmelerine ilişkin yaptığı açıklamada, TÜRK-İŞ ile ikinci görüşmede rakamsal olarak "şu istendi, şunu verdik" demenin henüz erken olduğu belirterek, "Sonuca henüz yakın değiliz. Sonuca yaklaştığımızda, sonuca ulaşacağımızı gördüğümüzde bunu sizlerle paylaşıyoruz" dedi. Şahin, görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, ilk görüşmede TÜRK-İŞ'in tekliflerini ücret, ücrete bağlı ve oransal ödemeler maktu ödemeler ve düzenleyici mad-

deler olmak üzere 4 ana başlıkta kendilerine sunduğunu söyledi. Bu teklifleri görüşmede değerlendirdiklerini anlatan Şahin, değerlendirme sonucunda teknik düzeyde bir çalışma yapılmasına ve bunun için her iki taraftan temsilcilerin yer aldığı bir komisyon oluşturulmasına karar verildiğini bildirdi. Şahin, bu çalışma bitince tekrar bir araya geleceklerini kaydetti.

Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç da görüşmeleri en kısa zamanda bitirmek için neler yapılabileceği konusunda karşılıklı görüş alışverişinde bulunduklarını söyledi. İdari maddelerin görüşülmesi ve uyumun sağlanabileceği bir çalışma yapıldıktan sonra tekrar bir araya gelinmesinin kararlaştırıldığını anlatan Kılıç, kesin tekliflerin bundan sonra ortaya konulmasında mutabakata varıldığını kaydetti. Toplu sözleşme görüşmelerinin bir an önce bitirilmesinden yana olduklarını ifade eden Kılıç, Şahin'in de bu öneriye olumlu baktığını dile getirdi.

Bakan Şahin, bir gazetecinin hükümetin herhangi bir öneride bulunup bulunmadığını sorması üzerine, "Öneri derken parasal olarak sizden ne istendi, siz karşı öneri olarak ne getirdiniz diyecek olursanız, böyle bir noktaya gelmenin henüz erken olduğunu düşünüyorum. Zamanı gelince yüzde kaç istendi ve biz ne önerdik ve nerede buluştuk tabii bu görüşmelerin sonunda ortaya çıkacak bir noktadır. Bu nedenle ikinci görüşmemizde rakamsal olarak 'şu istendi şunu verdik' demenin henüz erken olduğu düşünüyorum" dedi. "Görüşmede hiçbir rakam telaffuz edilmedi mi?" sorusuna da Şahin, şunları söyledi: "Tabii ki aramızda bunları müzakere ettik ancak sonuca henüz yakın değiliz. Sonuca yaklaştığımızda, sonuca ulaşacağımızı gördüğümüzde bunu sizlerle paylaşıyoruz. Bu toplu sözleşme görüşmelerin en can alıcı noktası yapılacak olan zam oranıdır. Zaten işi bitirecek olanda bu oranlarda anlaşmamızdır. Daha henüz işin başındayız."

Şahin, enflasyona paralel bir rakam önerip önermediğinin sorulması üzerine, kamuda aynı zamanda memur sendikalarıyla toplu görüşmeler yaptıklarını anımsatarak, burada bir yaklaşım tarzları bulunduğunu söyledi. Toplu sözleşme görüşmelerinden bu yaklaşım tarzından da yararlanmak durumunda olduklarını dile getiren Şahin, "Tabii ki devletin, kamunun dengeleri var. Çalışanlarla ilgili maaş ve ücretlere zam yaklaşımı var. Bu çalışmalardan yararlanacağız. Onlar bizim için yol gösterici olacak" diye konuştu.

Şahin, üzerinde mutabakata varılan teknik çalışmayı 31 Mayıs'ta başlatmayı uygun gördüklerini bildirdi. "Seçimden önce bir müjde verebilecek misiniz?" sorusuna karşılık Şahin, "Biz bunu makul bir süre içerisinde sonuçlandırmayı ve bir mutabakata varmayı düşünüyoruz. Tabii seçimden önce böyle bir mutabakata varmayı tercih ediyoruz" dedi. Şahin, "Önerinizde gerçekleşen enflasyonu mu öngörülen enflasyonu mu dikkate aldınız?" sorusunu yanıtlarken, "Kamu çalışanlarının ücret artışını sağlarken o yıl öngörülen enflasyonu esas aldıklarını ancak enflasyon zammının üstünde gerçekleşirse bunu telafi ettiklerini belirtti. Şahin, "Yani zımnen öngörülen enflasyonu dikkate aldığınızı söylüyorsunuz?" ifadesine "Gayet tabii" karşılığını verdi.

ÜÇÜNCÜ TUR

Başbakanlık Merkez Bina'da gerçekleştirilen 3. tur görüşmede, Türk-İş Başkanı Salih Kılıç, Hükümetin ilk altı ay için yüzde 5, ikinci altı ay için de yüzde 4 zam teklif ettiğini, ancak kabul etmediklerini açıkladı.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, kamu toplu sözleşmeleriyle ilgili talepleri konusunda, "Her sözleşme teklifinin mutlaka müzakere marjı vardır. O değerlendirmeler nihai sonuçta ortaya çıkar" dedi. Kılıç, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin ile Başbakanlık Merkez Bina'da yaptıkları görüşmenin ardından açık-

lamalarda bulundu.

Salih Kılıç, görüşmede ücretler konusunda daha önce verilen teklifte nispi bir artışa gidildiğini, birinci 6 ay için yüzde 5, ikinci 6 ay için yüzde 4 zam önerisi getirildiğini ifade etti.

Bugünkü şartlar içerisinde bu teklifler yeterli olmadığı için 19 Haziran'da tekrar bir araya geleceklerini belirten Kılıç, tarafların durumlarını değerlendireceğini, görüşmelere bu şekilde devam edileceğini kaydetti.

Kılıç, basın mensuplarının sorularını yanıtlarken, toplu sözleşmenin üçüncü ve dördüncü altı aylarındaki zam oranlarının, enflasyon hedeflerine göre belirleneceğini ifade etti.

Bakan Şahin'in Türk-İş'in teklifinin yüzde 30'luk artışa karşılık geldiği yönündeki açıklamaları hatırlatılarak, "Sizin bir revizyonunuz var mı?" şeklinde soru yöneltildiği üzerine Kılıç, "Her sözleşme teklifinin mutlaka müzakere marjı vardır. O değerlendirmeler nihai sonuçta ortaya çıkar. Bu rakamları müzakere aşamasında telaffuz etmek stratejik açıdan uygun olmaz. Görüşmeler biteceği zaman zaten kanaatlerimizi söyleriz" diye konuştu.

Salih Kılıç, idari maddelerde de ücretlerin sonuçlanmasına göre hareket edileceğini bildirdi.

Görüşmenin ardından TÜRK-İŞ bünyesinde oluşturulan koordinasyon kuruluna bilgi vereceklerini belirten Kılıç, teklifi burada değerlendireceklerini söyledi.

Kamudaki en düşük işçi ücretinin 915 YTL'ye çıkarılmasını talep eden Türk-İş, birinci 6 ay zammı olarak yüzde 15+yüzde 5 refah payı; ikinci, üçüncü ve dördüncü 6 aylar için de enflasyon oranı ve yüzde 5'er zam istiyor. Konfederasyon, ücrete bağlı olmayan sosyal ödemelerin ücret zamları oranında artırılmasını talep ediyor.

TÜRK-İŞ'ten •

TÜRK-İŞ'ten Siyasi Partilere Mektup

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu milletvekili seçim sürecine girerken siyasi partilere gönderilmek üzere öncelikli taleplerini belirleyen bir mektup hazırladı. TÜRK-İŞ'in hazırladığı 'Öncelikli Talepler Bildirgesi'nde örgütlenme hakkından iş güvencesine, kıdem tazminatından sosyal devlet anlayışının yerleştirilmesine kadar 11 temel konuda 47 maddeden oluşan bir beklenti listesi bulunuyor. Liste şöyle:

A-DEMOKRATİKLEŞME

1-12 Eylül döneminin anti-demokratik Anayasası, toplumun örgütlü kesimlerinin katılacağı demokratik bir tartışma sürecinde evrensel demokrasi ilkelerine, onaylanmış uluslararası sözleşmelere ve tam üyelik için başvurduğumuz Avrupa Birliği (AB) standartlarına uygun hale getirilmelidir. Çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı demokrasi, tüm kurum ve kurallarıyla hayata geçirilmelidir.

2-Anayasanın yanı sıra, yasalar da çağdaş, özgürlükçü, demokratik düzenin gereklerine uygun hale getirilmelidir. Bu amaçla hukuk ve yargı refor-

muna gidilerek, hukuk devleti olmanın temel koşulu olan hukukun üstünlüğü ilkesi hayata geçirilmelidir.

3-Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısı korunmalıdır. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kültürel bütünlüğün geliştirilmesi, ülkemizin kültür zenginliğinin ve yerel özelliklerin korunması ve geliştirilmesi için çaba sarf edilmelidir.

4-Seçim sistemi, temsil ve katılım ilkesinin tam ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi yönünde yeniden düzenlenmelidir. Siyasi Partiler Yasası demokratikleştirilmeli, milletvekili dokunulmazlığı yasama görevi ile sınırlı tutulmalıdır.

5- Basın ve yayın özgürlüğü en geniş biçimiyle tanınmalı, basında tekelleşmenin önüne geçilmeli, medya çalışanları sendikal haklarını etkin bir şekilde kullanmalıdır.

B-ÖRGÜTLENME

6-Demokrasinin temeli örgütlü toplumdur. Terör ve şiddeti amaçlamayan, demokratik ilke ve kuralları

değiştirmeye çalışmayan her görüş ve düşünce serbestçe örgütlenebilmelidir.

7-Seçim sistemi, temsil ve katılım ilkesinin tam ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi yönünde yeniden düzenlenmelidir. Siyasi Partiler Yasası demokratikleştirilmeli, milletvekili dokunulmazlığı yasama görevi ile sınırlı tutulmalıdır.

8-Örgütlenme özgürlüğünün evrensel ilkelerine ters düşen tüm yasal ve kurumsal engellemelere son verilmelidir.

9- 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmeleri ile örgütlenmenin önünü açan uluslararası sözleşmeler Anayasamızın 90. maddesi ışığında iç mevzuatımıza yansıtılmalıdır.

10-Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 87 ve 98 sayılı sözleşmelerin gereklerini yerine getirilmelidir. Hükümetin Avrupa Sosyal Şartı'nın adil ücret ile ilgili 4, sendikalaşma hakkıyla ilgili 5 ve toplu pazarlık ve grev haklarıyla ilgili 6. maddesine koyduğu çekinceler kaldırılmalıdır.

C-İNSANDAN YANA EKONOMİK VE SOSYAL POLİTİKALAR

11-1998'deki Yakın Gözetim Anlaşması ile başlayan ve ardından gelen stand-by anlaşmalarıyla sürdürülmekte olan IMF-Dünya Bankası (DB) patentli politikalar terk edilerek, insana öncelik veren ekonomik ve sosyal politikalar benimsenmelidir.

12-İnsandan yana ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi, demokratik planlamayla mümkündür. Özel kesim için yönlendirici, özel girişimi destekleyici, kamu kesimi için bağlayıcı, bölgesel ve sektörel bağlantıları etkin bir şekilde oluşturmuş ve demokratik katılıma açık planlama süreci başlatılmalıdır.

Ç-İSTİHDAMIN ARTIRILMASI

13-122 sayılı ILO Sözleşmesi hükümleri uyarınca, tam istihdamı sağlamaya yönelik bir politika izlenmeli ve işsizlikle etkili bir biçimde mücadele edilmelidir.

14-Devletin ekonomik fonksiyonunu yeniden kazanması ve geliştirmesi sağlanmalıdır. Devlet, yeniden istihdam yaratıcı üretken ve verimli yatırımlar yapar hale getirilmelidir.

15- Özel sektör yatırımlarının teşvikinde, istihdam yaratma özelliğine öncelik verilmelidir. Teşvik sisteminde bölgesellikten vazgeçilerek sektörel teşvik sistemine geçilmelidir.

D-KAYIT DIŞIYLA MÜCADELE

16-Ülkemizde yüzde 50 oranında seyreden kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam (kaçak işçilik) önlenmelidir. Bu amaçla, kayıtlı istihdam artırıldıkça, kayıtlı işçi ücretlerinden yapılan gelir vergisi ve sosyal sigorta prim kesintisi oranları çeşitli biçimlerde azaltılmalıdır.

17- Kaçak işçiliğin önlenmesi için ayrıca sosyal güvenlik işlemlerinin basitleştirilmesi, yabancı kaçak işçilerin çalıştırılması konusundaki kısıtlama yasaklarının uygulanması, sendikalarla yakın bir işbirliğinin gerçekleştirilmesi ve taşeronluk, fason üretim ve götürü işin kayıt altına alınması gibi ek tedbirlere başvurulmalıdır.

E-VERGİ POLİTİKASI

18-Vergi mükellefi sayısı artırılmalı, vatandaş olmanın en temel niteliği olan vergi mükellefliliği konusunda gereken bilinç oluşturulmalıdır.

19- Uygulanacak vergi politikası, bütçe açıklarını kapayacak, hatta bunu aşarak Türkiye'de devletin genişletmesi gereken sosyal hizmetlerini ve alt yapı yatırımlarını karşılayabilecek bir mali amaca sahip olmalıdır.

20-Ücretler için ayrı/özel bir gelir tarifi düzenlenerek, işçilerin ve memurların sırtındaki gelir vergisi yükü azaltılmalıdır. Vergi yükü, kazanç ve servete göre adaletli bir biçimde dağılmalıdır. Başta spekülâtörler, rantiyeler, büyük toprak sahipleri, büyük tüccarlar, ithalat ve ihracatçılar ve bankacılar olmak üzere tüm sermaye ve servet sahipleri etkili bir biçimde vergilendirilmelidir. Sermaye kesimlerine yönelik vergi ayrıcalıkları ve istisnaları yeniden gözden geçirilerek, üretimi, ihracatı ve istihdamı özendirici hale getirilmelidir.

21-Bir oto kontrol mekanizması olan servet beyannamesi uygulaması yeniden getirilmelidir. Çalışanların sırtındaki dolaylı vergi yükü azaltılmalıdır. Vergi kaçakçılığı önlenmeli, vergi kaçırıcılara devlet malını çalanlarla aynı ceza verilmelidir.

22-Kısa vadeli yabancı sermaye (sıcak para) girişleri ve çıkışları adil bir vergi politikasıyla denetim altına alınmalıdır.

F-ÖZELLEŞTİRME

23-Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve siyasal bağımsızlığının ana dayanaklarından olan KİT'ler, özelleştirme adı altında değerlerinin çok altında fiyatlarla yerli ve yabancı kişi ve kuruluşlara yağmalatılmamalı, sendikasılaştırmanın ve işçileri köleleştirmenin bir aracı olan özelleştirme durdurulmalıdır. Özelleştirmelerin iptaline ilişkin yargı kararları uygulanmalıdır.

24-Stratejik özellikleri nedeniyle, ulusal savunma ile doğrudan ilgili sanayiler, ülkemizin önemli doğal kaynakları, kıyılar, limanlar, enerji üretimi ve dağıtımı, haberleşme hizmetleri, petrokimya sektörü ve demiryolu taşımacılığı gibi önemli alanlar kamunun mülkiyetinde ve demokratik yönetiminde bulunmalıdır. Kamu bankalarının yüksek oranda el değiştirilmesi önlenmelidir.

G-SOSYAL DEVLET ANLAYIŞININ YERLEŞMESİ

25-Anayasanın emrettiği sosyal devlet anlayışı hayata geçirilmelidir. Kamu harcamalarında sosyal adaletin sağlanması ve sosyal devlet anlayışının gereklerinin yerine getirilmesine öncelik verilmelidir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik, toplu konut, ulaştırma harcamalarının bütçe içindeki payı artırılmalıdır.

26-Sağlık hizmetleri devlet tarafından, parasız olarak sağlanmalıdır. Korumacı hekimliğe önem verilmelidir. Sağlık personeli sayısı ve niteliği yükseltilmelidir.

27- Anayasanın öngördüğü eğitim-öğretim birliği özenle korunmalıdır. Devlet bütçesinden eğitime ayrılan kaynaklar artırılmalıdır. Eğitim, devlet tarafından parasız olarak yapılmalıdır. Eğitim alanında özel teşebbüsün teşvik edilmesine son verilmeli, olanakları sınırlı öğrencilere yaygın bir biçimde ve yeterli miktarda burs sağlanmalıdır.

28-Asgari ücret, iki çocuklu bir ailenin insanca yaşamasına yeterli düzeyde olmalı ve altı ayda bir enflasyona ve ekonomik büyümeye endeksli olarak artırılmalıdır. Asgari Ücret Tespit Komisyonu demokratik bir yapıya kavuşturulmalıdır.

29-Emekli, dul ve yetim aylıkları, devlet desteğiyle yükseltilerek, bu kişilerin insanca yaşamalarına olanak sağlanmalıdır. İntibak yasası çıkarılmalıdır.

30-Kadın ve erkek işi ayırımına son verilmeli, yasalarda yer alan eşit değerdeki işe eşit ücret ilkesinin hayata geçirilmesi için gereken düzenlemeler yapılmalı, önlemler alınmalıdır.

31-Çalışan çocuklarla ilgili asgari çalışma yaşını belirleyen 138 sayılı ve en kötü çalışma biçimlerinin engel-

lenmesini belirleyen 182 sayılı sözleşmeler iç mevzuatımıza yansıtılırken tarım kesiminde ve sokakta çalışan çocukların korunmasına ilişkin hükümler konulmalı ve bu sözleşmelerin ruhuna uygun bir şekilde uygulanmalıdır. Farklı alan ve işkollarında 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmaları kesinlikle engellenmelidir.

Ğ-ÇALIŞMA HAYATI

32-Kıdem tazminatı işçilerin en önemli kazanımlarından biridir. İşçinin ücretinin geciktirilmiş kısmı olan kıdem tazminatına yönelik hiçbir değişiklik kabul edilemeyeceği gibi, kıdem tazminatına getirilen tavan da kaldırılmalıdır.

33-4857 Sayılı İş Kanunu ile kapsamı daraltılıp yaptırımını etkisizleştirilen iş güvencesi, uluslararası sözleşmelere uygun, yaptırımlı, tüm çalışanları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Emeğin sömürüsüne yol açan taşeron uygulamaları, iş sözleşmelerinin devri, ödünç iş ilişkisi, esnek çalışma, telafi edici çalışma ve fazla süreli çalışma konularında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları doğrultusunda değişiklikler yapılmalıdır.

34-Sendikaların ilk kurulduğu yıllardan bu yana çalışanların en büyük özlemi olan İş Güvencesi Yasasının içi boşaltılmış, kapsamı daraltılmış, milyonlarca işçi güvencesiz bırakılmıştır. İşçi hak ve özgürlüklerini geri götüren 4857 sayılı İş Kanunu yeniden ele alınmalı, iş güvencesinin kapsamı genişletilmeli ve etkinleştirilmelidir.

35-Başta hak grevi olmak üzere, grev hakkı üzerindeki tüm yasaklamalar ve kısıtlamalar, Türkiye'nin onaylamış bulunduğu 98 sayılı ILO Sözleşmesi doğrultusunda kaldırılmalıdır.

36-2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununda yapılması düşü-

nülen değişiklikler sosyal tarafların talepleri doğrultusunda, hak kayıplarına neden olmayacak ve çalışma barışını bozmayacak şekilde düzenlenmelidir.

37-Tüm çalışanların tek çatı altında toplanması TÜRK-İŞ'in genel ilkelerindendir. Yapay işçi-memur ayrımı kaldırılmalı, 657 sayılı kanun kapsamında Anayasanın 128. maddesi esasları içinde yürütülecek görevler memurlar eliyle yürütülmeli, bunlar dışındaki çalışanların aynı sendikalar kanunu ile aynı toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kanununa tabi olmaları sağlanmalıdır.

38-İş sağlığı ve güvenliği çağdaş normlara uygun hale getirilmeli ve işyerleri yoğun bir biçimde denetlenmelidir.

H-SOSYAL GÜVENLİK

39-Yürürlük tarihi seçimlerden sonraya ertelenen, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Anayasa Mahkemesinin kararları dikkate alınarak, tüm taraflarla asgari müştereklerde sağlanacak uzlaşa doğrultusunda, yeniden düzenlenmelidir.

40-Sosyal Güvenlik Kurumu özerk ve demokratik bir yönetim yapısına kavuşturulmalıdır.

41-İşsizlik sigortasından yararlanma şartları, işsizlik ödeneğinin miktarı ve süresi, ülkemiz çalışma hayatının özellikleri ve yapısı dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir. İşsizlik Sigortası Fonu ya da bu Fonun faiz gelirleri, amacı dışında kullanılmamalıdır.

42-Mevcut uygulamada, yoksullara yardım "iane-sadaka-zekat" gibi sürdürülmektedir. Sosyal yardımların, yurttaşlık hakkının bir gereği olarak, çağdaş ölçülerde verilmesi için, bu alanda hizmet sunan kamu kurumlarıyla, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu dahil, tüm kamu kaynaklarını tek çatı altında toplayan sistem kurulmalıdır. Yoksulluğun tanımı ülke koşullarına uygun olarak yapılmalı ve her hak sa-

hibinin sosyal yardımlara kolayca ulaşmasına olanak sağlanmalıdır.

I-DIŞ POLİTİKA VE AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ

43-Türkiye, AB'nin eşit koşullarda tam üyesi olmalı, AB ile olan ilişkiler bu anlayışla biçimlendirilmelidir. İthal ürünlerin yerli sanayimizi yok etmesine izin verilmemeli, gümrük birliğinin sakıncalarını giderici önlemler alınmalıdır.

44-Türkiye Cumhuriyeti'nin Mısak-ı Milli sınırları içindeki bütünlüğü ve bağımsızlığı özenle korunmalı, uluslararası tekelleri sermayenin sözcüsü ve beyni IMF'nin ve DB'nin ülkemizin bağımsızlığını zedeleyici tavırlarına karşı çıkılmalıdır. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde ve genel olarak dış ilişkilerimizde, ulusal çıkarlarımıza zarar verebilecek, ulusal onurumuza gölge düşürebilecek veya bütünlüğümüzü ve bağımsızlığımızı tehdit edebilecek tutum ve davranışlardan kesinlikle kaçınılmalıdır.

45-Türkiye'nin dış politikası, ülkenin siyasi, ekonomik, tarihi, kültürel, konjonktürel ve coğrafi gerçekleri göz önünde tutularak belirlenmelidir. Zaman içinde meydana gelen gelişmeler ve şartlardaki değişim dikkate alınmalıdır. Türkiye, barışçı, dengeli, gerçekçi, çok yönlü ve geniş ufuklu bir dış politika izlemeli, bu politikada Atatürk'ün "yurtta barış, dünyada barış" sözü temel çizgi olarak korunmalıdır.

46-Türkiye, Kıbrıs konusunda Ada'da kalıcı bir barışa ulaşılması yönünde çabalarını sürdürmelidir. Ada'da iki eşit devletin varlığının kabulü, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik doğru bir yaklaşımın ilk adımıdır.

47-İrak'ın toprak bütünlüğünün korunmalı, işgalciler Ortadoğu'dan çekilmeli ve Ortadoğu'da yaşanan terörün durması için Türkiye üzerine düşeni yapmalıdır.

1 Mayıs Kutlandı

1 Mayıs işçi bayramı Türkiye'nin dört bir yanında kutlandı. Gösteriler coşkulu geçerken, İstanbul'da valiliğin engellemeleri ve keyfi tutumu yüzünden büyük sıkıntılar yaşandı. Türk-İş

İstanbul Kadıköy'de bir gösteri düzenledi. TES-İŞ Genel Başkanı ve TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Kumlu, TES-İŞ Yönetim Kurulu Üyeleri, Şube Başkanları ve üyeleri buradaki mi-

tinge katıldı. Engellemelere rağmen İstanbul'da ikinci gösteri DİSK, KESK ve diğer kitle örgütleri tarafından Taksim'de yapıldı.

Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türk-Alman İlişkilerinin Boyutu ve Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenler Sempozyumu

TÜRK-İŞ, Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı ile birlikte "Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türk-Alman İlişkilerinin Boyutu ve Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenler" konulu uluslararası sempozyum düzenledi. 30 Nisan'da Ankara'da yapılan sempozyuma Türkiye ve Almanya'dan çok sayıda davetli katıldı. TES-İŞ Genel Başkanı ve TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Kumlu, "Türkiye-AB İlişkileri ve Avrupadaki Türk Göçmenler" konulu panele başkanlık yaptı.

Sempozyumun ilk konuşmacısı

TÜRK-İŞ Başkanı Salih Kılıç'tı. Kılıç, TÜRK-İŞ'in, Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde yapılan tüm reformların Türk halkı için bir kazanım olduğunu belirtti. AB ile müzakere sürecinin Türkiye'deki sendikal ve sosyal haklar üzerinde olumlu bir etkiye bulunmasının sendikaların bu sürece katılımına bağlı olduğunu kaydeden Kılıç, TÜRK-İŞ'in bu konuda üzerine düşeni yaptığını söyledi. Avrupadaki Türk göçmenler arasında işsizlik oranının yüzde 25'i aştığına dikkati çeken Kılıç, Türk göçmenler için sosyal dışlanmanın büyük bir tehlike olarak belirlediğini

vurguladı.

Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı Direktörü Prof. Dr. Faruk Şen, konuşmasında, Türkiye'nin, Çin ve Hindistan'dan sonra dünyanın göç veren en büyük üçüncü ülkesi olduğunu belirtti. 6, 5 milyon Türk işçisinin çeşitli ülkelerde çalıştığını kaydeden Şen, bunun 2,7 milyonunun Almanya'da olduğunu kaydetti. Bunların 900 bininin Almanya vatandaşı olduğunu bildiren Şen, Almanya'daki Türk işçileri arasında işsizlik oranının yükseldiğini, bunun da Almanların korkulu rüyası

TÜRK-İŞ'ten

olan serbest dolaşım hakkının temellerini ortadan kaldırdığını savundu. Şen, 2005 yılı sonu itibariyle dört milyon nüfusu ile Avrupa'da yaşayan Türklerin, 25 üyeli AB'nin 16 ülkesinin nüfusundan daha büyük bir toplum olduğunu belirtti.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat Başesgioğlu, AB'nin çeşitlilik içinde birlik ilkesinin Türkiye'nin katılımıyla zenginlik kazanacağını ve Türkiye'nin tam üyelik dışındaki yaklaşımları kesinle kabul etmeyeceğini belirtti. Almanya'nın dönem başkanlığında Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda ileri adımlar atılacağına inandığını belirten Başesgioğlu, Almanya'daki Türk göçmenlerin yüzde 73'ünün mesleki nitelikten yoksun olduğunu belirtti ve bunun çözüm bekleyen bir sorun olduğunu hatırlattı. Başesgioğlu, Türk işçilerinin dünyanın 70 ülkesinde göçmen işçi olarak çalıştığını bildirdi.

Almanya-Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti Kuşaklar, Aile, Kadın ve Uyum

Bakanı Armin Laschet, yaptığı konuşmada "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den göçmen işçilerin emekleri olmasaydı Almanya'nın yeniden inşası mümkün olmazdı" dedi. Laschet, Almanya'da sendikal haklar bakımından Alman işçiler ile Türk işçiler arasında tam bir eşitlik bulunduğunu kaydetti ve konuşmasını "Yaşasın Türk-Alman dostluğu" diye bitirdi.

TİSK Başkanı Tuğrul Kutadgobilik, Almanya'nın yeniden inşasında görülen mucizenin ardında insan emeği olduğunu hatırlattı. Bu mucizede Türkiye'den giden göçmen işçilerin önemli bir payları olduğunu vurgulayan Kutadgobilik, Alman Başbakanı Merkel'in Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda "ahde vefa" ilkesine uygun davranmadığını belirtti.

Bu konuşmaların ardından Avrupa Birliği Genel Sekreteri Büyükelçi Oğuz Demiralp ve Prof. Dr. Faruk Şen "Türkiye-AB İlişkileri ve AB Dönem Başkanı Almanya'nın Rolü" başlığı altında birer sunuş yaptılar.

Oturum Başkanlığını TES-İŞ Genel Başkanı ve TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Kumlu'nun yaptığı "Türkiye-AB İlişkileri ve Avrupa'daki Türk Göçmenler" konulu panelde, Türkiye Araştırmalar Vakfı İdari Müdürü Dr. Andreas Goldberg, Almanya-Kuzey Ren Vestfalya Hükümeti Uyum Sorumlusu Thomas Kufen, -Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti Yeşiller/Birlik 90 Fraksiyonu Milletvekili Ewald Groth ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Gülay Toksöz birer sunuş yaptılar. Mustafa Kumlu, panelin açılışında yaptığı konuşmada, Türkiye'den işçi göçünün tarihi ve bugünü hakkında bilgiler verdi ve yurtdışındaki göçmen işçilerin temel sorunlarını anlattı. Kumlu, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde yapılan reformların Türk halkı için kazanım olduğunu belirtti.

Sempozyuma TES-İŞ Genel Teşkilatlandırma Sekreteri Esat Durmuş, Genel Eğitim Sekreteri Bayram Eren, Ankara 2 Nolu Şube Başkanı Mehmet Kılınç ve şube yönetim kurulu üyeleri de katıldı.

TÜRK-İŞ'ten Başbakana 12 Talep

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu Başkan Erdoğan'a çalışma yaşamının acil çözüm bekleyen sorunlarına ilişkin 12 maddelik bir mektup sundu.

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu 5 Nisan 2007 günü Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı Başbakanlık konutunda ziyaret etti. Ziyarette Devlet Bakanı Ali Babacan, AKP Manisa Milletvekili Hüseyin Tanrıverdi ve Başbakanlık Müsteşarı Ömer Dinçer de katıldı.

Yaklaşık 3 saat süren görüşme sonunda TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç bir açıklama yaptı. Kılıç açıklamasında Başbakana sorunlara ilişkin mektubu sunduklarını ve çözüm konusunda Başbakandan olumlu bir yaklaşım gördüklerini söyledi.

Başbakana sunulan mektupta özetle şu talepler yer aldı: "1 Mayıs'ın tarihsel anlamına uygun bir şekilde "İşçi

Bayramı" olarak kutlanması ve dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi resmi tatil ilan edilmesi"; "657 sayılı Yasanın 4-b maddesine göre istihdam edilmek istenen geçici işçilerin de daimi kadroya geçirilmesi, yine 657 sayılı Yasanın 4-c maddesine göre çalıştırılan özelleştirme mağdurlarının da çalışma sürelerinin ve ücret koşullarının düzeltilmesi"; "İşsizlik Fonu'nda biriken paranın istismarına imkân vermemesi"; "Konut Edindirme Yardımı adı altında toplanan ve büyük çoğunluğu kullanılamayan birikimlerin hak sahiplerine ödenmesine ilişkin yasanın bir an önce çıkarılması"; "IMF, Dünya Bankası, OECD ve yurtiçindeki bazı çevreler tarafından son günlerde ülkemizde yürütülen faaliyetler ve bu çevrelerin çalışanların kazanılmış hak ve özgürlüklerinin ortadan kaldırılması için gösterdikleri çabaların çalışanlarda yarattığı kaygıların giderilmesi"; "İş Güvencesi Yasasının etkinli-

ğinin ve kapsamının genişletilmesi, demokratik bir toplum için sendikal örgütlenmenin önündeki engellerin ortadan kaldırılması"; "Alt-ışveren işçilerinin sendikalara üye olması ve toplu iş sözleşmeleri kapsamına girebilmesi için açık düzenlemeler yapılması"; "Özgür toplu pazarlık düzenine müdahale edilmesine izin verilmemesi"; "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası yeniden düzenlenirken, Emek Platformu tarafından dile getirilen taleplerin dikkate alınması"; "kamu hastanelerinin 'sağlık işletmesi' haline getirilmesine yönelik yeni yasa tasarısının kabul edilmemesi"; "TEKEL ve PETKİM'in özelleştirilmesinden vazgeçilmesi"; "bankaların kurumlara ve çalışanlarına verdikleri "promosyon"un hak ve eşitlik sağlayacak şekilde bir nitelik kazanması ve promosyonların çalışanlara aktarılması için yasal zemininin belirlenmesi".

TÜRK-İŞ'ten •

Başkanlar Kurulu Çanakkale’de Toplandı

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, Çanakkale Zaferinin 92. yıldönümü nedeniyle 15 Mart 2007 günü Çanakkale’de toplandı. Toplantı öncesinde Başkanlar Kurulu Atatürk Anıtını ziyaret ederek saygı duruşunda bulundu. Burada bir konuşma yapan Genel Başkan Salih Kılıç, bu büyük zaferi yaratanlara şükran duyduklarını, onları hiçbir zaman unutmayacaklarını söyledi.

Anıt ziyaretinin ardından toplanan Başkanlar Kurulu’nun açış konuşmasını Genel Başkan Salih Kılıç yaptı. Kılıç, “Geçmişte tanklarıyla, toplarıyla Anadolu’yu işgale gelenler, bugün eko-

nomik araçlarıyla, IMF, Dünya Bankası, OECD ile geliyorlar. TÜRK-İŞ bugün bağımsızlığımızın simgelerinden olan Çanakkale’de onların dayatmalarına karşı duruşunu sergilemek amacıyla toplanmıştır” dedi. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu Sonuç Bildirgesi’nde şu görüşe yer verildi: “Başkanlar Kurulumuz, Anadolu’yu ele geçirmeye çalışan emperyalizme karşı ülkemizin her köşesinden gelerek bu büyük zaferi kazanan başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, tüm kahramanlarımızı minnet ve şükranla anmaktadır. Başkanlar Kurulumuz, IMF, Dünya Bankası ve OECD ile bazı işveren çevreleri-

nin talepleri doğrultusunda, Hükümet tarafından gündeme alınan ve çalışanların kazanılmış hak ve özgürlüklerinin ortadan kaldırılmasını hedefleyen ‘istihdam paketi’ çalışmalarını kaygıyla izlemektedir. Hükümetin bu programı hayata geçirmesi, TÜRK-İŞ topluluğunun ve çalışanların sert tepkisiyle karşılaşacaktır. Özellikle kıdem tazminatı hakkımızın ortadan kaldırılması ya da daraltılması ve bu hakkımıza el uzatılması halinde, TÜRK-İŞ almış olduğu genel kurul kararlarını hayata geçirecek ve tüm ülkede genel grev kararı alacaktır.”

8 Mart Dünya Kadınlar Günü Bursa'da Kutlandı

TÜRK-İŞ, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nü Bursa'da düzenlediği bir etkinlikle kutladı. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun ve sendika temsilcilerinin hazır bulunduğu etkinliğe, AKP Grup Başkan Vekili ve Bursa Milletve-

kili Faruk Çelik, Bursa Vali Yardımcısı Gazi Kaya, ILO Türkiye Temsilcisi Gülay Aslantepe, AKP Milletvekili Zafer Hıdıroğlu, bürokratlar, üniversite temsilcileri ve TÜRK-İŞ'e üye kadın işçiler katıldı.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, yaptığı konuşmada, ülkemizde kadın hakları konusunda mevzuatımızın oldukça ileri bir durumda olmasına rağmen, yasaların gerektiği şekilde uygulanmadığına değindi

Toplantıda Uludağ Üniversitesi'nden Doç. Dr. Özlem Işığışık, "Türkiye'de Kadın İşgücü" ve Dr. Ahmet Sevimli, "Kanunlarda Kadına Yönelik Değişimler" konularında sunumlar yaptılar.

Öğleden sonraki bölümde ise, "Çalışma Hayatında ve Ailede Etkili İletişim" konusunda, Nazan Yiğit ve Yrd. Doç. Dr. Gülgün Karahalil ortak bir sunum yaptılar. Kursiyerlerin soru ve yorumları doğrultusunda yönlendirilen sunumun ardından, sertifika töreni ile etkinlik sonlandırıldı.

TÜRK-İŞ ve TİSK Ortak Proje Tanıtım Toplantısı Yapıldı

TÜRK-İŞ ve TİSK Ortak Proje Tanıtım Toplantısı Yapıldı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülen "Yenileşme ve Değişim İçin Türkiye'de Sosyal Diyalogu Güçlendirme Projesi" kapsamında TÜRK-İŞ ve TİSK Konfederasyonları ortaklığına dayalı "Yerel Düzeyde İşgücü Piyasasını İzleme ve Yönlendirme Mekanizmalarının Etkinleştirilmesi Projesi"nin Tanıtım Toplantısı 15 Şubat 2007 tarihinde Ankara'da yapıldı.

Projede, seçilen 6 ildeki (Adana, Bursa, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Konya) TÜRK-İŞ ve TİSK İl İstihdam Kurulu Temsilcileri'ne işgücü piyasası verileri konusunda bilgi verilmesi,

verilerin derlenmesi, il düzeyinde işgücü piyasası izleme ve yönlendirme modeli oluşturulması, illerin istihdam raporlarının hazırlanmasına aktif destek verilmesi ve işgücü piyasası izleme rehberinin hazırlanması hedefleniyor. TİSK ve TÜRK-İŞ Genel Merkezleri'nde diyalog ekipleri kurulması ve telekonferans sistemi oluşturularak iletişimin geliştirilmesi doğrultusunda sürdürülecek faaliyetler ile daha etkin çalışma ve işbirliğini geliştirmek de hedefler arasında. Böylece işçi ve işveren temsilcilerinin illerdeki istihdam sorununa ortak çözümler üretmeleri ve istihdam politikalarının oluşturulması konusunda etkin rol üstlenmeleri amaçlanıyor.

Toplantının açılışında konuşan

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, eğitim ve istihdamın ülkemizin geleceğini biçimlendirecek en önemli iki alan olduğuna değinerek, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, eğitim ve istihdam sistemleri arasında sağlıklı bir bağ kurulması gerektiğine işaret etti.

Proje Tanıtım Toplantısını takiben düzenlenen üç günlük Çalıştayda, işçi ve işveren temsilcilerine, proje süresince yapılacak faaliyetler, yerel düzeyde sosyal diyalog, ulusal verilerin yerel verilerle ilişkilendirilmesi, il düzeyinde işgücü piyasası izleme kaynakları ve yöntemlerine ilişkin bilgi verildi. Ayrıca proje kapsamında kullanılacak telekonferans sistemi hakkında tanıtım yapıldı.

TÜRK-İŞ'ten •

Eğitim Seminerleri Tamamlandı

Samsun'da yapılan ve TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların şube başkanlarının katıldığı "Türkiye ve Avrupa Birliğinde Sosyal, Politik ve Ekonomik Gelişmeler" konulu seminerler tamamlandı. Kasım 2006'da başlayan eğitim seminerlerinin sonuncusu 30-31 Ocak-01 Şubat tarihlerinde gerçekleştirildi. İstanbul merkez ve taşra teşkilatlarındaki şubelerin başkanlarının katıldığı programla başlayan seminerlerin ikinci bölümünün açılışı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat Başesgioğlu'nun katılımıyla yapıldı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı ve Yönetim Kurulu üyelerinin de yer aldığı açılışta Genel Başkan Salih Kılıç bir konuşma yaptı. Konuşmasında seminerlerin işçi hareketinin güncel sorunlarını tartışmak ve sendikal hareketin geleceğine ilişkin görüşleri ve önerileri paylaşmak adına önemli bir fırsat olduğunu belirten Kılıç, "21. yüzyılın en önemli değerlerinden biri de hayat boyu eğitimidir. Dolayısıyla

sürekli eğitim bizim temel hedefimizdir" dedi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat Başesgioğlu yapılan eğitim seminerlerini, yeni dünya düzeninde ayakta kalmak için yeni araçlar geliştirme adına gerekli bulduğunu belirtti. Konuşmasında, sosyal politikaların ekonomik politikalarla eş zamanlı sürdürülmesi gerektiğini vurgulayan Başesgioğlu ancak bu şekilde, uygulanan sosyal politikaların vatandaşların arzuladıkları sonuçlara ulaşabileceğini belirtti.

Katılımcılara yönelik dersler TÜRK-İŞ uzmanları tarafından verildi. "Sendikalar Kanunu Tasarı Taslağı" başlıklı sunum TÜRK-İŞ Hukuk Müşavirleri Hüseyin Ekmekçioğlu ve Ferhan Tuncel tarafından dönüşümlü olarak yapıldı. "Türkiye'deki Son Ekonomik Gelişmeler ve Seçenekler" konulu sunum ise TÜRK-İŞ

Araştırma Müdürü Doç. Dr. Aziz Konukman tarafından gerçekleştirildi. Son günlerde gündemde olan "Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeni Yasalar" ilişkin sunumu ise TÜRK-İŞ Sosyal Güvenlik Danışmanı Celal Tozan gerçekleştirdi. Sendikaların önde gelen güncel sorunlarından biri olan "Örgütlenmeler ve Toplu Pazarlık Süreci" ile ilgili sunumda ise TÜRK-İŞ Araştırma Müdür Yardımcısı Namık Tan katılımcılarla bir araya geldi. Araştırma Müdür Yardımcısı Enis Bağdadioğlu ise seminerde "Gelirler ve Ücretler" konulu sunumuyla yer aldı. "Yeni Sendikal Perspektifler" konulu sunum TÜRK-İŞ Genel Başkan Danışmanı Dr. Naci Önsal tarafından yapılırken, TÜRK-İŞ Genel Başkan Danışmanı Dr. Yusuf Ekinci ise "Hayat Boyu Eğitim" sunumuyla seminere katıldı. TÜRK-İŞ'e bağlı Kristal-İş Sendikası'ndan seminere katılan Aziz Çelik "AB Süreci ve Sendikal Haklar" konulu bir sunum yaptı.

YURT'tan

İşsizlik Fonundaki 26 Milyar YTL'den İşsize ■
Sadece 1.2 Milyar Düştü ■

ILO Hükümetten Rapor İstedi ■

Türkiye İşçi Sınıfının Nicel Profili ■

Türkiye İş Kazalarında Başı Çekiyor ■

Türkiye'de Çocuk İşçi Oranı Yüzde 5.9 ■

Çalışan Yoksullar Borç Batağında ■

Açlık Sınırı 626, Yoksulluk Sınırı 2040 YTL ■

Sezer Yabancılar Çalışma İznini İade Etti ■

İşsizlik Fonundaki 26 Milyar YTL' den İşsize Sadece 1.2 Milyar YTL Düştü

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'nın (İSMMMO) Hazırladığı "İşsizlik Sigortası ve Yeni Gelişmeler" raporunda, 2002 yılından bugüne kadar işsizlik fonundan 814 bin kişinin yararlandığına dikkat çekildi. Raporda, "30 Nisan 2007 itibarıyla İşsizlik Sigortası Fonu'nun toplam varlığı 25 milyar 869 milyon YTL iken, sigorta giderleri 1.2 milyar YTL oldu" denildi.

İSMMMO "İşsizlik Sigortası ve Yeni Gelişmeler" raporunu açıkladı. Rapora göre, İşsizlik Sigortası'nın uygulanmaya başlandığı Mart 2002 tarihinden 31 Mart 2007 tarihine kadar geçen sürede yaklaşık 3 milyon işsizden sadece 814 bin kişi sigortadan yararlandı.

İŞSİZLİK FONUNDAN

814 BİN 104

KİŞİ YARARLANDI

30 Nisan 2007 itibarıyla İşsizlik Sigortası Fonu'nun toplam varlığı 25 milyar 869 milyon YTL iken, sigorta giderleri 1.2 milyar YTL oldu. Ücret garanti fonu ise 7 milyon 16 bin YTL'ye ulaştı. Rapora göre, Türkiye'deki çalışma koşullarına göre yararlanma koşulları oldukça ağır olan İşsizlik Sigortası'na bugüne kadar 907 bin 941 kişi başvuruda bulundu. Başvuruda bulunan işsizlerden 814 bin 104 kişi işsizlik ödeneği almaya hak kazandı. Nisan 2007 dönemi içerisinde sadece 103 bin 251 kişinin işsizlik sigortası fonundan yararlanabildi.

EN AĞIR ŞART ALMANYA' DA

Ortalama 2 milyar maaş alan bir işçiden her ay toplam 1458 YTL vergi ve sigorta primi alınmasına rağmen, işsiz

kaldığında kendisine ödenecek tutar asgari ücretin net tutarı olan 403 bin 3 YTL'yi geçemiyor. Türkiye'de işsizlik ödeneğine hak kazanmak için son 3 yılda 600 gün prim ödenme şartı aranırken, Belçika'da sigortalının, geçmiş 18 ay içerisinde 182 gün ile geçmiş 36 ay içerisinde 624 gün prim, İspanya'da yasal işsizlik durumunun sona ermesi veya prim ödeme zorunluluğunun kalktığı tarihten itibaren 6 yıl boyunca en az 360 gün prim, Fransa'da işsizliği takip eden 22 ay boyunca en az 6 ay sigorta, Almanya'da ise geçmiş iki yıl içinde 12 ay sigortalı olması gerekiyor.

BELÇİKA'DA

İŞSİZLİK ÖDENEĞİ SÜRESİZ

Türkiye'de İşsizlik Ödeneği Oranı asgari ücreti geçmezken, Belçika'da, referans kazancın yüzde 55-60 arası değişiyor. İşsizlik sigortasının ödenme süresi de, Türkiye'de 6 ay ile 10 ay arasında değişirken, Belçika'da uzun dönemli işsizlik ve aktif iş arama dışında süresiz, İspanya'da 6 yıldan sonraki prim dönemine dayalı olarak ödeme

süresi 4 ay ile 2 yıl arasında, Fransa'da asgari 7 ay, azami 42 ay, Almanya'da ise 12 ay ile 36 ay arasında değişiyor.

İŞSİZLİK SİGORTASI

YENİDEN DÜZENLENMELİ

Raporda, işsizlik sigortasına 600 günden az prim ödeyenlerin de yararlanabileceği bir şekilde değişiklik yapılması gerektiği ifade edilirken, şöyle denildi:

“Buna göre son üç yılda; 450 gün çalışmış sigortalılar 120 gün, 600 gün çalışmış sigortalılar 180 gün, 900 gün çalışmış sigortalılar 240 gün, 1080 gün çalışmış sigortalılar 300 gün süre ile İşsizlik Sigortası hizmetlerinden yararlanabilmeli.”

Son 120 gün kesintisiz çalışmış olma şartının kaldırılması gerektiğinin altı çizilen raporda, İşsizlik sigortası ödeneğinin tavan tutarı olan asgari ücretin net tutarı artırılarak asgari ücretin net tutarının 2 katı olarak uygulanması gerektiği kaydedildi.

Raporda, “İşsizlik sigortası fonunda yeterli kaynak toplandığı dikkate alındığında hem işverenlerin prim yükünün azaltılarak istihdamın teşvik edilebilmesi, hem de işsizlik sigortasından dolayı kamuya gelen yükün hafifletilmesi için mutlaka işsizlik sigortası primleri düşürülmelidir” denildi.

DEVLET KATKISI

GETİRİLMELİ

Buna göre yüzde 1 işveren, yüzde 1 işçi ve yüzde 0.5 devlet payı olmak üzere toplam yüzde 2.5 olarak uygulanması gerektiğine dikkat çekilen raporda, istihdamın önündeki en büyük engellerden biri olan eski hükümlü, terör mağduru, özürli çalıştırma yükümlülüğü için gereken aynı ilde 50 işçi çalıştırma koşulunun, aynı iş yerinde 250 işçi çalıştırılması şeklinde değiştirilmesi gerektiği ifade edildi. Raporda, bu kapsamda çalıştırılanların vergi ve sigorta primine devlet katkısı getirilmesi gerektiği vurgulandı.

ŞANSLI İŞSİZLERİN

SAYISI ARTIRILMALI

TÜRMOB Genel Başkan Yardımcısı ve İSMMMO Başkanı Yahya Arıkan, hiçbir ülkede prim ödeme süresinin Türkiye'deki kadar ağır olmadığına dikkat çekerek, “2007 yılı Nisan ayı baz alındığında, toplam 2 milyon 760 bin işsizden sadece 103 bin 251 kişinin fondan yararlanması, işsizlik sigortasının gerçek amacına ulaşmadığının çok önemli bir göstergesi. Fonda toplanan paranın çok düşük bir kısmı işsizlerin kullanımına ayrılmıştır” dedi.

Son üç yılda 450 gün prim ödeyenlere de 120 gün süreyle işsizlik sigortası yardımları verilmesine ilişkin düzenleme yapılması gerektiğini kaydeden Arıkan, böyle bir düzenleme ile fondan yararlanabilecek “şanslı işsizlerin” sayısının biraz daha artırılacağıni söyledi.

ILO Hükümetten Rapor İstedi

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Aplikasyon Komitesi'nin Türkiye'ye ilişkin kararında, "Bazı işçi örgütlerinin 87 Sayılı sözleşmenin uygulanması konusunda sunduğu, hükümetin sendikal faaliyetlere müdahalesi, polis tarafından uygulanan şiddet ve sendikacıların tutuklanması iddialarını içeren görüşlerin kaydedildiği" bildirildi.

ILO'nun 96'ncı Uluslararası Çalışma Konferansı 30 Mayıs-15 Haziran 2007 tarihleri arasında İsviçre'nin Cenevre kentinde toplandı. "Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 Sayılı Sözleşmeyi ihlal ettiği gerekçesiyle" bu yılki ILO Çalışma Konferansı'nda Türkiye'yi görüşen Aplikasyon Komitesi'nin kararında, işçilerin ve işverenlerin iste-

dikleri sendikaları kurma ve bunlara üye olma haklarına, işçi sendikalarının kendi tüzüklerini ve kurallarını belirleme, temsilcilerini serbestçe seçme ve kamu ve özel sektörde kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın faaliyetlerini düzenleme haklarına ilişkin olarak, sözleşme ile mevzuat arasındaki bazı farklara Uzmanlar Komitesi'nin atıfta bulunduğu ifade edildi.

"Bazı işçi örgütlerinin sözleşmenin uygulanması konusunda sunduğu, hükümetin sendikal faaliyetlere müdahalesi, polis tarafından uygulanan şiddet ve sendikacıların tutuklanması iddialarını içeren görüşlerin kaydedildiği" bildirilen kararda, "hükümetin açıklamalarının da not edildiği" belirtildi. Hükümetin açıklamalarında, 4688

Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun 3/a maddesi değiştirilerek sözleşmeli personele sendika hakkı tanındığına dikkat çekilen kararda, şu ifadeler yer verildi:

'PERSONEL REFORMUNA DİKKAT!'

"Hükümet, öncelikli bir konu olarak kamu sektöründe personel reformu başlatmaktadır ve bu reform ile kamu görevlileri dar anlamda tanımlanacak ve grev hakkıyla ilgili kısıtlamalar bu bakımdan diğer kamu görevlilerinden dikkatli biçimde ayrılacaktır. Mevcut yasa taslağı ile grev yapılmasına izin verilmeyen belirli bazı işler ve hizmetlerde bu yasağı tamamen kaldıracak şekilde 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi,

Grev ve Lokavt Yasası'nın değiştirilmesi amaçlanmaktadır.

DİSK'e karşı açılan dava Yargıtay'ın 22 Aralık 2004 tarihinde verdiği nihai karar ile sonuçlanmıştır. Sendika yönetim organlarına seçilebilmek için gereken 10 yıl çalışma şartı 5675 Sayılı Kanun ile kaldırılmıştır. Üçlü Danışma Kurulu'nda sosyal taraflarla ortak çalışmanın sürdürülmesi önerilmiştir."

'İDDİALARLA İLGİLİ CEVAP VERİN'

Sözleşmenin tam olarak uygulanmasına yönelik adımlarla ilgili hükümetin sunduğu bilginin kaydedildiğine yer verilen kararda, hükümetin atıfta bulunduğu yeni yasaların fiili statüsü ve içeriği konusunda komitenin net bir görüşü bulunmadığı ifade edildi. Kararda, şunlar kaydedildi:

"Komite, hükümetin, polisin şiddet kullanması ve sendikacıları tutuklaması, sendikalarla ilgili broşür ve posterlerin yasaklanması vs. dahil, sendikal faaliyetlere hükümetin müdahalede bulunmasıyla ilgili olarak Uzmanlar Komitesi'ne iletilen ciddi iddialara ilişkin henüz bilgi sunmamasından üzüntü duymuştur. Komite, temel haklara ve özgürlüklere saygının sendikal özgürlüklerin kullanılmasında temel bir ön koşul olduğunu vurgulamış ve işçi ve işverenlerin sözleşme çerçevesindeki haklarını tam ve serbestçe kullanabilmeleri amacıyla; şiddet, baskı veya her türlü tehditten arınmış bir ortam sağlamak üzere hükümetin tüm gerekli tedbirleri almasını talep etmiştir.

Komite, hükümeti, bu iddialarla ilgili ayrıntılı cevap vermeye ve sözü edilen temel prensiplere saygı göstermek üzere alınan tüm tedbirler hakkında bu yıl Uzmanlar Komitesi'ne

rapor vermeye davet etmiştir."

SALİH KILIÇ'IN KONUŞMASI

TÜRK-İŞ Başkanı Salih Kılıç, ILO'nun 96'ncı Uluslararası Çalışma Konferansı'nda bir konuşma yaptı. Kılıç, özetle şunları söyledi:

"Dünyada ve ülkemizde küreselleşme sürecinin sosyal devleti tahrip ettiğini, ulus devleti tehdit ettiğini, sendikal hak ve özgürlükleri yok ettiğini hepimiz bu kürsüden dile getiriyor ve bu soruna çözüm arıyoruz. Bu yıl da üzülererek söylemek istiyorum ki, ülkemde küreselleşmenin olumsuz etkileri, yoğunlaşarak devam etmektedir."

"Hükümetimizin Avrupa Sosyal Şartı'nın sırasıyla, adil ücret, örgütlenme hakkı, toplu pazarlık ve grev hakkını düzenleyen 4,5 ve 6'ncı. Maddelerine ilişkin çekinceleri devam etmektedir. Ulusal mevzuatımızın, Uluslararası Çalışma Örgütüne ait 87, 98 ve 151 sayılı sözleşmelere uygun hale getirilmesi konusunda somut adımlar atılmamaktadır. Sosyal devleti tahrip eden IMF ve Dünya Bankası kaynaklı politikaların bedelini çalışan kesim, dar ve sabit gelirli olanlar ödemektedir. Aynı politikalar nedeniyle, yoksulluk, gelir dağılımı dengesizliği, işsizlik ve örgütsüzlük artmaktadır."

"Türkiye'de sendikal hareket örgütlenme yönünden çok ciddi sorunlarla ve baskılarla karşı karşıyadır. Demokrasi ve insan onuru kavramlarının önemli ve de vazgeçilmez unsurları olan ifade, inanç, örgütlenme ve teşebbüs özgürlüğü ile insan onuruna yakışır iş olgusunun çalışma hayatına uyarlanması için mücadele şarttır. 4857 Sayılı İş Kanunu yeniden ele alınmalı, iş güvencesinin kapsamı ve etkinliği artırılmalıdır. 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu 2822 Sayılı Grev ve Lokavt Kanunu sosyal tarafların talepleri dikkate alınarak hak kaybına neden olmayacak ve çalışma barışını bozmayacak biçimde bir an önce çıkarılmalıdır."

Türkiye İşçi Sınıfının Nicel Profili

İktisatçı Mustafa Sönmez, <http://www.bianet.org/2007/04/26/95169.htm> adresinde yayınlanan "Türkiye İşçi Sınıfının Nicel Profili" başlıklı çalışmasında, Türkiye'de çok hızlı bir mülksüzleşme olduğuna dikkat çekti. "Tarımdan tarım dışına yoğun işgücü akıyor. Mülksüz sınıf yüzde 68'i buldu. İstanbul'da ücretli oranı yüzde 80'e yakın" diyen Sönmez, gerçek işsizlik oranının ise yüzde 22 olduğunu söyledi. Her 3 ücretliden 1'inin kaçak, kayıt dışı çalıştırıldığını kaydeden Sönmez, "İmalat sanayinde büyüme var, istihdam yok, reel gelirler düşüyor" dedi.

MÜLKSÜZLEŞME DOLU DİZGİN

Sönmez, tarımda küçük üreticiye verilen yetersiz desteklerin IMF'nin emriyle kaldırılması ve tarım girdilerindeki hızlı fiyat artışı ile ürün fiyatlarının baş edememesi sonucu özellikle kırlarda mülksüzleşmenin "doludizgin" sürdüğünü kaydetti. Tarımdaki ücretsiz aile işçisi sayısının 2000 yılında yüzde 21.2 iken 2006 yılında yüzde 14.3'e kadar indiğini belirten Sönmez, "Kırdan yoğun bir kopuştur bu. Aynı dönemde, ücretli sayısının 10,4 milyondan 12,6 milyona çıkması (ki bu iş bulabilenlerdir, işsizleri saymıyoruz) doludizgin bir işçileşmenin, daha doğrusu mülksüzleşmenin yaşandığını ortaya koyuyor."

GERÇEK

İŞSİZLİK ORANI YÜZDE 22

TÜİK'in 2006 sonu itibarıyla Türkiye'de "işgücü" (yani açık işsiz, ücretli, işveren, kendi hesabına çalışan) olarak saptadığı nüfusun 24,7 milyon olduğunu ve bunların 2,6 milyonunu işsiz olarak açıkladığını anlatan Sönmez, TÜİK'in, 3,3 milyonluk bir nüfusu ise "işgücü" ordusuna katmadığını söyledi. Bunların, umudunu yitirdiği için iş aramayan ama "iş bulursam çalışırım" diyenler, mevsimlik işçiler, part-time, eğreti işlerde çalışanlar (eksik is-

tihtam) olduğunu belirten Sönmez, bu sayının da işsiz sayısına eklendiğinde işsizlik oranının yüzde 22'ye yaklaştığını vurguladı.

MÜLKSÜZ SINIFIN

ORANI YÜZDE 68'E ÇIKTI

"İş olan ve olmayan mülksüzlerin toplamı 18,6 milyona ulaşıyor. Bunu 27,3 milyonluk işgücüne oranladığımızda mülksüz sınıfın oranının yüzde 68'e çıktığına tanık oluyoruz" diyen Sönmez, Türkiye'de her 100 kişiden 68'inin mülksüz sınıftan olduğunu, neredeyse her 2 çalışan ücretliye 1 işsiz düşecek kadar işsizliğin devasa boyuta çıktığını ifade etti.

Mülksüz sınıfın yüzde 68'lik oranının İstanbul, Ankara gibi metropollerde daha da yükseğe çıktığını bildiren Sönmez, şöyle devam etti:

- Sayıları 12,7 milyona ulaşan iş sahibi ücretlilerin sadece yüzde 4'ü tarım kesiminde. Dolayısıyla proleterlik tamamen tarım dışına kaymış durumda.

- İş sahibi proleterlerin 4 milyona yakını herhangi bir sosyal güvenlik şemsiyesinden yoksun yani kayıt dışı çalıştırılıyor. Bu, her 3 ücretliden 1'inin kayıt dışı çalıştırılması demek.

- Ücretlilerden 3 milyonu "işçi" ve "memur" sıfatlarıyla kamu kuruluşlarında çalışıyorlar. Başka bir ifade ile her 3 ücretliden 2'si özel kesimde.

DÖRT YILDA

% 25 REEL GELİR KAYBI

Sönmez, son yıllarda derinleştirilerek uygulanan sıcak paraya dayalı büyümenin "olmazsa olmaz koşulu olan" düşük kur politikasının ise, sermayenin emek-sermaye bileşimini emek aleyhine geliştirdiğini ve düşük kurla yapılan ithalatın emeğe tercih edildiğini anlattı. Bu durumun da yoğun işsizliği "kamçıladığını" ve patronlarca emeğin

insafsızca kullanımını getirdiğini belirten Sönmez, sadece imalat sanayine bakıldığında reel ücretlerde son 4 yılda yüzde 25'e varan düşüşler yaşandığını kaydetti.

İŞGÜCÜ VERİM

ARTIŞINDAN PAY ALMADI

İmalat sanayiinde üretimin son dört yılda yüzde 33 gibi oldukça yüksek bir artış kaydederken, üretimde çalışan sayısındaki artışın yüzde 2.5'ta kaldığını anlatan Sönmez, şöyle konuştu: "Üretim artışı istihdam yaratamadı. Verim arttı ama sektörde çalışanların reel ücretleri, TL cinsinden kazançları yüzde 2.4 oranında düştü. Yani işgücü, verim artışından hiçbir pay alamadı. Bu dönemde reel sektörde kârlar da pek artmadı. Kazanç düştükçe buna uyum sağlamak için önce kayıtdışı çalıştırma ve işten çıkarma arttı."

Türkiye İş Kazalarında Başı Çekiyor

DÜNYA Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı araştırmaya göre yüksek bir işsizlik oranıyla karşı karşıya olan Türkiye, iş kazaları konusunda da başı çekiyor. İş kazalarında Avrupa'da lider konumundaki Türkiye dünya ölçeğinde de üçüncü sırada yer alıyor. Rapora göre, iş kazalarının yüzde 72'si, 50'den az işçi çalıştıran işyerlerinde meydana geliyor. Her 6 dakikada bir iş kazası oluyor ve her 2.5 saatte bir 1 işçi sakat kalıyor.

Dünyada ise her yıl 270 milyon iş kazası oluyor. Bu kazalarda da her gün 5 bin kişi yaşamını yitiriyor. WHO'ya göre, 160 milyon kişi mesleklerinden kaynaklanan hastalık geçirdi. 22 bin çocuk ise iş kazalarında öldü. Toplam küresel gelirin yüzde 4'ü de iş kazalarında yitirildi.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kaynaklarına göre her yıl 1.2 milyon kadın ve erkek iş kazaları ve meslek hastalıkları dolayısıyla hayatını kaybediyor. Yine aynı kaynaklara göre, her yıl 250 milyon insan iş kazaları, 160 milyon insan da meslek hastalıkları sonucu ortaya çıkan zararlara maruz kalıyor.

Sosyal Sigortalar Kurumu istatistiklerine göre de 2005 yılında 73 bin 923 iş kazası, 519 meslek hastalığı vakası meydana geldi. Bunların 1096'sı ölümle sonuçlandı. 2005'te iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu kaybedilen işgünü sayısı 1.797.917 civarında gerçekleşti. Bu rakamların yanı sıra SSK istatistiklerine yansımayan iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu kayıpların da ayrıca dikkate alınmadığı belirtiliyor.

SSK Sağlık Dairesi de iş kazalarının meydana geliş şekillerini şöyle sıralıyor:

- Göz, kulak, burun ve ağız gibi organlara yabancı bir cismin kaçması sonucu oluşan kaza sayısı yüzde 2.

- Fazla zorlanmadan kaynaklanan incinmelerle yaralananlar yüzde 2.7

- Normal sınırlar dışındaki ısılara maruz kalmak veya temas etmek suretiyle oluşan kazalar yüzde 2.3.

- Bir veya birden çok cismin sıkıştırılması, ezmesi, batması ve kesmesi ile

ortaya çıkan kaza sayısı yüzde 37.8.

- Düşen cisimlerin çarpıp devrilmesi sonucuyla yaralananlar yüzde 15.6.

- Makinelerin neden olduğu kaza oranı yüzde 13.4.

- Düşmeler sonucu meydana gelen kazalar yüzde 11.8.

- Trafik kazalarındaki oran yüzde 3.8.

- Diğer nedenlerle oluşan kaza oranı yüzde 3.7.

İş kazaları sadece Türkiye'nin değil dünyanın da önemli sorunlarından biri.

Araştırmalara göre, endüstrileşmiş ülkelerde iş kazaları ve meslek hastalıklarının toplam maliyetinin, bu ülkelerin gayrisafi milli hasıllarının yüzde 1'i ile yüzde 3'ü oranında değiştiği belirtiliyor. Türkiye'de de en iyimser yaklaşımla, iş kazaları ve meslek hastalıklarının toplam maliyetinin yılda 4 milyar YTL olacağı tahmin ediliyor.

Türkiye'de Çocuk İşçi Oranı % 5.9

Türkiye'de 6-17 yaş grubundaki 16 milyonu aşkın çocuğun 958 bini oyun oynamak yerine fiilen çalışıyor. Üstelik bu çocukların 419 bini yaptığı iş karşılığı hiç ücret almıyor. Bir işte çalışan çocuk sayısı gerilese de 7 milyon çocuk evde ailesine 'yardımcı oluyor'.

Türkiye'de, çalışan yani istihdam edilen çocuk sayısında gerileme görülse de, 6-17 yaş grubunda bulunan 16 milyon 264 bin çocuğun yüzde 5.9'u yani 958 bininin hâlâ üretimin içinde olduğu saptandı. Üstelik bu çocukların önemli bir kısmı yaptığı iş karşılığında bir ücret de almıyor. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2006 yılının Ekim-Kasım-Aralık dönemini kapsayan yılın son çeyreğine ilişkin 'Çocuk İşgücü Anketi' sonuçlarını açıkladı. TÜİK'in araştırmasına göre, Ekim 1994'den Aralık 2006'ya kadar geçen sürede çalışan çocuk sayısında önemli bir gerileme kaydedildi.

Ekim 1994'te 6-17 yaş arasında çalışan çocuk sayısı 2 milyon 269 bin iken, Ekim 1999'da bu rakam 1 milyon 630 bine geriledi. 2000 kriziyle birlikte her yaş grubundaki işsizliğin hızla arttığı Türkiye'de bu tarihten sonra çalışan çocuk sayısında önemli düşüş kaydedildi. TÜİK'in Ekim-Kasım-Aralık 2006 dönemini kapsayan araştırmasında, bu rakamın 958 bine indiği tespit edildi. Araştırmada, 1994 ile 2006 arasındaki tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısının azaldığı belirlenirken, ticaret sektöründe bu yaş grubunda çocuk çalıştırma konusunda artış yaşandığı ortaya çıktı.

7 MİLYON ÇOCUK, AİLE İŞÇİSİ

Araştırmaya göre, ülke genelindeki 6-17 yaş grubundaki toplam 16 milyonu aşkın çocuğun yüzde 5.9'i yani 958

bini ekonomik işlerde çalışırken, yüzde 43.1'i 'ev işçisi' konumunda. Yüzde 51'i ise hiçbir işte çalışmıyor. Kurumsal olmayan 72 milyon 957 bin kişilik sivil nüfusun yüzde 22.3'ünü oluşturan bu çocukların 7 milyon 4 bini 'ev işlerinde ailesine yardımcı olduğunu' belirtti. Bu beyanda bulunanların yüzde 61.2'si diğer bir deyişle 4 milyon 289 binini kız çocukları oluşturdu. Araştırmada, 16 milyonu aşkın çocuğun yüzde 60.9'unun kentlerde, yüzde 39.1'inin kırsal kesimlerde yaşadığı saptandı. Çocukların yüzde 84.7'si bir okula devam ederken, yüzde 15.3'ü devam etmiyor. Okula gitmeyen çocukların yüzde 58.8'ini ise yine kızlar oluşturdu.

2006 yılının son çeyreğinde 958 bin çalışan çocuğun 566 bini tarım dışı sektörlerde faaliyet gösteriyor. 392 bin çocuk ise tarım sektöründe işçi olarak çalışıyor. Bu çocuklar istihdam edilen 958 bin çocuğun yüzde 40.9'una denk geliyor. Çalışan çocukların yüzde 59.1'ini tarım dışı sektördeki, yüzde 2.7'sini ise kendi hesabına çalışanlar oluşturuyor.

BEDAVA ÇALIŞIYORLAR

Çalışan 419 bin 604 çocuğun yaptığı iş karşılığında ücret almadığı saptandı. Diğer bir ifadeyle 'ücretsiz aile işçisi' oldukları ortaya çıktı. 507 bin çocuğun ise yaptığı iş karşılığı aldığı ücretle ailesine katkıda bulunduğu tespit edildi. Yani 958 bin çocuktan yüzde 53'ü yaptığı iş karşılığında bir ücret ya da yevmiye alırken, yüzde 43.8'i ücretsiz çalışıyor. 32 bin çocuğun ise kendi hesabına çalışan veya işveren konumunda olduğu kaydedildi. 958 bin çocuğun yüzde 47.7'si kentlerde, yüzde 52.4'ü kırsal bölgelerde bir işle meşgul oldu. Bu çocukların yüzde 66'sını erkekler, yüzde 34'ünü de kız çocukları oluştururken, yüzde 31.5'inin okula gittiği, yüzde 68.5'inin ise öğrenim görmediği ifade edildi. Okula devam edenlerin yüzde 2.2'si de okul çıkışında eve değil işe giden çocuklar arasında yer aldı.

‘Çalışan Yoksullar’ Borç Batağında

Anadolu Üniversitesi (AÜ) akademisyenlerince, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) destekli olarak Türkiye’de çalışan alt gelir grubunda olanların profilini çıkartmak amacıyla yapılan araştırmada, bu gruptaki kişilerin aylık gelirlerinin yaklaşık 8 katı borcu olduğu saptandı.

AÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nadir Suğur’un başkanlığında, Doç. Dr. Serap Suğur, Yrd. Doç. Dr. Oya Beklan Çetin, öğretim görevlileri Temmuz Gönç ve Erhan Akarçay, Eylül 2006’da başlattıkları “Çalışan Yoksullar” araştırmasını Ocak 2007’de tamamladı.

Araştırma, alt gelir grubunda bulunan “apartman kapıcıları, taksi şoförleri, gündelikçi kadınlar ve bakıcı kadınlardan” oluşan 400 kişi arasında yapıldı. Araştırmada, “insanların bu işlerdeki gelirlerle kentlerde nasıl var olabildikleri, ekonomik sorunları aşmak için ne tür mekanizmalar kullandıkları, mes-

lekleri ile geleceklerinden umutlu olup olmadıkları, yoksulluk hakkında ne düşündükleri, kendi yoksullukları için ne gibi çözümlerin bulunması gerektiği” saptanmaya çalışıldı.

Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 41 olarak hesaplandı. Toplam 400 kişinin yüzde 52’si kadın, yüzde 48’i de erkek. Bu kişilerin yüzde 83’ü evli, yüzde 13’ü dul ve boşanmış, yüzde 4’ü ise bekâr.

TAMAMI SİGORTASIZ ÇALIŞIYOR

Araştırmaya göre, 4 meslek grubunun ortalama aylık geliri 429 YTL. Ortalama gelir, taksi şoförleri için 650, gündelikçiler için 311, bakıcılar için 321, kapıcılar için ise 433 YTL olarak hesaplandı. Bu meslek gruplarının ortalama borcu 3 bin 635 YTL olarak belirlendi. Dolayısıyla alt gelir grubundaki kişilerin aylık gelirlerinin yaklaşık 8 katı borcu bulunuyor. Toplam borç içinde, kredi kartı borcunun miktarı

bin 300 YTL olarak belirlenirken, gündelikçi ve bakıcı olarak iş hayatında bulunanların tamamı sigortasız çalışıyor.

‘TİYATRO VE SİNEMAYA GİTMEDİM’

Söz konusu araştırmaya katılanlara yöneltilen “işiniz stresli mi?” sorusuna, yüzde 87’si “evet” dedi. “Daha rahat ekonomik yaşam için ne kadar aylık gelire sahip olmanız gerekir?” sorusuna da yüzde 70’den fazlası “ortalama bin 300 YTL” yanıtı verdi. Araştırmaya katılanların yüzde 90’ı “Herhangi bir sosyal yardım alıyor musunuz?” sorusuna “hayır derken, yüzde 65’i bu şartlarda böyle bir işte çalışmaktan dolayı kendini şanslı hissediyor. Söz konusu grubun yüzde 94’ü tatil yapmadığını, yüzde 96’sı hiç sinemaya gitmediğini açıkladı. “Hiç tiyatroya gittiniz mi?” sorusuna yüzde 97’si “hayır” yanıtı verirken, yüzde 90’ının konsere, yüzde 64’ünün restorana hiç gitmediği tespit edildi.

Açlık Sınırı 626, Yoksulluk Sınırı 2040 YTL

-TÜRK-İŞ, açlık sınırını 626, yoksulluk sınırını 2040 YTL olarak açıkladı. TÜRK-İŞ tarafından yirmi yıldan bu yana her ay düzenli olarak yapılan "açlık ve yoksulluk sınırı" araştırmasının sonuçlarına göre, mayıs itibariyle, dört kişilik bir ailenin "mutfak" için yapması gereken harcama tutarı (açlık sınırı) 626.37 YTL olarak hesaplandı. Gıda yanı sıra diğer zorunlu harcamaların karşılanabilmesi için eve girmesi gereken toplam tutar ise (yoksulluk sınırı) 2040.28 YTL düzeyinde gerçekleşti.

Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi, insan onurunun gerektirdiği yaşama düzeyini sağlaması için yapılması gereken harcama tutarı nisan ayına göre biraz geriledi. Mevsim şartları nedeniyle özellikle sebze fiyatlarında meydana gelen ucuzlama sonucu, gıda harcama-

sı nisan ayına göre yaklaşık 5 YTL azaldı, toplam harcama itibariyle bu tutar yaklaşık 16 YTL olarak hesaplandı.

TÜRK-İŞ'in yaptığı hesaplamalara göre, mutfak enflasyonu aylık yüzde 0.77 oranında gerilerken, son 12 ay itibariyle artış yüzde 12.19 ve yıllık ortalama artış yüzde 11.64 oranında gerçekleşti. Gıda fiyatlarında, 12 aylık ortalamalara göre, görülen artış eğilimi TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından hesaplanan gıda endeksi ile paralel biçimde gerçekleşti.

Fiyat artışlarındaki değişime uzun dönem itibariyle bakıldığında, TÜİK tarafından hesaplanan tüketici genel endeksi ile gıda endeksi aynı düzeyde yer aldı. TÜİK tarafından açıklanan Tüketici Fiyatları Endeksi'ne göre; nisan ayı itibariyle genel endeks 139.33 ve gıda endeksi 139.09'a yükselirken,

aynı dönem itibariyle TÜRK-İŞ gıda endeksi 145.6 olarak hesaplandı.

Ankara'da yaşayan dört kişilik bir ailenin "gıda için" yapması gereken asgari harcama tutarı bir önceki aya göre yüzde 0.77 oranında geriledi. Geçen iki yılın aynı ayında da gıda harcamasında gerileme söz konusu olmuştu.

2007 yılının ilk beş ayı itibariyle gıda harcaması tutarındaki artış yüzde 1.81 oldu. Böylece gıda fiyatlarının genel enflasyon üzerindeki etkisinin, özellikle gelecek aylarda olumlu olacağı beklentisi ortaya çıktı.

• GIDADA ENFLASYON • YÜZDE 12.19

Gıda harcaması tutarında son 12 ay itibariyle artış oranı yüzde 12.19 oldu. Geçen yıl bu oran yüzde 5.84 düzeyinde bulunuyordu. Yıllık ortalama artış ise yüzde 11.64 oranında gerçekleşti.

Süt, yoğurt, peynir grubunda; süt ve yoğurt fiyatı -çok düşük de olsa- biraz gerilerken, peynir fiyatlarında ise artış dikkati çekti. Et, tavuk, balık, sakatat, bakliyat gibi ürünlerin bulunduğu grupta; etin fiyatı bazı marketlerde biraz ucuzlamakla beraber genelde fazla değişmezken, tavuk fiyatı bu ay yüzde 16 oranında arttı. Yılbaşında 3.27 YTL olan tavuk kilogram fiyatı bu ay 5.15 YTL olarak tespit edildi. Balık döneminin sona ermesi nedeniyle sınırlı sayıda balık hesaplamalara alınırken, bunların fiyatı fazla değişmedi. Sakatat fiyatında ise ciğerde geçen ay görülen düşüş bu ay yerini yükselmeye bıraktı. Yumurta fiyatı ise düştü.

Bakliyat ürünlerinin (kuru fasulye, nohut, mercimek, barbunya vb.) fiyatlarında bu ay yine herhangi bir değişiklik görülmedi. Meyve-sebze grubunda bu ay genelde ortalama sebze fiyatında gerileme, ortalama meyve fiyatında ise

• YURT'tan

artış dikkati çekti. Geçen ay fiyatı artan patates ve kuru soğan fiyatı bu ay düştü. Hesaplama -her zaman olduğu gibi- pazarda yoğun olarak bulunan ve satılan ürünler temel alındı.

Ekmek, makarna, pirinç, un gibi ürünlerin bulunduğu grupta; sadece irmik fiyatında gerileme görülürken, diğer ürünlerin fiyatı aynı kaldı.

Son grup içinde yer alan gıda maddelerinden; tereyağı, zeytinyağı, ayçiçek yağı fiyatı değişmedi, margarin ise ucuzladı. Şeker, reçel, pekmez, tuz fiyatı da aynı kaldı, balın fiyatı biraz arttı. Siyah zeytin fiyatı aynı kalırken, yeşil zeytin ucuzladı. Yağlı tohum ürünlerinden (ceviz, fındık, fıstık, ayçekirdeği vb) fındığın fiyatı; baharatlardan (kimyon, nane, karabiber, vb) karabiberin fiyatı bu ay arttı, diğerleri değişmedi. Bazı marketlerde çay fiyatlarında ayarlama tespit edilirken, ıhlamur ve salça fiyatı ise aynı kaldı.

❖ BESLENMEDEN KISILIYOR ❖

TÜRK-İŞ'in açıklamasında, dar gelirli ailelerin elde ettiği gelirin yeterli ve dengeli beslenme için gerekli harcamaları bile karşılayabilecek düzeyde olmadığını vurgulandı. Ailelerin, düşük düzeydeki geliriyle beslenme ve beslenme dışı harcamaları karşılayabilmek için çeşitli malların fiyatlarını da dikkate alarak tüketim malları arasında tercihte bulunmak zorunda kaldığı anlatılan açıklamada, şu değerlendirilmedi bulunuldu:

“Çoğu zaman fiyatı yüksek olan gıda maddeleri yerine fiyatı düşük olan gıda maddelerini seçmektedir. Bu durumda olan aileler, büyük bir olasılıkla beslenme dışı harcamalarının (kira, ulaşım, yakıt, elektrik ve benzerleri) bir kısmını da beslenme harcamalarından kısarak elde edebilmektedir. Sonuçta, gelir düzeyinin düşük ve yetersiz olması, dar gelirli kişi ve ailelerin sağlıksız ve dengesiz beslenme yapmasına yol açmaktadır.”

Türkiye Aşırı Çalışmanın Yoğun Olduğu Ülkelerden Biri

ILO raporuna göre 614 milyonu aşkın kişi, her beş emekçiden biri, haftada 48 saatten fazla çalıştırılıyor. Türkiye imalat sektöründe aşırı çalıştırmanın yoğun olduğu ülkelerden. Örgüt, "Süreleri düşürmek iş kazalarını azaltır, verimliliği artırır" diyor.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) raporuna göre, dünyada her beş çalışandan biri aşırı uzun süre çalıştırılıyor. Bu 614 milyondan fazla emekçinin haftada 48 saatten çalıştırıldığı anlamına geliyor.

ILO, çalışma saatlerinin düşürülmesinin, işçilerin sağlığı ve aile yaşamlarına, cinsiyet eşitliğine olumlu etkisi olacağını, iş kazalarını azaltacağını ve verimliliği artıracığını belirtiyor.

Örgütün "Dünyada Çalışma Saatleri" raporu, 2004-2005 arasında işçilerin en uzun sürelerle çalıştırıldığı ülkeleri şöyle sıralıyor.

Peru'da İşçilerin yüzde 50,9'u, Kore Cumhuriyeti'nde yüzde 49,5'i, Tayland'da yüzde 46,7'si, Pakistan'da yüzde 44,4'ü. Çalışma saatlerinin görece daha kısa olduğu gelişmiş ülkelerdeyse oranlar şöyle: Britanya'da yüzde 25,7, İsrail'de yüzde 25,5, Avustralya'da yüzde 20,4, İsviçre'de yüzde 19,2, ABD'de yüzde 18,1.

Raporda Türkiye'nin adı imalat sektöründe aşırı çalıştırmanın uygulandığı ülkeler arasında geçiyor. Dünyada imalat sektöründe haftalık çalışma süreleri ortalaması 35-40 saatken, bu sürenin

Tayland, Peru, Kosta Rika, Filipinler ve Türkiye'de belirgin biçimde daha fazla olduğu bildiriliyor.

ILO, işverenlerin düşük verimlilik koşullarında fazla mesaiyi artırmak için bir yol olarak gördüklerini, yasaların ve politikaların gelişen ekonomilerdeki fazla mesai, fazla mesai ücretleri ve enformel ekonomi üzerinde sınırlı bir etkisi olduğunu söylüyor.

Rapora göre, aşırı çalıştırma hizmet sektöründe ve enformel sektörde de fazlasıyla yoğun. Meksika'da aşırı çalıştırılanların en yüksek olduğu sektör, toptan ve perakende ticareti. Jamaika'da güvenlik sektöründe çalışma süresinin haftada 72 saat olduğu tahmin ediliyor.

Sezer Yabancılar Çalışma İznini İade Etti

Cumhurbaşkanı Sezer, yabancıların çalışma izinleriyle ilgili değişiklik yapan yasayı "mimar, mühendis, şehir plancıları açısından" inceledi; eşitliğe aykırı buldu; Türkiyeli çalışanlara karşı ayrımcılık taşıdığını söyleyerek Meclis'e iade etti.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, yabancıların çalışma izinleriyle ilgili değişiklik yapan yasayı, "ayrımcılığa ve kötü kullanıma yol açabileceğini" bildirerek iki maddesinin yeniden görüşülmesi istemiyle Meclis'e geri gönderdi.

"Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" 23 Mayıs'ta Meclis'ten geçmişti.

Cumhurbaşkanının yeniden görü-

şülmesini istediği maddelerden biri, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin (TMMOB) karşı çıktığı, yabancı mühendis, mimar ve şehir plancılarının mesleki yeterliliği için Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarıyla aynı koşulları istemeyen madde.

Sezer, "Mühendis, mimar ya da şehir plancısı oldukları kanıtlanmadan, geçici süreli de olsa Türkiye'de mesleklerini yapma, imza atma ve proje sorumluluğu taşıma olanağı sağlanıyor" diyerek bu maddenin yabancıların lehine ayrımcılığa yol açabileceğini, eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığını bildirdi.

Cumhurbaşkanı değerlendirmesinde, "Yasanın mühendis, mimar ve şehir plancıları kümesi örnek alınarak incelenmesinde yarar görülmüştür" ifadesine de yer verdi.

Sezer, yabancılar yeterli akademik eğitime ve mesleki yeterliliğe sahip olduklarının belirlenmesine kadar, 1 yıl süreyle ön izin verilmesinin de kötüye kullanmaya yol açabileceğini, bir yıldan daha kısa süreli projelerde çalışacakların denetime tabi olmayacağını da vurguladı.

TMMOB da mimarlık, mühendislik ve şehir plancılığı hizmetlerinde kalite aramadığını, Türkiyeli mimar, mühendis ve şehir plancıları için haksız rekabete neden olacağını ve eşitlik ilkesini zedelediğini savunuyordu.

Sezer, yasayla meslekleri dışında çalıştırılacak yabancı uyrukluların akademik ve mesleki yeterlilik uyulamasından ayrı tutulduğunu, bunun özendirilmesinin işsizlik sorununa olumsuz etki edeceğini yazdı.

DÜNYA'dan

Küresel İstihdam Eğilimleri ■

Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler 2007 ■

DÜNYA' dan •

Küresel İstihdam Eğilimleri

Çeviren Mükremin Tosun

İngilizce metnin kaynağı: <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/getb07en.pdf>

KÜRESEL İSTİHDAM DURUMU

2006 yılı güçlü küresel GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) büyümesi, 2005 yılından daha çok insanın iş başında olması (*in work*)¹ ile dünya genelinde işgücü piyasasının istikrara kavuşmasını sağladı. Aynı zamanda bir yıl öncesine göre biraz artarak 195.2 milyona ulaşan işsiz sayısı, tarihin en yüksek düzeyine ulaştı. Küresel işsizlik oranı bir yıl öncesine göre biraz değişti ve yüzde 6.3'te sabitlendi (bkz şekil 1).

Bu rakamlar, geçmiş birkaç yıldaki güçlü büyümenin işsizliğe ve çalışanla-

rın gelir artışına önemli ölçüde yansımama eğilimini doğruladı. Bu eğilim, 2007'de de süreceğe benziyor; tahminen büyüme hızı yüzde 4.9 olacak ve işsizlik oranını geçen yıla aynı düzeyde kalacak.² Böylesi güçlü ekonomik büyümenin sürekli olmasının çok zor olacağı hesaba katılınca, işsizlik oranının bu düzeyde devam etmesi düşündürücü. Üstelik, son on yıllarda çalışanlar içerisinde az kazananlar yüzdesi azalsa da, günlük 2 ABD Dolarına çalışan sayısı mutlak sayılarda büyümeye devam ederek 2006 yılında 1.37 milyarı buldu. İşsizliği ve çalışarak yoksulluğu uzun dönem içerisinde göz önüne aldığımızda, yüksek büyüme oranları olduğu dönemlerde insan onuruna yakışır ve üreten iş alanları yaratmak hayati bir önem taşımaktadır. Bu şekilde

iş sahaları açarak işsizliği ve çalışarak yoksulluk oranını azaltmak, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ön koşulu olarak görülebilir.

2006 yılı sonunda 15 yaş ve üstü 2,9 milyar insan işbaşında idi. Bu rakam bir önceki yıla göre yüzde 1.6, 1996 yılına göre yüzde 16.6 daha yüksekti.³ 2006 yılında yeni yaratılan işlerin ne kadarının insan onuruna yakışır işler olduğunu tahmin etmek zor. Ancak toplam istihdam içerisinde çalışan yoksulların 1996 yılındaki yüzde 54.8 oranının 2006 yılında yüzde 47.4'e gerilediği hesaba katılınca bu iş alanlardan bir kısmının yeterince üretken olması sayesinde çalışanların kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtardığı anlaşıyor.

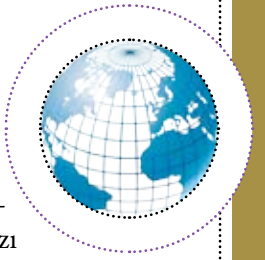
Son on yıl, istihdam (istihdamın nüfusa oranı olarak bilinir) içerisindeki çalışma-yaşı (15 yaş ve üstü) nüfus oranının düştüğüne şahit olmuştur. On yıl öncesine göre yüzde 1.2 düşerek 2006 yılında yüzde 61.4'te sabit kaldı (şekil 1 ve tablo 3). Bu düşüş genç insanlar (15-24 yaş) arasında daha yüksektir. Bu grup içerisinde 1996 yılında yüzde 51 olan bu oran, 2006 yılında yüzde 46.8'e düştü. Bu düşüşü genç insanlar arasında eğitim katılım oranının yükselmesi açıklayabilir. Erkek ile kadın arasındaki fark devam etmektedir. Kadınların çalışma oranı 1996 yılında yüzde 48.9 iken 2006 yılında yüzde 49.6'dır. Erkeklerde ise 1996 yılında yüzde 75.7 olan çalışma oranı 2006 yılında yüzde 74'tür.

Kadınların iş dünyasında yer alma şanslarının sınırlı olmasına bir işaret de iş gücüne katılımı cinsiyetler arasındaki uçurumdur. 2006 yılında çalışma yaşında olan kadınların yüzde

1. *In work* (iş başında olan), ILO literatüründe kendi hesabına çalışanları, işçileri, ücretsiz aile işçilerini, yani tüm çalışanları kapsayan bir kavramdır. Bu özetle "iş başında olan" ile "çalışan" eşanlamlı sözcükler olarak kullanılmıştır.

2. IMF, *World Economic Outlook*, Eylül 2006.

3. ILO, *Key Indicators of the Labour Market* (KILM), 4'üncü edisyon, Geneva 2005.

52.4'ü ya çalışıyor ya da iş arıyor – iş gücü katılım oranları ölçümü. Bu oran on yıl öncesinde yüzde 0.6 daha düşüktü. Bu küçük değişim birbirinden farklı iki eğilimi göstermektedir: İstihdama katılımda işe başlama yaşının yükselmesi ve gençlerin istihdama katılımının oranındaki düşüş. İkinci sebep daha fazla kadının eğitime katılımındaki artışından kaynaklanmaktadır ve bu doğal olarak onların iş piyasasındaki şanslarını iyileştirecektir. Erkeklerin katılım oranı 1996 yılında yüzde 80.5'den 2006 yılında yüzde 78.8'e düşmüştür. Bu düşüş eğilimi, bütün bölgelerde tutarlıdır.

2006 yılında küresel istihdam içerisinde hizmet sektörün payı yüzde 39.5'ten yüzde 40'a yükseldi ve yüzde 39.7'den yüzde 38.7'ye düşen tarım istihdam oranını tarihte ilk defa geçti. Endüstri sektörü ise, toplam istihdam içerisinde yüzde 21.3 ile temsil edilmektedir.

Yukarıda tarif edilen emek piyasası gelişmeleri, uzun vade sosyo-ekonomik değişimlerin ve aynı zamanda ekonomik büyüme eğilimlerin sonucudur. En son IMF tahminlerine göre, küresel verim büyümeye devam ederek 2006 yılında yüzde 5.2'lik kuvvetli bir adım atmıştır.⁴ Küresel işçi verimliliği (kişi başı üretim)⁵ 2006 yılında yüzde 3.4

artmıştır; bu, bir yıl öncesine göre daha büyük bir artıştır. GSMH sadece eğer insanlar daha verimli çalışırsa veya daha fazla insan çalışırsa büyür. Tekrar etmek gerekirse son on yılda ekonomik büyüme istihdamdaki artıştan ziyade verimlilikteki artış ile ilişkilenebilir. Böyle bir eğilim eğer yüksek verimlilik gelir artışına neden oluyorsa işçiler için gerçekten bir tehdit oluşturmaz; ancak her zaman durum böyle değildir.

Bu küresel eğilimlerin arkasındaki bölgesel değişimler önemlidir. Bu yüzden *Küresel İstihdam Eğilimleri Özeti* her bölgenin istihdam piyasası performansını ve aynı zamanda anahtar göstergelerin altını çizmektedir.

AŞAĞI SAHRA AFRİKASI

Aşağı Sahra Afrika bölgesindeki birçok ülke son yıllarda ekonomik göstergelerde gelişmeler yaşamıştır: kıtada enflasyon tarihin olarak düşük seviyesine gelmiştir, çoğu döviz oranları çarpıklıkları bertaraf edilmiştir ve yıllık bütçe açığı küçülmektedir. Ancak bu kazanımlar henüz ne istikrarlı GSMH büyüme oranına, ne istikrarlı kişi başı GSMH artışına ve ne de daha iyi istihdam piyasasına yansımıştır.

Ekonomik büyümeye ilişkin olarak GSMH'de oransal olarak yüzde 4.8'lik bir büyüme ile bölge oldukça iyi bir yıl geçirmiştir.⁶ Bununla birlikte bölgede

performans farklılıkları göstermiştir. Bazı ülkeler hatırı sayılır bir gelişme göstermiş, bazıları durağan ve diğerleri de ciddi bir şekilde geri kalmıştır. 1996-2006 döneminde bölgedeki 42 ülkeden 19'unun yıllık GSMH büyümesi yüzde 4'ün üzerinde, 11 ülkenin yüzde 2 ile 4 arası ve 12 ülkenin de yıllık yüzde 2'nin altında gerçekleşmiştir.

İşçi verimliliği Aşağı Sahra Afrika bölgesinde diğer bölgelerden düşüktür. Aşağı Sahra Afrika bölgesinde işçi başı katma değer, gelişmiş dünya işçisinden 13 kat daha azdır. Yakın

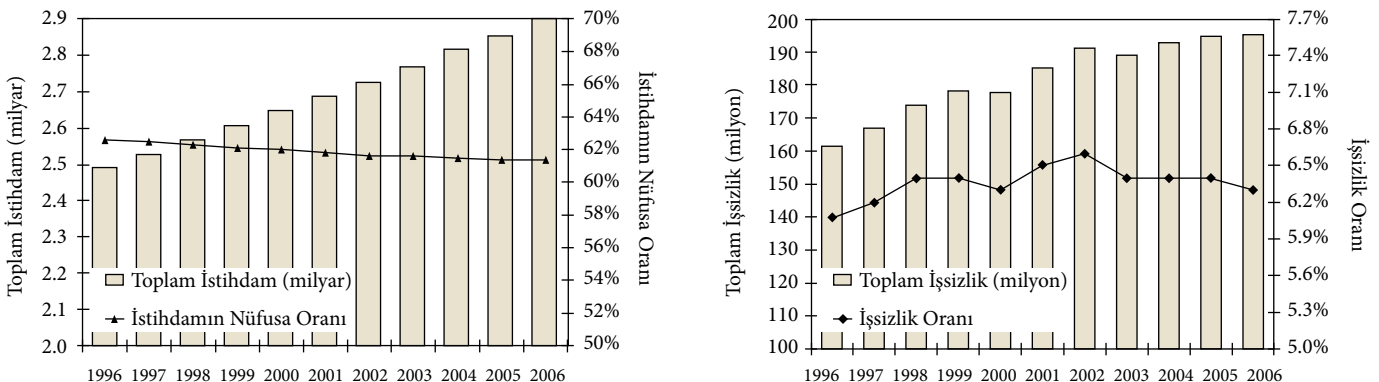

4. Bakınız, dipnot 2.

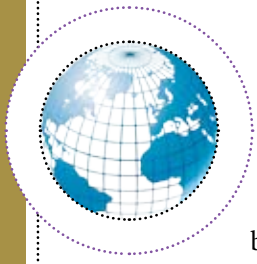
5. Verimlilik üzerine ayrıntılı bir tartışma için bakınız: ILO, *World Employment Report 2004-2205*, Geneva, 2005; ILO, *Key Indicators of Labour Market (KILM)*, 4. Edisyon, Geneva, 2005.

6. Bakınız, dipnot 2.

Şekil 1. Küresel İstihdam ve İşsizlik Eğilimleri, 1996 - 2006*

* Kaynak: ILO, Global Employment Trends Model, 2007; aynı zamanda bakınız tablo: 1 * 2006 rakamları ilk tahminleridir

DÜNYA' dan

zamanda yayınlanan bir Dünya Bankası yayınında⁷ Aşağı Sahra Afrika bölgesinin en iyi performans gösteren şirketlerinin verimliliği Asya'daki rakipleriyle eş düzeydedir. Ancak, hâlâ birçok Afrika ülke ekonomisinin verimliliği düşüktür ve hatta daha önemlisi hiçbir verimlilik artışı yoktur. Bu şu anlama gelmektedir: Bu ülkeler, hızlı bir şekilde uluslararası rekabet düzeyinin gerisinde kalıyorlar. Afrika'nın geleneksel ihracatta genel piyasa payının azalmasının ana nedeni budur.

Bölge genelinde son on yılda işçi verimliliği artmıştır. Artış, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan ve aynı zamanda Latin Amerika ve Karibler bölgesinden yüksektir; Güney Doğu Asya ile ise aynı düzeydedir. Ancak, aradaki fark bu üç bölge dışında gittikçe açılmaktadır. Afrika sürekli iş gücü göndermektedir. Bu bir aktif değer olabilir ve bu bölge, başta Asya olmak üzere, bundan diğer bölgeler kadar yararlanmadı. Toplam istihdam son on yılda yüzde 26,7 arttı. Bu oran, diğer işgücü zengin olan bazı bölgelerden daha azdır. Aynı zamanda çalışma yaşına gelen nüfus yüzde 30,1'lik artış gösterdi. Bu yüzden Afrika istihdam alanında artış göstermiş olsa da çalışma yaşına gelmiş nüfusu karşılayacak adım atamamıştır. Hatta, verimlilik kazanımı çalışanların yoksulluğunu azaltmaya yetmemiştir. Buradan çıkan sonuç şudur ki; istihdam alanındaki gelişmeler çok küçük ve oldukça düzensiz dağılmıştır.

Toplam işsiz sayısına 2006 yılında 969,000 (veya yüzde 3,4) kişi eklenmiştir ve işsizlik son on yılda yüzde 35,3 artmıştır. İşsizlik oranı yüzde 9,8 civarında neredeyse sabitlenmiştir ve son on yıl içerisinde yüzde 0,6 artmıştır. Çalışarak yoksulluk hem günlük 1 ABD Doları hem de günlük 2 ABD Doları seviyesinde büyümeye devam etmektedir. Toplam istihdam içerisindeki çalışan yoksulların sayısında kademeli bir düşüş mevcuttur. Hatta 2006 yılında her 10 kişinin 8'den fazlası

yeterince gelir elde edemeyip kendisini ve ailesini 2 dolarlık yoksulluk düzeyinin üzerine çıkamamıştır; her 10 kişiden 5'i kendisini ve ailesini 1 dolarlık olağanüstü yoksulluk düzeyinin üzerine çıkaramamıştır.

Çalışarak yoksulluğu azaltacak akının eksikliği büyüyen işsizlik sayısı ile birleşince genel yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır.⁸ Bu, Afrika'ya karşı çifte meydan okumayı yansıtmaktadır. Yüksek nüfus artışı ve insan onuruna yakışır çok büyük iş eksikliği, **daha fazla ve dahi iyi iş** olabilmesi için büyümenin iki haneli olması gerekmektedir.

ORTA DOĞU VE KUZEY AFRIKA

Orta Doğu ve Kuzey Afrika, dünyada işsizlik oranı en yüksek (2006 yılında yüzde 12,2, hemen hemen 2005 yılı ile aynı) bölge olmaya devam etmektedir ve aynı zamanda en düşük istihdam-nüfus (yüzde 47,3 2006 yılı, yüzde 47,0 2005 yılı için) oranına sahiptir. İlave olarak dünyanın en düşük işgücü katılım oranına sahiptir (yüzde 53,9 2006 yılı, yüzde 53,6 2005 yılı). Bu performans bölgedeki sadece her üç kadından birinin iş piyasasında faal olması ile kadınların sınırlı şanslarını yansıtmaktadır (kadınların iş gücüne katılımı 2006 yılı için yüzde 29,5'tir). Bunun yanında, 2006 yılında iş piyasasına katılan kadınlar arasında işsizlik oranı yüzde 17,0 idi ve çalışma yaşı üzerindeki kadınların sadece yüzde 24,5'nin 2006 yılında bir işi vardı. Genç kadınlar (15 ile 24 yaş arası) için bu durum yüzde 32,2 işsizlik oranı, yüzde 25,4 iş gücüne katılım oranı ve yüzde 17,2 istihdam-nüfus oranı ile daha da kötüdür. Son on yıl içerisinde bütün göstergeler gelişme kaydetdiyse de, iş-

8. Sahra Altı Afrika'da aralarında Burkina Faso, Kamerun, Yeşilburun (Cape Verde), Gana, Mozambik, Senegal ve Uganda'nın bulunduğu bazı ülkeler, hatırı sayılır oranda yurttaşını yoksulluk sınırının üstüne çıkarmayı başarmıştır. Bu ülkeler, Dünya Bankası Raporuna göre, 2015 yılında, belki de Milenyum Gelişme Hedefi'nin yarı yoksulluk amacına ulaşabileceklerdir (ayrıntılar için bkz. Dipnot 7).

gücü piyasasında eşitliği sağlamak için daha çok yol katetmek gerekmektedir.

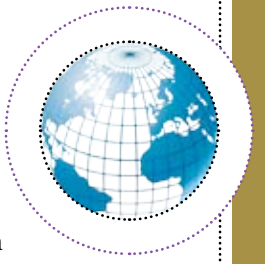
Diğer gelişen bölgeler ile karşılaştırıldığında çalışarak yoksulluk oranı düşük olsa da, özellikle günlük 1 ABD Doları düzeyi ölçüldüğünde, çalışanların üçte birinin yaşadığı ailelerin her bir ferdi günlük 2 ABD Dolarından daha az bir gelirle yaşamak zorunda. Beri yandan bu insanların toplam sayısı 1990'lardan beri arttı. Çalışan yoksulların oranı aynı dönemde azaldı; ancak diğer bölgelerde olduğu kadar değil.

Sürekli yüksek işsizlik oranı ve yetersiz kalan çalışarak yoksulluk oranının düşürülmesi, ekonomik büyümenin nüfus artışını karşılayacak hızda olmadığının bir göstergesidir. 2006 yılında GSMH yüzde 6,1 artmış ise de son on yılda ortalama sadece yüzde 4,5 büyüdü. Ancak bu sadece yetersiz büyüme anlamına gelmez; aynı zamanda iyi işleyen işgücü piyasasının eksikliği ve işsizlik oranının, yoksulluğun, çalışarak yoksulluğun düşmesini ve böylece gelişme sürecini engelleyen emek piyasası kurumları vardır. Bir başka faktör de mevcut ekonomik büyümenin petrol üretimine dayanıyor olması ve bu sektörün yeterince istihdam artırıcı bir sektör olmamasından kaynaklı olarak istihdam üretiminin eksikliğidir.

Herşeye rağmen bu bölgeden gelen haberlerin hepsi olumsuz değildir. Dünya Bankası'nın yaptığı en son araştırma⁹ şaşırtıcı bir şekilde, gelir yoksulluğunun¹⁰ azaltılmasındaki eksikliğin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da insani gelişimi sınırlandırmadığını göstermiştir. Sağlık ve eğitim göstergeleri muhteşem artmıştır. Örneğin 1985 ile 2000 yılları arasında, okur-yazarlık nüfusa oranla yüzde 47'den yüzde 69'a

9. F. Iqbal: *Sustaining Gains in Poverty Reduction and Human Development in MENA* (Washington, World Bank, 2006).

10. "Gelir yoksulluğu" terimi (*income poverty*), gelir yoksunluğu sonucu oluşan yoksulluğu anlatmak üzere kullanılmaktadır ve belirli parasal gelirin altında yaşayan insanların sayısı ile ölçülmektedir.

çıkıştır, çocuk ölüm oranı binde 104'den binde 46'ya düşmüştür ve ortalama eğitim süresi 3.2 yıldan 5.4 yıla çıkmıştır. Dünya Bankası raporu, bu kazanımları, özel yatırımların kamu sağlığı ve eğitim hizmetleri alanındaki payının artmasını da içeren bir dizi faktörün bileşimine bağlamaktadır. Bu cesaret verici gelişme. Çünkü, gelir artışı olmasa bile, kamu hizmeti sağlanmasına odaklanıldığında, kamu sosyal harcamalar artırılmadan da sağlık ve eğitim alanında gelişim olabileceğini göstermektedir.

1990'larda bu kayda değer insani gelişmelere rağmen gelir yoksulluğundaki azalmanın çok sınırlı kalması artan insani sermayenin yüksek verimliliğe ve bununla birlikte yüksek gelire dönüştürülemediğinin yansımasıdır. Son on yıllık dönemde çalışan kişi başı üretim yüzde 9'dan daha az artmıştır ki aynı dönemde dünya geneli artış ortalaması yaklaşık yüzde 26'dır. Sadece Latin Amerika ve Karayipler'in daha düşük artışı olmuştur. Bu da bölgede geleneksel olarak hüküm süren emekyoğun ekonomik büyümenin göstergesidir. Buna rağmen geleneksel ekonomik büyüme yeterli iş alanı yaratmak için yeterli değildir. Aynı zamanda ya-

Tablo 1. Dünyada işsizlik, 1996, 2001, 2003 - 2006 * (milyon)

Yıl	1996	2001	2003	2004	2005	2006*
Toplam	161.4	185.2	188.9	192.7	194.7	195.2
Erkek	94.7	108.3	110.2	112.5	113.2	113.4
Kadın	66.7	76.9	78.7	80.2	81.5	81.8

• Kaynak: ILO, Global Employment Trends Model, 2006; Daha fazla teknik bilgi için bakınız: ILO, Global Employment Trends (Geneva, 2005). 2006 rakamları ilk tahminlerdir

Tablo 2. İşgücüne katılım oranları, 1996, 2001, 2003 - 2006 *

Yıl	1996	2001	2003	2004	2005	2006*
Toplam	66.7	66.1	65.8	65.7	65.6	65.5
Genç	58.2	55.7	54.7	54.5	54.3	54.2
Yetişkin	69.7	69.6	69.5	69.5	69.4	69.3

• Kaynak: ILO, Global Employment Trends Model, 2006; Aynı zamanda bakınız Tablo 1. *2006 rakamları ilk tahminlerdir

DÜNYA' dan

ratılan istihdam –çok düşük verimlilik sonucu– o kadar kalitesizdir ki yoksulların kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarmaya yardımcı olamamıştır.

Mevcut durumu düzeltmek için ne yapılabilir?

- Bölgenin sosyal güvenlik ağları ve aynı zamanda işgücü piyasası kurumlarının ciddi biçimde iyileştirmeye ihtiyacı vardır. Gerekli önlemlere işsizlik sigortası, kamu işlerinde geçici istihdam ve mikro kredi dahil edilmelidir.

- Özel sektörün daha çok işçi çekme ihtiyacı duyduğuna özel bir dikkat gösterilerek büyüme hızlandırılmalıdır.

- Her düzeyde eğitime odaklanmak ve yoksulların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını genişletmek insan sermayesini daha fazla geliştirecektir.

- İşgücünün kalitesi ve işgücü piyasası ile ilişkisi geliştirilmeli ki güçlü küresel rekabete ayak uydurabilsin.

- Genelde yararlanılmayan kadınların, özellikle de genç kadınların potansiyelinin kullanılması gereklidir.

- Ekonomik çeşitlilik olmalı ki ekonominin petrol üretimine olan bağımlılığı azaltılabilsin.

Bu bölgenin gelecekteki gelişme süreci için bütün değinilen noktalar çok önemlidir.

LATİN AMERİKA VE KARAYİBLER

Latin Amerika ve Karayibler'deki son yıllarda işgücü piyasasında görülen hafif olumlu eğilimler¹¹, yüzde 4'ün üzerinde ekonomik büyüme kaydedilen üç başarılı yılın sonucudur. İşsiz-

11. Latin Amerika ile ilgili bu analiz ağırlıklı olarak şu kaynağa dayanmaktadır: ILO, *Panorama Laboral*, Lima 2005 ve 2006.

lik oranı 2006 yılında çok az düşerek yüzde 8.1'den yüzde 8.0'e, yaklaşık 10 yıl önceki düzeye geriledi.¹² İstihdan-nüfus oranı 2006 yılında çok az değişti; ancak son on yıl içerisinde yüzde 1.8 arttı. Bunun önemli nedeni, kadınlarda 1996'da yüzde 41.5 olan ve 2006 yılında yüzde 47.0'ye gelen istihdan-nüfus oranındaki artıştır. Kadınların işgücüne katılım oranı 1996 yılında 46.1'den 2006 yılında 52.4'e yükseldi. (Aynı dönemde istihdam-nüfus oranı ve işgücü katılım oranı erkeklerde biraz düşmüştü.) Olumlu iş piyasası eğilimleri, çalışan yoksulların azalmasına yansımıştır. Çalışan yoksulların ve aileleri ile birlikte günlük 1 ve 2 ABD Doları gelirle yoksulluk içinde yaşayanların sayısı eğer 2003'teki yoksulluk düzeyi göz önüne alınırsa, azalmaktadır. İstihdam edilenlerin üçte biri, 2006'da, günlük kişi başı 2 ABD Dolarından daha az ücretle yaşamak zorunda olan ailelerde

12. Yayımlanan veriler arasındaki farklılığın nedeni ILO, *Panorama Laboral*'ın sadece yoksul bölgeleri, buna karşılık, Küresel İstihdam Eğilimi yayınladığının bütün ülkeyi kapsamasıdır.

Tablo 3. Emek Piyasası Göstergeleri

Bölge	İşsizlikteki Değişim (Puan)	İşsizlik Oranı (%)			Gayrisafi Milli Hasıla Büyüme Oranı (%)			İşsizliğin Nüfusa Oranı (%)		Yıllık İşgücü Büyüme Oranı (%)	Yıllık GSMH Büyüme Oranı (%)
	2001 - 2006*	1996	2005	2006*	2005	2006*	2007 ^p	1996	2006*	1996 2006*	1996 2006*
Dünya	-0.2	6.1	6.4	6.3	4.9	5.2	4.9	62.6	61.4	1.6	4.1
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	-0.4	7.8	6.8	6.2	2.5	3.0	2.6	55.9	56.7	0.7	2.6
Merkez ve Doğu Avrupa (AB Üyesi Olmayanlar ve CIS)	-0.5	9.7	9.4	9.3	6.4	6.3	6.1	54.8	53.0	0.3	4.3
Doğu Asya	-0.3	3.7	3.5	3.6	9.2	9.2	9.1	75.1	71.6	0.9	8.2
Güney Doğu Asya ve Pasifik	0.7	3.7	6.6	6.6	5.8	5.4	5.7	67.5	66.1	2.2	4.1
Güney Asya	0.2	4.4	5.2	5.2	8.2	7.9	7.2	58.4	56.5	2.1	6.1
Latin Amerika ve Karayibler	-0.5	7.9	8.1	8.0	4.3	4.7	4.2	58.5	60.3	2.4	3.0
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	-1.1	13.0	12.3	12.2	5.5	6.1	5.5	44.9	47.3	3.5	4.6
Sahra Altı Afrika	-0.4	9.2	9.7	9.8	5.6	4.8	5.9	68.8	67.0	2.5	4.0

• Kaynak: ILO, Global Employment Trends Model, 2006; IMF, World Economic Outlook, September 2006; Aynı zamanda bakınız Tablo 1. *2006 rakamları ilk tahminlerdir; p= projeksiyonlar

kimler ve yatırımlar birkaç kişide yoğunlaştığı için, eşitsizliğin gelişmeyi baltaladığı ortadadır. Dünya Bankası'nın araştırmalarına göre¹³ eşitsizlik birbirine kenetlenmiş dört etkenden kaynaklanmaktadır: eğitime ulaşım eşit değil; eğitilmiş insanların gelirleri oldukça yüksek; yoksulların gelirlerini paylaşmak zorunda oldukları çok çocukları var; kamu harcamalarının hedefi yetersiz.

Özet olarak, bölgede, yakın zamanda bölgesel ekonomik gelişmeye, anahtar işgücü piyasası göstergelerine ilişkin rakamlarda düzelme görülse de, insan onuruna yakışır iş açığı önemli boyuttadır. Rekabet ve verimlilik ile sosyal güvence arasındaki denge başa-rının anahtarıdır.

DOĞU ASYA

Doğu Asya ekonomilerinin¹⁴ GSMH büyümesi peş peşe beş yıldır yüzde 8'in üzerindedir. Bu, Çin'in yüzde 10'luk büyüme oranı ile desteklenmektedir. Güçlü ihracat performansı bütün bölgedeki kuvvetli ekonomik faaliyetin sürdürülmesinde başrol oynamaktadır. Geliştirilmiş kamu maliyesi ve düşük kamu açığı yüksek kamu harcamaları için mali alan yaratmaktadır. Bu da bölgenin altyapısına ve sosyal hizmetlerine büyük yatırımlar yapılması sayesinde bölgenin faydasına olmaktadır.¹⁵ Böyle sağlam ekonomik patlamaya rağmen, toplam işsiz sayısı 2006 yılında bir önceki yıldan daha fazla arttı. Değişim azdı ancak işsizlik oranı yüzde 0.1 artarak yüzde 3.6'yı buldu. İstihdam-nüfus oranı çok az düşerek yüzde 71.6'ya indi ancak dünya

13. Dünya Bankası: *Inequality in Latin America & the Caribbean: Breating with History?* Washington, 2003.

14. Bu bölge için yapılan analiz, diğer Asya bölgeleri için yapılan analizde olduğu gibi ağırlıklı olarak ILO bulgularına dayanmaktadır, *Report for the 14th Asian Regional Meeting on decent work in Asia*, Kore Cumhuriyeti, 2006 ve ILO, *Report on Labour and Social Trends in Asia and the Pacific*, Bankog, 2006.

15. Dünya Bankası, *East Asia Update November 2006*, Washington 2006.

yaşamaya devam ediyorlar.

Kadınlar ile erkeklerin katılım ve istihdam oranları arasındaki fark kapanmakta, çalışarak yoksulluk oranı azalmaktadır ve bunlar cesaret vericidir. Buna karşılık işsizlik oranı dünya ortalaması olan 6.3'ün oldukça üzerindedir. Kadınlar arasında yüzde 10'un üzerinde olan işsizlik oranı özellikle endişe vericidir. Bu oran kadınların gelecekte işgücü piyasasına katılımındaki ümitlerini kırabilir. Bu yüzden karar vericilerin en büyük endişesi iş alanı yaratmak olmaya devam etmektedir. Ancak, sorun, bütün gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi herhangi bir iş yaratmak değil insan onuruna yakışır iş yaratmak olmalıdır. Tecrübeler göstermektedir ki; ekonomik büyüme güçlü ve sürdürülebilir olmalı, aynı zamanda, yaratılan iş ve verimlilik artışı insan onuruna yakışır işten kaynaklanacak şekilde dengeli olmalıdır. Bu bölgedeki birçok ülkede son 10 yıl içerisinde yaşanan ekonomik büyüme cansız ve istikrarsızdı. Son on yılda bölgeler arasında sadece yüzde 5 ile işçi verimliliği artışı en düşük bölgedir.

İstikrarlı ekonomik büyüme ve ve-

rimlilik artışı yokluğunun yanısıra bölgenin üstesinden gelmek zorunda olduğu başka ciddi meydan okumalar var:

- Tarım dışı istihdam, özellikle verimliliğin ve gelirin düşük, sosyal korumanın yetersiz olduğu hizmet sektöründe yoğunlaşmaya devam ediyor. *Panorama Labora*'nın 2005 yılında yaptığı analizlere göre kayıt dışı istihdam Kolombiya, Ekvator, Paraguay ve Peru'da yüzde 60'a yakın durumda. Kayıt dışı istihdamı düşük yüzdeli olan ülkeler ise, Kosta Rika (yüzde 41.8), Panama (yüzde 41.6) ve Uruguay (yüzde 37.7). Bu analiz aynı zamanda 2000 ile 2004 yılları arası kayıt dışı istihdam arttığını gösterdi.

- Gelir eşitsizliği kökleşmiş ve ekonomik politikalarındaki değişimlere rağmen olağanüstü büyük. Eşitsizlik, gelişmeyi üç ana yolla etkilemektedir. İlk olarak gelir eşitsizliği sağlık, eğitim ve politik güce erişim ile elele gitmektedir. İkinci olarak Latin Amerika'da gelir eşitsizliği yaygın yoksulluğu kuşatmıştır: Her beş Latin Amerikalıdan ikisi "orta-gelirli" ülkelerde yaşasalar da yoksuldur. Üçüncü olarak, biri-

DÜNYA' dan

genelinde en yüksek düzeyde. Son on yılda bu orandaki düşüşün ana nedeni genç insanların daha iyi ve daha uzun eğitim almalarıdır. Bu aynı zamanda kısmen 2006 yılında ve son on yılda işgücü katılımının düşmesini açıklamaktadır. Bu eğilimler yoksulluğun ve çalışarak yoksulluğun oranının önemli düşüşü ile desteklenmektedir. Mevcut tahminlere göre, 2006 yılında Doğu Asya'da günlük iki ABD Doları gelir ile çalışan ancak aileleri ile birlikte yaşayanların sayısı 347 milyona düştü (veya çalışanların yüzde 44.2'si).

Düşük ve istikrarlı işsizlik oranı, makul nüfus artışı ve yakın gelecekteki olumlu büyüme manzarası 2007 yılında işgücü piyasasının istikrarlı kalacağını göstermektedir. Ancak Doğu Asya orta-gelir bölgesi yolundadır ve bu da yeni meydan okumaların ortaya çıkacağı anlamına gelmektedir – özellikle bölgenin yeni servetinin idaresi. Başarılı küresel entegrasyon ve artan bölgesel entegrasyonun yanı sıra birçok Doğu Asya ülkesi ulusal entegrasyonun gerisinde kalmaya başlamıştır. Eşitsizlik, sadece gelir düzeylerinde değil eğitim ve temel hizmetlere ulaşımında da arttı. İşgücü piyasası gelişmeleri bu yeni gelişmeler ile baş etme ve insan onuruna yakışır iş açığını azaltmak için önemli rol oynayacaktır. İnsan onuruna yakışır iş konusunda bölgenin karşı karşıya olacağı meydan okumalardan bazıları şunlardır:

- Genç işgücü sayısının düşmesine rağmen, 232 milyon genç insan (15-24 yaş) gelecekte büyümeyi yönlendirmek için çok iyi hazırlanmalıdır. Bu bağlamda başarı, yüksek yetenek seviyeleri ve okuldan işe akıcı geçiş ile sağlanır. Genç insanları işyerinde daha verimli ve faal vatandaş olmaları için eğitime fırsatını kullanamamak yaygın bir şekilde hayal kırıklığına ve sosyal gerilimlere sebep olur. Bölgenin yavaş nüfus artışı göz önüne alındığında gelecekte işgücü sıkıntısı ve iyi eğitilmiş işgücü eksikliği önemli bir konu olabileceğinden, daha

da hayati bir önem kazanmaktadır.¹⁶

- Maaş artışları kârların gerisinde kaldı. Örneğin Çin'de 1990-1999 yılları arasında üretim sektöründe işgücü verimliliği yüzde 170 artmışken, gerçek maaş artışları yüzde 80'in biraz altındadır.

- İnsan onuruna yakışır işin diğer bileşenleri ekonomik gelişme ile birlikte tutunamamıştır. Ortalama çalışma saatleri diğer bölgelerden fazladır ve bazı ülkelerde haftada 50 saati bile geçmektedir; iş güvenliği, işçi sağlığı ve aynı zamanda işçi hakları önemli bir gelişme göstermemiştir; işçi, işveren ve hükümetler arasında sosyal diyalog her yerde uygulamaktan çok uzaktır.

- Düşük katılım oranlarının ve modern sektörlerde daha az kadının çalışması, işgücü piyasasında kadınların erkeklerden daha çok sıkıntıyla karşı karşıya olduklarının göstergesidir.

GÜNEY - DOĞU

ASYA VE PASİFİK

Güney-Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki ekonomiler 1997-98 yıllarında yaşanan mali krizden bu yana kriz öncesine göre daha yavaş ekonomik büyüme gösterdiler.¹⁷ 2006 yılında bölgenin GSMH'sı yüzde 5.4 arttı. Bölgede en zayıf ekonomik performans Pasifik'te yaşandı. Yüksek işgücü artışı zayıf iş piyasası performansı ile birleşince birçok Pasifik Ada ülkesinde yaşam standartları kötüleşti. Güney-Doğu Asya içerisinde Kamboçya ve Vietnam en yüksek GSMH büyümesine sahip; son on yıl boyunca ortalama yıllık yüzde altının üzerinde. Kamboçya'nın GSMH büyümesinin destekleri güçlü tarım üretimi, hızla büyüyen turizm endüstrisi ve kuvvetli giysi ihracatıdır. Vietnam'ın ekonomik performansı süratle artan özel yatırımlar ve güçlü yerli talep tarafından yönlendirilmeye devam ediyor.

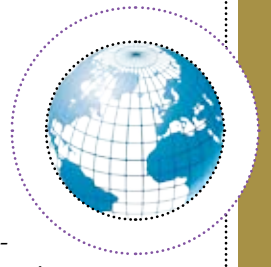
Bölgenin istihdam-nüfus oranını 1996-2006 yılları arasında yüzde

16. Bölgedeki genç insanların özel problemlerinin ayrıntıları için bkz. ILO, *Global Employment Trends for Youth*, 2006, dipnot: 14.

17. Bkz: dipnot: 14.

67.5'ten 66.1'e düştü. Aynı dönem içerisinde Güney-Doğu Asya ve Pasifik işsizlik oranı yüzde 2.8 arttı. Neyse ki 2006 yılı içerisinde bu eğilim devam etmedi. İşsizlik oranı yüzde 6.6'da kaldı. Asya mali krizinden sonra sürekli artışa rağmen, bu bölgedeki genel işsizlik oranı dünyanın diğer bölgeleri ile kıyaslanınca nispeten düşük kaldı. Bununla birlikte, bazı ekonomiler Asya

mali krizi sonrası tam düzelemediler ve bazıları merkezîyetçi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş ile mücadele ediyorlar. Bu sonuçla, eskiden kamuya ait olan işletmeler büyük miktarda işçi çıkardılar ve özel sektöre iş sahaları açmada baskı yarattılar. Kriz dönemi sonrası azalan özel yatırımlar bölgeyi olumsuz etkiliyor.¹⁸

Bu faktörler insan onuruna yakışır iş alanları açığının artmasını sebep oldular ve bu da yoksulluğun azaltılması yönündeki çabaları frenledi. Etkili sosyal koruma planları ve sosyal güvenlik ağları olmadan Güney-Doğu Asya'da insanların açık bir şekilde işsiz olmaya güçleri yetmez. Bir işleri olsa bile – hatta çok çalışsalar– çoğunlukla yoksulluktan kurtulacak düzeyde gelir elde edemezler: 2006 yılında bölge çalışanlarının yüzde 56.9'unun kendisini ve ailesini günlük 2 ABD Doları yoksulluk sınırının üzerine çıkarmaya güçleri

yetmedi.

Güney-Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde insan onuruna yakışır iş alanı yaratmak için beş anahtar konu çok önemlidir:

- Verimlilik artışı ile insan onuruna yakışır iş alanı yaratmada doğru dengeyi bulmak.

- İnsan onuruna yakışır işleri genç çalışanlara teşvik etmek.

- İş göçünü yönetmek.

- İşgücü piyasası yönetimini modernize etmek ve şartlarına uymak.

- Sosyal güvenlik sigortasını genişletmek.

Güney-Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için önümüzdeki yıllarda ekonomik büyüme potansiyeli mali kriz öncesi bölgenin başarılı gelişmelerini yakalamada yeterli olmayacaktır. Yüksek

işsizlik oranlarından kurtulmak için Güney-Asya ülkelerinin yeni iş fırsatları yaratmaya ihtiyaçları var ve çalışarak yoksulluğun çaresine bakmak zorundalar.

GÜNEY ASYA

Büyüyen işgücü Güney Asya'nın¹⁹ ana problemi olarak duruyor. Son on yılda yüksek bir yıllık oran olan yüzde 2.1 ile arttı. 2005 ile 2006 yılları arasında istihdam 11.7 milyon arttı. Diğer bölgelere kıyasla Güney Asya'nın işgücü katılımı oldukça düşük (yüzde 59.7), ancak bu oranın düşüklüğünün ana nedeni erkeklerin oranı (yüzde 82.2) ile kadınların oranı (yüzde 36.0) arasındaki çelişkidir. Bu durumu daha da kötü yapan kadınların erkeklere oranla işsiz kalma risklerinin daha yüksek olmasıdır: 2006 yılı için kadın işsizlik oranı yüzde 6.2 iken erkek işsizlik oranı yüzde 4.9'du. İlave olarak son on yıl

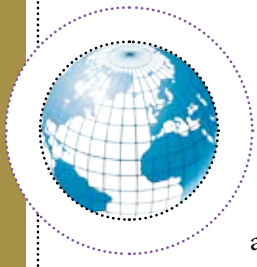
18. IMF, *Regional Economic Outlook Asia and Pacific*, Washington, Mayıs 2006, s. 33-42.

19. Bkz. Dipnot: 14.

Tablo 4. Çalışarak Yoksulluk Göstergeleri

Yıl	1996	2001	2006*	1996	2001	2006*
	(milyon)	(milyon)	(milyon)	Toplam İstihdam İçindeki pay	Toplam İstihdam İçindeki pay	Toplam İstihdam İçindeki pay
Günde 1 Dolara Çalışan Yoksullar						
Dünya	594.6	578.6	507.0	24.0	21.7	17.6
Merkez ve Doğu Avrupa (AB Üyesi Olmayanlar ve CIS)	12.4	10.3	3.5	7.5	6.2	2.1
Doğu Asya	145.0	147.0	95.0	20.3	19.6	12.1
Güney Doğu Asya ve Pasifik	37.4	30.9	29.6	17.0	12.7	11.1
Güney Asya	250.8	222.3	196.9	53.8	43.2	34.4
Latin Amerika ve Karayibler	22.9	27.4	27.2	12.1	12.7	11.3
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	2.6	3.4	3.5	3.0	3.3	2.8
Sahra Altı Afrika	123.5	137.3	151.3	57.3	56.9	55.4
Günde 2 Dolara Çalışan Yoksullar						
Dünya	1'354.7	1'394.1	1'367.8	54.8	52.2	47.4
Merkez ve Doğu Avrupa (AB Üyesi Olmayanlar ve CIS)	54.5	51.4	18.0	33.0	31.0	10.5
Doğu Asya	442.9	412.6	347.2	61.9	55.0	44.2
Güney Doğu Asya ve Pasifik	142.3	148.4	151.6	64.7	61.2	56.9
Güney Asya	425.0	458.8	498.2	91.1	89.1	87.2
Latin Amerika ve Karayibler	67.3	72.4	74.5	35.4	33.6	30.9
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	35.8	40.5	42.8	41.3	39.5	34.7
Sahra Altı Afrika	186.3	209.5	235.5	86.5	86.8	86.3

• **Kaynak:** ILO Trends Working Poverty Model. Tahmin yöntemi konusunda daha detaylı bilgi için bkz. S. Kapsos, "Estimating growth requirements for reducing working poverty: Can the world halve working poverty by 2015?" Employment Strategy Paper, No. 14 (Geneva, ILO, 2004); kaynağa şu web adresinden erişilebilir: <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/esp14.pdf> *2006 rakamları ilk tahminlerdir.

DÜNYA' dan

içerisinden kadınlar arasındaki işsizlik oranı yüzde 4.9'dan 6.2 çıktı.

Karşılaştırmalı olarak erkekler arasındaki işsizlik oranı yüzde 4.2'den 4.9'a biraz yükseldi.

Güney Asya ülkeleri küresel piyasaya az entegre olma eğilimlerinden dolayı diğer Asya ülkelerinden farklıdır. Hâlâ tarıma ve bu yüzden iklim koşullarına güçlü bir biçimde bağımlılar ve tarımsal ürüne talep çok fazla. Tarım sektörü istihdamın yarısından fazlasını oluşturuyor; Aşağı-Sahra Afrika'sı hariç diğer bütün bölgelerden fazla. Üstelik Güney Asya'da tarım dışında üretilen iş sahası kayıt dışı sektörde ve tarım alanındaki çalışma koşullarından daha iyi koşullar da değiller.

Sonuçta Güney Asya'nın istihdam artışı çalışma yaşına gelen nüfus artışından daha hızlı değil. Son on yıl içerisinde dünya genelinde düşük olanlardan biri olan bölgenin istihdam-nüfus oranı yüzde 58.4'ten 56.5'e düştü. Artan işsizlik oranı (1996 yılında yüzde 4.4'ten 2006 yılında yüzde 5.2'ye çıktı) ile birlikte istihdam yaratma büyüyen işgücünü soğurmaya yetmedi.²⁰ Ancak, bütün gelişmekte olan bölgeler gibi işsizlik, buz dağının sadece görünen kısmıdır. Hernekadar çalışarak yoksulluk çarpıcı bir şekilde düşmüş olsa da –özellikle Hindistan'da– yüzde 87.2, günlük 2 ABD Doları seviyesinde çalışan yoksul oranı hâlâ çok yüksek.

Güney Asya'daki GSMH hâlâ kuvvetli duruyor; ancak, 2005 yılında yüzde 8.2'den 2006 yılında yüzde 7.9'a düştü.²¹ Büyümedeki bu ölçülülük 2007 yılında devam edeceği bekleniyor. Son birkaç yıldaki hatırı sayılır büyüme bölgenin en büyük işgücü piyasasının meydan okumaların çaresine bakmada ilerleme sağladı:

- Yetişkinlerde okur-yazarlık oranı hâlâ çok düşük (örneğin Hindistan'da

yüzde 57.2).²² Daha fazla eğitim ve öğretim istihdam fırsatlarını genişletir, işçi verimliliğini artırır ve insanların kendilerini yoksulluktan kurtulmalarına imkân verir. Bu da sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunur.²³

- İnsan onuruna yakışır iş için sosyal koruma anahtar bir unsurdur. Burdaki sorun dinamik işgücü piyasasındaki çalışma düzenlemelerinde esneklik, istikrar ve güvenlik arasındaki etkin dengeyi bulmak.

- Bu bölgedeki genç insanlardan faydalanılmamış ve büyük potansiyel vaat ediyorlar. 2006 yılında bunlar yetişkinlere göre yaklaşık 2.8 kat daha fazla işsiz ve yüzde 47.1 gibi düşük katılım oranları var. Katılım oranının son on yıl içerisinde düşük olması kısmen uzun eğitim süreci ile açıklanabilir. Çok sayıda genç insanın –özellikle genç kadınlar– basit anlatımla işgücü piyasasına katılım konusunda hevesi kırılmıştır ve bu yüzden evde oturuyorlar. İlave olarak sosyal kurallar genç kadınların işgücü piyasasına katılımı engelliyor. Bütün bunlar ekmek parası kazananların üzerindeki baskıyı artırıyor.

- Düşük ücret çoğunlukla kötü çalışma koşulları, sosyal güvence eksikliği ve hastalık izni, ücretli tatil gibi sosyal hakların eksikliği ile eşanlamlıdır. İnsan onuruna yakışır iş ve çalışma koşullarının eksikliği gelişme sürecini engeller.

Bölge, büyümeyi insan onuruna yakışır istihdam yaratmaya dönüştürmeyi yönetebilirse daha fazla gelişim için yeterli sağlam temel olur.

MERKEZ VE DOĞU AVRUPA (AB üyesi olmayanlar) ve BDT

Son dönemlerdeki sağlam ekono-

mik büyüme oranlarına rağmen Merkez ve Doğu Avrupa (AB üyesi olmayanlar) ve BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) işgücü piyasası yüksek işsizlik oranı ve ona eşlik eden komünist sistemden geçiş dönemi olarak tanımlanabilir.²⁴ Bütün bölge için işsizlik oranı on yıl önce yüzde 9.7 iken 2006 yılında bir önceki yıla göre biraz düşüşle yüzde 9.3'e düştü. En yüksek oranı 2005 yılında yüzde 37.3 ile Makedonya bildirdi. İşsizlerin birçoğu ilk defa işe girmek isteyen gençlerden oluşuyor, bir işe girmeyi başarsalar bile hızlı işgücü değişiminden dolayı çoğunlukla kısa dönem çalışabiliyorlar. 2006 yılında gençler arasındaki işsizlik yüzde 18.6 sabit duruyordu. Ülkelerin çoğunluğunda genç kadınlar arasındaki işsizlik oranı genç erkeklere oranla daha yüksek.²⁵

Bölgenin yüksek işsizlik oranının büyük göç akımlarını tetiklemesi sürpriz sayılmaz. Yeniden yapılanma dolayısı ile işlerini kaybedenler ve işe girmeyi başaramamış birçok genç batıya doğru fırsat aramak için göç etti. Özellikle Bulgaristan gibi Güney-Doğu Avrupa ülkelerinde göç düzeyi artan endişeye sebep oluyor; çünkü iyi eğitilmiş vatandaşlar toplu göç ediyorlar. Bu, uzun dönem ekonomik gelişme kapasitesinin düşürülmesi olarak algılandı. Daha fazla endişe verici olan çoğunlukla yoksul işgücü piyasası durumunu yansıtan değiş-tokuş dahil gizli göç.²⁶

Bu bölgede işgücü katılımı geçiş süreci başladığından beri düşmektedir. Merkez ve Doğu Avrupa (AB üyesi olmayanlar) ve BDT ülkelerinde ekonomik faaliyet oranları erkeklerde daha yüksek olmak üzere, hem erkek hem kadınlar için düşmüştür. İlave olarak istihdam-nüfus oranı 1996'da yüzde

24. Bulgaristan ve Romanya 2007'de Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen, bu Özet'te 2006 yılı için bu bölgede tutulmuştur.

25. ILO, *Global Employment Trends for Youth*, 2006.

26. ILO, *Report for the 7th European Regional Meeting, a Report of the Director-General on Cooperation in a changing environment*, Cilt II, Budapeşte, 2005.

22. UNESCO, İstatistik Enstitüsü, 2005.

23. D. Kucera, R. Sarna: Child Labour, Education and Export Performance, Working Paper No: 52, Siyasi Entegrasyon Bölümü, (Geneva, ILO, 2004, s. 27).

20. J. Felipe ve R. Hasan, *Labour Market in Asia* (New York, Asya Kalkınma Bankası, 2006).

21. Bkz. Dipnot: 2.

54.8'den 2006 yılında yüzde 53'e düşmüştür.

Olumlu bölgesel eğilimlerden biri, çalışarak yoksulluktaki önemli azalma. On yıl önce yüzde 33 olan günlük 2 ABD\$ seviyesinin 2006 yılında yüzde 10.5'e düşmesi. Yeniden yapılanma prosesi yeterince kaliteli yeni iş sahaları yaratılmasına sebep oldu ve en azından işe girenlerin kendilerini ve ailelerini fakirlikten kurtarabildiler.

2006 yılında Merkez ve Doğu Avrupa ve BDT bölgesinden GSMH

büyüme oranı yüzde 6.3 bu gelişmiş ekonomilerde ve Avrupa Birliği'nde kaydedilen yüzde 3'lük büyüme oranından yine yüksekti. Hem Romanya hemde Bulgaristan'daki ekonomik eğilimler cesaret vericiydi. 2007'de Avrupa Birliği'ne katılma hazırlıkları yapıldığı dönemde iki ekonomi de üretken ve istikrarlı hale geldi. BDT ülkeleri Sovyet rejiminin çökmesi ile birlikte merkez ve doğu Avrupa'ya göre daha büyük ve uzun ekonomik düşüş yaşadılar. Ancak 1999 yılından bu yana iyileştirme süreci bütün bölgede daha güçlüydü. 1999 yılında yüzde 2.4 olan ekonomik büyü-

me geçen sene yüzde 6.3 düzeyine ulaştı.²⁷

Merkez ve Doğu Avrupa (AB üyesi olmayanlar) ve BDT ülkelerinin asıl görevi yüksek işsizlik oranını ve düşük istihdam oranını ters çevirerek çalışacak yaşta olan nüfus potansiyelini daha iyi kullanmak. Makroekonomik politikalar yatırım ve istihdamı artıracak şekilde başlatılırsa ve işgücü piyasası ve özellikle gençler ve yoksulluğu azaltma ile ilgili sosyal politikalar bu kapsama katkı sağlarsa bu mümkün olabilir.

27. Bkz. Dipnot: 2.

Tablo 5. İstihdamın Sektörel Dağılımı

Tarım	Sektörel İstihdamın Toplam İstihdamdaki Payı				Kadın İstihdamının Sektördeki Toplam İstihdam Oranı
Yıl	1996	2004	2005	2006*	2006*
Dünya	43.1	40.5	39.7	38.7	41.6
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	5.2	3.5	3.3	3.2	35.1
Merkez ve Doğu Avrupa (AB Üyesi Olmayanlar ve CIS)	26.2	23.2	22.7	22.0	44.1
Doğu Asya	54.0	51.5	50.3	48.3	47.8
Güney Doğu Asya ve Pasifik	51.0	48.1	48.1	47.0	42.3
Güney Asya	59.3	54.1	52.8	51.7	36.3
Latin Amerika ve Karayibler	23.2	19.3	19.3	18.8	21.0
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	29.7	30.0	30.5	29.7	32.3
Sahra Altı Afrika	68.1	65.2	63.4	63.0	43.7
Sanayi					
Dünya	21.4	20.6	20.8	21.3	32.1
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	28.5	24.9	24.3	24.2	23.0
Merkez ve Doğu Avrupa (AB Üyesi Olmayanlar ve CIS)	27.9	27.3	27.5	27.7	31.9
Doğu Asya	25.2	24.0	24.6	25.8	42.3
Güney Doğu Asya ve Pasifik	16.4	17.3	17.3	17.8	36.4
Güney Asya	15.4	17.7	18.2	18.8	27.4
Latin Amerika ve Karayibler	20.3	20.0	19.6	19.8	28.9
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	21.7	22.4	22.5	22.9	12.6
Sahra Altı Afrika	9.0	8.6	8.7	8.8	26.7
Hizmetler					
Dünya	35.5	38.9	39.5	4.0	42.2
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	66.4	71.6	72.4	72.7	52.3
Merkez ve Doğu Avrupa (AB Üyesi Olmayanlar ve CIS)	45.8	49.5	49.8	50.3	52.5
Doğu Asya	20.7	24.5	25.1	25.8	40.0
Güney Doğu Asya ve Pasifik	32.7	34.6	34.6	35.2	44.6
Güney Asya	25.3	28.2	28.9	29.5	17.6
Latin Amerika ve Karayibler	56.5	60.6	61.1	61.4	49.2
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	48.6	47.6	47.0	47.4	25.5
Sahra Altı Afrika	22.9	26.2	27.9	28.2	46.1

• Kaynak: ILO, Global Employment Trends Model, 2006; Tablo 1'e bakınız. *2006 rakamları ilk tahminlerdir

DÜNYA' dan

GELİŞMİŞ EKONOMİLER

ve

AVRUPA BİRLİĞİ

Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği Bölgesi için işgücü piyasası göstergeleri son yıllarda olumlu eğilimi teyit ediyor. Hem işsiz sayısı hem de işsizlik oranı düştü. 2005 yılında işsizlik oranı yüzde 6.8 ve işsiz sayısı 32.9 milyon iken 2006 yılında işsizlik oranı yüzde 6.2'ye işsiz sayısı da 30.1 milyona düştü. Aynı zamanda istihdam 5 milyonun üzerinde artarak istihdam-nüfus oranı yüzde 56.7'den 56.4'e düştü.

Bununla birlikte ülke düzeyindeki farklılıklar hatırı sayılır düzeyde. Bazı ülkelerde işsizlik oranı yüzde 7.5'in üzerinde duruyor: İtalya, Çekoslovakya, Finlandiya, Estonya, Almanya, Fransa, Yunanistan, İsrail, Letonya, İspanya, Litvanya, Slovakya ve Polonya. Ve bazı ülkelerde iyi eğilimlerden bazı insan grupları daha az faydalandı. Örneğin genç insanlar ilk işe girmede hâlâ oldukça büyük zorluk yaşıyorlar. Genç insanlar arasındaki işsizlik oranının iki katından daha fazla. İlave olarak, uzun vadede işsizler ve az donanımlı insanların iş bulmaları gittikçe zorlaşacak. Son olarak bölgedeki çoğu ekonomi işgücü piyasasında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamaya uğraşmalı.

Diğer taraftan son iki yıl içerisinde olumlu eğilim yeni AB üyesi ülkelerdeki (Macaristan hariç) işsizlik oranındaki keskin düşüşü kapsıyor. Bu birçok gelişmeyi yansıtıyor: Eski ve yeni AB ülkeleri arasındaki ticaretin ivmelenmesi ve aynı zamanda eski AB ülkeleri ve AB üyesi olmayan ülkelerin düşük maliyetlerden faydalanmak için yaptıkları yatırımlar sonucu hatırı sayılır GSMH büyüme oranı; Sovyet rejiminin çökmesinden itibaren uygulanan yapısal değişikliklerin meyvelerini vermeye başlaması; işgücü piyasası reformları; ve yerel işgücü

piyasasına olan baskıyı azaltan eski AB üyesi ülkelere göç. Ancak işgücü azalması uzun vadede büyüme yolunda olumsuz etki yaratabilir.²⁸

Genel olarak çalışabilir yaşta olanların üçte ikisi ya çalışarak ya da iş arayarak işgücü piyasasındalar. Son on yılda işgücü katılım oranı az bir oranda düştü. Bu, insanları daha çok kapsayarak işgücü piyasasına daha fazla insan entegre etmede önemli bir potansiyel olduğunu belirtir. Bu; kadınlar, gençler ve uzun süre işsiz kalmadan dolayı ümitleri kırılanlar için özellikle geçerlidir.

Ekonomik performans ile ilgili olarak bu bölgedeki birçok ekonomi, petrol ve eşya fiyatlarının artmasına rağmen uzun bir süre enflasyonsuz büyümenin tadını çıkardılar. Bu olumlu eğilimlerin altını çizerek ısrarlı gelir ölçülülüğü fiyat istikrarı ve güçlü kâr artışı sağladı. Bu düzgün performans bir şekilde son zamanlarda bozuldu. ABD'de enflasyon baskısı ve işgücü piyasası gerilimi ile ilgili işaretler var ve o esnada konut yapımında yaşanan uzun süratli gelişmeden sonra konuta yapılan yatırımların birden kesildi. Ancak bu bölge genelinde genel bir ısınmaya dair birkaç işaret mevcut. Genel bir düşüşten ziyade dünya ekonomisi bölgeler arası yeniden dengelenmeyle karşı karşıya, Amerika ve Japonya'da büyüme hızı yavaşlarken Avrupa'da büyüme hızı artış içinde.

Kısa dönem görünümü oldukça iyi görünmesine rağmen bölge yakın gelecekte işgücü piyasası problemleri ile karşı karşıya kalacak. Nüfusun yaşlandığını göz önüne alınca, hükümetler yaşam standartlarını ve refah sistemini güvenlik altına almak zorundalarsa istihdama daha çok insan dahil etmek için çok büyük bir ihtiyaç var. Bu ancak, insanların çalışmak için olan ce-

28. Avrupa Birliği'ne yeni üye olan ülkelere kalifiye işgücü sıkıntısının varlığı ve artışı rapor edilmiştir. Sıkıntısı çekilen kalifiye işgücü hem beyaz yakalı hem de mavi yakalıdır. Avrupa Birliği'ne yeni üye olan ülkeler ve yoksul Avrupa Birliği ülkelerinden yeni ve zengin Avrupa Birliği üyesi ülkelere göçün bir nedeni de budur.

saretleri kırmaktan, şirketlerin eleman kiralama politikalarından uzaklaşarak ve çalışanların yeteneklerini artırarak yapılabilir. İlave olarak, hızlı teknolojik faydalar ve küreselleşme herşeyi yapar, bölge insanı için daha önemli olan güçlü rekabete ve değişime hazır olmak ve hızlı uyum sağlayabilmek. Genç insanlar yetişkinlere göre 2.4 kat daha fazla işsizler. Bu bir potansiyel israfıdır ve toplumların uzun vadede buna güçleri yetmez. İş yaşamlarına doğru yolda başlamlarını garanti etmek bu grup üzerine daha fazla odaklanmak için acil ihtiyaç vardır. Son olarak düşük kadın gücü katılım oranı ve kadınlar arasındaki yüksek işsizlik ile birlikte uzun vadeli işsizliğin çaresine bakılmalıdır. Hükümetler, etkili tekrar iş bulma kurumları, danışmanlık, eğitim ve mali faktörler sağlayarak insanların insan onuruna yakışır iş bulma fırsatlarını artırmalıdır. Diğer tarafta, işçiler iş aramak ve çalıştırılabilirliklerini geliştirmek için adım atmalılar.

ÖZET

Bu özette yer alan analizler bölgeler arasında ve bölgeler içerisinde farklılıklar olmasına rağmen birçok ortak tehtit olduğunu gösteriyor. Genç insanlar işgücü piyasasında yetişkinlere oranla daha çok zorlukla karşı karşıyalar; kadınlara erkekler kadar fırsat tanınmıyor; insan onuruna yakışır iş eksikliği yaygın; ve adaletsiz insan sermayesi gelişimi veya iş piyasasının arz ve talep tarafları arasındaki uyumsuz eşleşmesinden dolayı toplumun teklif ettiği potansiyel her zaman tam kullanılmıyor. Güncel olarak insan onuruna yakışır işin yoksulluğu azaltacak tek sürdürülebilir yol olduğu yaygın bir inançtır ve bu yüzden "tam zamanlı, verimli ve insan onuruna yakışır istihdam" hedefi 2007 yılı Milenyum Gelişme Hedefleri içerisinde yeni bir hedef olacaktır. Bundan ötürü hükümetler ve aynı zamanda uluslararası topluluklar için dünyanın birçok bölgesindeki elverişli ekonomik koşulları insan onuruna yakışır iş alanını büyütme için transfer etme zamanı gelmiştir.

Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler 2007¹

© ILO

Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO) tarafından Uluslararası Kadın Günü dolayısıyla yayınlanan yeni bir rapora göre, bugün çalışma yaşamında her zamankine göre daha fazla sayıda kadın yer almaktadır; ancak, kadınlarla erkekler arasında statü, iş güvencesi, ücretler ve eğitim bakımından sürüp giden eşitsizlikler “çalışarak yoksulluğunun feminizasyonuna” katkıda bulunmaktadır.

“Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler, Özet - 2007”² başlığını taşıyan rapora göre, işgücü piyasalarına katılan – fiilen çalışan veya aktif biçimde iş arayan – kadın sayısı en yüksek noktaya ulaşmıştır. ILO tahminlerine göre 2006 yılında tüm dünyada 2.9 milyar çalışanın 1.2 milyarı kadındır.

Ne var ki, ILO’ya göre, çalışan kadın sayısı da her zamankinden

daha fazladır (81.8 milyon); çalışanlar tarım ve hizmetler sektöründe düşük verimlilikteki işlere sıkışıp kalmışlardır veya erkeklerle aynı işi yaptıkları halde onlardan daha az ücret almaktadır. Bunlara ek olarak, çalışma yaşamında olup da çalışan veya iş arayan kadın sayısı da duraklamış, hatta kimi yörelerde azalmıştır. Bunun kısmi bir nedeni, artık çalışma yaşamı yerine eğitimde daha çok kadının yer alıyor olmasıdır.

ILO Genel Müdürü Juan Somavia şöyle demektedir: “Sağlanan kimi ilerlemelere karşın çok fazlasıyla kadın en düşük ücretli işlere mahkûm durumdadır; bu kadınların önemli bir bölümü, yasal korumanın yetersiz kaldığı, sosyal korumanın hemen hemen hiç olmadığı, güvencesizliğin ilerisafhada olduğu kayıt dışı ekonomidedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik küresel aranın temel bir aracı olarak insana yakışır iş, kadınların gelirlerini ve önlerindeki fırsatları artırma ve aileleri yoksulluktan kurtarma bakımından büyük katkılarda bulunacaktır.”

Rapora göre, insana yakışır iş imkânları tanınarak kadınlara kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarma şansı verilmelidir. Böylece kadınlar, özgürlük, güvenlik ve insan onuru koşullarında üretken ve iyi kazançlı işler bulabileceklerdir. Aksi takdirde yoksulluğun feminizasyonu süreci devam edecek, bir sonraki kuşağa aktarılacaktır.

Rapor ayrıca bugün toplam çalışan kadın sayısı içinde ücret ve maaş karşılığı çalışanların payının (yüzde 47.9) 10 yıl öncesine göre (yüzde 42.9) arttığını göstermektedir. Ne var ki, gene aynı araştırmaya göre, bir bölge ne kadar yoksulsa, kadınların ücretsiz aile işçisi olma veya kendi hesabına düşük gelirli işlerde çalışma olasılığı da erkeklerle göre daha fazla artmaktadır.

Ücret almadan aile işlerine katkıda bulunma veya kendi hesabına düşük gelir elde ederek çalışmak onunmünden ücretli veya maaşlı çalışan konumuna geliş, ILO’ya göre birçok kadın için özgürlüğe ve kendi kaderini belir-

1. Yazının alındığı kaynak: ILO Türkiye Temsilciliği, Basın Duyurusu, 8 Mart 2007.

2. Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler, Özet – 2007, Uluslararası Çalışma Ofisi, Cenevre, 2007.

DÜNYA' dan

leme hakkına giden önemli bir adımdır.

Bununla birlikte, dünyanın en yoksulyörelerinde toplam istihdam içinde aile işlerine yardımcı konumdaki kadın sayısı erkek sayısına göre çok daha yüksektir ve böyle koşullarda kadınların ücretli veya maaşlı çalışan konumuna gelme olasılıkları da daha düşüktür.

Sahra Güneyi Afrika ile birlikte Güneydoğu Asya'da her 10 çalışan kadından dördü aile işlerine yardımcı konumundadır. Oysa erkekler için bu her 10 kişiden ikisidir. Güney Asya'da çalışan her onkadından altısı aile işlerine yardımcı konumunda sınıflandırılırken, erkeklerde her 10 kişiden ikisi bu konumdadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ise bu oranlar sırasıyla 3/10 (kadınlar) ve 1/10'dur (erkekler).

Kadın İstihdamında Küresel Eğilimler konulu son raporda (2004), dünyadaki çalışan yoksulların en az yüzde 60'ını kadınların oluşturduğu tahmin edilmişti. Çalışan yoksullardan kastedilen, işi olup çalışan, ancak kendisini ve ailesini günlük 1 dolarlık kazanç sınırının üzerine çıkaramayan kişilerdir. Son ILO çalışmasına göre ise "bu durumun önemli ölçüde değiştiğine inanmak için herhangi bir neden bulunmamaktadır."

KAPANMAKLA BİRLİKTE SÜRÜP GİDEN AÇIKLAR

ILO tahminlerine göre 2006 yılında her şeye karşın kadınların işsiz kalma olasılıkları erkeklere göre daha yüksek kalmaya devam etmiştir. Kadınlar arası işsizlik oranı yüzde 6.6 iken bu oran erkekler için yüzde 6.1 olarak gerçekleşmiştir.

İstihdam/nüfus oranları -ki bu oranlar ekonomilerin çalışabilir yaşlardaki nüfusun potansiyelinden ne kadar yararlanabildiklerinin göstergesidir- tüm dünyada kadınlar için erkekler göre daha düşüktür: 15 yaşından büyük kadınların ancak yarısı çalışırken, bu yaştaki her on erkekten

yedisi çalışmaktadır.

İstihdam/nüfus oranlarının cinsiyet açısından sergilediği dengesizliğin en belirgin olduğu bölge Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dır. Bu bölgede çalışabilir yaşlardaki her 10 kadından ancak 2'si çalışırken bu oran erkekler için 7/10'dur.

Raporda belirtildiğine göre erkek ve kadın istihdam/nüfus oranları son on yıl içinde Doğu Asya ve Sahra Güneyi Afrika dışındaki diğer bütün bölgelerde azalmıştır. Oran, Doğu Asya'da artarken diğer bölgede değişmeden kalmıştır.

Rapor ayrıca ücret eşitsizliklerinin sürdüğünü kanıtlarıyla ortaya koymaktadır. Bölgelerin birçoğunda ve gene birçok meslekte kadınlar aynı iş karşılığında erkeklerden daha az kazanmaktadır. Bununla birlikte, küreselleşmenin kimi meslekler söz konusu olduğunda bu eşitsizlikleri azaltabileceğini gösteren kanıtlar da vardır.

Altı meslek grubu için mevcut veriler üzerinde yapılan değerlendirme, birçok ekonomide kadınların halen aynı işi yapan erkeklerin kazandıklarının yüzde 90'ını veya daha azını kazanabildiklerini göstermektedir. Hastabakıcılık ve öğretmenlik gibi "tipik" kadın mesleklerinde bile ücretlerde

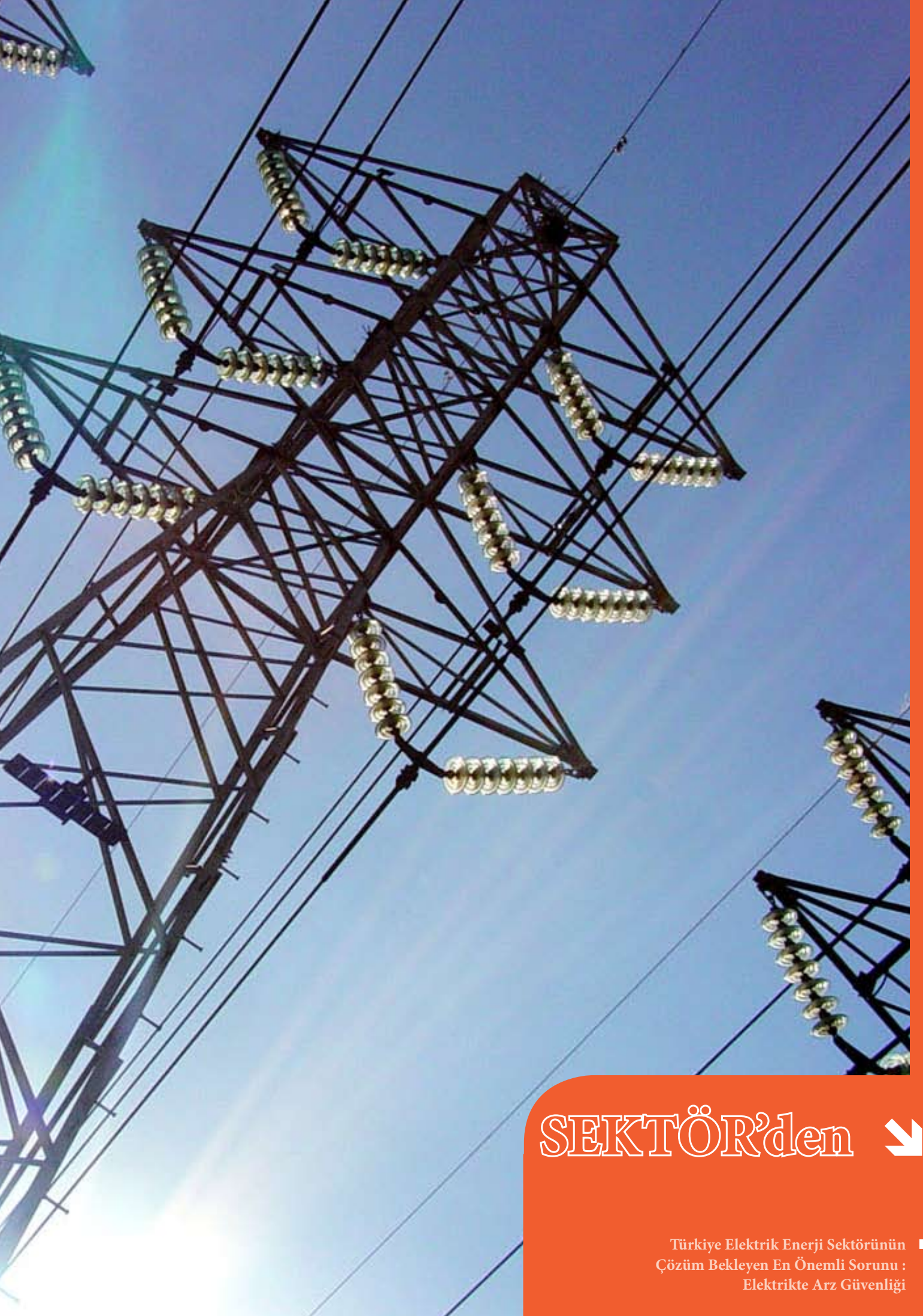
cinsiyet bazında eşitlik bulunmamaktadır.

Son olarak belirtmek gerekirse, on yıl öncesine göre bugün genç kadınların okuma yazma biliyor olma olasılıkları daha yüksek olsa bile, eğitime erişim ve eğitim düzeyi bakımından birçok bölge eşitlikten halen çok uzaktır. Dahası, okullarını terk edenlerin yüzde 60'ını kız çocuklar oluşturmaktadır. Bu kızların çoğu ev işlerine yardımcı olmak veya bir işte çalışmak üzere okullarından ayrılmaktadır. Temel eğitimlerini bile tamamlamalarının önlenmesi, genç kadınların kendi geleceklerini belirleme şanslarını da azaltmaktadır.

Bu yılki *Küresel İstihdam Eğilimleri* raporu ancak kısmen umut vericidir. Cinsiyet eşitsizlikleri kapansa bile bu süreç çok yavaş gelişmektedir. Rapor şu sonuca varmaktadır: "raporda ayrıntıları anlatılan kimi ilerleme örneklerinin de gösterdiği gibi kadınlar için yeterli, üretken ve insana yakışır iş imkânları yaratılması mümkündür. Ancak bunun gerçekleşmesi için politikaları belirleyenlerin istihdamı sosyal ve ekonomik politikalarının merkezine yerleştirmeleri, bunun da ötesinde çalışma dünyasında kadınların karşılaştıkları sorunların özel gereksinimlere göre şekillendirilmiş müdahaleler gerektirdiğini kabullenmeleri zorunludur."

© ILO

SEKTÖR'den

Türkiye Elektrik Enerji Sektörünün
Çözüm Bekleyen En Önemli Sorunu :
Elektrikte Arz Güvenliği ■

SEKTÖR' den •

Türkiye Elektrik Enerjisi Sektörünün Elektrikte Arz

Son günlerdeki bazı gelişmeler, kısa vadede, Türkiye elektrik enerjisi sektöründe üretimin tüketimi karşılayamama riskinin yükseldiğine, bir başka ve daha vahim bir ifade ile ülkenin karanlıkta kalabileceğine dair kaygıları artırmaktadır.

Ne acıdır ki, Türkiye, talebin sürekli ve hızlı bir şekilde arttığı elektrik enerjisi sektörüne her yıl birkaç bin megavat yeni kurulu güç ilave edebilen; sistemi, mevcut yedek üretim kapasitesi ile, rahat rahat çalışabilen; santrallerinin bakım ve onarımını gerektiği gibi ve zamanında yapabilen bir ülke olmaktan çıkmıştır.

“Acı, ama gerçek”tir; ülkemizde kömür yeraltından çıkarılmayı, akarsular boşu boşuna denizlere değil barajlara dolmayı beklemektedir;

Bu ülkenin “dağı taşı kömürdendir geçen zaman ömürdendir.”

Bu ülkede “su akmakta Türk bakmakta”dır.

Ne yazık ki, Türkiye, işin içinde olanların çok yakından bildiği ve yaşadığı gibi, tek bir santralin öngörülmedik bir şekilde istenen düzeyde çalışmaması halinde görevi başındaki bürokratların uykularının kaçtığı, SCADA sistemleri ile elektrik akışını izleyen teknisyenlerin o günün arz talep dengesinin nasıl tutturacağını karmaşık boyutlar kazandığı, mecbur kalındığında elektrik kesintilerinin il il, ilçe ilçe, mahalle mahalle gezdirildiği ve vatandaşın da “nedir bu kesintiler, voltaj düşüklükleri, ortaçağda mı yaşıyoruz, misafirimizle karanlıkta kaldık, buzdolabımızın motoru yandı” gibi şikâyetlerinin hiç bitmediği bir ül-

kedir.¹

Elektrik enerjisi sektörü ile ilgili gerekli yatırımların, bakımların ve rehabilitasyonların sürdüğü açıklanmasına rağmen, sistemin temel direğini oluşturan kamu santrallerinin halen düşük kapasite ve düşük verimle çalışıyor olması, bu santrallerdeki arıza, bakım sorunları ve gelecekteki olası riskler çok düşündürücüdür. Bu olumsuzluklarla beraber bilhassa mevsimsel değişimlere bağlı olarak, önümüzdeki günlerde, havaların ısınması ile birlikte

1. Gazetelerden okuduğumuza göre, bu ülkenin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, basın mensuplarına, kesintiler yüzünden TEDAŞ'ı arayıp Bakan olduğunu söylediğinde karşısındakinin kendisine inanmadığından ve ziyarete gittiği şehirlere adeta elektrik kesintilerini de götürdüğünden dert yanmaktadır. (Sabah Ankara 14 Mayıs 2007). Bakan, Çin işi klimaların yüksek elektrik çekişinin bile elektrik sistemi açısından sorun oluşturmamasından dert yanarak bu tür klimalara karşı tedbir alınması gerektiğini de söylemiştir.

Çözüm Bekleyen En Önemli Sorunu: Güvenliği

Enerji Araştırmaları Birimi

günlük yüksek elektrik talebi artışlarının karşılanamaması bir risk olmaktan çıkıp, bir vaka haline gelebilecektir.

Üstelik bu riskleri bertaraf edebilecek araçlar da sınırlıdır.

Bu yılın kış aylarında yağışların görüldüğü gibi gerçekleşmemesi, barajlardaki su seviyelerini ciddi ölçüde düşürmüş ve bilhassa Keban, Atatürk, Karakaya gibi sistem açısından önem taşıyan hidrolik santrallerin üretim ön-görülerinde dikkat çekici ve tedirginlik verici sapmalar yaşanmıştır.

Elektrik üretimi yapılan barajların doluluk oranları geçen yılın Mayıs dönemine göre yüzde 15'e varan oranlarda azalarak yüzde 50'ye düşmüştür.² Doğu

2. Mayıs ayının ilk haftalarında Ankara ve İstanbul gibi şehirlerin birkaç haftalık içme suyunun kaldığına dair çıkan ve resmi görevliler tarafından yalanlanan haberler, Türkiye'nin mevcut su siste-

ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki barajların istenen seviyede üretim yapabilmesi için son umut, karların erimesidir.

Bu yıl, Elektrik Üretim A.Ş'nin (EÜAŞ) 18 barajı ile Türkiye Elektrik Taahhüt ve Ticaret A.Ş'ye (TETAŞ) 45 milyar kilovatsaat civarında elektrik satması öngörülürken, fiili gerçekleşme 37-38 milyar olduğundan 7-8 milyar kilovatsaatlık bir açık oluşmuştur.

Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) Milli Yük Tevzi Merkezi Müdürlüğü'nün hem elektrik üretim

minin büyük şehirlerin ihtiyaçlarını karşılayamadığını, yağışların beklenen seviyelerde gerçekleşmesinin yanı sıra havaların çok sıcak seyretmesine bağlı olarak yoğun buharlaşma yaşanmasının, barajlardaki su seviyelerinin beklenenden daha düşük olmasına sebep olduğunu gösterdiği gibi, ülke geneli için hidrolik potansiyele dayalı elektrik üretim kapasitesinin düştüğünün bir delaleti olarak da değerlendirilebilir.

tüketim durumları hem de kamu santralleri hakkındaki raporları da, ülkemiz elektrik enerjisi sektörünün bıçak sırtında gittiğini göstermektedir.

Hal böyle iken geçtiğimiz günlerde Dünya Bankası yetkilileri tarafından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın önümüzdeki bir iki ay içinde elektrik kesintilerinin yaşanabileceği yönünde uyarıldığı, bu kapsamda özellikle elektrik ithalatı gibi acil geçici tedbirlerin yanısıra alım garantili yeni doğal gaz santrallerinin devreye alınması üzerinde çalışmalar yapıldığı öğrenilmiştir.

Dünya Bankası bugünlerde "arz güvenliğini sağlamaya yönelik" modellerin araştırılması için kendi müşavir firmalarını devreye almak üzere ihale şartnamesi hazırlığı içindedir.³

3. Bakınız "Dünya Bankası Ne İstiyor?" kutusu.

SEKTÖR' den

Türkiye'nin ekonomik gelişmesine ve sanayileşmesine paralel olarak genelde enerji, özelde de elektrik enerjisinde hızlı bir talep artışı yaşanmaktadır. OECD'nin tespitlerine göre Türkiye, dünyanın elektrik enerji talebi en fazla artan birkaç ülkesi arasındadır.

2006 yılında Türkiye toplam elektrik enerjisi üretimi, 2005 yılına kıyasla yüzde 8,5 oranında artarak 175,9 milyar kilovatsaat düzeyine ulaşmıştır. Bu artış eğiliminin bu yıl ve gelecek yıllarda da devam edeceğini söylemek abartı olmayacaktır. 2007 yılının ilk üç ayında yüzde 9'a yaklaşan bir talep artışı vardır.

Ülkemiz elektrik enerjisi talep artışının sürekli ve güvenilir bir şekilde karşılanabilmesi için yıllık 40 bin MW düzeyinde olan kurulu gücün her yıl yüzde 7-8 oranında artırılması, bir başka ifade ile, kurulu güce her yıl yaklaşık 3 bin MW düzeyinde kapasite

ilave edilmesi gerekmektedir.

Halbuki bu güne kadar özel sektör yatırımları gerektiği ölçüde yapılmamıştır.

Hesaplamalarımıza göre, 2004–

2006 yıllarına ilişkin kamu ve özel sektörün toplam elektrik enerjisi üretimleri kıyaslandığında, özel sektör tarafından işletilen ve serbest piyasada faaliyet gösteren santrallerin üretimlerinde yıllık ortalama yüzde 5,3'lük; kamu tarafından işletilen veya kirala-

Dünya Bankası Ne İstiyor?

Bu yılın Mart ayında arz güvenliği konusunda Ankara'da bir konferans düzenleyen ve bu kapsamda danışmanı ECA'ya bir rapor hazırlatan Dünya Bankası, Mayıs ayında da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na eğer acil tedbirler alınmazsa bu yılın yaz aylarında Türkiye'de elektrik kesintilerinin başlayabileceği konusunda uyarıda bulundu.

Banka bu uyarısı ile birlikte elektrik arz güvenliği sorununa yönelik olarak enerji piyasasında "kapasite sertifikaları tasarımı ve uygulanması" için çalışmalar yürütüyor. Buna göre yine Dünya Bankası tarafından seçilecek uluslararası bir müşavir ile geliştirilecek model çerçevesinde, kamunun yapacağı ihale ile ihtiyaç duyulan enerjinin dağıtım şirketleri tarafından piyasadan alınması öngörülüyor.

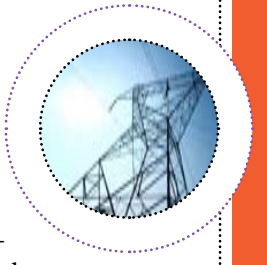
Bu modelin yabancıları değiliz.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı konuyla ilgili geçtiğimiz yılın Eylül-Ekim aylarında bir kanun tasarısı taslağı hazırlamış ve ilgili kurumların görüşüne açmıştı. Bu tasarıda şunlar söyleniyordu:

"Bakanlık enerji arz güvenliğinin sağlanmasından ve ilişkin konuların izlenmesinden sorumludur. İzleme, ulusal pazardaki arz/talep dengesi, inşa halindeki veya planlanan yatırım öngörüsü, iletim ve dağıtım sistemi ile üretim tesislerinin sorunları, enerji arzının kaliteli bir biçimde sürdürülebilirliği ve puant talebin karşılanması kriterlerini içerir. İzlemeden elde edilen bulgular ile alınmış veya alınması öngörülen tedbirleri içeren rapor her yıl en geç 31 Temmuz tarihine kadar Bakanlar Kurulu'na gerekli kararların alınması

için sunulur. Sonuçlara göre kısa dönem (beş yıl) sistem ihtiyaçları için yer ve özellikleri belirlenmiş yeni kapasite üretim yatırımlarının yapılması ve yatırımcının yarışma ile seçilmesi için yatırım bazında sağlanacak teşvikler, yatırım yeri ve özellikleri ile ilgili şartlar, asgari hizmet, arz ve sistem güvenliği açısından öngörülerini içeren karar, Bakanlığın önerisi ile Bakanlar Kurulu tarafından alınır ve yayımlanır. Bu hususlar, yatırım yapma hakkının kazanmak için özel sektör yatırımcıları için önerilen projelerin değerlendirme metodolojisini de içerir. Yarışma ile ilgili süreç Bakanlık ve TEİAŞ tarafından yürütülür.

"Uzun dönem elektrik talep artışı, birinci fıkrada belirtilen rapor ile öngörülen projeksiyonlar göz önünde tutularak üretim tarafında dengenin sağlanmasını teminen da-

nan santrallerin üretimlerinde yıllık ortalama yüzde 11'lik ve mevcut sözleşmesi bulunan santrallerin üretimlerinde ise yıllık ortalama yüzde 6,3'lük artış olduğu görülmektedir.

Resmi raporlardan elde ettiğimiz verilere ve bu verilere dayanarak yaptığımız hesaplamalara göre, 2006 yılında sisteme sadece (1130 MW'ı kamu, 590 MW özel sektör olmak üzere) 1720 MW kurulu güç ilave edilmiştir.

Yatırım yapma yetkisi kuşa çevrilmiş kamu 2006 yılında 1130 MW yatırım yaparken büyük umut bağlanan özel sektör yatırımlarının 600 MW'ı dahi bulmamasının üzerinde dikkate durmak ve şu önemli tespiti yapmak gerekir.

Bugüne kadar özel sektöre yatırım yapması için verilen üretim lisansları çoğunlukla -bazı zamanlarda ticareti de yapılan- birer kâğıt parçası olmaktan öteye geçememiştir.

Ne yazık ki bu tespitimiz, bu lisansları veren Kurumun, enerjide özel sektör işletmeciliğinin önde gelen savunucularından biri olan başkanı tarafından da ifade edilmektedir:

“Kurum olarak bugüne kadar elektrik piyasasında özel sektöre yeni yatırımlar olarak 7 bin megavat kapasitedeki tesisler için lisans verdik. Projelerle ilgili gelişmeleri yakından takip ediyoruz. Bu güne kadar yıllık 6 milyar kilovatsaat elektrik enerjisi üreten 52 proje, 600 milyon dolar yatırım yapılarak devreye alındı. Daha önce fiyat ve alım garantileri almışken 4628 Sayılı Yasa sonrası bu haklarından feragat ederek serbest piyasada elektrik satmak üzere Kurumumuza başvuran, yaklaşık 5,5 milyar kilovatsaat üreten 30 proje de 710 milyon dolar yatırım yapılarak işletmeye geçti. Bugüne kadar işletmeye geçen özel sektör yatırımı toplam 1600 megavat civarındadır. Bununla birlikte kendi adıma açık yüreklilikle şunu ifade etmeliyim: Verdiğimiz lisanslara göre daha fazla tesis devreye alınma-

lıydı. Kurum olarak yükümlülüklerini yerine getirmeyen tesislerin lisanslarını iptal ediyoruz. Ancak bu iptallerin esasında sektörümüze bir katkısı olmuyor. Çünkü nasıl zorla güzellik olmuyorsa yaptırımla da yatırım olmuyor (abç).” (EPDK Başkanı Yusuf Günay, Türkiye 10. Enerji Arenası, 27 Kasım 2006 <http://www.epdk.org.tr/basin/2006/2006konusma/2006-11-26-dunyaenerji.html>)

GAZETE BAŞKA YAZIYOR

Buraya kadar ifade ettiğimiz değerlendirmeler ile sektörü takip eden ve özellikle son birkaç ayda gazetelerde özel sektör elektrik yatırımları ile ilgili çıkan haberleri bir arada okuyanlar söylediklerimizin ile bu haberler arasında bir çelişki olduğunu rahatlıkla görecektir. Zira son aylarda her hafta bir gazetede yerli ve yabancı şirketlerin yöneticilerinin enerji sektörü ile yakından ilgilendiklerini dair

gıtım şirketleri ve serbest tüketicileri tarafından alivre kontrat sağlanacak üretim kapasite yatırımlarının Bakanlığın yapacağı yarıştırmaya sonucu seçilmesi ile karşılanır. Bu kontratlarda, kontratın yürürlüğü süresinde tedarikçiye yakıt bedeli dışında ödenecek kapasite bedeli ile kontratın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde ihtilafların çözümü ve yatırımların uygulanmasına ilişkin hususlar yer alır.”

Kanun tasarısı metninden aktarılan bu uzun alıntıda ifade edilen hususlar basitçe, sahipsiz durumdaki arz güvenliği sorunun Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın görevi olduğunun vurgulanmasının dışında, arz güvenliği konusuna Bakanlar Kurulu'nun dahil edilmesidir.

Kanun tasarısına göre, Bakanlar Kurulu arz güvenliği konusunda su-

nulan durum tespit raporlarına göre yeni yatırım yapılması gerektiği sonucuna varırsa, TEİAŞ tarafından bir “yarışma” yaptırılacak. Bu yarışmaya bilhassa garanti bekleyen yabancı özel sektörün çekilebilmesi için literatürde “alivre” diye bilinen kontratlarla ticareti yapılacak elektrik miktarı ile kapasite bedeli gibi hususlar önceden belirlenecek. Buna rağmen yine arz açığı sorunu ile karşılaşılması halinde ise, Bakanlar Kurulu kararı ile kamu elektrik üretim şirketlerine gerekli üretim tesisini kurma görevi verilecek.

Bu kanun tasarısı uzun zamandır ilgili kurumlarla değerlendirilip yasalasmazken Dünya Bankası daha fazla bekleyemeyip işi kestirmeden kendisi tamamlamaya karar vermiş olsa gerek, sürece dair müşavir firmayı belirlemeye yönelik ihale sürecine devam ediyor. Banka bu kapsamda

3 Nisan'da ön seçim başvurularını aldı.

Dünya Bankası hibesi ile finanse edilecek proje için 4 adet firma ve firma konsorsiyumu “kısa liste”ye girdi. Dünya Bankası merkez ofisi tarafından alınan başvuruların değerlendirilmesi sonucu Deloitte & Touche (Türkiye)-Merccidas (İspanya) KEMA Deutschland GmbH (Almanya) ve ECA- PSR (Brezilya) firmaları seçildi.

Haziran ayında sonuçlandırılması beklenen ihalenin sonucunda, Dünya Bankası hibesi ile tutulacak müşavir tarafından geleceğe yönelik kapasite kiralınması modeli için ihale mekanizmasına teknik destek sağlanarak sistemin işleyişinin tespit edilecek ve Bakanlığın koordinasyonunda yürütülecek projede daha sonra uygulama aşamasına geçilecek.

SEKTÖR' den

değerlendirmelerini okumak mümkündür.

Bu sektörde faaliyet gösteren ve gösterecek özel şirket sayısının 760'ı geçtiği hesaplanmaktadır. Yine gazetelerde çoğunluğu EPDK kaynaklı olmak üzere, dünyanın önemli enerji şirketlerinin yerli şirketler ile ortaklıklar kurduklarına dair haberler yer almaktadır.⁴

O halde biz neden tersi yönde yorumlar yapıyoruz? Bu kadar güçlenen herkesin ilgi duyduğu bir sektörün geleceğine, özel sektörü sarakaya alırsak bir şekilde, "dürbünün tersi ile bakmaktayız"!

Başta şunu belirtelim ki, dergimizde yer alan, bu ve daha önceki yazılarımızda, "Ülkenin geleceğini özel

4. Dünyanın önemli enerji şirketlerinden Alman Verbund, Sabancı Grubu'nun EnerjiSa şirketi ile birlikte enerji sektörüne 2-3 milyar dolar yatırım yapmak üzere ortaklık kurdu. Grup özellikle Çukurova bölgesinde yapılacak hidrolik santrallerin lisanslarını alan şirketleri satın almak suretiyle elinde yüklü bir lisans biriktirdi. Yine ABD'li AES şirketi İbrahim Çeçen'e ait olan ve elinde 10'un üzerinde hidrolik santral lisansı bulunan İC Enerji'ye yarı yarıya ortak oldu. Dünyanın en önemli enerji şirketlerinden Enel, RWE, İberdrola gibi şirketler de yatırım yapmak için sırada... Sadece yabancı şirketler mi? Yerli şirketlerin sahiplerine bakılırsa enerji sektörüne yatırım yapmak moda oldu ve Zorlu'dan Koç'a, Sabancı'dan Polat'a, Doğu'ya kadar çok sayıda holding enerji sektörünü "öncelikleri" arasına aldı.

sektörün insafına bırakılamayacağını" vurgularken, propagandif demeçleri, niyetleri ve hayalleri değil, sektörde bugüne kadar olan biteni ve fiili gerçekleştirmeleri referans aldık.

Bu yazımızda da son birkaç yılda enerjiye özel sektörün gerekli yatırımları yapmadığını yukarıda rakamlarla açıkladık.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'nın da sıklıkla kullandığı bir ifade var: "Hayat ileriye doğru yaşanır, geçmişe doğru anlaşılr."

O halde, bizim de ileriye doğru bakarken durumu anlayabilmek için geçmişin olumsuz tablosunu, yani, gerçekleşmeyen yatırımları, haklarında yüzlerce sayfa yolsuzluk, usulsüzlük, kamu zararı raporu yazılmış Yap-İşlet ve Yap-İşlet-Devret cenderelerini, yatırıma değil neredeyse borsası olan değerli bir kâğıda dönmüş üretim lisanslarını ve özel sektörün yatırım için bitmek tükenmek bilmez talepkârlıklarını hatırlatmamız gereklidir.

Gereklidir; ancak yeterli değildir. Çünkü bu ülkede özel sektör işletmeciliği karşısında şüpheleriniz varsa, birkaç cephede cansiperhane şekilde mücadele etmeniz gerektiğinden dona-

nımınızın çok fazla olması ve bu itibarla sadece geçmiş takılmayıp geleceğe de bakmanız şarttır.

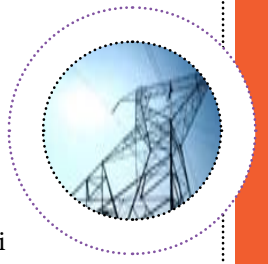
SORUN GELECEK YILLARA DA YAYILACAK

İşte bu bakış açısı ile şunu söylemeliyiz: Enerji sektöründe yatırım sorunu sadece geçmiş yılların değil, gelecek yılların da önemli bir sorunu olarak görülmektedir.

Kendi hesaplamalarımıza değil, ulaştığımız resmi rakamlara göre, önümüzdeki 3 yılın "öngörü" ve "planlamalar"ında, 2007 yılı sonuna kadar (970 MW'ı özel, 540 MW'ı kamu olmak üzere) 1510 MW, 2008 yılında (730 MW'ı özel, 490 MW'ı kamu olmak üzere) 1220 MW, 2009 yılında da (490 MW'ı özel, 1340 MW'ı kamu olmak üzere) 1830 MW kurulu gücünde yeni üretim tesisi devreye alınacaktır.

Ekonomik büyüklükler olarak ifade edildiğinde elektrik enerjisi sektörünün, yıllık asgari 3 milyar dolarlık yatırım ihtiyacı varken, en iyimser tahminlerle önümüzdeki 3 yılda kamu ve özel sektörün yıllık toplam 1.5 ile 1.8 milyar dolarlık yatırımının devreye alınacağı görülmektedir.

Hal böyle iken geçmiş 3 yılda olduğu gibi, içinde bulunduğumuz yıl dahil, önümüzdeki 3 yılda da özel sektör yatırımları kamu yatırımlarının yanında düşük seyredecek, daha da önemlisi iki sektörün yatırımlarının toplamı sektörün gereksiniminin yarısını aşamayacaktır.

Özel sektörün üretim yatırımları bırakınız yıllık 3 milyar doları, 2008 yılında 675 milyon, 2009 yılında ise 600 milyon ABD Doları düzeylerinde sınırlı kalacaktır.

Bu rakamların gösterdiği gibi, bugüne kadar Türkiye'nin enerji gereksiniminin ucu ucuna karşılanmasını bir başka ifade ile karanlıkta kalmamamızı sağlayan esas unsur "rekabet koşullarında özel sektör yatırımlarının yapılması" değil, verimsizliği galatimeşhur haline getirilmiş kamu yatırımlarının tüm karalamalara rağmen yapılabilmiş olmasıdır. Bir başka ifade ile, Avrupa Topluluğu'nun tam mutabakatı alındıktan sonra, 2001 yılında yasalaşan ve sektöre "reform" vadeden 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile kamunun yatırım yapmasının önü mümkün mertebe kapatılmak istenmiş ve tüm planlar, öngörüler, çözümler özel sektör işletmeciliği üzerine kurgulanmış olmasına rağmen, en azından bugüne

kadar, ülkemizde bir elektrik kesintisi sorunu ile karşılaşılmamış ise bunu sağlayan esas unsur, özel sektör yatırımları değil, yine kamunun verdiği alım garantileri sayesinde nimeti kadar ağır bir külfete katlanma pahasına Yap-İşlet modeline göre özel sektöre kurulumuş doğal gaz santralleri ile yeni kamu santrallerinin devreye alınmış olmasıdır.

Bu süreçte özel sektörün en istikrarlı olduğu konu, sürekli bir arz güvenliği sorunu tehdidi ile yıllardır "maliyet esaslı tarifelendirme", "bölgesel tarife", alım garantisi, bedava arazi, vergi indrimi, yatırım teşviği, elektrik fiyatlarına zam gibi "yatırım ortamını iyileştiren" ancak kamuya ilave yükler getiren politikalar talep etmektedir.⁵

PEKİ

3 YILDAN SONRASI?

Buraya kadar önümüzdeki 3 yılın sektör açısından nasıl bir seyir izleyeceğine dair değerlendirmeler yaptık.

Peki 2009 yılından sonrası ne olacak?

5. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de, bu ülkede özel sektörün enerji sektörüne yatırım yapmasını, "ekonomik zorunluluk", "dünyanın gerçekleri" diye diye savunmak, taleplerin yerine getirilerek kamunun sırtına yeni yüklerin bildirilmesi sağlayacaktır.

Bu sorunun cevabı için de yine resmi raporlara bakalım.

Türkiye'nin mevcut ve uzun vadeli elektrik arz talep durumunu takip ederek raporlaştırma görevi TEİAŞ'a aittir.

TEİAŞ, öngörüler ile kamu ve özel sektör üretimlerinin fiili gerçekleşmelerini karşılaştırarak *Türkiye Elektrik Enerjisi Sektörü 10 Yıllık Üretim Kapasite Projeksiyonu (2007-2016) Raporu*'nu hazırlamıştır. Söz konusu rapor, 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu gereği, onaylanmak üzere, Nisan ayında Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'na gönderilmiştir.

Bu raporun herhangi bir araştırma olmaktan öteye, çok önemli bir işlevi vardır. Zira 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nda serbest piyasada özel sektörün elektrik üretim tesisleri kurması esas alındığı için, kamunun yatırım yapması "son çare" olarak düşünülmüştür. İşte bu kapsamda, Kanuna göre, kamunun yatırım yapabilmesi için TEİAŞ'ın hazırladığı bu kapasite projeksiyon raporunda bir arz güvenliği sorununun tespit edilmesi ve üstelik EPDK tarafından bu tespitin teyit edilmesi şarttır.

Önümüzdeki süreçte kamuoyuna açıklanacak raporda talep cephesinde yüzde 6.3'lük düşük ve yüzde 8.4'lük yüksek talep artışı senaryolarına, arz cephesinde ise sürmekte olan kamu ve özel sektör yatırımlarının devreye alınmış zamanlarına göre, puant, güvenilir ve proje üretimleri çerçevesinde sistemin 10 yıllık süre zarfında dengesinin nasıl kurulacağı değerlendirilmektedir.

Raporun sonuçlarını değerlendirmeden önce rapordaki senaryolardan hangisinin temel alınacağı sorusuna cevap vermemiz, bunun için de ülkemizdeki elektrik talep artışının nasıl geliştiğini hatırlamamız gerekmektedir.

Türkiye elektrik enerjisi sektörünün çok yüksek bir talep artışı ile karşı kar-

Yıl	Arz (TWh)		Talep (TWh)	
	Proje	Güvenilir	Yüksek	Düşük
2007	233,2	214,3	188,9	188,9
2008	236,0	213,4	204,3	200,8
2009	241,4	222,5	221,3	213,4
2010	251,1	232,5	239,7	226,9
2011	254,1	234,6	259,6	241,1
2012	255,8	235,3	280,9	256,3
2013	255,3	234,6	303,3	272,5
2014	253,2	233,7	327,3	289,7
2015	254,0	234,0	352,8	308,2
2016	254,5	234,6	379,3	328,2

SEKTÖR' den

şıyadır ve bu hususa uluslararası raporlarda da dikkat çekilmektedir.

OECD'nin Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından hazırlanan *World Energy Outlook 2006* raporunda Türkiye'nin Hindistan ve Çin gibi ülkelerle birlikte dünyanın en fazla talep artışına sahip ülkelerden biri olduğu ifade edilmektedir.

Gerçekten de tüketim rakamlarına bakıldığında bu tespitin doğruluğu görülmektedir.

Ülkemizde son iki yılda yüzde 8 civarında bir talep artışı yaşanmıştır. 2007 yılının ilk 3 ayında da aylık yüzde 9 civarında bir talep artışı olduğu görülmektedir. O halde TEİAŞ'ın senaryoları arasında yıllık yüzde 8.4'lik yüksek talep artışını dikkate almak daha doğru olacaktır.

Aşağıdaki tabloda 2007 yılından 2016'ya kadar yüzde 8,4 (yüksek), yüzde 6,3 (düşük) talep artışları ile üretim santrallerinin proje (en fazla) ve güvenilir arz kapasiteleri karşılaştırılmaktadır. Buna göre 2009 yılında güvenilir arz kapasitesi 222 milyar 541 milyon kilovatsaate, yüksek talep tahmini de 221 milyar 314 milyon kilovatsaate ulaşacaktır. Bir başka ifade ile arz ve talep 2 yıl içinde başa baş noktaya gelecektir.

2010 yılı açısından duruma bakıldığında güvenilir arz kapasitesi 232 milyar 500 milyon kilovatsaat, talep ise 239 milyar 683 milyon kilovatsaati bulacaktır. Yani mevcut üretim kapasitesi ile 7 milyar 183 milyon kilovatsaatlık bir talep karşılanamayacaktır. İlerleyen yıllarda ise, yeni yatırımlar yapılmaz ve sorunların çözümü ileri tarihlere ertelenmeye devam edilirse elektrik açığı katlanarak artacak; açık 2011 yılında yani bir yıl sonra 25, 2012'de 45.5, 2015'de 118,8 ve 2016 yılında 144,7 milyar kilovatsaate ulaşacaktır.

Üstelik elektrik arz talebi arasında-

ki açıktaki bu korkutucu artış, raporda da ifade edilen birtakım varsayımlarına göre hesaplanmaktadır. Bize göre oldukça iyimser olan bu varsayımlarda herhangi bir sapma açığın daha da büyümesine yol açabilecektir.

Bu iyimser varsayımlardan ilki EPDK tarafından TEİAŞ'a bildirilen özel sektör yatırımlarının öngörüldüğü tarihte, öngörüldüğü kadar üretim yapacak olmasıdır. 2016 yılına kadar kamu ve özel sektör tarafından yapılacak devreye alınacağı öngörülen 7 bin 715 MW kurulu gücündeki tesislerin işletmeye geçiş tarihlerindeki sapmalar, öngörülenden daha erken bir tarihte talebin karşılanamaması sorununu gündeme getirecektir. Üstelik kamu görevlileri tarafından açıkça ve yüksek sesle ifade edilmese de enerji etkinliklerinde yapılan konuşmalar da bu sapmaların yaşanacağını işaretleri görülmektedir.⁶

TEİAŞ'ın hesaplamalarına temel teşkil eden ancak sapma ihtimali bulunan varsayımlardan bir diğeri, raporda, bu zamana kadar kurulu gücü ancak 30-40 MW düzeylerine ulaşan ve yıllardır kurulmayıp lisans ticareti yapılan rüzgâr santrallerinde 2007 yılı ile birlikte her yıl 125 MW toplamda 775 MW kurulu gücün devreye alınacağını varsayılmıştır.

Raporda, üretim kompozisyonlarında hidrolik ve rüzgâr gibi daha az

güvenli üretim tesislerinin payının artıyor olmasının sistemin sürekli enerji gereksiniminin karşılanması açısından yarattığı risklere de dikkat çekilmektedir.

Rapordan bir alıntı yapalım:

“Haziran 2006 tarihinde yayımlanan kapasite projeksiyon çalışmasına göre inşa halindeki santrallerin (DSİ tarafından yaptırılan HES'ler) kurulu güçleri, bu çalışmada 1131 MW azalırken lisans almış santrallerin kurulu güçleri 1744 MW artmış ve toplamda ise bu çalışmada 610 MW daha fazla inşa halinde ve lisans almış üretim tesislerinin işletmeye gireceği öngörülmüştür. Bir önceki rapora göre bu raporda kurulu güç olarak daha fazla üretim tesisi işlemeye girmesine rağmen, proje ve güvenilir üretimlerin sırası ile 2877 GWh ve 4452 GWh azaldığı görülmüştür. Bir önceki çalışmada inşa halinde ve lisans almış üretim tesislerinin toplam kurulu güçlerinin yüzde 63'ü (4442,2 MW) hidrolik ve rüzgârdan oluşurken bu çalışmada toplam kurulu güçlerin yüzde 88'i (6774,9 MW) hidrolik ve rüzgârdan oluşmaktadır. Bir başka deyişle kurulu güç artmasına rağmen değişken üretim yapan yani termiklere göre daha az güvenilir olan üretim tesislerinin toplam kurulu güçlerindeki pay arttığı için üretim değerleri bir önceki çalışmaya göre daha azalmıştır. Bu nedenle sisteme ilave edilecek kapasitenin ve yeni üretim yatırımlarının kaynak çeşitlendirilmesi ve termik, hidrolik payların dengeli olması enerji talebinin karşılanması açısından dikkate alınması gerekli olan önemli bir husustur.”

Bu alıntılar riskin büyüklüğünün yanında, elektrik enerjisi yatırımlarının dağılımının sadece özel sektörün kâr beklentisine göre yapılamayacağını işaret etmektedir. Zira Yenilenebilir Enerji Kanunu ile başta rüzgâr olmak üzere kanun kapsamına giren ve özel sektör tarafından yapılacak santrallara 10 yıl boyunca asgari 5 eurosent/kilovatsaat fiyattan elektrik alım garantisi

6. Konuyla ilgili EPDK Başkanı Yusuf Günay'ın 8 Mart 2007 tarihli 6. Enerji Arenası'ndaki konuşmasındaki bir değerlendirmesi dikkat çekicidir: “Önümüzdeki yıllara ilişkin olarak Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan makroekonomik göstergelere bakıldığında, petrol fiyatlarının, 2003 yılı fiyatlarının 2 katı civarında seyretmesinin beklendiği görülmektedir. Bu durum, önümüzdeki kısa dönemde, başta doğal gaz olmak üzere, petrol ve petrol ürünlerine dayalı üretim tesisi yatırımları için vergi indirimi ya da vergi muafiyeti gibi teşvik amaçlı tedbirler alınmadığı takdirde, doğal gaz dayalı üretim tesislerinin önemli bir kısmının, petrol ürünlerine dayalı üretim tesislerinin ise hemen hiçbirisinin gerçekleşmeme olasılığının artması anlamı taşıyacaktır. Bu durumda ise, yedek enerji kapasitesinin, yıllık ortalama yüzde 7 artış hızına göre, 2010 yılından önce, güvenilir sınır değer olarak kabul edilen yüzde 10 yedek düzeyinin altına inmesi olasılığı belirmektedir.” (<http://www.epdk.org.tr/basin/2007/2007konusma/2007-03-08-eneji6.html>)

verilmiştir. Böylesi bir garanti, bu yatırımların gerçekleşmesi açısından caziptir. Ancak sistem güvenliği açısından sadece rüzgâr gibi sürekliliği olmayan bir kaynağa ağırlık vermek mümkün değildir. Benzer bir değerlendirme çalışması yağışlara bağlı olan hidrolik kaynaklar için de geçerlidir. Bir enerji kaynağı teşvik edilirken sisteme olası etkilerinin termik hidrolik kaynak dağılımının çok iyi planlanması gerekir. Halbuki bizim ülkemizde hem planlanma gibi kavramlardan öcü görmüş gibi korkulmaktadır, hem de kamunun “planlama” çalışmaları da layıkıyla yapılmadığından nesnelliği tartışmalıdır.

ÜRETİM PLANI YENİLENMELİ

Raporun dikkat çektiği bir diğer önemli konu, bu çalışma için temel teşkil eden ve üretim sistemine ilave edilmesi gereken kapasite ihtiyacının belirlendiği “Üretim Planlama Çalışması”nın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından TEİAŞ’a Kasım 2004 tarihinde yaptırılmış olmasıdır.

Söz konusu Raporun “Üretim Kapasite Projeksiyonu Çalışmasının Arz Güvenliği Açısından İncelenmesi” başlıklı bölümünde, “2004 yılından bugüne geçen süre zarfında mevcut, inşa halinde ve lisans almış projelerin durumlarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle bilhassa güvenilir enerji yedeklerinde azalmalar görülmektedir” denilmektedir.

Raporda “Projeksiyona esas teşkil eden bazı bilgi, varsayım ve değerlendirmelerin, ancak Üretim Planlama Çalışmasının revize edilmesi durumunda düzeltileceği” ifade edilmektedir.

Ayrıca Raporda, başta otoprodüktör ve üretim şirketlerinin piyasa için üretim yapmasından ve doğal gaz dayalı üretim maliyetlerinin artmasından kaynaklanan istikrarsızlıklara değinilmekte; lisanslı yeni santrallerin öngörülen sürede devreye alınmaması, öngörülen sürelerde çalışmaması, ithalat için iletim şebekele-

SEKTÖR' den

rinin kısıtı gibi birçok risk sıralandıktan sonra şu çok çarpıcı değerlendirmeye yapılmaktadır:

“Bu çalışmada, yukarıda belirtilen ve göz ardı edilmemesi gerektiği şeklinde ifade edilen durumların ve bu durumlara karşılık gelen üretim miktarlarının tamamının aynı zaman periyodu içinde gerçekleşmeyebileceği düşünülerek ve çok alternatifli, her bir durumu yansıtacak arz-talep denge hesaplarının gerektirmesi nedeniyle bunların etkilerini gösteren sonuçlar hesaplanmamıştır. Ancak bu durumlardan sadece doğal gaz yakıtlı mevcut santrallerin öngörülen üretim kapasiteleri olan 100 milyar kilovatsaat yerine 2007 yılı üretim programında öngörülen 87 milyar kilovatsaat üretecekleri ve yine otoprodüktörlerin bu çalışmada öngörülen 23 milyar kilovatsaat yerine 2007 yılı üretim programında öngörülen 20 milyar kilovatsaat üretebilecekleri, mevcut üretim şirketi santrallerinin çalışmada öngörülen 17,6 milyar kilovatsaat yerine 2007 programında öngörülen 16 milyar kilovatsaat üretebilecekleri alternatifleri dikkate alındığında mevcut üretim tesisleri için hesaplanan proje ve güvenilir enerji üretimleri yaklaşık olarak 220 milyar kilovatsaat'a düşecek olup, bu durum talebin karşılanamaması yıllarını öne çekebilecektir...”

“Ayrıca 2007 yılı enerji talebinin üretim programında ve bu çalışmada öngörüldüğü gibi 185,2 milyar kilovatsaat yerine daha fazla artışla 187,2 milyar kilovatsaat olarak gerçekleşmesi durumunda, bu yüksek talebin ileriki yıllara etkisi dikkate alındığında güvenilir enerjiye göre açığın olduğu 2009 yılı yine değişmemekte ancak, 2008 yılında güvenilir enerji yedeğinin yüzde 2 seviyelerine düşeceği hesaplanmaktadır.”

KAMU PİYASA YAPIYOR

Elektrik enerjisi sektörü açısından üretim planı yapmak, liberal piyasa-

lar açısından dahi zorunludur. Ancak uygulamada, özel sektöre lisanslar dağıtılırken, herhangi bir enerji stratejisi, ulusal rezervler, mevcut ve geliştirilebilir imkânlar, gelecekte hangi enerji kaynaklarının öncelik taşıyacağı ve hangilerinin bugünden teşvik edileceği gibi hususları da içeren bir kaynak dağılımı hedefi öngörülmediği için, daha da önemlisi ve vurgulanması gereken, Türkiye'nin, tüm bu saydıklarımız için, eli yüzü düzgün, anlaşılır, net, eylem planı barındıran bir enerji politikası olmadığı için, “artık piyasadandan kismetimize ne çıkarsa” anlayışı ile, EPDK tarafından pervasızca ve plansızca dağıtılan lisansların sonucu beklenmektedir.

Hal böyle iken, Kanunda, EÜAŞ'a verilen yeni tesis yatırımı yapma görevinin hangi şartlarda ve ne zaman uygulanacağı da çok muğlak kalmaktadır.

Adeta herşey piyasaya bırakılmıştır ve her anlamıyla, kamu “piyasa yapmakta”dır.

NE YAPMALI?

Buraya kadar anlatılanlardan çıkarılacak en önemli sonuçlardan biri, TEİAŞ'ın üretim kapasitesi projeksiyon çalışmasının, verilerinden kabullerine, sonuçlarından analizlerine kadar birçok eksiklikle malul olduğudur.

Bu durum, elektrik gibi arz talep dengesi gibi hesabın kitabın çok iyi yapılması gereken bir alanda dahi planlamacı anlayışın terk edilmesi ve her şeyin piyasanın takdirine bırakılmasının doğal bir sonucudur. Bu bağlamda, ülkenin elektrik arz güvenliğinin izlenmesine ilişkin yegâne hukuki belge olma özelliğinde olan rapor, yetersizliğini kendi itiraf etmektedir.

Her ne olursa olsun, gerek bu rapor gerekse bu rapordan bakıldığında görülebilen Türkiye enerji sektörünün içinde bulunduğu hassas durum, başta “enerjiye sahip çıkan” mühendisler ol-

mak üzere ilgili ve duyarlı tüm kesimler tarafından, ivedi olarak kamuoyunda tartışılmayı ve daha önemlisi siyasi irade tarafından acil tedbirler almayı gerektirmektedir.⁷

Çağrımız şudur:

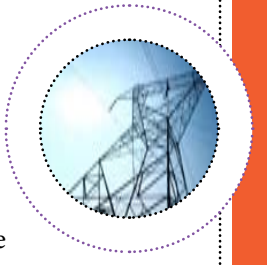
Türkiye elektrik enerjisi sektörünün mevcut sıkıntıları yetersiz ve etkisiz raporlara konu olup, kapalı kapılar arasında, Dünya Bankası ile tartışılıp onların müşavirliğinde çözülemez. Zira bugüne kadar ülkemize alım garantili doğal gaz santralleri kurdurmaktan veya kamu varlıklarının özelleştirme adı altında talan edilmesi için çalışmaktan başka bir konuda “müşavirlik” yapmayan Dünya Bankası'nın ülkemiz enerji sektörüne bir “katkısı”nın olmayacağı artık bilinen ve herkesin benimsemesi gereken bir gerçektir.

Gelinen aşamada ülkemiz elektrik enerjisi sektörünü yetersiz özel sektör yatırımları ile yeniden Dünya Bankası'nın sosyal ilişkiler ve emek dünyasından kopuk politikalarının kısacından kurtarmak gerekmektedir.

Halkımızın sürekli ve kesintisiz enerji gereksinimi, bugüne kadar yeterince yapılmamış, üstelik, kamunun çok ciddi tavizler vermediği koşullarda, gelecek yıllarda yapılacağına dair ciddi işaretler barındırmayan özel sektör yatırımlarının gerçekleşmesine, bir başka ifade ile özel sektörün insafına bırakılamaz.

Douglas'ın hep söylediği bir darbu

7. Halbuki, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, özellikle Temmuz ayından itibaren ülkede elektrik kesintileri yaşanabileceğine dair yorumlara katılmayarak, yağışların az olmasından kaynaklı hidrolik üretimin düşmesine, buna karşılık elektrik talebinin beklenenin üzerinde artıyor ve artacak olmasına rağmen, “arz güvenliği açısından bu yıl herhangi bir sorun veya ek tedbir ihtiyacının olmadığını” söylemiştir. Dileriz sayın Bakan haklı çıkar. Ancak Bakan beyin bu açıklamaların hemen ardından TETAŞ'ın özel şirketlerden 3.1 milyar kilovatsaat elektrik alımı konusunda ihaleye çıkması kafaları karıştırmaktadır. Zira TETAŞ bu yola ancak EÜAŞ'ın üretiminin yetersiz olduğunu belirterek taahhüt ettiği elektriği veremeyeceğini bildirmesi halinde başvurabilir. O halde öngörülemeden bir açığın olduğu ve ilave tedbir alındığı aşikardır.

mesel vardır: "Elindeki tek alet çekiçse bütün problemler de sana çivi gibi görünür". Dünya Bankası'cular ve aynı minvaldeki özelleştirmeciler ve piyasacılar açısından her derdin dermanı olarak özel sektör sunulursa, bütün problemlerin çözümü de özel sektörün nasıl ihya edileceği ve yatırım yapmaya teşvik edileceği üzerinden görülür.

Halbuki, özel sektörün "insafı", artı değerini paylaşımında emek kesimine daha az pay ile ülke çıkarlarından ziyade kendi çıkarlarının korunmasına, ekonomik faydalarının artırılmasına bağlıdır. Bir başka ifade ile özel sektör kamu çıkarına karşı insafsızdır.

Evet, özel sektör bu ülkeye yatırım yapsın, karşı değiliz, ama, madem ki serbest piyasacılar, tüm riskleri kendi üzerlerine alarak yapsınlar da görelim ne kadar özel olduklarını. Öyle her hafta bir gazeteye çıkıp "ülke karanlıkta kalıyor, yatırım ortamı iyileştirilsin, elektriğe zam yapılsın, kamu yatırım

teşvik modeli geliştirsin, nükleer santrale, büyük ölçekli diğer yatırımlara alım, fiyat garantisi versin" diyeceklerine, bulsunlar piyasadan kredilerini, satsınlar piyasaya elektriklerini de bir görelim nasıl oluyormuş piyasa.

Zira, yıllardır özel sektör, hem miyop hem astigmatlıktan kurtulmayıp, bir türlü "önünü ve geleceği görememekten" şikâyet ederken, biz, fiiliyatta devletin özel sektöre kamu kaynaklarını tahsis etmesinden dışındadır bir şey görmüyor, "piyasanın bütün riskleri"nin sırtımıza bindirildiğine tanık oluyoruz.

Bizim açımızdan piyasadan bir beklenti yoktur.

Kamu piyasa yapamaz.

Bize göre, son yıllarda "günah keçisi" haline getirilmek istenen kamu işletmeciliğinin önemi anlaşılacak, kamuya ait santrallerin özelleştirmeci yaklaşım-

lar nedeniyle yıllardır ihmal edilen bakım ve onarımlarının yapılması, kapasite kullanım oranlarının yükseltilmesi, dağıtım şebekesindeki kayıp kaçağın önlenmesi için gerekli yatırımların yapılması şarttır.

4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile sektörün içine sürüklendiği katotik durumun daha vahim noktalara gelmemesi açısından bu kanunun değiştirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, ülkemiz elektrik enerjisi sektörünü ithalata bağımlı hale getiren politikaların bir an önce terk edilmesi, elektrik enerjisi üretiminde kaynak çeşitliliğine gidilerek alternatif kaynaklara yönelmesi, rüzgâr, kömür ve hidroelektrik santrallara ve trafolardan dağıtım şebekelerine kadar bu alanın bir bütün olarak algılanması, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunmasının önemine bir kez daha işaret ediyoruz.

Nisyan

Siyasi Partiler Ne Vadediyor?

Bu ülkede yıllardır enerji sektörü ile ilgili, yazılar yazılır, tartışmalar yapılır.

Meclis kürsüsünden, lüks otellerde düzenlenen panel, sempozyum, konferans, kongrelere, dergi sayfalarından, gazete haberlerine, değişik platformlarda siyasetçisinden, bürokratına, kamu özel sektör sözcülerinden, bilim insanlarından, meslek odaları temsilcilerine kadar herkes bir şey söyler.

Herkes bilir ki, söz uçur yazı kalır. Ancak bizim ülkemiz ne yazık ki bırakın söylenen sözleri, yazılmış olanların, bu bağlamda, yapılan tespitlerin, uyarıların, vaatlerin dahi unutulduğu ve kimi zaman da hatırlanmak istemediği bir ülkedir.

Hele bu iş enerji sektörü ile ilgili olduğunda, nisyana isyan etmeniz, "ne çok şeyi, ne çabuk unutuyoruz" ile "Ne kadar balık hafızalısınız, yıllardır aynı şeyleri konuşup tartışıyor, çö-

züm bulamıyoruz" demeniz çok daha "doğal"dır.

Bu unutkanlığı biraz olsun aşabilmek, kayıt düşmek ve böylece nisyan ile malul hafızaları bir nebze diri tutabilmek için her sayı "Nisyan" adlı bu köşede çeşitli alıntılar ve yorumlar yapacağız.

Özellikle yazılı ve görsel medyada, sektör dergilerinde, konferanslarda, kongrelerde kimin ne söylediğini ve önemli gelişmeleri yakından takip ederek birkaç cümle halinde buraya aktaracağız.

Köşemizin ilk konusu, vaat edilenler ve bunların unutulmasının en revaçta olduğu alanlardan biri olan, politika olsun istedik.

22 Temmuz 2007 milletvekili seçimlerine çok kısa bir süre kala siyasi partilerin enerji sektörü hakkında politika önerilerini, tespitlerini, ne vaat

edeceklerini görmek ve zaman içinde bunların ne olacağını, ne kadarının gerçekleşip ne kadarının değişeceğini izlemek açısından çok cazip bir dönemden geçiyoruz. Ancak ne yazık ki, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Anayasa değişiklikleri, siyasi parti birleşmeleri, vetolar, milletvekilliği adaylarının belirlenmesi derken siyasi gündem, partilerin iktidar olduklarında ne yapacakları noktasına yeterince taşınmadı ve dergi baskıya hazırlanırken henüz partilerin seçim bildirgeleri açıklanmamıştı. Bu yüzden hangi partinin ne tür enerji politikaları uygulayacağı ile sektörün içinde bulunduğu durumu, sorunları ve imkânları hakkındaki değerlendirebilme imkânına sahip olamadık.

Biz de gelecek sayımızda hem seçimin sonuçlanacağını dikkate alıp hem de belki o zamana kadar hükümet programının da hazırlanabileceği düşüncesi ile bu konuyu gelecek sayılara bıraktık.

Arz Güvenliği Neden Önemli?

Arz güvenliği; üretimin tüketimi karşılayabilmesinin teminat altına alınmasıdır. Bir malın tüketilmek istendiği zaman temin edilebilir olmasıdır.

Planlı ekonomilerde tüketim tahminlerine göre üretim planlamaları yapılır ve fiyat belirlenirdi.

Pazar ekonomilerinde esasen bu dengenin fiyat sinyalleri sayesinde sağlanabileceği kabul edilir. Zaten teorik olarak da piyasa fiyatı ve tüketim-üretim miktarları arz ile talep eğrilerinin kesiştiği noktada sağlanır. Bugün neoklasik iktisatçılar tarafın-

dan savunulan bu tezler özünde Adam Smith'in 1776 yılında ileri sürdüğü "rekabetçi piyasanın gizli eli tarafından otomatik olarak doğal dengeyi, denge fiyatını, tam istihdamı bulacağı", yaklaşımlardan farklı değildir.¹

Ancak gerçek yaşamda, hiçbir şey o kadar "doğal" ve "denge" halinde de-

ğildir ve piyasanın karmaşık yapısının insafına bırakılmaz, bırakılamaz. Bu nedenle dengesizliklerin giderilmesi ve üretimin tüketimi karşılayabilmesi için piyasada farklı mekanizmalar geliştirilmiştir. Bunun bir örneği arzın talebi karşılayabilmesinin teminatı olan depolama sistemidir. Basit bir örnek verelim. Çiftçiler sebzesini, meyvesini satışa sunacağı güne kadar soğutma depolarında beklettirir. Böylece ürününü çürütmeden, dönemsel olarak değişen fiyatlara ve oluşan talebe göre araçlara satar. Ürün, dağıtım zinciri içinde nihai tüketiciye ulaşır. Böylece hem belli ürünleri her mevsim tüketebilmek mümkün olur

8. Kapitalizm sadece arz güvenliği sorununa değil üretim fazlası sorununa da sahip bir sistemdir. "Kapitalizmin dünya çapındaki ilk krizi olan 1873-1896 buhranı, kendini önce satılamayan tarımsal ürün fazlaları ile gösterdi. Tarımcıların gelirinin düşmesi, sanayi mallarına talebi düşürdü ve böylece sanayide de üretim fazlası sorunu baş gösterdi." (Oya Köymen, *Sermaye Birikirken*, Yordam Kitap, 2007, Sayfa 35)

hem de pazarda ürün kıtlığı ile karşılaşmaz.

Devletler de böyle yapar. Belli dönemlerinde açıkladıkları fiyatlardan köylüden, çiftçiden aldıkları tütün, buğday, fındık gibi ürünleri silolarda bekleterek piyasanın gereksinimini, bir başka boyutta da arz güvenliği sağlarlar.

Enerji açısından da durum buna benzer. Enerji arz güvenliğinin sağlanması milyonlarca tüketicinin gündelik yaşamı, sanayinin, ticaretin, üretim sürecinin devamı açısından hayati bir önem kazanmıştır. Bu kapsamda, örneğin enerji ihtiyacını doğal gazla karşılayan ülkeler, kaderlerini sadece borudan gelecek gaza

bağlamazlar. Çünkü ithal edilen bir kaynağın kendi iradeniz dışındaki sebeplerden, farz edelim ülkeler arası diplomatik anlaşmazlıklardan, istikrarsızlıklardan veya savaşlardan dolayı kesilmesi, hattın geçtiği ülkelerin beklenmedik şekilde daha fazla gaz çekmesi nedeniyle gaz basıncının düşmesi, ya da dünyanın en büyük doğal gaz şirketi olan Gazprom'un geçtiğimiz yıl yaptığı gibi gaz ihracatçısının "değişen şirket politikaları nedeniyle zam talep etmesi, yoksa arzı keseceği" gibi tehditlere karşı önceden tedbirler geliştirilir. Bu amaçla doğal gaz ithalatçısı, tüketicisi konumundaki ülkeler, büyük yatırımlarla topraklarında doğal gaz depoları oluşturur, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) terminaleri kurar. Yeraltındaki büyük ma-

ğaralara, kuyulara, ya da yeraltındaki tuz domlarını çeşitli teknolojilerle su basmak suretiyle eriterek oluşturulan büyük boşluklara doğal gaz basılır. Bu gaz, hava ve piyasa koşullarına göre sisteme enjekte edilir. Arz güvenliği açısından bir ülkenin ithal ettiği veya kullandığı doğal gazın yüzde 20 ile 30 arasında değişen bir kısmını depolaması gerekir.

Ülkemiz için de konuyla ilgili kanuni düzenleme yapılmış ve 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu'nda depolama tanımlanmıştır: "Günlük ve mevsimlik değişiklikleri karşılamak ve doğal gaz temininin azalması veya durması ile meydana gelen doğal gaz açığını gidermek amacıyla doğal gaz, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) veya

gaz olarak depolanır.”

Kanunun 4. maddesi, “doğal gaz ithalatı yapacak şirketlerin her sene ithal edecekleri doğal gazın yüzde onu kadar bir miktarı beş yıl içerisinde ulusal topraklarda depolama imkânına sahip olması ve bu kapsamda depolama faaliyeti yapacak tüzel kişilerden taahhüt ve garantilerin alınması”nı şart koşmuştur. Ancak ülkemizde, bu konuda yıllardır gündemde olan depo yatırımları bir türlü sonuçlandırılmamıştır. 2006 yılında ithal edilen 30 milyar doğal gaz için 7.5-9 milyar metreküp civarında bir depolama kapasitesi olması gerekirken Silivri’de yapılacak deponun hacmi sadece 1.6 milyar metreküptür. BOTAŞ’ın Tuzgölü ve Marmara bölgesinde yapılacak doğal gaz depo çalışmaları yıllardır sürmektedir. Özel sektör tarafından kurulan Marmara LNG Terminali ile yapılan anlaşma ile olağanüstü durumlar için bu tesiste çok sınırlı bir gaz depolanması sağlanmıştır.

Sonuçta ülkemizin, doğal gazla tanışmasından bugüne 20 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen doğal gaz depo kapasitesi çok kısıtlı kalmıştır.

ULUSAL PETROL STOKU

Her ülke, savaş gibi, kıtlık gibi olağanüstü durumlara karşı petrol stokları tutulması konusunda kanuni düzenlemeler yapar. Türkiye açısından petrol konusunda stok tutma yükümlülüğü Petrol Piyasası Kanunu’nda hüküm altına alınmıştır. Kanunun 16. maddesine göre; “Piyasada sürekliliğin sağlanması, kriz veya olağanüstü hallerde risklerin önlenmesi ve uluslararası anlaşmalar gereği olağanüstü hal petrol stokları ile ilgili yükümlülüklerin ifası amaçlarıyla bir önceki yıl günlük ortalama kullanımının içindeki net ithalatın en

az doksan günlük miktarı kadar petrol stoğu tutulur. Ulusal petrol stoğu, rafineri, akaryakıt ve LPG dağıtıcı lisansı sahiplerinin ikmal ettiği günlük ortalama ürün miktarının minimum yirmi katını kendi depolarında veya lisanslı depolama tesislerinde topluca veya statülerine göre ayrı ayrı bulundurma yükümlülüğü ile sağlanır.”

ELEKTRİK DEPOLANAMAZ

Bu yazıda ayrıntılı olarak incelenen Üretim Kapasite Projeksiyonu’nun arz güvenliği ile ilgili bölümünde şunlar ifade edilmektedir:

“Elektrik sistem işletmeciliğinde; talebin tahmin edildiği gibi gerçekleşmemesi, hidrolik santrallara gelen su miktarının tahmin edildiği gibi olmaması, yakıt arzında ve kalitesinde kısıtlarla karşılanabileceği, santrallarda uzun süreli arızaların olabileceği, tesis halindeki ve lisans almış santralların öngörülen tarihlerde işletmeye giremeyeceği dikkate alındığında güvenilir enerji sistemlerinde birincil kaynak türlerine göre belirli oranlarda güç ve enerji yedeği bulundurulması bir zarurettir. Bu nedenle arz ve talep başa baş olmadan önce üretim sisteminin yedekli olarak işletilmesi için yatırım tesislerinin inşası süreleri de göz önüne alınarak gerekli önlemlerin alınması sağlanmalıdır.”

Elektrik enerjisi doğası gereği depolanamaz, üretildiği anda tüketilmelidir.

Ne yazık ki bir tesisi elektrikle doldurup, kışın ısınmak için elektrikli sobalar ya da yazın klimalar çalıştığı zaman tüketim arttığında, bu tesislerde depoladığınız elektriği iletim, dağıtım şebekelerine basmanız bugünkü teknolojiyle uygulanabilir değildir. Bu yüzden elektriğin üretimi ile tüketimi arasında tam bir

uyum sağlamanız şarttır. Bu amaçla talebin en yüksek olduğu anda (örneğin evde daha çok bulunup ütü, çamaşır makinesi, elektrikli süpürge gibi elektrikli aletler çalıştırdığınız hafta sonları, ya da işten eve dönüp televizyon izlediğiniz, bilgisayarınızın başına geçtiğiniz akşamlar gibi yüksek çekiş gün ve saatlerinde) sistemdeki üretim tesislerini daha çok çalıştırarak sisteme daha fazla elektrik temin etmeniz, yani enerji arzını artırmanız şarttır. Bunun için sistemin operatörü tüm ülkenin enerji şebekesinde çalışan, bakımda veya arıza halinde olan santralları, iletim hatlarını, tüketim merkezlerini 7 gün 24 saat aralıksız izler, talebin düştüğünü gördüğü zaman bazı santralların yük atmasını yani çalışmamasını ister. Talebin arttığı zamanlarda da yük aldırır, yani santralların çalışma sürelerini artırır.

Depolama, arz güvenliği, ya da elektrik sistemindeki dengenin nasıl tutturulduğu gibi konularda bu en basit ve temel hatırlatmaları yapmamızın sebebi, arz güvenliğinin önemini vurgulamak içindi. Zira elektrik enerjisi açısından baktığımızda bu sistemin en önemli konusu, en yumuşak karnı arz güvenliğini sağlamaktır. Elektrikle ilgili bir kanunun amaç bölümüne bakarsanız “enerjinin sürekli, kesintisiz, ucuza temini” ifadesine rastlarsınız.

Arz güvenliği çok önemlidir. Toplumsal yaşamın geldiği aşamada, elektriğe olan bağımlılık yüzünden enerjinin kesintisiz olarak temininin garanti altına alınmasının hangi fiyattan temin edileceğinin dahi önüne gelmiştir.

Çok bilinen “En pahalı enerji olmayan enerjidir” deyişi, bu kabulün (tartışılması gereken, ancak doğruluk payı da bulunan) “sloganik” bir ifadesidir.

Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

DOSYA

EDİTÖRLER

Gökhan Atılğan - Burcu Yakut Çakar

Galip Yalman ■

Ayşe Buğra ■

Başak Ekim ■

Fikret Aadam - Çağlar Keyder ■

Burcu Yakut Çakar ■

Aksu Bora ■

Gamze Yücesan Özdemir ■

Ali Murat Özdemir ■

Sunuş

Gökhan Atılğan

Burcu Yakut Çakar

Bugün Türkiye’de çok ciddi bir yoksulluk sorunu yaşıyor. Bunun tezahürleri yoğun olarak 2001 krizinden sonra daha sık gündeme gelen görsel ve yazılı basına yansıyan çok çeşitli sefalet manzaralarıyla ortaya dökülmüştü. 2003 yılından sonra ekonomik kriz aşıldı. Buna karşılık yoksulluk sorunu ortadan kalkmadı. Türkiye’nin bugünkü gündemi birçok siyasi konuyla iğgal edilmiş durumda. Yoksulluk ise, taşıdığı bireysel değil toplumsal niteliğe rağmen geri plana itilmiş görünüyor. Oysa, aç, biilaç, çaresiz, ümitsiz, asgari ücretle çalışanları bile zenginler sınıfından sayan, insanca yaşamın en alt düzeydeki şartlarının dışına itilmiş yüz binlerce insanın sayısında azalış değil artış yaşıyor. *TES-İŞ Dergisi*, bu sayısının dosya konusunu bu nedenle “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma” olarak belirledi.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununu sadece gelir yetersizliği ile ilişkilendirmek, ekonomik büyüme ile ortadan kalkacağını düşünmek sorunun çok boyutlu niteliğini göz ardı etmek anlamına geliyor. 1990’larda literatüre giren “dışlanma” kavramı, tanımında tam bir uzlaşma olmakla birlikte, bireyin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel etkinliklere katılamama durumuna yapılan atıfla farklı boyutlara dikkat çekiyor. Çoğu zaman iç içe geçmiş bulunan bu farklı boyutlar, birbirini tetikler ve etkisini artırır şekilde dışlanmayı anlık bir olgudan çok bir süreç haline getirerek gündeme geliyor. Örneğin, politik dışlanma, dağıtım süreçlerine ilişkin siyasi kararların dışında kalmayı

beraberinde getirmesinden dolayı, ekonomik dışlanmayla sonuçlanabiliyor. Öte yandan ekonomik dışlanma, toplumsal hayata ekonomik imkânsızlıklardan dolayı katılma konusunda engeller oluşturacağından, kültürel ve politik dışlanmaya neden olabiliyor. Dolayısıyla, farklı dışlanma boyutlarının karşılıklı etkileşimi nedeniyle, dışlanma süreçlerinde kendi kendini besleyen bir döngüden bahsetmek mümkün oluyor. Tanımındaki uzlaşmazlık ise tam da bu noktada dışlanmanın kaynağına ilişkin olarak sarmaldaki nedensellik ilişkisi bağlamında ortaya çıkıyor. Bu kısa kavramsal arkaplan kapsamında, alanda resmin bütününe analiz eden çalışmaların yanı sıra farklı vurgular ve farklı çerçeveler üzerine kurgulanmış olsa da dışlanmanın tezahür ettiği eğitim, emek piyasası, sağlık gibi alanlar ve dışlanma süreçlerinin odağındaki dezavantajlı gruplar üzerine yapılmış çeşitli çalışmalar mevcut. Dosyamızda yer verdiğimiz çalışmalar, tüm alanı kapsayıcı olma amacının ötesinde farklı kavramsal çerçevelerden konuyu irdelemeleri açısından tartışmaya farklı katkılar yapıyor.

Dosyamız, sosyal politika, yoksulluk ve sosyal dışlanma konularına tarihsel bir girişle başlıyor. Galip Yalman, kendisiyle yaptığımız söyleşide, sosyal politikanın Batı’da Refah Devletinin ortaya çıkmasıyla belirlediğini ve temel hedeflerinden birinin de yoksulluğu ortadan kaldırmak olduğunu belirtiyor. Yalman’a göre, 1980’lerde meydana gelen neoliberal dönüşümle birlikte sosyal politika-

nın içeriği de değişti ve yoksullukla mücadele bir amaç yerine bir araç haline getirilerek yoksulluğun sosyal bir risk olmaktan çıkarılması hedeflenmeye başladı. Batı’daki gibi Refah Devleti geleneğine sahip olmayan ve bu bakımdan sosyal politika geleneğinin kendine özgü özellikleri bulunan Türkiye’de de benzer bir yaklaşım gündemde. Yalman, bu konunun Türkiye’nin gündemine, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar aracılığıyla dışarıdan girdiğine dikkat çekiyor. Yalman’ın önemli vurgularından biri, sosyal bir risk olarak yoksullukla mücadelenin Türkiye’nin kendine özgü kültürel ve siyasal özellikleri nedeniyle bütünsellikten uzak, “yamalı bohça”ya benzeyen bir yapıda yürütülmesi. Yalman, bu sonuca Güneydoğu illerinde yıllarca yaptığı gözlemlerden ulaşıyor.

Ayşe Buğra’nın “Yoksulluk ve Sosyal Haklar” başlıklı yazısı, dosyamıza birkaç bakımdan önemli katkılar sağlıyor. Yoksulluğun tarihin her döneminin bir olgusu olduğuna dikkat çeken Buğra, bu tarihsel sorunun sadece gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir bölüşümüyle ilişkili olmadığını belirtiyor. Buğra’ya göre yoksulluk, bunların yanı sıra eğitim, sağlık, temel altyapı hizmetlerine ulaşamama ve insanları etkileyen bazı siyasi ve kültürel koşullarla ilgili bir durum. Suçun, şiddetin, bulaşıcı hastalıkların kaynağı olarak görülen, suçlanan, üzerlerinden çıkar sağlanmak istenen ya da acınan yoksulların birer vatandaş olarak sosyal hakları olduğu ve yoksulluk sorununa sosyal haklar temelinde yaklaşmak gerekti-

ğine ilişkin vurgusu, Ayşe Buğra'nın yazısının en önemli yanlarından biri. ABD ve AB'deki sosyal politika ortamlarını bu temelde karşılaştıran Buğra, yoksulluk sorununu sosyal haklar temelinde kavrayan sivil toplum kuruluşlarının dikkate almaları gereken bazı modellerin yoksullukla mücadeleyi hayırseverlik ya da devlete destek olmanın ötesindeki amaç ve etkinliklerine de dikkati çekiyor.

Başak Ekim'in makalesi, Ayşe Buğra'nın etkinliklerine dikkat çektiği örgütlenmelerden birine odaklanıyor: Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı (EAPN). Yoksulluğu yalnızca gelir yetersizliğiyle açıklanamayacak siyasi bir mesele olarak kavrayan EAPN'nin sosyal haklar temelinde politikaların oluşturulması ve korunması için verdiği mücadele, Ekim'e göre, Türkiye'deki sivil toplum girişimleri için bir örnek oluşturabilir. Ekim, bu nedenle EAPN'nin kuruluşu ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler veriyor.

Dosyamızda yer alan dördüncü makale Fikret Adaman ve Çağlar Keyder imzasını taşıyor. Adaman ve Keyder, 2005-2006 yıllarında Adana, Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul ve İzmir'in gecekondulu ve varoşlarında yürüttükleri araştırmanın sonuçlarına dayanarak Türkiye'nin büyük kentlerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanmanın temel görünümelerini tartışıyorlar. Gecekondulu ve varoşların toplu sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız bölgeler olduğunu, bunun kaynağının ise yoksulluk olduğunu vurgulayan Adaman ve Keyder, birer "çalışan yoksul" yatağı olan bu bölgelerde kayıt dışı olarak düzensiz gelirle ve sosyal güvenlikten mahrum bir şekilde yaşam kavgası verildiğini belirtiyorlar. Keyder ve Adaman'ın bulguları, gecekondulu ve varoşlarda yaşayanların kendilerini eğitim seviyelerinden, giyim kuşamlarından,

etnik kökenlerinden, şivelerinden ya da dini inançlarından ötürü dışlanmış hissedebiliyorlar. Bununla birlikte, gecekondulu ve varoş sakinlerinin kendilerini dışlanmış hissettikleri en önemli etmen yoksulluk. Yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununa ilişkin çözüm önerilerini de sıralayan Adaman ve Keyder, sorunun kökten ve derinlikli bir şekilde alınabilmesi için unutulmuş bir kavramı geri çağırıyorlar: sosyal adalet.

Avrupa Konseyi Aralık 2001'de Leaken'de yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele süreçlerini izlemek amacıyla belirli göstergeler kabul etti. Burcu Yakut-Çakar, Leaken Göstergeleri'ni aktardığı yazısında, bu göstergeleri temel alarak Avrupa Birliği ve Türkiye'deki yoksulluk ve sosyal dışlanmanın karşılaştırmalı bir çözümlemesini yapıyor. Bu çözümleme gösteriyor ki, Avrupa Birliği nüfusunun yüzde 15'i yoksulluk ve sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya. Bu oran, Türkiye'de ise Avrupa Birliği'nin neredeyse iki katı: yüzde 26. Burcu Yakut-Çakar'ın önemli bulgularından biri, sosyal koruma sistemlerinin Avrupa Birliği'nde yoksulluk riskini azaltmada bir ciddi bir işlev gördüğü, buna karşılık Türkiye'de etkili olmadığı. Yazarın ortaya koyup çözümlediği verilerin, yoksulluk ve sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya bulunan grupların hangileri olduğunu görebilmek açısından anlamlı olduğu kadar, mevcut sosyal politika yaklaşımlarının yeniden ele alınması bakımından da ayrıca değerli.

Yoksulluk, toplumsal cinsiyet rolleri açısından farklı biçimlerde deneyimlenen bir durum. Aksu Bora, "Yoksulluk ve Kadınlar" başlıklı yazısında, bunun iki boyutu olduğunu belirtiyor. Birinci boyut niceliksel: Tüm dünyada en yoksul kişilerin çoğunluğu kadın. İkinci boyut ise niteliksel: Yoksulluk, toplumsal cinsiyet rollerini değiştiriyor ve yeniden

biçimlendiriyor. Bunun nasıl yaşandığını irdelemek isteyen Bora, bu soruya, yüz yüze görüşüp dertlerini dinlediği yoksul kadın hikâyelerinden yola çıkarak yanıtlar veriyor. Dünyayı bir cehennemmişçesine yaşayan, bir depremle tüm yoksulların ölüp kurtulması için dua eden, çocuğuna çöpten topladığı küflü ekmeği yediren kadınların capcanlı hikâyeleri, Bora'yı, yoksulluğun bir toplumsal çökme ve çözülme nedeni olabileceği sonucuna ulaştırıyor.

Dosyamızdaki yedinci makale, sosyal dışlanma kavramını sınıfsal açıdan eleştirel bir perspektifle tartışan bir karaktere sahip. Gamze Yücesan Özdemir, önce, sosyal dışlanma kavramının üç farklı yaklaşımdaki ortaklıklarını ortaya çıkarıyor. Yazara göre, her üç yaklaşımda da sosyal dışlanma, işçi sınıfının toplumsal eşitsizliklerden en kötü derecede etkilenen kesimini nesneleştiriyor. Böylece işçi sınıfını sosyal dışlanmışlar ya da dışlanmamışlar şeklindekiye bölerek parçalayıcı bir işlev görüyor. Gamze Yücesan Özdemir, buna karşı, işçi sınıfının nesneleştirilmek ya da pasifleştirilmek istenen kesimlerini özneleştirici ve işçi sınıfını birleştirici bir sosyal politika alternatifi öneriyor.

Adil ve iyi bir iş, sosyal dışlanma, sosyal diyalog, yoksulluk gibi kavramları ve bu kavramların imaj ettiği tüm sosyal politika sorunlarını düşündüğümüz belirli ölçekler var. Bunlar devlet, piyasa ve sivil toplum. Ali Murat Özdemir'in dosyamızda yer alan makalesi bu ölçekleri mevcut kalıp ve zihniyetlerin ötesinde yeniden düşünmemizi öneriyor. Emegün yeni hallerini de yeniden değerlendiren Özdemir'e göre, bütün bu konulara tutarlı bir bakış, sosyal politika alanındaki mücadeleleri yeniden biçimlendirebilir ve biçimlendirmelidir de.

Tarihsel Bir Perspektiften Sosyal Politika ve Yoksulluk

Galip Yalman

Yrd. Doç. Dr., ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Söyleşimize, Batı'da ve Türkiye'de sosyal politika ve yoksulluk konularının tarihsel olarak ortaya çıkışları, geçirdikleri dönüşümler ve birbirlerinden farklılıklarıyla başlayalım dilerseniz.

Sosyal politika, bunun Türkiye gibi ülkelerde yoğunlaştığı alanlardan biri olan yoksulluk gibi konular, benim kendimi birincil derecede yetkin hissettiğim konular değil. Benim konuya ilginin iki temeli var. Birincisi, sosyal politika ve yoksulluğun, günümüzde, devlet ve toplumsal sınıflar ilişkilerinin bir alanı olması. İkincisi ise, uluslararası ekonomi politikanın günümüzdeki önemli tartışma alanlarından birinin yoksullukla mücadele stratejileri olması. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve son dönemde Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerinde bu konu önem kazandı. Bu uluslararası kuruluşlar, konuyla ilgili ortak bir kavramsal çerçeve oluşturuyorlar. Benim sosyal politika ve yoksullukla ilişkim, bu iki temelden kaynaklanan dolaylı bir ilişki. Yıllarını bu işe vermiş meslektaşlarım açısından bu netleştirmeyi gerekli görüyorum; kendimi bir "sosyal politika uzmanı" görmüyorum.

Avrupa'nın 20'nci yüzyıl tarihine, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası tarihine baktığımızda devletin, sınıf ilişkilerinin, kaynak dağılım mekanizmalarına yapılan müdahalelerin aldığı bir biçim olarak Refah Devletini, bunun bir alt disiplini olarak sosyal politikayı ve bunun uygulamalarını görüyoruz. Bunun bir yanı sosyal politikada hangi mekanizmaların kullanılacağı, diğer yanı ise sosyal politi-

kadan yararlanacakların kim olacağı ve bu kişilerin nasıl tespit edileceği. Bunlar her ülkede tarihsel süreç içinde değişiyor ve ülkeden ülkeye de farklılıklar gösteriyor. Bu konular birbirinden farklı anaakım ekonomi politik okullarının değişik açılardan tartıştığı konular.

Bunun Türkiye'ye yansımaları ise görece olarak yeni. Türkiye'de sosyal politika denildiği zaman daha çok işçi işveren ilişkileri ve sendikal hayata ilişkin düzenlemeler anlaşılıyordu. Bu bakımdan, Türkiye'de sosyal politikanın Batı ile karşılaştırılabilir unsurlarından söz etmek çok mümkün değildi. Türkiye'de gelir dağılımı bozukluğu olmadığı ya da belirli bir yaşam standardının altında yaşayan ciddi sayıda insan olmadığı anlamına gelmemekle birlikte, yakın zamana kadar yoksulluk kavramı üzerinden yürütülen bir tartışma da mevcut değildi. Dolayısıyla Türkiye, Batılı anlamda bir devletin gelişme, genişleme, refahı kendi için paylaşırlı kılma (eşitlikçi olduğunu söylemiyorum) anlayışına bağlı olarak gündeme gelen uygulamalardan oldukça uzak bir konumdaydı. Daha kestirme olarak söylersek, Türkiye'de Batılı anlamda Refah Devleti geleneği bulunmuyordu. İşveren işçi ilişkilerine ilişkin hukuki çerçevede oluşmuş yasal düzenlemeler ve bunların uzmanları vardı. Bu çalışmalar elbette çok önemliydi ama sosyal politika konuları bütünlükçü ve disiplinler bir anlayış çerçevesinde tartışılmıyordu. Bu söylediğim, bireysel katkıların olduğunu ve bunların önemini elbette yadsımıyor. Bunun bir yanı da, konuya ilişkin oluşturma süreçlerine, eleştirel olan ya da olmayan ciddi bir katkının

olmamasıydı.

Yani, bir dönem Batıdaki anlamıyla bir Refah Devleti Türkiye'de oluşmadığından oradaki çalışmalar Türkiye'ye doğrudan yansımada ve hukuki boyutu ağır basan çalışmalar yapıldı. Türkiye'de birincil bir hedef olarak, Refah Devletinin zamansal karşılığı olan tam istihdam, artan nüfusun gereksinimlerini karşılayacak şekilde birincil bir hedef olarak konulmadı. Bu konu, sanayileşmenin ve kentleşmenin bir dolaylı etkileri sonucu önem verilen bir konu oldu. Türkiye'de işsizlik sigortası ya da iş güvencesi gibi konular yakın zamana kadar gündeme gelmedi. Böylece, parçalı bir yapı oluştu ve doğal olarak sosyal politika çok sınırlı bir çerçevede tartışıldı. Refah Devletinin değişik biçimlerinin yaşandığı ülkelerde ise çerçeve daha farklıydı. Dolayısıyla Türkiye'nin sosyal politika alanında kendine özgüllükleri vardı. Bu, benim dışarıdan yaptığım bir gözlem.

Günümüzde, Türkiye ile Refah Devletinin farklı tipolojilerini, özellikle Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi Güney Avrupa ülkelerini karşılaştıran bazı çalışmalar yapılıyor. Eminim bu tür çalışmalarda bir artış da olacak. Beri yandan Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'ndaki meslektaşların yaptığı gibi Türkiye'yi kendi içinde bir refah rejimi olarak tanımlayan ve bunun dönüşümünü inceleyen çalışmalar var.

Türkiye 1980'lerde büyük bir dönüşüm yaşadı. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler, 1990'lardan itibaren dünyanın karşılaştığı ve gelişmekte

olan ülkelerin doğrudan doğruya gündeminde olan yoksulluk olgusunu ortaya çıkardıkları zaman yeni bir sosyal politika anlayışı Türkiye'nin de gündemine geldi. Buna bağlı olarak kuramsal tartışmalar da yeni bir boyut kazandı.

Özetlemek gerekirse, Refah Devleti, kapitalizmin 20'nci yüzyılın ikinci yarısındaki gelişmelerine koşut olarak ortaya çıkmıştı. Kapitalizmin "altın çağı"nın bir ürünüydü. Hedefi, yoksul denilen kategorinin ortadan kaldırılması, insanların istihdam edilmeleri durumunda insanca yaşaması için gerekli gelire sahip olması, istihdam edilemediği durumlarda, sağlık koşulları vb. nedenlerle çalışamaz duruma geldiklerinde neler yapılabileceğini bulmaktı. Sosyal politikanın bir yanı yoksullukla mücadele ve yoksulluğu ortadan kaldırmaktı, diğer yanı da emek sermaye ilişkilerine ilişkin düzenlemelerdi.

1980'lerde meydana gelen büyük dönüşümle birlikte 1990'lardan sonra ise Türkiye'den Brezilya'ya kadar belirli bir sanayileşme düzeyine gelmiş ülkelerde ve Afrika ülkelerinde yoksullukla mücadele temelli bir sosyal politika anlayışı gündeme geldi. Ama bunu söylemek bir yandan sorunu eksik tanımlamak olur. Çünkü, özellikle Dünya Bankası'nın 2000'li yıllarda belirginleşen tutumu, yoksullukla mücadeleyi kendi içinde bir amaç değil, bir araç olarak tanımlamak oldu. Bir önceki Refah Devleti dönemi, yoksullukla mücadele anlayışını ifade ediyordu. Şimdi ise, sosyal politika sosyal risk temeline kaydırılıyor ve bu temelde yeniden tanımlanıyor. 1980'lerden başlayarak 1990'larda ve 2000'lerde çok sayıda ülkenin neoliberal uygulamaları nedeniyle "sosyal dışlanma" kavramıyla ifade edilen bir kesim oluştu. Tam istihdam politikasının hedefi, insanları güvenceye kavuşturmaktı. 1980 sonrasında tam istihdam hedefinin modası geçince ya da gündemden düşünce, güven duygusunun yerinde yeller esmeye başladı. Artık sistemin hedefi, insanların kendisini

güvende hissetmelerini sağlamak değil, insanların piyasa koşulları içinde kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlamaları için devletin ve değişik toplumsal örgütlenmelerinin katkılarıyla birtakım mekanizmalar oluşturmak oldu. Piyasa temelli bir düzende devlet olmayacak değildi. Devletin piyasa temelli düzenin geliştirilmesi için yeni işlevleri olacaktı. Bir yandan da insanlar bu düzende kendi ayakları üzerinde duracaktı. Kendi bulundukları çevrede "topluluk" kavramı ekseninde bir gelişme olacak. Esas olarak da bireyin "güçlendirilmesi" söz konusu olacak. Yani piyasa koşullarında istihdam edilebilir, buna bağlı olarak da kendini güvende hissedebilir bireyler söz konusu olacak.

Sosyal politika ve yoksulluk, artık, sosyal risk anlayışı temelinde ele alınıyor. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

İnsanlar kendilerinin iradeleri dışında birtakım olaylara maruz kaldıkları zaman, örneğin büyük altüst oluşlar, finansal krizler, bunların yarattıkları ciddi işsizlik ve gelir dağılımı bozukluklarının meydana geldiği kriz durumlarda ortaya ciddi bir risk ortaya çıkıyor. Bu riskin iki yanı var. Birincisi, kişilerin kendilerinin ve çocuklarının ne olacağıyla ilgili endişeleri. İkincisi, bu tür insanlar toplumun önemli bir kesimini kapsayan kitleler haline gelirse, sistemin kendisinin karşı karşıya geleceği risk. Meseleye böyle bakılınca ortaya sosyal risk diye bir kavram geliyor. Bu da kendi içinde ikiye ayrılıyor. Eğer mümkünse sosyal riski önlemek, değilse geçmiş deneyimlerden ders çıkarak riski yönetmek. Bu çerçevede bir sosyal politika tanımı gündeme geldiğinde, Refah Devleti döneminden farklı olarak bir kaynak transferi gündeme geliyor. Refah Devleti döneminde, başarı oranları tartışılabilir ve ülkeden ülkeye değişse bile ortak nokta, devletin sosyal politikaya kaynak yaratması ve bunu vergilendirme yoluyla yapmasıydı. Buna bağlı olarak da devlet, daha fazla kazandıktan daha

fazla vergi alıyor, ortak gelirin paylaşılar olmasına çalışıyordu. Bu anlamda yeniden bölüşüm Refah Devletinin olmazsa olmazıydı. Son 25-30 yıllık süreçteki temel değişkenlerden biri dolaysız vergilerden dolayı vergilere kaymasıydı. Bunun sosyal politikadaki dönüşüme yansması ise, risk yönetimi ve risk önleme için gerekli kaynakları eski usullerle yapmamaktı. Yeniden bölüşüm, neoliberalizmin kuramsal çerçevesine aykırıydı. Sosyal adaletin gündemden düşmesi de buna bağlıydı. Ama yine de bir kaynak aktarımı söz konusuydu. Fakat bu kaynak aktarımı vergilendirme yoluyla olmayacaktı. Varlıklı ve sermaye sahibi kesimden alınan vergilerden varlıksız ve mülksüz kesime bir kaynak aktarımı yapılmayacaktı. Dolayısıyla devletin kendi harcama bütçesi içinde, sınıfsal bir paylaşımı gündeme getirmedi, kendi başına ayakta duramayan insanların fiziken varlıklarını sürdürmelerine el verecek, onların yeniden işgücü piyasalarına katılmalarını sağlayacak bir kaynak yaratması gerekiyordu. Bu anlamda ortaya ikili bir yapı çıkıyordu. Birincisi, insanların fiziki varlıklarını sürdürmeleri için gerekli aynı ya da nakdi transferlerdi. İkincisi, gelecek kuşakların da yoksul anne babalarının kaderini paylaşmamaları için, daha donanımlı yetişmelerini sağlamaya yönelik gerekli kaynakların transferiydi. Dünya Bankası'nın 2001'de Türkiye'nin gündemine getirdiği Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) buna yönelikti. Bu uygulama, Brezilya, Meksika gibi Güney Amerika ülkelerinin çok daha önce değişik biçimlerde hayata geçirdiği uygulamanın bir benzeriydi. Şartlı nakit transferi bu kapsamda bir uygulamadır. Bunun prensibi, okul çağındaki çocukların ailelerinin maddi yetersizlikleri nedeniyle eğitimlerinin aksamasını önlemek ve bu doğrultuda nakit transferi yapmaktır. Bir yanıyla sağlık boyutu da var. Anne sağlığı, çocuk sağlığı gibi uygulamalar, okul öncesi yoksul çocuklarının kendi çevrelerinde sağlık olanaklarından yararlanabilmeleri için geliştirilen bir

uygulamadır. Sosyal risk yönetimi, sosyal politikanın, giderek belirgin bir biçimde, en somut göstergelerinden biri haline geliyor.

Bu kendi içinde nasıl daha iyi olabilir, kapsamı nasıl genişletilebilir, nasıl daha yaygınlaştırılabilir, uygulayıcı kim olmalıdır gibi sorular çerçevesinde tartışılabilir. Ama buna bağlı olarak iki konu daha gündeme geliyor. Birincisi, yoksullukla mücadele dediğimiz şey, aynı zamanda, insanların kendi yaşamlarını kendilerinin kazanabilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda çok talihsiz bir terim vardır: “insanlara balık tutmasını öğretmek”. Yani, bu insanların sadece asgari koşullar için ellerine odun, kömür yiyecek veya hut çocuklarını okula gönderebilmeleri için şartlı nakit desteği vermek yetmez, aynı zamanda bunlara bazı beceriler kazandırılmalıdır ki, işgücü piyasasına katılabilirler. Bunun da iki boyutu var. Biri, gerçekten emekçi olsunlar; yani birtakım kurslarla yarı vasıflı işçi olsunlar. Öteki, ve esas olanı, bunların küçük üretici olmalarını sağlamak ve bunu sürdürülebilir kılmak. Ama bunlar sürdürülebilir kılınmıyor. Çünkü bunlar piyasa koşullarında eriyip gidiyorlar. Şu ana kadarki uygulamalara bakıldığında da çok fazla başarılı örnek yok.

Yoksullukla mücadelenin zaman içinde farklılaşan, mikro kredi gibi başka uygulamaları da var. Ama genel anlayış risk yönetimi kavramı ekseninde gidiyor. Yoksullukla mücadelede, Refah Devleti uygulamasından farklı biçimde yoksulluğu ortadan kaldırmak değil, etkilerini hafifletmeyi amaçlıyor: İnsanları fiziken birtakım altyapı koşullarına, temel sağlık ve eğitim hizmetlerine kavuşturmak ve bu çerçevede de, bulunduğu mekânda yaşayabilirliğini sağlamak. Son dönemlerde iki farklı şey de bununla birleştirilmeye çalışılıyor. Bir tanesi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu’ndaki arkadaşların yaptığı gibi, yoksullukla mücadeleyi sadece

ekonomik temelli bir şey olarak görmek değil, ona siyasi bir boyut da katmaya yönelik çabalar. Özellikle Güneydoğu söz konusu olduğunda, devletin kendi vatandaşıyla ilişkilerinin bozulduğu, zayıfladığı bir süreçte, bu ilişkileri yeniden kuracak siyasi bir işlev de yükleniyor. Dolayısıyla toplumsal bir kaynak aktarma mekanizmasının yanı sıra bir siyasi boyutunun altını çizmek amacıyla “vatandaşlık geliri” kavramı da kullanılıyor. Böylece Türkiye gibi Refah Devleti geleneği olmayan ve bu temelde bir vatandaşlık kavramının oluşmadığı bir ülkede “vatandaşlık” kavramı yeniden tanımlanıyor. Bence bu da önemli bir boyut. Bunun işlevi ayrıca tartışılabilir, önerilen mekanizmayla bunun başarılabileceği ya da ayrıca tartışılabilir. Ama bu, gündemde olan bir olgu.

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri soruna yeni boyutlar ekliyor mu?

Evet, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri, soruna bir boyut daha katıyor: sosyal politika ve istihdam politikalarının rekabetçi yapılar oluşturulmasının dolaylı bir sonucu yeniden tanımlanması; tam istihdam kavramı yerine bunun belirleyici olduğu bir tanımlamanın esas alınması, bölgesel farklılıkların azaltılmasıyla yoksullukla mücadeleyi bir araya getirecek sihirli bir formül olarak kalkınma ajansları çerçevesinde toplumsal tarafların bir araya getirilerek bir sinerji yaratılması; çözümün sadece devletten beklenmemesi; otonom karar alma mekanizmalarının oluşturulması; cazibe merkezlerinin yaratılması ve bulunulan mekânlarda sürdürülebilir, düzenli gelir ve istihdamın yaratılması. Bunlar sağlandığı ölçüde, o bölgenin geri kalmışlık bakımından diğer bölgelerle arasındaki uçurumun kapanması bekleniyor. Böylece bir taşla birkaç kuş vurulacak. Bakılırsa, 9’uncu Plan’da bunun somut ifadelerini bulmak mümkün. Aktif iş gücü politikaları da bu bağlamda “balık tutma”nın sofistike ifadesi oluyor. Aktif iş gücü politikaları, işgücüne katılımı artırıcı

bir politika olarak görülüyor. Dolayısıyla, sosyal risk yönetimi, krizlerle yeniden karşılaşıldığında donanımlı olmayı öngörüyor. Temeldeki anlayış sosyal riski en aza indirmek oluyor. Eksik bıraktığım yönleri olabilir, ama ana hatları bunlar.

Yoksulluk kavramına, sınıf kavramını bertaraf ettiği gerekçesiyle uzak durma eğilimlerine rastlanabiliyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bütün bunlara dışarıdan bakıldığı zaman şunu da eklemek gerekir: Yoksulluk meselesine bu yaklaşım hegemonik bir karakter kazandığı ölçüde, neoliberal çerçeveye temelden karşı çıkanlarda, yoksulluk gibi kavramlardan uzak durmak gibi bir eğilim ortaya çıkıyor. Elbette farklılıklar olduğu söylenebilir. Ama, ben bu kavramların hegemonik bir söylemin öğeleriymiş gibi görünseler bile reddedilmemeleleri gerektiğini düşünüyorum. Çünkü yoksulluk, yoksullukla mücadele gibi kavramlar önemli kavramlar. Yoksulluk kavramının, “sınıf” kavramını dışlayan ve böylece sınıfsal ayrımları göz ardı ettiren bir işlev gördüğüne yönelik eleştirilerin bir haklılık payı vardır. Bununla birlikte, yoksulluk kavramının illa bu şekilde tanımlanması gerekmez. Korkut Boratav’ın “ikincil bölüşüm ilişkileri” kavramı çerçevesinden bakıldığında, bölüşüm ilişkileri çerçevesinde gelirden aldığı paya bağlı olarak yapılacak bir kategorilendirmeyle üretim ilişkileri içinden yapılacak kategorilendirmeler arasında örtüşme ya da farklılaşmalar olabilir. Dolayısıyla yoksulluk da böyle bir çerçeveye tanımlanabilir.

Diyarbakır, Batman, Şanlıurfa ve Mardin illerini kapsayan, Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik Fon ve Vakıfları, Yeşilkart, Dünya Bankası Sosyal Riski Azaltma Projesi, GAP idaresinin Çok Amaçlı Toplum Merkezleri ve bu amaca yönelik çalışan sivil kuruluşların etkinliklerini değerlendirmeyi amaçlayan projeler

yürüttünüz. Bu projeye ilgili gözlemlerinizi aktarabilir misiniz?

Evet, 1999'dan 2006'ya kadar değişik zamanlarda değişik araştırmalar için Güneydoğu illerine gittim. Türkiye'de yoksullukla mücadele biraz Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar aracılığıyla dışarıdan gelen bir olgu oldu. Batılı anlamda bir Refah Devleti olmayan bir ülkeyle neoliberal uygulamaların yaşandığı ve toplumsal eşitsizliklerin arttığı bir süreçte empoze edildi. Türkiye'nin bunu benimsemesi durumunda "bunu kim uygulayacak" sorusu önem kazanıyor. Bu soruyu sordüğümüz zaman, mevcut sistem içinde "yamalı bohça" diyebileceğimiz çoklu bir yapıyla karşılaşıyoruz. Koordinasyonsuzluk, etnik ilişkiler, patronaj ilişkileri, siyasi ilişkiler gibi başka alanlarda olan tüm ilişkilerin bu alanda da olduğunu görüyoruz. Ek olarak, bu durumdan şikâyetçi olan uluslararası örgütlerin de durumun kendisiyle eklemlendiğini görüyoruz. Kendine göre anlamlı, kısmen desteklenmesi gereken, bir kısım insana umut ışığı veren uygulamaların da olduğunu görüyoruz; ki parça buçuk dahi olsa bunu yadsılamak lazım.

Değişik Refah Devleti uygulamalarının, bu uygulamalardaki kimi tartışmaların bölgeye yansıdığı da bir gerçek. En temel konulardan biri de "yoksul" ya da "yardıma muhtaç" kimdir? Anglosakson geleneğinde bir takım sayısal kriterler oluşturulur ve kişiler bu kriterlere göre değerlendirilerek yardım edilip edilmeyeceğine karar verilir. Batı'da da bunun suistimali vardır. Yeniden bölüşüm amacını taşımadan belli kaynak aktarımları, yani sosyal yardım diye ifade edilen yardımlar, geçim koşulları kötü olanların geçim koşullarını düzeltmeyi amaçlayan, örneğin çocuklara birtakım asgari koşullar sağlanarak çocuk yoksulluğunun önlenmesine yönelik çabalar sosyal yardımlar kapsamına girer. Bunu devlet mi yapıyor yoksa hükümet dışı kuruluşlar mı yapıyor, o

ayrı. Batı'daki Refah Devleti sisteminin ortak noktası sosyal güvenlik diye bir sistemin mevcut olması, onun yanında işsizlik, barınma, çocuk yardımı gibi hakların tanımlanmış olması söz konusu ve bunlar kurumsal bir bütünlük içinde yürütülüyor. Bizde ise sosyal politika böyle şekillenmediği için, sosyal yardım diye pek bir şey olmadığı için, sosyal güvence parçalı bir yapıya sahip olmuş. Öte yandan sosyal güvenlik kurumlarının dışında kalan hatırı sayılır bir nüfus oluşmuş. Bunun yanında ve bunu veri olarak zaman içinde geliştirilen sosyal yardım mekanizmaları oluşturulmuş. 1986'dan başlayarak Sosyal Yardımlaşma Fonu ve vakıfları oluşmuş. 1991-1992'den itibaren Yeşil Kart uygulaması başlamış ve bunlar merkezi hükümetin sosyal yardım araçları olmuş. Sonra devlet olmakla birlikte görece özerk bir nitelik taşıyan belediyeler işin içine girmiş. Son 10-15 yılda GAP İdare si soruna dahil olmuş. Çeşitli vakıflar, dernekler etkin olmaya başlamış; bunların içinde dini olanı var, etnik olanı var, hemşerilik temelli olanı var. Böyle bir yapı içinde, yeniden bölüşümü sağlayacak mekanizmaların olmadığı koşullarda, fiziki, idari, siyasi koşullar da Güneydoğu'ya yansımış. Kaymakamın bireysel yetenekleri, belediyelerin siyasi duruşu, bunlar arasındaki uyum belirgin rol oynar olmuş. Benim görebildiğim kadarıyla, Güneydoğu'ya özgü koşullar olmakla birlikte, oradaki durum Türkiye genelinden çok bağımsız değil.

Güneydoğu'nun son 25 yılının en önemli olgularından biri zorunlu göç. Hangi nedenle olursa olsun, bu olgu bir gerçek ve köylerinden zorunlu olarak göçen insanlar tekrar dönme şansına sahip olamamışlar. Bu insanların kimisi Batı'ya göç etmiş ama kimisi bölgedeki Diyarbakır, Batman gibi diğer şehirlere göç etmiş, bu şehirlerde mahalleler oluşturmuş. Fakat bu zorunlu göç edenler arasında da parçalı bir yapı oluşmuş. Sözelimi kimisi küçük üreticiymiş, bu konumunu kaybetmiş. Kimisi zaten mevsimlik işçi gider-

miş, yine mevsimlik işçi gitmiş. Bu kendi içinde yeni bir olgu.

Ama baktığımız zaman, iki kuşaktır Urfâ'nın, Mardin'in, Diyarbakır'ın yoksul mahallerinde dedesinden beri o yoksulluğu yaşayan insanlarla bunların yaşam koşullarının birbirinden ne kadar farklı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla "yeni yoksul" kavramı epeyce tartışmalı. Evet farklılıklar var ama, bunları belirleyen o günkü koşullar. Tarım destekleme politikaları değişmiş, doğrudan gelir desteği uygulaması gelmiş, tütün yasası çıkmış. Bunlar insanların verili koşullarını değiştirmiş. Evet, bunlar yeni değişkenler ama sonuçları itibariyle 40 yıldır orada yaşayanla 10 yıl önce zorunlu göç nedeniyle gelen arasında pek bir fark yok. Her ikisi de yoksullukta eşitleniyor. Elbette yeni gelişmelere bakmak gerekir. Ama yeniye yönelik önlemler ile eskiye yönelik önlemler arasında bir fark oluşmuyor. Dolayısıyla Güneydoğu diye kestirip atmak da mümkün değil. Çünkü Güneydoğu da kendi içinde farklılaşmış.

Dikkat çekici bir noktada da şu: Ne kadar insan Güneydoğu'da bulunduğu yeri kendisi için son nokta olarak görüyor, ne kadarı bir ara durak olarak görüyor? Adam köyden zamanında gelmiş ya da zorunlu göçle gelmiş. İş bulamayacağını biliyor. Altyapı sorunlarından hane başına düşen ortalama gelire kadar birçok sorun var. Şimdi bu adamın derdi ne? Mümkünse İstanbul'a gitmek. Zaman zaman gidenler geri dönebilir ama, önemli olan bu değil. Önemli olan içinde bulunduğu koşulların kötülüğünden ötürü insanların gitmek istemesi. Şimdi bu insanlara bulunduğu yerde bir konut, düzenli bir iş ve gelir imkânı yaratmadığınız ölçüde, onlar da kendilerini bulundukları yerde kalıcı görmüyorlar. Diyelim 10 yıl geçmiş hâlâ orada ama yine de kalıcı olmak istemiyor. O halde "yeni yoksulluk" nedir? Yoksulluk değil yeni olan. Eskiden siz oraya gider fabrika açar istihdam yaratırdınız. Ya da adam büyük bir şehre gittiği za-

man bir istihdam olanağı bulurdu. Ya da bir kısmı yurt dışına ihraç edilirdi. Oysa bunlar bugün yapılamıyor. Bütün bunların sonucunda büyük kente gelse de yerinde kalsa da sen bu adamı içermiyorsun. Peki o nüfus orada ne olacak? O halde o nüfusu orada istihdam etmenin arayışına giriyorsunuz. O da çok bölük pörçük gidiyor. Tartışmanın düğümlendiği nokta da burada ortaya çıkıyor. Bir taraf makro bir plan yapmak lazım, istihdam yaratmayı temel hedef haline getirmek lazım diyor. Diğer taraf, küreselleşme koşullarında bunun çok gerçekçi olmadığı varsayımından hareketle, meseleyi kendi verili koşullarında çözmek lazım gibi bir sonuca varıyor ve şartlı nakit transferi gibi uygulamalar Dünya Bankası projeleriyle sınırlı kalmasın bir devlet politikası haline gelsin diyor. Bir yandan da vatandaşlık geliri gibi uygulamaları gündeme getiriyor. Bu görüş sahipleri yoksulluğu istihdam yaratarak çözümlenmenin güçlüklerinden hareketle, yoksulları kurslar düzenlemek, beceriler kazandırmak gibi yöntemlerle yerel ekonomiye entegre etmenin yollarını da arıyorlar. Ama bunlar da bir kısırdöngüye dönüşüyor. Yine de, Güneydoğu'ya gidip vahim yoksulluğu gördüğünüz zaman bunlar iyidir diye düşünebilirsiniz. Fakat bunlar, hiçbir zaman da sahici bir çözüm olmuyor. Çünkü insanların fiziki olarak ortadan kalkmasını önleyici, sürünerek yaşamasını sağlayıcı önlemler olarak kalıyorlar. Girişimci yetiştirme programlarıyla bazı insanların paçasını kurtarmasını sağlasanız bile bunlar birer tekil örnek olurlar.

Son olarak, kapitalizm sınırları içinde yoksullukla mücadele, yoksulluğu ortadan kaldırmak değil. Yoksulların yine yoksul olarak ama daha insani koşullarda hayatlarını sürdürmesi, mümkünse de çocuklarının anne babalarına göre daha iyi koşullara sahip olmasını sağlamak anlamına geliyor. Bu da ne kadar kapsayıcı, o da ayrı bir konu. Kapsama oranının toplam içindeki payı çok sınırlı.

Yoksulluk ve Sosyal Haklar *

Ayşe Buğra

Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu

GİRİŞ

Bazı insanların, kendi özellikleri, doğal koşullar veya savaş gibi insan eliyle yaratılan sorunlar nedeniyle, geçimlerini sağlamakta, hatta karınlarını doyurmakta güçlük çekmeleleriyle ilgili bir olgu olarak yoksulluk, tarihin her döneminde, her toplumda rastlanabilen bir olgudur. Ama bugün sosyal bir sorun olarak tartıştığımız biçimiyle yoksulluk, onaltıncı yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır. Tarımın ticarileşmesiyle tarımsal yapıların çözülmesi, kırsal alanda geçimlerini sağlayamaz hale gelenlerin şehirlere akın etmeleri, talepten kaynaklanan dalgalanmaların etkisi altındaki ulaşım, ticaret ve imalat sektörlerinde sağlanan istihdamın düzensiz niteliği, modern yoksulluğu tanımlayan önemli gelişmelerdir. Bunlar, insanların çoğunun hayatlarını topraktan ayrılmadan geçirdikleri geleneksel tarım toplumlarındaki yoksulluktan farklı, istihdamın düzensizliğiyle, geleneksel toplumlarda insanlara destek sağlayan sosyal ilişkilerin şehirleşme süreci içinde zayıflamasıyla, dolayısıyla modern toplumlarda insan hayatını dolduran belirsizliklerle yakından ilişkili bir yoksulluk biçimini tanımlayan gelişmelerdir.¹

Bugün Türkiye'de bu gelişmelere benzer gelişmeler sonucu ortaya çıkmış çok ciddi bir yoksulluk yaşanmaktadır. Avrupa Birliği'nde yoksulluğu ölçmek için kullanılan temel göstergeye, yani ülkenin ortalama gelirinin % 60'ından daha az bir gelirle yaşayan insanla-

rın toplam nüfusa oranına baktığımız zaman, Türkiye'de bu oranın % 26'ya ulaştığını ve bütün AB üye ülkelerinden ve aday ülkelerden daha yüksek olduğunu görüyoruz. Aynı göstergeye göre, 15 yaş altı çocukların % 34'ünün yoksullukla karşı karşıya olduğunu görüyoruz.² Yani yoksulluk çocukları daha çok etkileyen bir sorun olarak ortaya çıkıyor ve özellikle çalışan çocukların durumunda, bir dizi sağlık-sız koşula ve şiddet tehlikesine maruz kalmayı birlikte getiriyor. Genel olarak çocuk yoksulluğu, yoksulluğun nesilden nesile kendini yeniden üreten bir olgu olma eğilimini tanımlıyor.

Yoksulluk sadece gelir düzeyiyle ilgili, sadece ekonomik büyümeyle ya da ve gelir bölüşümünün düzelmesiyle ortadan kalkabilecek bir olgu değil. Bu yüzden de, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, değişik ülkelerin yoksulluktan nasıl etkilendikleri göstermek üzere bir "insani yoksulluk endeksi" hazırlıyor (HPI-1). Türkiye'nin içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler grubu için bu endeksin bileşenleri, ülke vatandaşlarının 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı, 15 yaş üstünde olup da okuma yazma bilmeyen aynı yaş nüfusuna oranı, temiz su kaynaklarına ulaşamayanların nüfusa oranı ve 5 yaş altı çocukların arasında kilosu normalin altında olanların yaş nüfusuna oranı olarak tanımlanıyor. Türkiye'de bu göstergelerin değerlerin sırasıyla % 8.9, % 12.6, % 4 ve % 4 olduğunu görüyoruz.³ Bunlar oldukça ciddi bir insani yoksulluk sorununun varlığına işaret eden rakamlar. Daha temelde, bu rakamlar ülkenin sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetlerin sağlanmasında ciddi

eksiklikleri olduğuna işaret ediyorlar.

Yoksulluk, aynı zamanda, nüfusun büyük bir kısmının sosyal güvence kapsamında olmamasıyla ilgili bir sorun. Nitekim Türkiye'de, kırsal kesimde her dört çalışandan üçünün, kentsel kesimde ise her üç çalışandan birinin sosyal güvence kapsamında olmadığı tahmin ediliyor. Enformel sektörde çalışanlar hem çok düşük ücretlerle, güvensiz koşullarda, çok uzun saatler çalışıyorlar hem de hastalık ve yaşlılık durumlarında hiçbir korumaya sahip değiller. Sağlık konusundaki durumun çok çarpıcı göstergelerinden biri, formal sektörde çalışmayan yoksullar için özel olarak geliştirilmiş olan Yeşil Kart dahil hiçbir sağlık sigortası olmayan nüfusun toplam nüfusa oranının % 30'un üstünde olması.

Yoksullukla ilgili sorunlar herkesi aynı şekilde etkilemiyor. Mesela Güneydoğu'da yaşanan şiddetten ve onun ekonomik hayat üzerindeki etkisinden kaçarak bölgedeki veya ülkenin diğer kesimlerindeki büyük şehirlere gelmiş Kürt nüfusun sorunları herkesinkinden hem daha farklı hem daha ağır.

Kısacası yoksulluk, çalışma hayatıyla ilgili, eğitim, sağlık ve temel altyapı hizmetlerine ulaşamamaya ilgili, bazen de yoksul insanı etkileyen özel siyasi ve kültürel koşullarla ilgili bir durum. Bu durumun değişmesi, kamu yetkilileri tarafından bazı önlemler alınmasını ve bazı harcamalar yapılmasını gerektiriyor. Yani ortada hak taleplerine zemin oluşturabilecek bir durum var, ama yoksul kesimin bu tür hak taleplerini dile getirmek ve bu taleplerin peşini kovalamak açısından önemli dezavantajlara sahip bir kesim olduğu açık. Dolayısıyla, insan hakla-

* Bu yazı 14-15 Aralık 2005 tarihlerinde Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin Sivil Topluma Bütüncül Bakış Toplantısı'nda sunulan çerçeve metindir.

1. Bu konudaki pek çok çalışma arasında özellikle bkz. B. Geremek, *Poverty: A History*, Oxford: Blackwell, 1994 ve F. Fox-Piven and R. A. Cloward, *Regulating the Poor: The Functions of Public Welfare*, New York: Vintage Books, 1993.

2. Eurostat (2003).

3. United Nations Development Program, *Human Development Report 2006*, New York: UNDP, 2006, p. 292.

rı konusunda çalışan STK'ların yoksullukla mücadele alanında yapabilecekleri önemli şeyler var.

Bu gözlem doğrultusunda hazırlanan bu rapor, yoksulluk sorununu sosyal haklar ekseninde tartışmayı amaçlıyor. Rapor, üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde, genel olarak yoksulluk tartışmalarına hakim olan dille sosyal haklarla ilgili tartışmaların dili arasındaki farklardan söz edeceğim. İkinci olarak, sosyal hak söylemi içinde önemli bir yer tutan eşitlik kavramıyla yoksulluk sorunun niteliği arasında bir gerilim olduğundan söz edeceğim. Üçüncü bölümde ise, sosyal haklar ve yoksullukla mücadele yöntemleri arasındaki ilişkiyi, Avrupa Birliği içinde benimsenen “sosyal Avrupa” anlayışı bağlamında tartışacağım.

YOKSULLUK TARTIŞMALARIN DİLİ, SOSYAL HAKLARIN DİLİ

Bugün pek çok başka coğrafyada olduğu gibi Türkiye’de de, yoksulluktan bahsederken kullandığımız dil, modern yoksulluk ve onun toplum düzenini tehdit eden niteliği karşısında oluşmuş bir dildir. Bu dili oluşturan unsurların en önemlilerinden biri, korkudur. Yoksullar, başlangıçlarından bugüne bütün modern toplumlarda, “suçun ve şiddetin yaygınlaşması” veya bugün Türkiye’de pek çok kullanılan ifadeyle “sosyal patlama” türü korkularının önemli aktörleri olmuşlardır. Ayrıca yoksullar, yoksul olmayanlarda çeşitli bulaşıcı hastalık endişeleri uyandırır. Bunlar, saf fizyolojik bir nitelik taşıyabilecekleri gibi, toplumda çeşitli ahlaki hastalıkların yaygınlaşması endişesi de olabilirler. Bu tür korkulardan kaynaklanan tepkiler, yoksulları tecrit etme ve kontrol altında tutma eğilimleri şeklinde kendilerini gösterebilirler.

Yoksulluk tartışmalarında bu korkular, kolayca suçlamaya da dönüşebilirler. Dolayısıyla suçlama, bu tartışmaların içinde önemli yeri olan başka

bir unsurdur. Yoksulları kendi yoksulluklarından sorumlu tutma eğilimi, pek çok modern yoksullukla mücadele yöntemini tanımlayan unsur olarak karşımıza çıkar. Yoksullar tembeldir, yoksullar cahildir, yoksullar kendileri için neyin gerekli olduğunu bilmezler, yoksul yardımı onların bu özelliklerini daha da barizleştirip onları bağımlı bir hale getirir. Yoksullara yardım yapmak yerine onları “çalıştırmak” veya onlara “balık tutmasını öğretmek” gibi vurgular içeren önerilerin temelinde yatan, bu suçlama eğilimidir.

Ama yoksulları çalıştırmak saplantısı, yoksulluk tartışmalarında önemli yeri olan başka bir unsurla, ekonomik çıkarla da ilgilidir. Yoksulların üzerinden kâr edilebileceği fikri, modern toplumların ekonomik ilişkileri içinde her zaman önemli bir yer tutmuş ve yoksulların varlığını yoksul olmayanlar için tahammül edilir kılmıştır. Asgari ücretin Devlet İstatistik Enstitüsü’nün belirlediği yoksulluk sınırının altında olduğu, ayrıca kayıt dışı sektörde asgari ücretten daha düşük ücretlerle işçi çalıştırmanın mümkün olduğu Türkiye’de, yoksulluk tartışmalarının istihdamın önemini şiddetle vurgulaması, ekonomik çıkarlarla yakından bağlantılıdır ve hiç de şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, bu tartışmaların sosyal yardımların tembelliği teşvik edici ve bağımlılık yaratıcı niteliğine yaptıkları sonsuz göndermeler de, gayet tutarlıdır.

Belki de o kadar tutarlı görünmeyen, yoksullar üzerinden kâr etmeye çalışanların çıkarlarını merkez alan bir ekonomik sistemi eleştiren bazı kesimlerin, kendilerinin de bütünüyle istihdam merkezli bir dille yoksulluktan söz etmeleridir. Türkiye’de “sömürü düzenine” karşı çıkanların kullandığı bu tür bir söylem içinde de, yoksulların topluma katılmalarının tek yolu istihdamdan geçiyor gibi görünmekte, sosyal yardım fikri şiddetle reddedilmektedir.

Ama yoksulluk tartışmalarının di-

linin, sadece korkulardan, suçlama ve çıkar sağlama eğilimlerinden veya istihdam vurgusunun belirleyiciliğinden oluştuğunu söyleyemeyiz. Acıma da, yoksulluk tartışmalarında önemli yeri olan bir kavramdır. Yoksullara gerçekten acıyan ve onlar için özveriyle bir şeyler yapmaya çalışan insanların oluşturduğu hayırseverlik alanının dili, geleneksel toplumlardaki dini niteliğini bir ölçüde kaybetmiş ama seküler bir nitelik de kazanarak modern toplumların yoksulluğa yaklaşımlarını önemli ölçüde belirlemeye devam etmiştir. Bu gözlem, gerçek bir empati duygusu ve özveriyle yoksullar için bir şeyler yapmaya çalışanların iyi niyetinden kuşku duymayı gerektirmez. Ama hayırseverin yoksula verdiği gönüllü ve karşılıksız “armağan”ın, armağanı alanı eşitsiz bir kişisel ilişkinin alttaki tarafı konumunda bıraktığını görmeyi gerektirebilir.

Varlığı korku uyandıran “öteki”nin, tembellik ve sorumsuzluk eğilimlerini kontrol tutulması gereken, dolayısıyla kendi hayatıyla ilgili kararlarını kendi başına alması söz konusu olmayan bir insanın, üzerinden para kazanılan ucuz emeğin, iyilikseverlik duygularının tatminine hizmet eden bir acıma nesnesinin haklarından söz etmek, hiç kolay değildir. Dolayısıyla yoksulluk sorununu sosyal haklar bağlamında tartışabilmek, standart yoksulluk dilinin tuzaklarına karşı duyarlı olmayı gerektirir.

“Hak” dili, herşeyden önce, “sorumluluk” kavramını içeren bir dildir. Benim bazı haklara sahip olmam, başka birilerine de benim bu haklarımı koruyabilmem ve kullanabilmem için bazı sorumluluklar yükler. Bunlar, hissedilen ve gönüllü olarak yüklenilen sorumlulukların ötesinde, zorunlu olarak taşınan sorumluluklar olarak ortaya çıkarlar. Bu sorumluluklar, bireylerle siyasi otorite arasında formel kurumlar aracılığıyla kurulmuş bir ilişkiyi gündeme getirirler. Sivil haklarımız canımızı ve malımızı gözetken bağımsız yargı organlarının, siyasi haklarımız

siyasi süreçlere katılma biçimlerimizi belirleyen siyasi kurumların işlerliğini gerektirir. Aynı biçimde, sosyal haklar, sosyal politika alanında işlev gören bir dizi kurumun varlığını gerekli kılarlar. Çağdaş toplumlarda, hak kavramı, eşitlik kavramına önemli göndermeler yaparak biçimlenir. Yargı önündeki eşitlikten, bağımsız karar alma yetisine sahip bütün reşit bireylerin seçme ve seçilme haklarından söz ederiz. Ama sosyal haklar alanında eşitlik, sivil ve siyasi hakların durumunda olduğu kadar sorunsuz bir nitelik taşımaz. Bunun için de, hak eksenli yoksulluk tartışmalarında, eşitlik kavramının dikkatle irdelenmesi gerekir.

YOKSULLUK,

— EŞİTLİK ve SOSYAL HAKLAR —

Onaltıncı yüzyıldan bugüne kadar süren yoksulluk tartışmalarının бүтünüyle yukarıda sözünü ettiğim ana unsurlarından oluştuğunu söylemek doğru olmaz. Bu unsurlardan oluşan ve yoksulluk tartışmalarını büyük ölçüde tanımlayan dilin yanı sıra, her dönemde, hak kavramını gündeme getiren bir dilin kullanıldığı da olmuştur.⁴ Ama bugün sosyal haklardan söz edenlerin gönderme yaptıkları temel metnin T.H. Marshall'ın "Vatandaşlık ve Sosyal Sınıf" başlıklı makalesi olduğu söylenebilir.⁵ Bu makalede Marshall, sivil hak ve özgürlüklerin onsekizinci, siyasi hakların ondokuzuncu yüzyılda yerleştiklerini, sosyal hakların hayata geçmesinin ise bir yirminci yüzyıl gelişmesi olduğunu yazıyor. Bu

görüşün, gerçek bir tarihsel gelişmeyle ilgili olmaktan çok normatif bir nitelik taşıdığını düşünmek mümkün.⁶ Yani, makalenin esas vurgusunun, sivil ve siyasi hakların, bireyin sosyoekonomik güvencesini garantiye alarak kimseye muhtaç olmadan yaşamasını sağlayan sosyal haklar olmadan işlerlik kazanamayacaklarıyla ilgili bir vurgu olduğu öne sürülebilir.

Marshall sosyal hakları, bireylerin sınıfsal konumlarından bağımsız, eşit vatandaşlık statüsü temelinde tanımlanan haklar olarak ele alıyor. Bunun için de, sosyal hakların temelini oluşturan eşit vatandaşlık statüsünün, kapitalist toplumu belirleyen sınıfsal eşitsizliklerin bireylerin hayatındaki önemini azaltan bir nitelik taşıdığına değiniyor. Zaman içinde Marshall'ın yaklaşımına yöneltile eleştirilerin en önemlileri de, bu eşitlik vurgusunu temel alıyor. Özellikle feminist düşünürler tarafından gündeme getirilen bu eleştiriler, eşit vatandaşlık kavramının, bazı kesimlerin, özellikle kadınların, vatandaşlık haklarından yararlanamama nedenlerini gözardı ettiğini vurguluyorlar. Burada özellikle dikkat çekilen nokta, kadınların geleneksel toplumsal rol dağılımı içindeki eşitsiz konumlarının Marshall'ın yaklaşımı içinde problematize edilmediği ve edilemeyeceği.⁷

Bu eleştirinin, bazı düşünürlerin, özellikle nobel ödüllü iktisatçı Amartya Sen'in, yoksulluk sorunun niteliği ile ilgili katkılarıyla örtüşen bir yanı var. Amartya Sen, yoksulluğun gelir düzeyiyle sınırlı tanımlarını reddediyor ve yoksulluğa "yapabilirlik" kavramı yardımıyla yaklaşıyor. Yapabilirlik, sağlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınılmaz isteyeceği durumlardan kaçınılabilme yetisi olarak tanımlanıyor. Bu bağlamda "yapabilirlikten yoksunluk",

yoksulluğun tanımı olarak ortaya çıkıyor.⁸

Yapabilirlik yaklaşımı, yoksullukla sosyal haklar arasında ilişkiye yeni bir boyut getiriyor. Bunun nedeni, eşit hakların eşit yapabilirlikler anlamına gelmediğini göstermesi. Mesela, hamile veya küçük çocuklu kadınların çalışma hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olmaları, onların çalışma hayatında eşit başarı şansına sahip olduklarını göstermiyor. Özürlülerin topluma eşit vatandaşlar olarak katılabilmeleri için eşit hakların ötesinde, onların özel durumlarını dikkate alan bazı toplumsal destek mekanizmaları gerekiyor. Yoksulluk genel olarak çok boyutlu bir sorun olduğu, çoğu zaman eğitimsizlik, iş hayatındaki başarıyı belirleyen becerilerden yoksun olma, bir azınlık mensubu olma, bedensel veya zihinsel özürlülük, sorunlu bir aile çevresi gibi durumlarla yakından bağlantılı bulunduğu için, yoksullukla mücadele yöntemleri de eşit hakların ötesinde kişiye veya sosyal gruba özel yöntemler gerektiriyor.

Ama bu noktada, farklı ihtiyaçları olanlara eşitlik anlayışının ötesinde bir yaklaşımla destek olunması gerektiği fikrinin yol açabileceği tehlikeleri de gözden kaçırmamak, özel sorunları özel yaklaşımlar gerektiren bireylerin toplumda ikinci sınıf bir konuma itilmelerini önlemeye çalışmak da önemli. Bir insanı kendinden farklı ihtiyaçları olan diğer bir insanın acılarına duyarlı kılan empati duygusu, kişisel yardımseverlik eğilimleriyle sınırlı kaldığı ölçüde, başkalarının merhamet duygularına bağımlı ikinci sınıf yaşamlar yaratma tehlikesini ortadan kaldırmak çok güç. Bunu önlemenin tek yolu da, hak kavramının içerdiği sorumluluk bilincinin kamu kaynaklarının kullanımı belirleyen resmi kurumlarda ifade bulunması gibi görünüyor. Bu bağlamda, ABD'deki sosyal politika ortamıyla AB'ndeki arasındaki farklara bakmak yararlı olabilir.

4. Onaltıncı yüzyıl humanist düşünürlerinden J. L. Vives'in 1526 yılında yayınlanan *De Subventionem Pauperum* (Yoksul Yardımı) adlı çalışmasında, Thomas Paine'in 1796'da yayınlanan *Agrarian Justice* (Tarımda Adalet) adlı eserinde ve ondokuzuncu yüzyıl düşünürü John Stuart Mill'in bazı yazılarında, hak temelli bir yaklaşımla, yoksullara düzenli nakdi yardım yapılmasının önerildiğini görüyoruz. Bu tür yaklaşımlarla ilgili kapsamlı bir tartışma için bkz. Y.Vanderborgh et P. Van Parijs, *L'Allocation universelle*, Paris: La Découverte, 2005.

5. T.H.Marshall, "Citizenship and Social Class", T.H.Marshall, *Class, Citizenship and Social Development*, New York: Anchor Books, 1965, 71-134. Bu makalenin kısaltılmış bir versiyonu yakında Türkçe bir derleme içinde yayınlanacak: A. Buğra ve Ç. Keyder (der.), *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

6. Bu fikri Boğaziçi Üniversitesi Felsefe bölümü öğretim üyesi Profesör Gürol Irzık'a borçluyum.

7. Bu konuda bakılabilecek kaynaklardan biri R. Lister, "Citizenship and Changing Welfare States", J. G. Andersen and P. H. Jensen (eds.), *Changing Labour Markets, Welfare Politics and Citizenship*, Bristol: Policy Press, 2004, 39-57.

8. A.Sen, *Özgürlükle Kalkınma*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, çev. Y.Alogan.

“SOSYAL AVRUPA” VE SOSYAL DIŞLANMA TEHLİKESİ OLARAK YOKSULLUK

ABD’nde, hak sahibi vatandaşlık statüsü, özel mülkiyet ve özgür sözleşme ilişkileri içinde belirlenir. Mülk sahibi olmayan ve emek piyasası içinde geçimini temin edemeyenlerin durumunda, son derece eli sıkı yoksul yardım programları, yoksul yardımı alanların topluma eşit koşullarda katılmaları imkânsız, merhamete muhtaç insanlar oldukları anlayışıyla yürütülür. Hayırsever faaliyetleri karşılığı önemli vergi indirimleri kazanan bireyler ve özel şirketlerle onların bağış yaptığı hayırsever kuruluşlar, yoksullukla mücadele alanının önemli aktörleri olarak ortaya çıkarlar. Başka bir deyişle, toplumsal bir sorun olarak yoksulluk, büyük ölçüde, devletin sorumluluk alanının dışında bırakılır.⁹

İki farklı istatistik, bu yaklaşımın pek de başarılı olmadığını gösterebilecek nitelikte. Bunlardan ilki, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın zengin ülkeler için geliştirdiği “insani yoksulluk endeksi”yle ilgili. İnsani yoksulluk endeksinin bileşenleri şunlar: Belirli bir zengin ülkede yaşayanların “60 yaşına kadar yaşamama olasılığı”, “(okula gitmiş olsalar bile) işlevsel okuma yazma becerilerine sahip olmayanların 16-65 yaş nüfusuna oranı”, “uzun süreli işsizlik durumundakilerin istihdam edilebilir nüfusa oranı” ve “gelir düzeyi ülkenin oranca gelirinin yüzde 50’sinin altında olanların nüfusa oranı”. ABD bu endeks temelinde AB’yle karşılaştırıldığında, ortaya gerçekten önemli bir fark çıkıyor. ABD’nin insani yoksulluk sorununu çözmemiş bir ülke olduğunu görüyoruz.¹⁰ İkinci istatistik ise, ABD’de cezaevinde bulunan

mahkûmların toplam nüfusa oranıyla ilgili. Bu oranın hiçbir AB ülkesiyle karşılaştırılamayacak kadar yüksek olduğunu görüyoruz. Bu alandaki karşılaştırmalı istatistiklere dikkat çeken John Gray’in yazdıkları insana ABD’de topluma uyum sağlayamayanları hapse atmanın sosyal politika önlemlerinin yerine geçtiğini düşündürüyor.¹¹

AB düzeyinde ise, yoksulluk tartışmalarının, “sosyal dışlanmayla mücadele” ve “sosyal içerme” kavramları temelinde yürütüldüğünü görüyoruz.¹² Sosyal içerme amacı, hem gelir düzeyleri toplum ortalamasının çok altında olduğu için, hem de etnik veya dini kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, eğitim durumları, fiziksel veya zihinsel engelleri dolayısıyla topluma eşit vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çeken insanların durumunu kurumsal düzenlemeler yoluyla çözmeye yönelik bir amaç. Burada söz konusu olan, sadece istihdam olanakları yaratmak veya insanlara fırsat eşitliği tanımak değil. Söz konusu olan, kendi özellikleri nedeniyle, bu olanak ve fırsatlardan herkes gibi yararlanamayanların durumunda, eşit vatandaşlık kavramının içini doldurmaya yönelik, siyasi iradeyle alınmış bir kurumsal önlemler bütünü. Başka bir ifadeyle, bu önlemlerin, farklı insanların sahip oldukları hakları, Amartya Sen’in deyişiyle, yapabilirliklere dönüşme konusunda eşit olanaklara sahip olmadıkları gerçeğinin topluma eşit koşullarda katılma hakkını ortadan kaldırmaması gerektiği fikri temelinde biçimlendiklerini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, AB’nde sosyal politika, özellikle yansıttığı siyasi sorumluluk bilinciyle, ABD’deki bireysel sorumluluk fikrinin biçimlendirdiği sosyal politika anlayışından önemle ayrılıyor.

“Sosyal Avrupa” kavramının teme-

lindeki yaklaşım, Avrupa Konseyi’nin 1961’de ortaya koyduğu, 1996’da da revize edilerek geliştirilen Avrupa Sosyal Şartı’nda ifadesini buluyor. Sosyal Şart’a yansıdığı biçimiyle hak vurgusu, sadece çalışanların sosyal güvenlik, örgütlenme ve çalışma hayatını etkileyen kararlara katılma haklarını değil, bunların ötesinde, daha genel anlamda vatandaşlık haklarını da kapsıyor. Bu bağlamda, 1996’da revize edilmiş olan Avrupa Sosyal Şartı’nın bütün vatandaşların yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahip olduklarını belirten 30’uncu maddesi, bu hakkın hayata geçirilmesi için kullanılan önemli bir önlem olarak asgari gelir desteği uygulamasını gündeme getiriyor. Nitekim Avrupa Konseyi’nin 2000 yılında yayınladığı, Avrupa Sosyal Şartı- Kısa bir Rehber (European Social Charter- A Short Guide) başlıklı dokümanda, asgari gelir desteği uygulaması sosyal yardımdan yararlanabilecek durumundaki herkese yönelik yaygın bir uygulama olarak gündeme getiriliyor. Asgari gelir desteği, geliri belirli bir düzeyin altındaki bütün vatandaşlara, kamu kaynaklarından düzenli olarak yapılan nakit transferleri içeriyor. Bugün AB üyelerinin ve aday ülkelerin büyük çoğunluğunda asgari gelir desteği uygulaması bulunuyor.¹³

Doğal olarak, asgari gelir desteği politikası yoksullukla mücadelede tek başına kullanılarak etkili olabilecek bir politika değil. Toplumsal dışlanmaya karşı, bunun yanı sıra birçok farklı uygulama var. Mesela istihdama yönelik politikalarda, sadece ekonomiyi canlandırıp işverenlere teşvik sağlayarak iş yaratma anlayışından çok, sürekli eğitim ve beceri yenileme programlarını içeren “aktif işgücü piyasası” politikalarının ön planda olduğu görülüyor. Toplumsal cinsiyetle ilgili ayrımcılığı önleme, özellikle AB’ye yeni üye olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde sayısal olarak önemli olan çingeneler gibi etnik azınlıkların veya göçmen işçilerin sorunlarına yönelik çözümler ge-

9. ABD’de sosyal vatandaşlık kavramına rastanmasıyla ilgili bir tartışma için bkz. N.Fraser and L.Gordon, “Contract versus Charity: Why Is There No Social Citizenship in the United States?”, *Socialist Review*, 22, July-September 1992, 45-68.

10. United Nations Development Program, *Human Development Report 2005*, New York: UNDP, 2005, p.230.

11. J. Gray, *False Dawn*, New York: Free Press, 1998, 116-119.

12. Bu konudaki çeşitli kaynaklar arasında bkz. T.Atkinson et al., *Social Indicators: The EU and Social Exclusion*, Oxford: Oxford University Press, 2002 ve G. de Burca and B. de White (eds.), *Social Rights in Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

13. Özellikle asgari gelir desteği uygulamaları için bkz. G.Standing (ed.), *Minimum Income Schemes in Europe*, Geneva: International Labour Office, 2003.

liştirme, özörlöler gibi özel ihtiyaçları olanlara yönelik önlem alma, evsizlik veya düşük standartta konut sorunlarını ortadan kaldırma çabalarına, sosyal hak ve siyasi sorumluluk temelli yaklaşımların hakim olduğu göröyoruz. AB vatandaşlarının, ABD’de olduğu gibi, kendi sorunlarına, gerekli durumlarda hayırseverlerinin desteğinden yararlanarak, kendi kendilerine çözüm bulmalarını öngören bir politika yaklaşımıyla karşı karşıya olmadıkları açık.

2000 yılında gündeme gelen Lizbon Stratejisi, yukarıda değindiğim alanlarda ve sağlık veya emeklilik gibi diğer alanlarda, farklı ölkelerin sosyal politikalarına ve kurumlarına yansıyan bir “Avrupalılaşıma” sağlanması yönünde bir çaba oluşturuyor. Lizbon yaklaşımının temel özelliğı, Avrupa’nın “küresel bilgi toplumunun yüksek rekabet gücüne sahip, önde gelen bir aktörü haline gelmesi” şeklinde ifade edilen ekonomik amaçlarla, “herkese en yüksek düzeyde sosyal güvence sağlayarak toplumsal içermeyi gerçekleştirmek” şeklinde ifade edilen sosyal amaçları aynı düzeyde ele alışı. Bu önemli, ama sosyal amaçlara ulaşma yöntemleri söz konusunda olduğunda, üye ölkeler arasında tam bir kurumsal ve politik uyum sağlamak çok kolay bir iş gibi görünmüyor.

İlk güçlük, sosyal politika alanının, tarihsel ve kültürel unsurlardan kaynaklanan kurumsal çeşitliliğın önemli olduğu bir alan oluşuyla ilgili. Buradan hareketle, Lizbon stratejisi de, “esnek” ve “ulus devlet dostu” gibi kavramlarla tarif edilen bir yaklaşım uygulamaya çalışıyor. Yani, üye ve aday ölkelere belirli yaptırımlar içeren bağlayıcı hedefler dayatmayan bir yöntem uygulanıyor. Açık Koordinasyon Yöntemi denilen bu yöntemle, üye ve aday ölkelerdeki sosyal politika uygulamaları arasında, Birlik düzeyinde net bir biçimde tanımlanmış belirli göstergelere dayanılarak, gene Birlik düzeyinde tanımlanan hedeflere doğru, bir uyum sağlanması amaçlanılıyor. Mesela yoksulluk ve sosyal dışlanmayı önlemeye yönelik çalışmalar bağlamında, bir dizi

gösterge belirleniyor ve üye ölkelerden kendi ölkelerinde varolan durumu ortaya koymak üzere bu göstergelere uygun istatistik seriler hazırlamaları ve bu seriler temelinde, Sosyal İçerme için Ulusal Eylem Planları yapmaları isteniyor.¹⁴ Daha sonra, ölkelerin bu planlar çerçevesinde sağladıkları ilerlemeler, ortak platformlarda, birbirleriyle karşılaştırılarak, sürekli bir değerlendirme tabii tutuluyor. Bu, esnekliğı içinde hem belirli bir izleme ve denetleme olanağı getiren, hem de ölkelerin birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmalarını sağlayan bir yaklaşım. Ama müdahaleciliğının sınırlılığı yüzünden, bazı ölkelerdeki sosyal politika süreçlerinin ve kurumların yeteri kadar hızlı gelişmemesine yol açtığı öne sürülerek sık sık eleştiriliyor.

İkinci bir güçlük de, ekonomik ve sosyal amaçlar arasında, Avrupa içinde ciddi tartışmalara yol açan bir gerilim olmasından kaynaklanıyor. Tartışmanın taraflarından birini oluşturan neoliberal piyasa ekonomisi savunucuları, her yerde olduğu gibi Avrupa’da da, “aslanın” ekonomik gerçeklik olduğunu, sosyal hakların ancak yüksek rekabet gücü amacıyla çelişmedikleri ölçüde geçerlilik taşıdıklarını öne sürüyorlar. Sosyal hakları ciddiye alan kesim ise, toplumsal dışlanma tehlikesine karşı toplumu birarada tutan sosyal önlemlerin ekonomik amaçların gerisine itilemeyeceklerini ve ekonomik kaygıların sosyal hakların güçlenmesi yönündeki ilerlemeyi yavaşlatmamaları gerektiğini vurguluyorlar. Avrupa’da bu gerilim, toplumsal ortamın önemli özelliklerinden birini oluşturan eleştirme, tartışma ve bu yolla politika süreçlerini etkileme eğilimi doğrultusunda yaşanıyor.

Açık Koordinasyon Yöntemi’nin “açık” sıfatı, yöntemin iki ayrı özelliğı-

14. Bu uygulama aday ölkeler için de geçerli. Ama Sosyal İçerme için Ulusal Eylem Planlarının hazırlanmasından önce, sosyal dışlanma sorunun farklı veçhelerini, boyutlarını ve bu konuda alınan önlemleri tartışan Ortak İçerme Dokümanlarının (Joint Inclusion Memoranda) hazırlanması aşaması bulunuyor. Türkiye’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde hazırlanan Ortak İçerme Dokümanı üzerindeki çalışmalar halen sürüyor.

ne gönderme yapan bir sıfat. Bu özelliklerden biri, amaçların ve amaca ulaşmak için kullanılan araçların toplumdan topluma farklılaşabilecekleri ve koşullara göre değişebilecekleri fikrinin kabulüyle ilgili. İkinci özellik ise, yöntemin, amaçları ve araçları belirlerken, ilgili taraflarla tartışmaya açık oluşu. Bu ikinci özellik, sivil toplum kuruluşlarının sosyal politikaların oluşması ve uygulanması süreçleri içinde önemli bir rol oynamalarına zemin oluşturabilecek nitelikte. Gerçekten de, Avrupa düzeyinde faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşlarının, yoksulluk ve sosyal dışlanma alanında önemli bir “ses” sahip oldukları görülüyor. Bunların arasında benim ilk aklıma gelenlerden ikisi, EAPN (European Anti-Poverty Network - Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı) ve FEANSTSA (Fédération Européenne d’Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri- Evsizlerle Çalışan Ulusal Dernekler Avrupa Federasyonu).

Bunlardan EAPN, amaçlarını yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununu sürekli Avrupa Birliğı gündeminde tutmak, bu sorunla mücadele kapsamında alınan önlemlerin etkili olmasını sağlamaya çalışmak, yoksulluk ve sosyal dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olan gruplar için ve onlarla birlikte lobi faaliyetlerinde bulunmak olarak tanımlıyor. Bu faaliyetler çerçevesinde, yoksulluk ve sosyal dışlanma tehlikesi, toplumsal cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılık veya ırkçılığın çeşitli tezahürleri gibi sorunları da içerecek biçimde tanımlanıyor. Bu geniş tanımlanmış alanda EAPN, ele alınan sorunların boyutları ve tezahürleri hakkında AB düzeyinde bilgi toplamak ve paylaşmak, ilgili politika süreçlerini ve mevzuat değişikliklerini yakından izlemek, bu süreçleri ve değişiklikleri değerlendirmek ve etkilemek gibi, devamlı uyanık ve son derece enerjik olmayı gerektiren çalışmalar yapıyor.

FEANTSA, 25 AB ölkesinden özellikle evsizlik sorunuyla ilgili 90’dan

fazla ulusal sivil toplum kuruluşunu biraraya getiren bir şemsiye kuruluş. Son zamanlarda, özellikle AB'ye yeni üye olan eski sosyalist ülkelerde dar gelirli kesimlerin sahip oldukları konutların tamir ve bakımıyla ilgili olarak ortaya çıkan sorunları da gündemine almaya çalışıyor. Çalışmalarını, ilgili AB kurumları ve hükümet yetkilileriyle yakın işbirliği içinde gerçekleştiriyor. Federasyon, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler nezdinde danışman statüsüne sahip.

EAPN ve FEANTSA, yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının ne olup ne olmaması gerektiği hakkında fikir edinmek için iyi örnekler oluşturdukları söylenebilir. Burada üzerinde durulması yararlı olabilecek bir nokta, bu

kuruluşların işlevlerinin geleneksel hayırseverlik alanının dışında tanımlanmış oluşu. Siyasi otoritenin üstlenmesi gerekip de üstlenmediği sorumlulukları onun yerine üstlenerek "devlete destek olmak" gibi amaçları yok. Amaçları, siyasi yetkililere sorumluluklarını hatırlatmak ve bu sorumlulukların yerine getirilip getirilmediklerini sürekli izleyerek sosyal politikaların oluşumunu etkilemek.

Türkiye'nin bugünkü sosyal politika ortamı içinde, devlet müdahalesine hem istenilirliği hem de etkinliği açısından kuşkuyla yaklaşıldığını, sosyal güvenlik reformunun herşeyden önce kamu kaynakları üzerindeki baskıyı azaltmak amacı doğrultusunda tartışıldığı, kültürümüzden kaynaklanan yardımsever eğilimlerinin, zekât gibi veya

vakıflar gibi geleneksel kurumlarının yoksullukla mücadele bağlamında sık sık övgüyle anıldığını görebiliyoruz. Böyle bir ortam içinde, sivil toplum kuruluşlarına, EAPN ve FEANTSA gibi kuruluşların faaliyetleriyle hiç ilgisi olmayan bir hayırseverlik misyonu yüklenmesi söz konusu. Yoksulluk sorununa sosyal hak kavramı temelinde yaklaşmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarının, Türkiye'de kendilerine biçilen rolü değerlendirirken ve çalışma alanları belirlemeye çalışırken söz konusu Avrupa örneklerinin oluşturduğu modeli dikkate almalarının yararlı olacağını düşünüyorum. Doğal olarak, bu modeli benimseyenlerin kendi alanlarında çalışan Avrupa kuruluşlarıyla ortak çalışma olanakları aramaları da çok yararlı olacaktır.

Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Hak Temelli Yaklaşım: Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı¹

Başak Ekim

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu

Bugün yoksulluk, sosyal güvenceden yoksun bireylerin, ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara ulaşamaması ve toplum ile bağlarını gitgide yitirmesi, yani çok boyutlu bir sosyal dışlanma sorunu olarak tanımlanıyor (Byrne, 1999). Madanipour'a göre, ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere 3 alanda sosyal dışlanmadan bahsedilebilir (Madanipour, 2003). Ekonomik alanda, istihdam olanaklarına erişememe ve emek piyasası ile ilişkilerin zayıflaması bir sosyal dışlanma sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Ancak, sosyal dışlanma dediğimiz olgu sadece gelir kaynaklarından yoksun kalma ile açıklanamıyor. Bireylerin siyasi ve kültürel olarak dışlanmaları da toplumsallıklarını zedeleyen faktörler. Siyasi temsiliyetin zayıflaması ve karar alma süreçlerine katılmama, siyasal alandan dışlanmayı doğurabiliyor. Ayrıca, dil, din, yaşam biçimi gibi özelliklerin toplumun genelinden farklı olması da bireyler için kültürel dışlanma tehdidi yaratabiliyor. İşte, tüm bu faktörler bir araya geldiğinde çok boyutlu bir sosyal dışlanma sürecine yol açıyor.

Bu bağlamda, sosyal dışlanma bir vatandaşlık sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Bir anlamda, birey siyasi, ekonomik ve sosyal haklarını kullanamaz duruma düştüğünde, toplum ile bağlarını yitiriyor ve sosyal dışlanma tehditi ile karşı karşıya kalıyor. Bu yaklaşım, bizi sosyal devletin rolünü ve yoksul vatandaşları ile ilişkisini tekrar düşünmeye itiyor ki, sosyal dışlanma ile mücadele vatandaşlık hakkını temel alan sosyal politikalar gerektiriyor.

Sosyal dışlanma ile mücadeleyi bir hak arayışı olarak koyduğumuz noktada düşünmemiz gereken diğer konuda sosyal alanda gittikçe önem kazanan sivil toplum örgütlerinin (STK) rolü. Bugün, gerek Avrupa Birliği'nde gerekse Türkiye'de birçok sivil toplum örgütü, sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında faaliyet gösteriyorlar. Kadın, çocuk, yaşlı, engelli, göçmenler gibi sosyal dışlanma tehditi ile karşı karşıya kalan gruplara yönelik toplum temelli çalışmalar yürütüyorlar. Hiç kuşkusuz, STK'ların sosyal alandaki rollerinin önemi yadsınmaz. Özellikle, toplum temelli sosyal hizmet modellerini geliştirilmesinde etkileri büyük. Ancak, unutmamak gerekir ki, sivil toplum örgütleri, sağladıkları sosyal yardımın ve sosyal hizmetin sürekliliğinden sorumlu değiller. Yani, hizmet götürdükleri, yardım sağladıkları gruplara hak temelli bir sorumlulukları yok. STK faaliyetleri, sosyal sorumluluk ile keyfilik arasındaki ince çizgide duruyor çoğu zaman. Ancak, sivil toplum örgütlerinin bir diğer rolü var ki, bu, sosyal dışlanma ile mücadele politikalarının oluşturulmasında son derece önemli. Bu da, devletin sosyal politika oluşturma süreçlerine müdahil olmak ve vatandaş hakkını temel alan sosyal dışlanma ile mücadelede politikaları geliştirmesini sağlamak. Yani sosyal devletin etkinliğini mümkün olduğunca artırmak.

Bu yaklaşımın, bugün en iyi örneklerinden birini Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı (EAPN) veriyor. Sosyal alanda çalışan STK'lardan oluşan EAPN, politik bir mesele olarak ele aldığı yoksulluğu salt gelir yetersizliği

ile açıklanabilecek bir durumdan öte, yapısal sorunlara dayanan ve fırsat eşitsizliği ile birlikte gelen bir *toplumsal kaynaklara ulaşamama, yaşamın farklı alanlarına aktif bir şekilde katılmama* sorunu olarak tanımlıyor. Bu bağlamda, EAPN bir yandan yoksulluğun sosyal bütünleşmeyi tehdit eden toplumsal bir sorun olduğu yönünde kamuoyu oluştururken, bir yandan da gerek üye ülkeler düzeyinde gerekse AB düzeyinde hak temelli sosyal politikaların oluşturulması ve korunması için mücadele veriyor.

Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı'nın (EAPN) kurulması yolundaki ilk adımlar, AB'nin gündeminde yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın bir politika alanı olarak giderek daha fazla önem kazandığı 1980'li yıllarda atıldı. 1989 yılının Haziran ayında 200'e yakın sivil toplum örgütünün bir araya geldiği Yoksulluk ile Mücadele Konferansı'nda EAPN'nin kurulma kararı alındı. Ağ, 1990 yılında resmen kuruldu. O yıllarda 11 ülkenin yoksulluk ile mücadele ağlarından oluşan bir Avrupa ağı iken, 2005'e gelindiğinde 21 ülke ağı EAPN'nin parçası oldu. EAPN'yi oluşturan ülke ağlarında farklı toplumsal hareketlerden gelen ve tabandan örgütlü STK'lar temsil ediliyor. EAPN'yi etkili bir *sivil ağ* kılan, çeşitli toplumsal hareketleri içerisinde barındırabilmesi ve *sosyal hakların yaşama geçirilememesi* sorunu olarak gördüğü yoksulluk ile mücadele alanına bu hareketlerin tecrübesini politika alanına taşıyabilmesi.

EAPN'nin varlığını önemli kılan bir diğer nokta ise, yoksulluğun gi-

1. Bu yazının ilk hali 30 Nisan 2006 tarihinde *Radikal* 2'de yayınlanmıştır.

derilmesi yönünde ezberleri ve mitleri kırma konusunda verdiği mücadele. Bütün dünyada olduğu gibi AB içerisinde de ekonomik büyümenin sağlıklı bir toplum için yeterli olduğuna ve istihdam yaratmanın yoksulluk ile mücadelede tek çare olduğuna dair bir inanış var. Özellikle emek piyasası içerisindeki "aktifleştirme" politikaları bu yaklaşım üzerine inşa ediliyor. EAPN, istihdam yaratmanın yalnız başına yoksulluğu ortadan kaldıracak bir politika olamayacağını, hatta çalışan yoksulların Avrupada yaşayan 68 milyon yoksul içinde önemli bir grubu temsil ettiğini sürekli dile getiriyor. Bu bağlamda da, istihdam durumlarına bakılmaksızın tüm vatandaşların asgari bir gelire sahip olmalarının gerekliliği EAPN tarafından çeşitli platformlarda savunuluyor. EAPN, 1992 yılı Konsey Tavsiye kararının öngördüğü *iyi bir yaşam için yeterli bir gelire sahip olma ve katileli hizmetlere ulaşım hakkı* yönünde politikalar oluşturulması bağlamında Avrupa Komisyonu'na etki etmeye çalışıyor.

Vatandaş hakkını temel alan politikaların savunuculuğunu yapan EAPN'nin gücü hiç şüphesiz temsil ettiği sivil toplumdan geliyor. Farklı top-

lumsal hareketlerden gelen ve kadın, engelli, çocuk, evsizlerin sorunları gibi çok çeşitli alanlarda çalışan STK'lar bu geniş ağ içinde faaliyet gösteriyorlar. Ağların faaliyetleri ve etki alanları ülkelere göre farklılık gösterse de prensipleri ortak: Avrupa'yı herkes için yaşanır kılacak sosyal alanı yaratmak ve korumak. Bu bağlamda, yoksulluğu yaşayanlar **ile birlikte** yoksulluğa karşı verilen mücadele EAPN için çok temel bir yaklaşım. EAPN, geniş katılımlı ağı sayesinde farklı toplumsal hareketlerin yaklaşımlarını sosyal politika süreçlerine taşıırken, yoksulluğu günbe gün yaşayan grupların seslerini duyurmaları için de mücadele veriyor. Örneğin, her yıl Brüksel'de gerçekleştirilen yoksulluk zirvesinde yoksulluğu yaşayan gruplar ile AB politikacıları ve bürokratları bir araya getirilerek, yoksulların taleplerini politika yapımcılar ile paylaşımları sağlanıyor.

2000li yıllarda, Avrupa Birliği düzeyinde oluşturulan yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele politikaları EAPN'nin savunuculuk faaliyetlerinin odağını oluşturuyor. Bu süreç içinde önemli bir dönüm noktası 2000 yılının Mart ayında Lizbon'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısıydı. Bu toplantıda, Avrupa sosyal modelinin sosyal dışlanmayı ortadan kaldırmadaki rolü gündeme geldi. Konsey, sosyal dışlanmanın boyutlarının anlaşılmasının, sosyal içerme politikalarının istihdam, eğitim, sağlık ve konut politikaları ile birlikte düşünülmesinin önemini vurguladı ve hedef gruplara yönelik eylem planlarının oluşturulmasına dair karar alındı. Lizbon süreci sosyal dışlanma ile mücadele alanında birliğin rolünün güçlendirilmesi açısından önemli açılımlar getirdi. Lizbon Konseyi tarafından ortaya konulan *Sosyal İçerme Stratejisi*, yoksulluğun giderilmesi için 2010 yılına kadar ciddi adımların atılmasını ve üye ülkelerin kendi Ulusal Eylem Planlarını (National Action Plans) oluşturmasını öngörüyordu. Bu süreçle birlikte üye ülkeler, birliğin ortaya koyduğu ortak hedeflerin ülke politikalarına yansımaları değerlendirildi-

ren ulusal eylem raporları hazırlamaya başladılar.

Sosyal içerme süreci ve Ulusal Eylem Planları EAPN'nin AB politikalarını etkileme yönünde önemli sosyal politika araçları haline geldi. Ağ, bir yandan bu süreci şekillendirmeye çalışırken, bir yandan da ülke politikalarını dönüştürmek için uğraş veriyor. Ülkelerin siyasi kültüründen kaynaklanan farklılıklar olmakla birlikte, EAPN'nin ülke ağları, Ulusal Eylem Planlarını etkileyebilecekleri politika metinleri olarak görüyorlar ve sosyal içerme politikalarının Avrupa sosyal modelinin ruhuna uygun bir şekilde oluşturulması için çaba gösteriyorlar. Ulusal Eylem Planlarının bir diğer önemi de, üye ülkelerde yoksulluğun siyasetin gündeminde kalmasını sağlamaları ve sivil ağlar ile Devlet arasındaki diyalogun kurumsallaşmasına da hizmet ediyor olmaları.

Etkili bir sivil toplum inisiyatifi olan Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı'nın (EAPN), Avrupa sosyal alanı içerisinde yoksulluğun ortadan kaldırılması yönünde verdiği sivil mücadele ve Avrupa sosyal modelinin korunması yönünde yaptığı savunuculuk faaliyetleri, sivil toplum örgütlerinin "iyi toplum" arayışındaki rolleri üzerine düşünenler için son derece önemli. Türkiye de aday bir ülke olarak sosyal içerme sürecine dahil olma yolunda. Ulusal Eylem Planlarına zemin hazırlayan Ortak İçerme Belgesi (JIM) taslağı Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlandı ve AB Komisyonu'na sunuldu. Türkiye'deki STK'ların bu sürece etki edebilmeleri için önlerinde önemli bir fırsat var ve bu süreci yakından takip edebilecek benzeri bir ağın Türkiye'de de oluşması son derece faydalı olabilir.

REFERANSLAR

Bryne, D. (1999) *Social Exclusion*, Open University Press, Buckingham.

Madanipour, A. (2003) *Social Exclusion and Space in Madanipour, A. Cars G., Allen, J. (ed), Social Exclusion in European Cities, Process, Experiences and Response*, Routledge, UK

Türkiye'nin Büyük Kentlerinin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*

Fikret Adaman

Çağlar Keyder

Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Bu çalışma, Türkiye'de yaşanan sosyal dışlanmaya dair kimi önemli başlıkları, özellikle altı büyük ilin (Adana, Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul ve İzmir) gecekondu ve varoşlarına vurgu yaparak, incelemeyi amaçlamaktadır. Burada sunulan sonuçlar, paydaşlarla yürütülen bir dizi derinlemesine görüşme, yukarıda belirtilen altı şehirde gerçekleştirilmiş olan 12 odak grup toplantısı ve 1.863 denekle yürütülmüş anket çalışmasına dayanmaktadır. Araştırma, ayrıca, anketin ham sonuçlarının tartışıldığı (biri Gaziantep diğeri İstanbul'da gerçekleştirilmiş olan) iki çalıştayın katılımcılarının görüşlerinden de faydalanmıştır. Çalışma 2005-2006 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

"Sosyal dışlanma" bu yazıda (Avrupa Konseyi'nin tanımına istinaden), kişilerin -yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla- toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine kar-

şılık gelmektedir. Bu bağlamda, iktisadi hayatta karşılaşılan dışlanma, temel eğitim/becerilerden mahrum olma ya da siyasi veya kültürel ayrımcılık dolayısıyla da ortaya çıkabilmektedir. Bu tip bir dışlanma, kaynak yetersizliğinin yoksulluğu yenmeyi güçleştirme sebebiyle kendi kendini besleyen bir hal almaktadır. Dışlanmışlar, kendilerini benzer durumda olanlarla aynı ikametgâh yakınlığı içinde bulduklarında mekânsal ayrımcılık da hayatlarını kısıtlayan bir diğer unsur haline almaktadır. Dolayısıyla, sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmakta ve yalnızca geliri değil yaşanan dünyanın koşullarını belirleyen diğer göstergeleri de kapsamaktadır. Sosyal dışlanmanın her biri bir diğerini tetikleyen ve besleyen iktisadi, siyasi, kültürel ve mekânsal boyutları olduğu kabulünden hareketle, farklı boyutlardaki dışlanmaların kalıcılaştırıcı etkileşimi nedeniyle olumsuz koşulların süreklilik kazandığı kendi kendini besleyen döngülerin önemi ortadadır.

Her ne kadar Türkiye son birkaç yılda görece yüksek büyüme oranlarına sahip olsa da, kişi başına düşen gelir hâlâ AB seviyesine kıyasla düşüktür. Bu durum, çarpık gelir dağılımıyla birleştiğinde, ülkede bariz bir yoksulluk sorunu olması beklentisine yol açmaktadır. Gerçekten de, her ne kadar "açlık sınırı" (hayatta kalmaya ancak yeten sınır) altına düşen nüfus oldukça düşükse de, kişinin biyolojik ihtiyaçlarının ötesinde diğer ihtiyaçlarını da ifade eden "toplam yoksulluk" (gıda ve

gıda-dışı) ele alındığında, resim bariz şekilde değişmektedir. TÜİK ve Dünya Bankası verilerine göre, nüfusun yüzde 27'si bu sınırın altındadır. Gelir dağılımının coğrafi eşitsizliği, Doğu'daki ortalama gelirin Batı bölgelerindekinin yarısından az oluşu verisinde somutlandığı gibi, bu resmi daha da rahatsız edici hale getirmektedir. Bu eşitsizlik insani gelişme göstergelerinden de takip edilebilmektedir; örneğin, yaşam beklentisinin Doğu-Batı arasında 8 yıl fark ediyor olması gibi...

Yoksulluğun arkasında yatan belirleyici sebebin, son on yılda artış gösteren ve yakın gelecekte de pek muhtemel görünmeyen yapısal değişiklikler olmadıkça düşeceğine dair bir işaret bulunmayan işsizlik olduğu öne sürülebilir. Ülkenin gerçekleştirdiği büyümenin çok düşük bir istihdam elastikiyeti olduğu görülmektedir. Ayrıca, ülkedeki -iyimser tahminlere göre tarım dışı istihdamın %30'u olarak tahmin edilen- kayıtdışı ekonominin genişliği de, çalışmakta olanların bir kesiminin iş güvencesi ve sosyal sigortadan mahrum olduğunu göstermektedir.

Sosyal hizmetler, gerektiği gibi oluşturulduğunda, bu sorunları yoksulluk ve güvence eksikliğini hedef alarak tersine çevirebilmektedir. Türkiye vakasında ise, sosyal programlar yeterli fona sahip olmayıp, idari ve örgütsel sorunlar (ki bu verim kaybı anlamına gelmektedir) yaşamakta ve eşitlik ilkesini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Mevcut eğitim, sağlık ve emeklilik

* Bu yazının kimi sonuçlarını yansıttığı araştırma Avrupa Komisyonu'nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi için, "Sosyal İçerme Belgesi (Joint Inclusion Memorandum)—JIM" sürecine katkı vermesi amacıyla hazırlanmıştır (VC/2005/0155). Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından da ilave maddi katkı sağlanmıştır (06M101). Her iki kuruma da mali destekleri için teşekkürlerimizi sunarız. Bu yazıdaki görüşler yazarlara ait olup, Avrupa Komisyonu'nu, Boğaziçi Üniversitesi'ni ve Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nı bağlamamaktadır. Yazımıza sunduğu değerli görüşlerinden ötürü Burcu Yakut-Çakar'a teşekkür ederiz. Anılan araştırmanın bütününe ulaşmak için, bkz.: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf

DOSYA

düzenlemeleri, en yüksek gelir ve statü grubundaki ayrıcalıklı azınlık haricinde, topluma düşük kaliteli ve yetersiz hizmet sağlamaktadır. Riske karşı geleneksel dayanışma ve sigorta mekanizmalarının da -aile ve diğer sosyal ağlar gibi- erozyona uğramakta olduğu düşünüldüğünde, durum daha da çarpıcı bir hal almaktadır.

Nüfusun büyük bir kısmı işsiz ya da kayıt dışı istihdam edilmiş olduğundan, yani hiçbir sosyal güvence ve sağlık sigortası olmadan bozulan sosyal güvenlik içinde yaşadığından, sosyal dışlanma ihtimalinin ülke genelinde yüksek olduğu sonucuna varabiliriz. Her ne kadar sivil inisiyatif ve yerel yönetimlerin eğitim ve sağlık alanlarında belli katkıları oluyor ve yoksulluğu azaltma amacıyla Koşullu Nakit Transferi gibi yeni sosyal destek projeleri oluşturuluyor olsa da, toplumun büyük bir kesiminin sürekli olarak yoksulluk sınırı altında ya da bu sınır civarında yaşamasını engelleyebilmek için uzun vadeli yapısal değişikliklerin gerekliliği açıktır.

Gecekondu ve varoşlar, şüphesiz, toplu sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız bölgelerdir. Köyden kente göç 1950'lerde hem bir itim hem de bir çekim olarak başlamıştır ve halen sürmektedir. 1950'lerde yalnızca nüfusun dörtte biri şehirlerde yaşarken bu oran günümüzde %65'e çıkmıştır. İlk göçmenler, hükümetlerin toplumun bu kesiminin konut ihtiyacını karşılayamadığı bu dönemde, gecekonduvarılarını, kelime anlamına uyacak şekilde bir gecede, büyük şehirler civarına inşa etmişlerdir. Bu yeni gelenler büyümekte olan sanayiye ucuz emek sağlamışlardır. Hükümetler genelde popülist ve patronaj bazlı politikalar yürütmüşlerdir: çoğunlukla kamu arazisi üstüne kaçak inşa ettikleri evlere göz yumma ve belirli belediye hizmetleri sağlama karşılığında göçmenlerin oylarını alma şeklinde gelişen örtülü bir pazarlık mevcuttur. Bu vaatlerin sonucu olarak, 1966'da çıkan "Gecekondu

Kanunu" bu gecekondu bölgelerinin kalıcılaşmasına zemin hazırlamıştır. 1980'lerde, devam eden şehirleşme ve şehir merkezlerinde artan bina yoğunluğu, hizmet sektöründeki gelişmeler gibi etmenler neticesinde orta sınıfın artan konut talebi gecekondu alanlarının birden değer kazanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, küçük bahçeli tek katlı evler yıkılıp çok katlı "apartman gecekondu"lar haline almıştır ve bu da daha sonra "gecekondu sahipleri" ve "gecekondu kiracıları" ayrımını yaratacak süreci başlatmıştır. Bu yeni sosyal ayrım 1990'lardaki kitlesel zorunlu göç ile daha da şiddetlenmiştir. Bir milyon kişi olduğu tahmin edilen bu yeni göçmen dalgası Güneydoğu'daki silahlı çatışmaların sonucudur.

Gecekondu mahalleleri genellikle "çalışan yoksul"ları barındırmaktadır. Bu kesim, her ne kadar (sürekli olmasa bile) çalışıyor olsa da, temel gereksinimlerini karşılamakta zorlanan ve haliyle yoksulluk sınırında ya da altında yaşayan işgücünden oluşmaktadır. Düşük ücretlere ek olarak, kayıtdışı istihdam (ki bu da çoğu durumda düzensiz iş anlamına gelmektedir), düzensiz gelir (ya işverenin muntazam ödeme yapmaması ya da sık iş değiştirme mecburiyeti), sosyal güvenlik ağlarından mahrumiyet gibi sorunlar bu duruma sebep olarak sayılabilmektedir. Sonuç olarak, gecekondu sakinleri yoksulluktan kaynaklanan dışlanma riskiyle karşı karşıyadır.

Gecekondu bölgelerinin sınırları

kesin olarak çizilememektedir; ama belli ortak özellikleri bulunmaktadır: bu binalar bir gecede inşa edildiğinden şehir planlamasından söz edilememektedir. Binaların kalitesi kötüdür. Kaçak elektrik kullanımı yaygındır. Dar sokaklar sebebiyle çöp araçlarının ve acil durumlarda itfaiye ve ambulansların girmesi sorunludur. Altyapı yetersizdir: kanalizasyon sisteminin yetersizliği sebebiyle yer altı suları kirlenmektedir; oyun alanları, park ve kamu binaları hem sayı hem de kalite olarak ortalamanın altındadır.

Yoksulluktan kaynaklanan dışlanma, üretim ve paylaşım süreçlerinin ekonomi-politiğinin bir tezahürü olarak ülkedeki sosyal dışlanmanın belirleyici yanındır. Öte yandan, yukarıda belirtildiği üzere, kültürel ve siyasi boyutların varlığı da mevcuttur ve tanınmayan ya da talep edilmeyen haklar da ayrımcılığa yol açmaktadır. Konu üzerindeki literatür, dışlananların çok çeşitli gruplara (engelliler, kimsesiz yaşlılar, sokak çocukları vb.) mensup olduğunu ve dışlanma süreçlerinin çok katmanlılığını (eğitim, sağlık, emek piyasası, siyasal haklar vb.) açıkça göstermiştir.

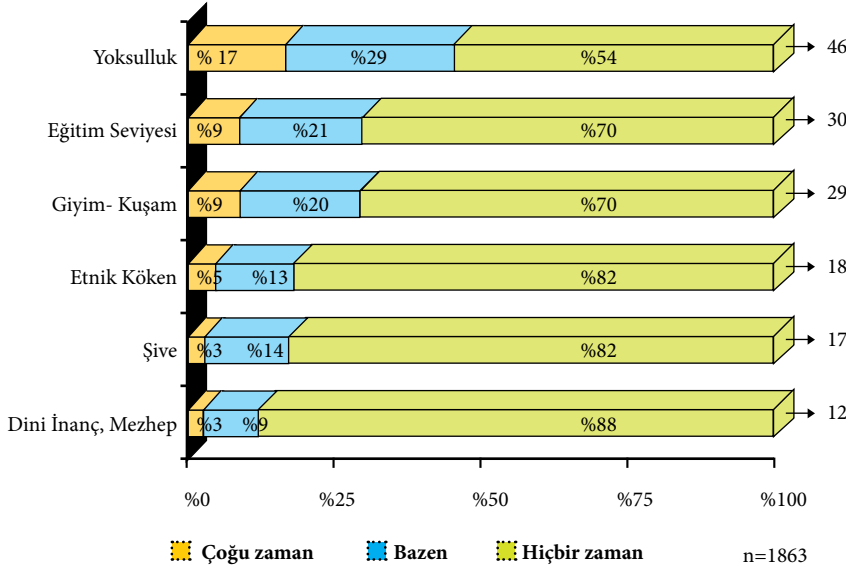
Bütün bu gözlemlerin ışığında yürüttüğümüz çalışmanın üç kısmı vardır: (1) Hem merkezi hem genel yönetimden yetkililerle, STK ve sivil inisiyatif temsilcileriyle ve akademisyenlerle, sosyal dışlanmanın dolaylı ya da doğrudan sebepleri konusunda

Harita 1. Projenin Yürütüldüğü İller

Şekil 1. DIŞLANMA - Kendini sayacağım nedenlerden dolayı dışlanmış hissediyor musunuz?

- Yoksulluk
- Eğitim seviyesi
- Giyim-kuşam
- Etnik köken
- Şive
- Dini inanç/mezhep

Cevaplar, “hiçbir zaman”, “bazen”, “her zaman” şeklinde alınmıştır. Altı il geneli toplam sonuçlar Şekil 1’de sunulmuştur. Bazen ve her zaman şıklarının toplamı ise en sağda belirtilmiştir. Görülmekte olduğu gibi, yoksulluk yüzde 46’lık bir oranda ilk sırada gelmektedir; yani neredeyse görüşülen iki kişiden biri yoksul olduğu için kendini toplumdan dışlanmış olarak hissetmektedir. Sırasıyla, eğitim seviyesi (yüzde 30), giyim-kuşam (yüzde 29), etnik köken (yüzde 18), şive (yüzde 17) ve dini inanç-mezhep (yüzde 12) gelmektedir.

34 adet derinlemesine görüşme yapıldı. (2) Anılan altı kentin her birinde, biri erkeklerle diğeri kadınlarla olmak üzere, toplamda 12 adet odak grup çalışması gerçekleştirildi; görüşülen toplam erkek sayısı 39, kadın sayısı 44’tür. (3) Bu altı ilin geçekondü bölgelerinde yaşayan 1.863 kişi ile anket çalışması yürütüldü. Anketler 2 ile 19 Kasım 2005 tarihleri arasında icra edilmiştir. Anketlerin yapıldığı kentleri ve geçerli anket sayısını Harita 1’den izlemek mümkündür.

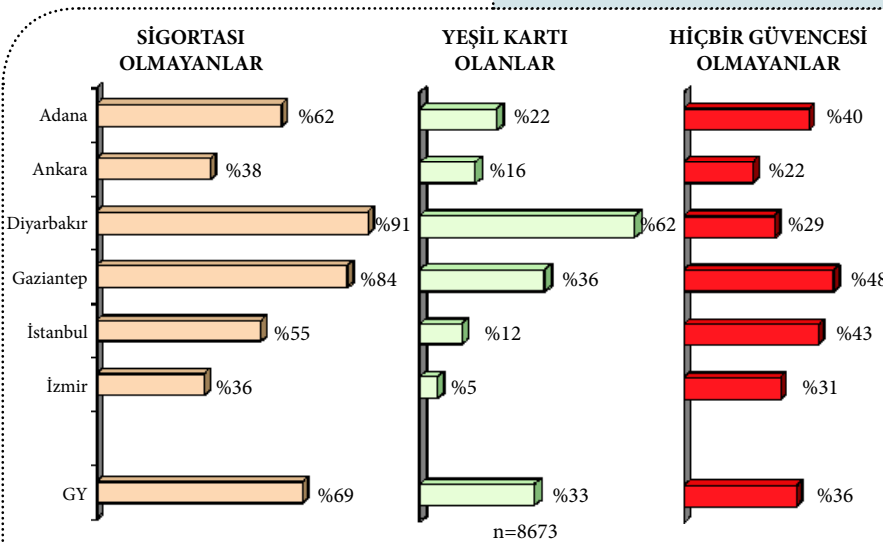
Çalışmamızdan çıkardığımız göze çarpan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

- Beklendiği üzere, yoksulluk birçok hanehalkının iç-içe bulunduğu ve hatta bir yaşam şekli olarak kabullendiği bir sorundur. Anket çalışmamıza katılanların yarıya yakını yoksulluk nedeniyle kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmektedir. Görüşülen kişiye bir dizi nedenden dolayı kendisini toplumdan dışlanmış hissedip hissetmediği sorulmuştur. Sayılan nedenler şunlardır:

Yoksulluğun nedenleri arasında, hedef grubumuzun büyük bir bölümünün istihdam edildiği (çoğu enformel kesimde olan) düşük kalifiye işlerdeki ücretlerin az olması (emek piyasasındaki kadın-erkek farkının yarattığı ilave soruna ilaveten); sermayeye erişimde güçlükler yaşanması; eğitim imkânlarından yeterince yararlanamama neticesinde beşeri sermayenin düşük seviyede kalması; mekânsal sorunlar nedeniyle (örneğin, kalabalık nüfus ve küçük mekân, kötü sağlık koşulları, yetersiz beslenme, ısınamama) verimliliğin düşmesi; küçük ölçekli (genelde ev merkezli) üretimde/satışta danışmanlık hizmeti almada yaşanan güçlükler; beceri geliştirmeye yönelik kurs vb. hizmetler arzının istenilen sayı ve kalitede olmaması; evdeki yükümlülükler ya da engellilik sebebiyle emek piyasalarına (istenilen ölçüde) girememesi; işte ayrımcılık sayılmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü şehirler arasında çarpıcı farklar ortaya çıkmıştır.

- Yoksulluğun, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere ulaşmada yaşanan sorunları arttırdığı gözlenmiştir. Araştırmaya katılanların neredeyse üçte ikiye yakın bir kesiminin sağlık ya da iş sigortası ya da emeklilik imkânları-

Şekil 2. Sigortalılık Durumu

nın olmadığı, eğitime ulaşımında engellerin olduğu (çocukları okula göndermenin masraflı olduğu çoğunluk tarafından dile getirilmiştir) ve sağlık koşullarının gerektiği gibi olmadığı (örneğin, evlerin beşte birinde akar su sistemi bulunmamaktadır ve yine beşte birinde tuvalet dışarıdadır) görülmektedir. Yoksulluk, son olarak, engellilerin yaşadığı sorunları derinleştirmektedir.

Sosyal Güvenlik: Görüşülen 1863 hanehalkındaki yaşayan toplam 8.673 bireyin yüzde 69'unun herhangi bir sigorta kapsamında olmadığı, yüzde 33'ünün ise Yeşil Kart'ı bulunduğu, dolayısıyla da yüzde 36'sının tamamen kapsam dışında olduğu anlaşılmaktadır.

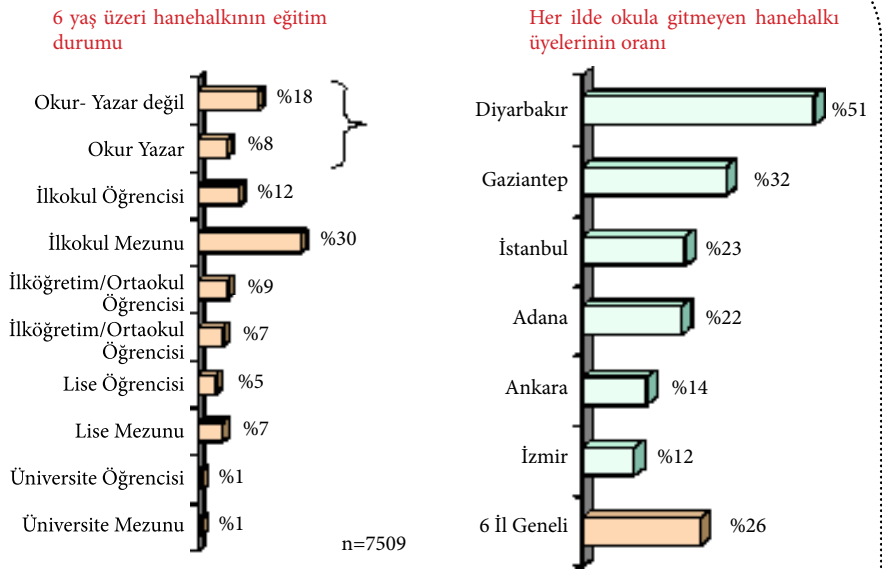
Görüşülen hanehalkı mensuplarından üçte bir oranındaki kesimin sağlık güvencesi dışında bulunuyor olması şüphesiz üzerinde durulması gereken bir husustur. Sigortalılık durumu çalışmamızın yapıldığı kentler bazında ayrıştırıldığında ise, çarpıcı büyüklükte bir varyans yakalanmaktadır. Sigortasızların oranı Diyarbakır'da yüzde 91 mertebesindedir, bu oran İzmir'de yüzde 36'ya düşebilmektedir. Yeşil Kart sahipliği sonrasında ise kentler arası varyansın düşmüş olduğu anlaşılmaktadır. (İlave bir bilgi, zorunlu göçle gelenlerde sigortasızlık yüzde 79 mertebesinde olduğudur.) Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan kesimin ise sağlıkla ilgili sorunlarını büyük ölçüde kendi imkânlarıyla gidermeye çalıştıklarını, belediye ya da dini kuruluşların yardımlarının önemli bir oran teşkil etmediğini anlıyoruz.

Eğitim: Görüşülen kişilerin yüzde 39'unun diplomasız olması söz konusudur. Hanehalkında altı yaş üzerindeki tüm yaşayanları (n=7.509) değerlendirdiğimizde (Şekil 3), yani evrenimizin yaş ortalamasını aşağıya çektiğimizde ve halihazırda ilkokulda okuyanların diplomalarını alacaklarını varsaydığımızda, diplomasızların

oranı yüzde 26'ya gerilemektedir. Her ne kadar ilkokul terklerin olacağını reddedemeyeceğimiz için bu oranın artmasını biraz beklesek bile, yine de orandaki düşüş yüksektir ve bu da eğitim konusunda son yıllarda genç nesilde yakalamakta olduğumuz po-

zitif bir adımın atılmış olduğunu bize göstermektedir. Ancak, önemli olan nokta, 1863 hanenin altı yaş üzeri tüm bireylerini değerlendirdiğimizde bile ortaya çıkan eğitim durumunun yine de oldukça vahim olduğudur. Ayrıca, bu tablonun kentlere göre tezahürü ise

Şekil 3. EĞİTİM - Gecekondü nüfusunun eğitim durumu

Tablo 1. Eğitimin cinsiyet temelli dağılımı (yüzde olarak)

	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Okur-yazar değil	10	26	18
Okur-yazar (diplomasız)	9	8	8
İlkokul öğrencisi / mezunu	46	39	42
Ortaokul öğrencisi / mezunu	18	15	16
Lise öğrencisi / mezunu	14	11	12
Üniversite öğrencisi / mezunu	2	2	2
TOPLAM	100	100	100

kentler arası farkların çok geniş olduğunu göstermektedir: Diyarbakır'da görüşülen hanelerdeki altı yaş üstü nüfusun yarısından fazlasının (yüzde 51) hiçbir diploması yokken, bu oran İzmir'de yüzde 12'ye düşmektedir.

Eğitimde cinsiyet boyutu araştırılması gereken bir diğer önemli konudur. Verilerimizi analiz ettiğimizde aşağıdaki tabloda (Tablo 1) yansıyan dağılımı elde etmiş olduk.

Tablodaki verilerin ifade ettiği gibi, eğitim alanında kadınların oldukça dezavantajlı oldukları ortaya çıkmaktadır. Görüştüğümüz hanedeki toplam kadınların dörtte birden fazlasının okuma-yazması bulunmamaktadır.

Görüşülen hanelerde okula (ilköğretim-lise-üniversite) giden tüm (7 yaş üstü) çocukların (n=2028) okulda

karşılaştıkları sorunları, yine anketi yaptığımız kişinin perspektifinden, irdelediğimizde ise (Şekil 4), yaklaşık üçte ikilik bir kesim çeşitli sorunların bulunduğunu dile getirmiştir: Sorunların olduğunu söyleyenlerin yarısından fazlası (yüzde 57) okulun masraflı olmasından şikâyet etmektedir (toplamın yüzde 37'si), yaklaşık yüzde 18'i ev ortamının çalışmaya uygun olmadığını dile getirmektedir (toplamın yüzde 12'si), yaklaşık yüzde 15 ise sınıfların kalabalık olmasından şikâyet etmekte (toplamın yüzde 10'u) ve yüzde yedi gibi bir oran da okulun uzak olmasının altını çizmektedir (toplamın yüzde 5'i). Netice itibarıyla, çocukları okula giden kesimin önemli bir kesimi okulla ilgili sorunlardan muzdariptir ve burada da iktisadi faktörler ön plana çıkmaktadır.

Özetle, gecekondü ve varoşlardaki genel eğitim tablosu da alarm vermektedir: görüşme yapılanların dörtte birinden fazlası okur-yazar değildir ve ancak beşte birinden azı liseyi tamamlamıştır. Dolayısıyla, görüşülenlerin dörtte birinin, eğitim seviyeleri nedeniyle toplumdan dışlandıklarını hissetmeleri şaşırtıcı değildir. Mevcut yoksulluğun ileriki nesiller için düşük ücretli istihdamı sürekli kılacağına ve dolayısıyla yoksulluk-eğitimsizlik-yoksulluk kısır döngüsü yaratacağına dair açık işaretler vardır.

- Katılımcılar, kamusal sağlık ve

eğitim hizmetlerinin kalitesinin düşüklüğü ve yetersiz oluşuna dair eleştiriler getirmişlerdir. Şikâyetler şunlardır: Eğitim ve sağlık hizmetleri arzının gecekondü bölgelerinde, şehrin geneline kıyasla, bariz şekilde düşük olması (sağlık birimlerinde personel ve ekipman yetersizliği ve eğitimde kalabalık sınıflar şeklinde tezahür etmektedir); okulöncesi eğitim, yaşlı ve küçük çocuklar için bakım hizmetlerinin yetersizliği; çocuklar için okul dışı faaliyetlerin azlığı; eğitim ve sağlıkta talep edilen yasadışı ek ücretler. Araştırma ayrıca bazı çocukların okulda anadillerinin Kürtçe olması sebebiyle sorun yaşadığını göstermiştir; bazı durumlarda kız çocukları kültürel sebeplerle okula gönderilmemekte ya da belli bir seviyeden sonra eğitime devam edememektedir; engelliler için eğitim olanakları yetersizdir ve kalite düşüktür.

- Araştırmamız gecekondü bölgesinde yaşayan korunmasız grupların ciddi sorunlar yaşadığına dair bazı endişeleri saptamıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Gençler eğitim olanaklarından tam anlamıyla faydalanmalarını sağlayacak koşullardan mahrumdur (okul dışı faaliyetlerin sınırlı olması, sınıfların fazla kalabalık oluşu, evde çalışmaya uygun ortamın bulunmaması vb.); bunun yanında bazıları zamanlarını okula ayırmak yerine tam ya da yarı

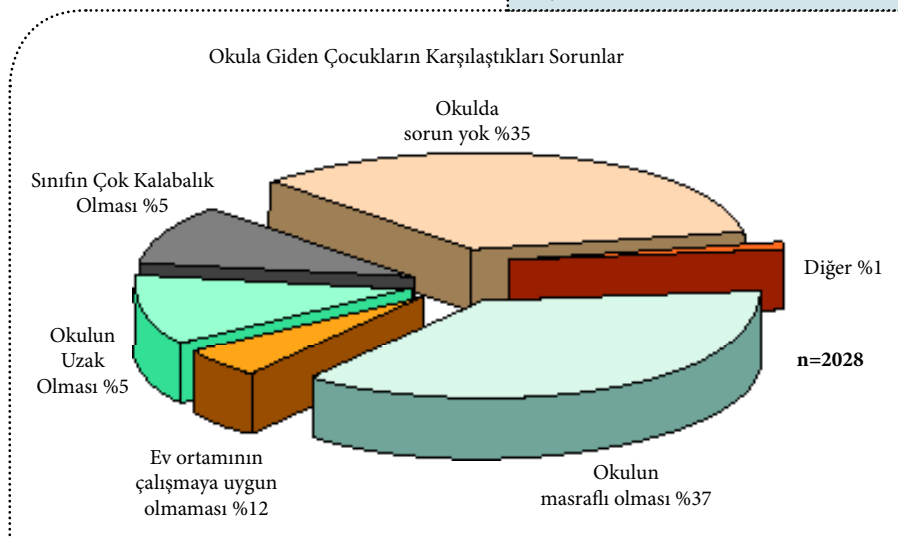
zamanlı çalışmaya veya evdeki bakıma muhtaçların bakımını üstlenmeye zorlanmaktadır (çok çocuklu ailelerdeki genel durum, bazıların aileye destek için çalıştığı, bazıların bakım muhtaçların bakımını üstlendiği ve ancak bir kısmının zaten düşük seviyeli olan eğitim fırsatlarından yararlanabildiği şeklindedir).

- Engelliler, sağlık, eğitim, mekân, istihdam ve bakım hizmetlerinde ciddi sorunlar yaşamaktadır. Ancak, daha önemlisi, engellilerin kamusal alandaki haklarının savunulmasında ciddi sorunlar olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu, engellilerin toplumsal yaşamdan çekilmesine yol açabilmektedir. Engelli ebeveynlerin çocukları ek zorluklar yaşamaktadır.

- Kadın olmanın gecekondü bölgelerinde ek sorunlar yarattığı ya da mevcut sorunları derinleştirdiği gözlemlenmiştir: kadın nüfusun eğitim ve eğitim piyasasına katılımı düşüktür, siyasi karar alma mekanizmalarına dahil olma oranı çok daha düşüktür, aile içi şiddet (uç noktada "namus cinayetleri") yaygındır, kadınlar çok fazla çocuk doğurmaya zorlanmakta ve hanedeki çocuk, yaşlı ve engellilerin bakımı onların sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu koşullar altında kadınların bazı mekânlara ulaşımında ve bağımsızlıklarını kazanmada sorunlar yaşaması şaşırtıcı değildir.

- Zorunlu göç sonrasında kente gelenlerin bütün bu alt gruplara kıyasla dışlanma tecrübesini daha keskin bir şekilde yaşadığına dair somut kanıtlar mevcuttur. Kentsel yaşama katılımları beklenmedik bir şekilde gerçekleştiğinden, bu kesim kısa bir zamanda "üretici"den ziyade "tüketici" haline gelmekte ve hem şu anki, hem de gelecekteki yaşamlarını etkileyen, yoksulluk başta olmak üzere, düşük beşeri sermaye, çocukların hane gelişimine katkı için çalışmak zorunda oluşu ve okula gidemeyiş gibi ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu ailelerde hane başına düşen çocuk sayısı yüksek, yaşanan

Şekil 4. EĞİTİM - Sorunlar

DOSYA

mekân dar ve düşük kalitededir; bu kesim sosyal ağların (akrabalar) faydalarından mahrumdur; (sağlık hizmetleri için gereken) Yeşil Kart sahipliğinde gelir getirmediği halde geldikleri yerde sahip oldukları mülkler (ev, tarla) kaynaklı sorunlar yaşamaktadır. Dönmek isteyenlere yardım sunan “Köye Dönüş ve Rehabilitasyon” programının başarısı yeterli olmaktan uzaktır.

• Yukarıda bahsi geçenler dışında kalan sorunlar şu şekilde sayılabilir:

◦ Veriler belli gruplara yönelik kültürel, sosyal ve politik dışlanmayı göstermektedir. Katılımcıların beşte biri etnik köken sebebiyle dışlandıklarını dile getirmiştir.

◦ Dini inançlara dair de sorunlar mevcuttur: Görüşülenlerin çok bariz bir kısmı, etnik köken kadar yüksek olmasa da, dini inançları sebebiyle dışlandıklarını ifade etmiştir. Sünni mezhebi dışında kalanlar (özellikle Aleviler) ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu sosyal ve kültürel dışlanma ayrıca siyasi arenada da sürmekte ve Müslüman olmayanlara ve inançsızlara karşı da gözlemlenebilmektedir.

◦ Toplum tarafından cinsel yönelim, adli sicil vb. konularda “marjinal” ka-

bul edilen kesimlere yönelik dışlanma büyük ölçüde keşfedilmemiş olarak kalmıştır; yine de bu gruplara karşı dışlanmanın varlığına dair fikir verebilecek kanıtlar mevcuttur.

Anketin yürütüldüğü şehirlerin gecekondu mahallelerini temsil eden nüfusun büyük bir kısmı, yukarıda aktarılmış olduğu üzere, birçok alanda dışlanma yaşadığını dile getirmiştir; ancak, aynı kesim belli gruplara karşı dışlayıcı bir tutum ortaya koymaktadırlar. Burada, kendi çocuğunun arkadaşlık yapmakta olduğu bir çocuğun ailesine dair hipotetik bir dizi özellik sıralanmış ve kişiden çocuğunun arkadaşlığını sonlandırmasını isteyip istemeyeceği sorulmuştur. Sayılan özellikler şunlardır:

- Sabıkalı biri
- Etnik kökeni farklı biri
- Dini inancı/mezhebi farklı biri
- Alkolik biri
- Sinir hastası biri
- AIDS hastası biri
- Eşcinsel biri
- Çingene biri¹
- Hayat kadını²

1. Malum, Roman etnik kökenli kesime “Çingene” demek Çingene sözcüğünün Türkçedeki olumsuz anlamları taşıyor olmasından dolayı doğru değildir. Ancak, Roman sözcüğünün anlamının çoğu kişi tarafından bilinmiyor olma ihtimali nedeniyle istemeyerek de olsa Çingene demek zorunda kaldık.

2. Burada da “seks işçisi” demeyi tercih ederdik.

Tüm cevapların ortalaması Şekil 5’te sunulmuştur. Görülmektedir ki, üç grup (eşcinsellik, seks işçiliği ve AIDS hastalığı) çok büyük bir oranda dışlanmaktadır; takip eden dört grubun (Roman olma, alkoliklik, sinir hastalığı ve sabıkalılık durumu) dışlanma oranı ilk üç grup kadar olmasa da yine de yüksektir; son olarak ise iki grupta (dini inanç/mezhep ve etnik köken farkı) dışlanma azalmaktadır. Dolayısıyla, anket kapsamındaki kentlerin yoksul mahallelerinde yaşayanları temsilen görüşülen kişilerin hiç de azımsanmayacak oranları çeşitli boyutlarda dışlanmalara maruz kaldıklarını ifade etmişken, yine aynı kesim bir dizi nedenden dolayı belli kesimleri ciddi boyutlarda dışlamaktadır. Dolayısıyla, görüşülen kesimin dikkate alınması gereken oranlardaki bir bölümü hem dışlanmakta hem de dışlanmaktadır.

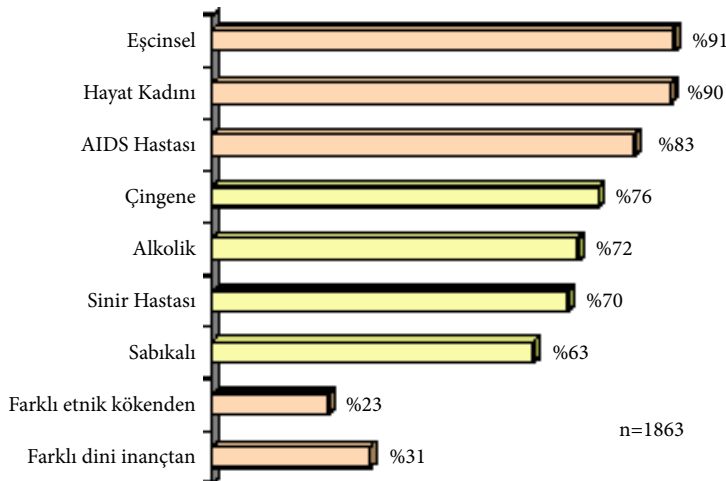
• Son olarak, sosyal dışlanma konusunun kamuoyunda, siyasi arenada, akademisyenler arasında ya da medyada yeterince yankı bulmadığına dair endişeler dile getirilmiştir.

Türkiye’deki altı ilin gecekondu bölgelerindeki sosyal dışlanmanın boyutları ve süreçlerine dair bu tablonun ışığında, aşağıda birtakım çözüm önerileri sunacağız.

• Ülke genelinde benzer gelişmeleri tahmin amacıyla, büyümenin istihdam elastikiyetine vurgu yapacak makro-ekonomik çalışmalar yürütülmelidir. Politikalar işsizlik riskini ve buna bağlı işsizliği azaltacak şekilde hazırlanmalıdır. Vasıfsız kişilerin şehre gelmesinin önlenmesi için kırsaldan uzaklaşmanın yavaşlatılmasına dair girişimler olmalıdır. Eğitimde devamlılık, beceri ve iş bulabilirliği geliştirici eğitim programlarının varlığı kent varoşlarında yoksulluk çıkmazına düşmeyi engellemekte faydalı olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin hem nedeni hem de sonucu olan yapısal sorunlar (kayıtdışı ekonominin varlığı, işgücü talebindeki mevsimsel dalgalanmalar,

Şekil 5. DIŞLAMA

Çocuğumun, ... birisinin çocuğuyla arkadaşlık etmesine izin vermezdim

kadınların emek piyasasına katılımının düşüklüğü, sendikal haklarda yaşanan erozyon) ve bunları hedefleyen politikalar çok-boyutlu bir açıdan analiz edilmelidir. Devlet politikaları, bireyler ve bölgeler arası gelir ve servet dağılımı eşitsizliğini azaltmayı hedeflemelidir.

- Sosyal hizmetlerin arzının niteliği ve niceliği adil bir biçimde artırılmalıdır. Eğitim, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını engellemede kilit roledir. Eğitime erişimi garantileyecek akıllı bir politika, dışlanmayla mücadele için en iyi uzun vadeli çözümdür. Dışlanma hissini artıran bir diğer konu da sağlık hizmetlerine erişimdir. Genel bir sağlık sigortası hem güven seviyesini arttıracak, hem de bireylerin koşullarını geliştirecek fırsatlar aramasına yardımcı olacaktır.

- Yoksulluğun azaltılmasına dair kapsamlı politikalar mevcut olmalıdır. Sokak çocukları, muhtaç durumdaki çocuklar, yaşlılar, engelliler, kadınlar, yerinden olmuş kişiler ve mekânsal dışlanma yaşayanlar gibi korunmasız grupların sosyal hizmetlere erişiminde önceliği konusuna özel hassasiyet gösterilmelidir. Yaşlı ve engellilerin sorunlarına dair sosyal destek mekanizmaları geliştirilmelidir; sağlık ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin ve erişilebilirliğinin artırılması yeni neslin eğitim eksikliği kaynaklı yoksulluk çıkmazından kaçmasına fırsat vermek açısından önemlidir. Yoksullar arasında en yoksulu hedefleyecek, temel gelir desteği ("basic income") ya da okulda yemek verilmesi gibi sosyal destek projeleri hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Adli sicili olan bireylerin rehabilitasyonunda en önemli adım iş fırsatlarının yaratılmasıdır; bu amaca hizmet edecek meslek eğitim kursları geliştirilmelidir. Son olarak, engellilerin emek piyasasına erişimine yönelik mevcut kanunların uygulanması için çaba harcanmalıdır.

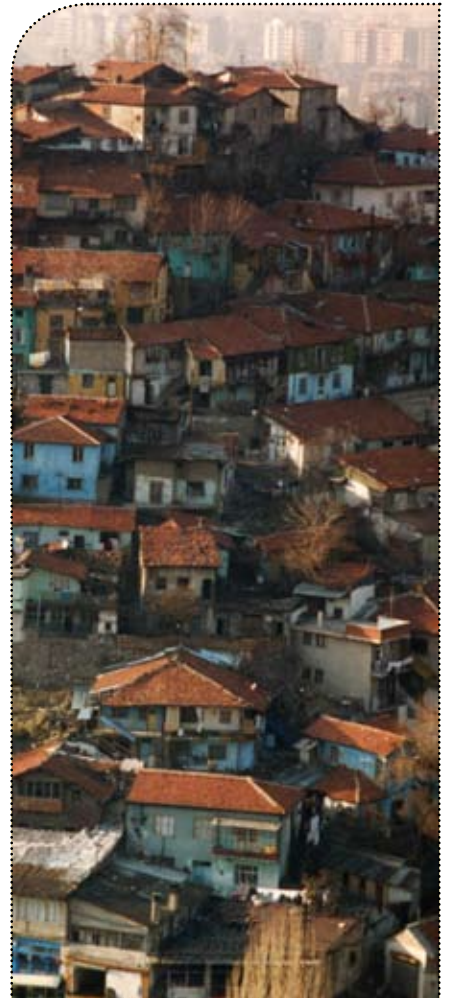
- Bütün bu politikaların geliştirilmesi ve başarıyla uygulanması kamu kurumlarının verimliliğiyle ilintilidir.

Bu sebeple, kamusal düzenlemelerle katılımcı ve şeffaf mekanizmaların oluşturulması bu kurumların etkinliğini ve verimini artırmada, bürokrasinin azaltılmasında ve aynı sahada çalışan birimler arasında koordinasyonun sağlanmasında önem taşımaktadır. Devletle sosyal güvenlik ve destek alanında çalışan STK ve özel sektör arasındaki ortaklığın geliştirilmesi de çok önemlidir.

- Kültürel ve siyasi koşullardan kaynaklı sosyal dışlanma süreçlerine de gerekli ilgi gösterilmelidir. Her ne kadar yoksulluğun düşmesi ve eğitim seviyesinin genelde artması dışlanmanın kültürel ve siyasi tezahürlerinin azaltılmasında yardımcı olsa da, ekonomik olmayan sebeplere bağlı dışlanma yaşayanların savunulması için birtakım anayasal haklar tanınmalıdır. Kültürel ve siyasi dışlanmanın en bariz örneği bu grupların anayasal haklarındaki eksikliklerdir. Bilindiği gibi, Romanlar, Kürt kökenli olanlar, Alevi mezhebini seçenler Lozan Anlaşmasında azınlık olarak tanımlanmamışlardır (halihazırdaki Anayasa da bu pozisyonu devam ettirmektedir). Benzer şekilde, cinsel tercih Anayasa'da yer almamaktadır. Mevcut Anayasa'nın 10'uncu maddesi kanun önündeki eşitlik ilkesini "[h]erkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin eşittir" şeklinde koymaktadır. Öncelikle burada "etnisite"ye, "toplumsal gruplar"a ve "cinsel tercih"e referans eksiktir; ikinci olarak ise, mevcut yaklaşım ayrımcılığı sadece hukuksal yapı (kanun) bağlamında dikkate almaktadır, halbuki ayrımcılığın çok daha geniş bir çerçevede (toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel) mütalaa edilmesinde fayda bulunmaktadır.

Türkiye'nin altı ilinin gecekondu ve varoşlarında yaptığımız araştırma göstermektedir ki bu bölgelerde yaşayanların büyük bir kısmı iş imkânlarından, gelir ve eğitim olanaklarından uzaktadırlar, güce ve karar alma me-

kanizmalarına erişimleri sınırlıdır ve dolayısıyla toplum dışına itilmeleri kaçınılmazdır. Bu çalışma sosyal adaletin paylaşım, tanınma ve katılım üçlemesine dayandığını kabul etmektedir. Bu tanıma göre paylaşım adaleti, hem ekonomik boyutu olan hem devlet müdahalesiyle sağlanacak bir yeniden paylaşım mekanizması boyutu olan bir alandır. Tanınma adaleti, içerme prensipleri ve çeşitli düzey ve düzlemlerdeki farklılıkların kabulü için kilit rol taşıdığı kabul edilen bir alandır. Katılımda adalet ise bireylerin, grupların, paydaşların ve sivil inisiyatifin karar alma sürecine adil katılımına dair prensiplerin ve çoğunluk karşısında azınlığı savunulmasının gerektiği noktaların belirleyicisi olarak tanımlanmıştır. Ancak sosyal adaletin toplumsal seviyede sağlanmasından sonra, sosyal dışlanma sorununu daha kökten ve derinlikli bir şekilde ele almak mümkün olabilecektir.

Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Genel Bakış: Leaken Göstergeleri ile Avrupa Birliği'nde Durum

Burcu Yakut Çakar

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu

2000'lerin başlangıcını Avrupa Birliği düzeyindeki politika yaklaşımları ve odaklarının dönüşümü açısından dönüm noktası olarak nitelemek çok da yanlış olmaz. 2000 yılında Lizbon'da toplanan Avrupa Konseyi'nin aldığı kararlar, Birliğin küreselleşme ve bilgiye dayalı yeni ekonomik düzen karşısında ayakta kalabilmesi ve bu dönüşümü sağlıklı şekilde gerçekleştirebilmesi için yeni hedefler ve programlar üzerinde uzlaşmayı getirdi. Buradaki temel kaygılardan biri de Avrupa Sosyal Modeli'nin bu yeni dönüşümlere cevap verecek ve hepsinden önemlisi sosyal dışlanmayı önleyecek şekilde modernize edilmesi idi. Bu amaca yönelik olarak ortaya konulan hedefler hem bu yeni ekonomiye ayak uydurabilecek işgücü yetiştirmek anlamında eğitim ve istihdam politikalarına odaklanmış, hem de Avrupa Sosyal Modeli'nin üzerine inşa edildiği sosyal koruma sistemlerinin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele edecek şekilde yeniden gözden geçirilmesine yönelmiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmaya yönelik bu yeni politikalar temel olarak belirli göstergeler kullanarak ülkeler arası karşılaştırmalar yapabilmek, bu veriler ışığında hazırlanacak Ulusal Eylem Planları üzerinden Açık Koordinasyon Yöntemi ile karşılıklı bilgi ve iyi uygulama örneklerini inceleyebilmek ve dezavantajlı olarak tanımlanan çeşitli dışlanmış gruplara yönelik öncelikli politikalar geliştirmek üzerine kurulmuştur.¹

Avrupa Birliği sosyal politika alanında Lizbon Stratejisi ile 2010 yılına kadar yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele anlamında önemli bir yol katetme amacını ortaya koymuştur. 2001 yılı Mart ayında toplanan Stockholm Avrupa Konseyi'nin kararı ile bu süreci izlemek için geliştirilmesi öngörülen göstergelerin aynı yılın Aralık ayında Leaken'deki Konsey'de kabul edilmesi ile birlikte bu sürecin somutlandığını söylemek çok da yanlış olmaz. Göstergeler ile ilgili teknik tartışma bu yazının amacı dışında kalacağı için, yazının devamında içerikleri bir miktar irdeleterek ve belirli göstergeler kullanılarak Türkiye'yi de içine alacak şekilde bir karşılaştırma yapılacaktır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın çok boyutlu niteliği göz önüne alındığında Sosyal Koruma Komitesi'nin Göstergeler Alt Grubu tarafından oluşturulan ve Leaken'de gerçekleşen Konsey'de kabul edilen bu yeni göstergelerin farklı boyutlara ışık tutma amacıyla olduğu söylenebilir. Aşağıda sınıflaması yer alan bu ortak göstergelerin birtakım sosyal sonuçlara işaret eder nitelikte olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Açık Koordinasyon Yöntemi'nin bir parçası olarak üye ülkelerin üzerinden değerlendirme yapılacak kriterler ya da göstergelerde uzlaşmış olmaları, bu hedefleri gerçekleştirebilmek için kullanacakları politika araçları ya da yöntemler konusunda ise serbest hareket edecek olmalarıdır.

Leaken Göstergeleri, *birincil* ve *ikincil* göstergeler olarak iki şekilde sı-

nıflanabilir.² Tablo 1.a ve 1.b'de görüleceği şekilde birincil göstergeler sosyal dışlanmanın en önemli etmenlerine işaret ederken, ikincil göstergeler bunları destekler ve sorunun diğer boyutlarına dikkat çeker niteliktedir.

Göstergelerin hesaplandığı veritabanları ülkeler için farklı olsa da ortak metodolojiye uygun şekilde veri uyumlaştırma süreci halen devam etmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği ve Türkiye ekseninde yoksulluk ve sosyal dışlanmanın boyutlarını Laeken göstergelerini kullanarak karşılaştırmak mümkündür. Buradaki karşılaştırma AB'nin ilk 15 üye ülke ortalaması, AB'nin 2004 genişlemesinden sonraki 25 üye ülkesinin ortalaması ve refah rejimi bağlamında Türkiye ile benzer özellikler taşıyan³ Güney Avrupa ülkeleri İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan ile yeni üye ülkeler Romanya ve Bulgaristan için sunulacaktır.

2. Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E. ve Nolan, B., v.d. (2002) *Social Indicators: The EU and Social Inclusion*. Oxford: Oxford University Press
Atkinson, T., Marlier, E. ve Nolan, B. (2004) "Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union", *Journal of Common Market Studies*, cilt 42 (1), s. 47-75.

3. Bunların en önemlileri sosyal güvenlik sisteminin işteki duruma bağlı parçalı yapısı; küçük işletmelerin sağladığı istihdamın, kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların sayıca oldukça büyük bir kesimi temsil ettiği bir emek piyasası; devletin sosyal politikaları içinde istihdam ile doğrudan bağlantısı olmayan sosyal yardım kalemlerinin yok denecek kadar az olması ve aile ile çeşitli yerel ağların bireyin geçimini sağlamasında ya da risk durumları ile başa çıkmasında önemli rol oynaması olarak sıralanabilir.

1. Bkz. Konsey Kararları: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

Tablo 1.a. Leaken Göstergeleri (Birincil Göstergeler)

GÖSTERGE	TANIM
1a. Sosyal transferlerden sonra yoksulluk oranı (yaş grupları ve cinsiyete göre)	Hane eşdeğer* geliri, ulusal eşdeğer medyan gelirin yüzde 60'ının altında kalan hanelerde yaşayan nüfus oranı . Yaş grupları: 0-15, 16-24, 25-49, 50-64 ve 65+. Her yaş grubu için cinsiyete göre detaylandırma yapılmaktadır.
1b. Sosyal transferlerden sonra yoksulluk oranı (işteki durumuna göre)	Hane eşdeğer* geliri, ulusal eşdeğer medyan gelirin yüzde 60'ının altında kalan hanelerde yaşayan 16 yaş üzeri nüfusun oranı. İşteki durum: çalışan, kendi hesabına çalışan, işsiz, emekli, aktif olmayan – diğer. Her grup için cinsiyete göre detaylandırma yapılmaktadır.
1c. Sosyal transferlerden sonra yoksulluk oranı (hane tipine göre)	Hane eşdeğer* geliri, ulusal eşdeğer medyan gelirin yüzde 60'ının altında kalan hanelerde yaşayan nüfusun oranı Hane tipleri: 1. 1 kişilik hane, 30 yaş altı 2. 1 kişilik hane, 30-64 yaş arası 3. 1 kişilik hane, 65 yaş üzeri 4. 1 çocuklu 2 yetişkin; en az biri 65 yaş üzeri 5. Çocuksuz 2 yetişkin; ikisi de 65 yaş altı 6. Çocuksuz diğer haneler 7. Tek ebeveyn, 1 çocuk, 1 yaş ve üzeri 8. 2 yetişkin, 1 çocuk 9. 2 yetişkin, 2 çocuk 10. 2 yetişkin, 3ten fazla çocuk 11. Çocuklu diğer haneler 12. Toplam
1d. Sosyal transferlerden sonra yoksulluk oranı (ev sahipliğine göre)	Hane eşdeğer* geliri, ulusal eşdeğer medyan gelirin yüzde 60'ının altında kalan hanelerde yaşayan nüfusun oranı Durum: Ev sahibi ya da kira ödemiyor, Kiracı, diğer.
1e. Yoksulluk eşik değerleri (gösterge değerler)	Yoksulluk eşiklerinin (ulusal eşdeğer medyan gelirin yüzde 60'ı) satın alma gücü paritesi, EUR ve ulusal para birimi cinsinden değeri Tek kişilik hane ve 2 yetişkin, 2 çocuklu hane için
2. Gelir dağılımındaki eşitsizlik	S80/S20 oranı: Ülkede en yüksek gelire sahip yüzde 20lik nüfus diliminin toplam gelirinin, en alt yüzde 20lik gelir grubunun gelirine oranı
3. Kalıcı yoksulluk oranı (medyan gelirin yüzde 60'ı)	Hem son yıl içinde hem de son üç yıl içinde iki yıl peş peşe geliri yoksulluk eşiklerinin yüzde 60'ının altında kalan hanelerde yaşayan nüfusun oranı Erkek, Kadın, Toplam
4. Göreli medyan yoksulluk farkı	Düşük gelir eşiği altında kalanların medyan geliri ile yoksulluk eşiğindekiilerin medyan geliri arasındaki fark (yoksulluk eşiğinin yüzdesi olarak ifade edilmektedir) Erkek, Kadın, Toplam
5. Bölgesel bütünlük	İstihdam oranının NUTS2 bölgesel düzeydeki değişimi
6. Uzun dönemli işsizlik oranı	Uzun dönemli toplam işsiz sayısının (ILO tanımına göre, 12 ay ve daha fazla süredir işsiz) toplam aktif nüfusa oranı. Erkek, Kadın, Toplam
7. İşsiz hanelerde yaşayan bireyler	Çalışabilecek durumda olan herkesin işsiz olduğu hanelerde yaşayan 0-65 yaş arası nüfus. Bu haneler tanımlanırken bireylerinin tümü (i) 18 yaş altında olan, (ii) 18-24 yaş arasında olup eğitime devam ettiği için aktif durumda olmayan, (iii) 65 yaş üzerinde olup çalışmayan haneler dışarıda bırakılmıştır.
8. Okuldan terk olup eğitim ya da beceri edindirme kurslarında bulunmayanlar	Uluslararası standartlara göre ikinci derece ya da daha az düzeyde diploması olan, şu anda da herhangi bir eğitim ya da beceri kursuna devam etmeyen 18-24 yaş arası nüfusun oranı Erkek, Kadın, Toplam
9. Doğumdaki yaşam beklentisi	Doğduğu andan itibaren ortalama yaşam süresi. Erkek, Kadın, Toplam
10. Gelir seviyesine göre sağlık durumu	Dünya Sağlık Örgütü tanımlarına göre kendi sağlık durumunu kötü ya da çok kötü olarak ifade eden 16 yaş üzeri bireylerin en üst ve en alt gelir gruplarındaki paylarının oranı. Erkek, Kadın, Toplam

*Eşdeğer gelir, hanelerin toplam harcanabilir gelirinin hane büyüklüğü ve tipini dikkate alacak şekilde eşdeğer hane ölçeği ile yeniden hesaplanmasıdır.

Kaynak: Social Protection Committee (2001) "Report on Indicators in the field of Poverty and Social Exclusion",

http://ec.europa.eu/employment_social/news/2002/jan/report_ind_en.pdf

DOSYA

Tablo 1.b. Leaken Göstergeleri (İkincil Göstergeler)

GÖSTERGE	TANIM
11. Yoksulluk eşiği etrafındaki dağılım	Hane eşdeğer* geliri, ulusal eşdeğer medyan gelirin sırasıyla yüzde 40, 50 ve 70'inin altında kalan hanelerde yaşayan nüfusun oranı.
12. Geriye dönük olarak çıpalanmış yoksulluk eşiği	1995 yılı baz alınmaktadır. 1. 1997'deki göreceli yoksulluk eşiği 2. 1994/96 için inflasyonla edilmiş 1995'teki göreceli yoksulluk eşiği
13. Sosyal transferlerden önce yoksulluk oranı	Gelirin kademeli olarak aşağıdaki şekilde hesaplara katıldığı oran: 1. Tüm sosyal transferler hariç olarak gelir 2. Emeklilik ve maluliyet maaşları dahil olarak gelir 3. Tüm sosyal transferlerden sonra gelir
14. Gini Katsayısı	
15. Kalıcı yoksulluk oranı (Medyan gelirin yüzde 50'sinin altı)	Hem son yıl içinde hem de son üç yıl içinde iki yıl peş peşe geliri yoksulluk eşiğinin yüzde 50'sinin altında kalan hanelerde yaşayan nüfusun oranı Erkek, Kadın, Toplam
16. Uzun dönemli işsizlik payı	Uzun dönemli toplam işsiz sayısının (ILO tanımına göre, 24 ay ve daha fazla süredir işsiz) toplam işsiz nüfusa oranı. Erkek, Kadın, Toplam
17. Çok uzun dönemli işsizlik oranı	Çok uzun dönemli toplam işsiz sayısının (ILO tanımına göre, 24 ay ve daha fazla süredir işsiz) toplam aktif nüfusa oranı. Erkek, Kadın, Toplam
18. Eğitim düzeyi düşük bireyler	Uluslararası standartlara göre ikinci derece ya da daha az düzeyde diploması olan, yetişkinlerin çeşitli yaş gruplarında oranları (25-34, 35-44, 45-54, 55-64) Erkek, Kadın, Toplam

*Eşdeğer gelir, hanelerin toplam harcanabilir gelirinin hane büyüklüğü ve tipini dikkate alacak şekilde eşdeğer hane ölçüğü ile yeniden hesaplanmasını ifade etmektedir. Kaynak: Social Protection Committee (2001) "Report on Indicators in the field of Poverty and Social Exclusion", http://ec.europa.eu/employment_social/news/2002/jan/report_ind_en.pdf

Tablo2. Yoksulluk Oranı, 2003

	Toplam	Kadın	Erkek
AB-15	15	14	17
AB-25	15	14	16
Türkiye	26	25	26
İspanya	19	18	20
Portekiz*	20	20	20
İtalya*	20	20	19
Yunanistan	21	20	21
Bulgaristan	14	12	16
Romanya	17	17	18

*2001 rakamları Kaynak: Eurostat

Tablo 2' deki karşılaştırmalı yoksulluk oranları Avrupa Birliği nüfusunun ortalama yüzde 15'inin yoksulluk riski ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Üye ülkeler arasında farklılaşmalar olmakla birlikte Güney Avrupa ülkelerinde bu riskin Birlik ortalamasına göre daha yüksek olduğu, yeni üye ülkeler Romanya ve Bulgaristan'da ise ortalamaya daha yakın olduğu görülmü-

yor. Türkiye'de ise AB üyeleri ve aday ülkeler arasındaki en yüksek oran ile nüfusun yüzde 26'sının yoksulluk riski ile karşı karşıya olmasının ciddi bir yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunu- na işaret ettiğini söylemek mümkün. Burada oranın ülkedeki medyan gelirin yüzde 60'ının altında geliri olan hanelerde yaşayan nüfusu yansıttığını göz önünde bulundurursak, sosyal

dışlanma tehdidi altında bulunan bu nüfusun yoksulluğunun göreceli olduğunu ve medyan gelirlerdeki farklılaşmayı dikkate aldığımızı öne sürebiliriz. Diğer bir deyişle, Türkiye'de medyan gelirin AB ülkelerine kıyasla çok düşük olduğu gözlemi ile birlikte karşılaştırmalı düzlemde sorunun gelir düzeyinde mutlak anlamda çok daha ciddi bir düşüklüğe işaret ettiğini görüyoruz.

Yaş gruplarına göre bakıldığında, AB ülkeleri arasında en yüksek orana sahip olan Türkiye'de yoksulluk riski ile en çok karşı karşıya kalan grubun çocuklar olduğu görülüyor. Yaşlı yoksulluğu ise yaşlanan nüfus baskısı ile karşı karşıya olan AB ülkelerine kıyasla Türkiye'de daha düşük düzeydedir. Ancak nüfus projeksiyonlarına bakıldığında Türkiye'de de nüfusun hızla yaşlanmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca kentleşmenin etkisi ile birden fazla

• **Tablo 3.** Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk Oranı, 2003

	0-15	16-24	25-49	50-64	65+
AB-15	19	20	13	13	19
AB-25	19	19	13	12	17
Türkiye	34	26	21	17	21
İspanya	19	21	14	16	28
Portekiz*	27	18	15	16	30
İtalya*	25	25	18	16	17
Yunanistan	21	24	16	19	29
Bulgaristan	18	18	13	11	14
Romanya	22	20	15	13	20

• *2001 rakamları Kaynak: Eurostat

kuşağın bir arada yaşadığı geleneksel geniş aile yapısının yerini çekirdek aileye bıraktığı gözlemlenmektedir. Bundan hareketle yaşlı nüfusun daha fazla bir oranının yakın gelecekte yoksulluk riski ile karşı karşıya kalacağını öne sürmek mümkündür.

Yoksulluğun gelir ile ilişkisinden hareketle işsizliğin yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmayı doğrudan etkilediği bilinmektedir. Nitekim AB

• **Tablo 4.** İşteki Duruma Göre Yoksulluk Oranı, 2003

	Çalışan			Kendi Hesabına Çalışan			İşsiz		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
AB-15	8	8	7	17	17	18	43	40	45
AB-25	8	8	8	17	17	18	42	40	44
Türkiye	23	26	21	27	32	24	31	23	36
İspanya	10	8	10	20*	20*	21*	33	28	38
Portekiz*	12	11	13	28	32	24	38	30	49
İtalya*	10	6	13	18	13	19	51	46	54
Yunanistan	14	12	15	25*	26*	25*	34	31	38
Bulgaristan	7	8	6	4	3	5	31	27	35
Romanya	14	13	15	24	26	23	30	26	33

• *2001 rakamları Kaynak: Eurostat

üye ülkelerinde işsizlerin yüzde 42'si, Türkiye'de ise yüzde 31'i yoksulluk riski altındadır. Ancak sorunun çok boyutlu niteliği itibarıyla sadece işi olmayanları değil çalışmakta olanları da tehdit ettiğini görüyoruz. Tablo 4'ten de izlenebileceği gibi, Türkiye'de diğer AB ülkelerine kıyasla oldukça yüksek görünen oranlarla nüfusun çok ciddi bir kesimi "çalışan yoksul" olarak nitelenebilir. Ücretlerin düşüklüğü, gelirin düzensizliği ve belirsizliği, güvencesiz, enformel istihdamın yaygın oluşu gibi nedenlerle ilintilendirilebilecek bu durumun kadınları erkeklerden daha çok etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde kendi hesabına çalışan kategorisine bakıldığında yoksulluk riskinin ciddi şekilde arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum, hem Türkiye özelinde hem de AB genelinde kendi işini yürütmenin yoksulluk tehdidini ortadan kaldır-

• **Tablo 5.** Sosyal Transferlerden Önce ve Sonraki Yoksulluk Oranı, Toplam Nüfus, 2003

	Sosyal Transferlerden Önce	Sosyal Transferlerden Sonra
AB-15	39	18
AB-25	40	18
Türkiye	30	26
İspanya	40	19
Portekiz	-	19
İtalya	42	19
Yunanistan	41	21
Bulgaristan	37	13
Romanya	41	18

• Kaynak: Eurostat

madığına, aksine karşı karşıya kalınan riskleri artırdığına işaret etmektedir.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinin sosyal politikalar ile ne derece etkilenebildiği Tablo 5'teki oranlarla irdele-

nebilir. Avrupa Sosyal Modeli'nin temel yapı taşı olan sosyal koruma sistemlerinin bireylerin karşı karşıya kaldıkları risklere ne ölçüde cevap verebildiğini bu göstergelerle yorumlamak mümkündür. Sosyal koruma sistemlerinin

DOSYA

sunduğu sosyal yardım, emeklilik maaşı, işsizlik maaşı gibi çeşitli transferlerin AB ülkelerinde yoksulluk riskini azaltma yönünde ciddi anlamda etkili olduğu görülürken, Türkiye'de bu etkinin oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak Türkiye'deki sosyal koruma sisteminin istihdamdan bağımsız sosyal transfer kalemlerinin neredeyse yok denecek kadar az olması ile birlikte uygulamada çok parçalı ve sistematik olmayan ihtiyari bir yaklaşımın hakim olması öne sürülebilir.

Bu noktaya kadar irdelenen göstergeler, gelir dağılımının en alt grubuna odaklanmıştır. Ancak bu grubun hem en üst gelir grubuna göre durumu hem de ülke çapındaki gelir bölüşümü, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik nüfus diliminin toplam gelirinin, en alt yüzde 20'lik gelir grubunun gelirine oranına bakıldığında, Türkiye'deki durumun AB ülkelerine nazaran diğer göstergelerle paralel şekilde daha kötü olduğu görülmektedir. AB ülkelerinde en zengin yüzde 20'lik nüfusun geliri en yoksul yüzde 20'lik grubun 4.5 katı iken Türkiye için bu oran yaklaşık 10 kat olarak gerçekleşmektedir. Gelirin

Tablo 6. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik, 2003

	Gini Katsayısı	S80/S20
AB-15	30	4.6
AB-25	29	4.6
Türkiye	45	9.9
İspanya	31	5.1
Portekiz	37*	7.4
İtalya	29*	4.8*
Yunanistan	35	6.4
Bulgaristan	24	3.6
Romanya	30	4.6

• 2001 Rakamları Kaynak: Eurostat

bölüşümüne ilişkin olarak Gini katsayısı karşılaştırmalı olarak irdelendiğinde ise Türkiye'deki bölüşümün AB ülkelerinden çok daha eşitsiz gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun yapısal kaynaklarını tartışmak bu yazının kapsamı dışında kalacağından, diğer göstergeler ile birlikte değerlendirme yapmanın önemli olacağı vurgulanmalıdır.

Tüm bu göstergelerin ışığında Türkiye'deki durumun AB ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulması hem durumun ciddiyetini göstermesi hem de yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile en çok karşı karşıya kalan grupların belirlenmesi açısından

önem taşımaktadır. Bu bağlamda çeşitli boyutları irdeleyen bu rakamların anlamlı politika önlemleri geliştirmek için anlamlandırılıp değerlendirilmesi gerekmektedir. AB düzeyinde sorunun boyutları önemli olmakla birlikte Avrupa Sosyal Modeli'nin ve sosyal koruma sistemlerinin yeni riskler karşısında zayıflamasına karşılık halen etkili olduğu görülebilmektedir. Türkiye özelinde ise yaşanan toplumsal dönüşümün belirli grupları yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya bırakması özellikle yoksullukla mücadeleye yönelik mevcut sosyal politika yaklaşımlarında önemli dönüşümler gerçekleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yoksulluk ve Kadınlar

Aksu Bora

Dr., Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

Kötü bir alışkanlığımız var: “kadın sorunları” diye bir şeylerden söz ediyoruz; üstelik bunlar münhasıran kadınları ilgilendiren şeylermiş gibi düşünüyoruz -aile içi şiddet, namus cinayetleri, yasalarda ve uygulamalar-daki açık cinsiyet ayrımcılığı, kadınla-rın siyasal katılımına ilişkin engeller... Oysa “kadın sorunları” dediğimiz so-runlar sadece kadınları ilgilendirmez, aynı şekilde, “genel sorunlar” dedikle-rimizden de kadınlar ve erkekler farklı biçimlerde etkilenirler.

Yoksulluk, işte bu sorunlardan biri. Yoksulluk hesaplamalarında genellikle “hane” birim olarak alındığı için, bir bütün olarak ailenin durumu gö-rülür; aile bireylerinin birbirlerinden farklı deneyimleri, hesaba katılmaz. Dolayısıyla da “yoksulun erkeği kadı-nı olmaz” sözü, doğru görünür. Oysa yoksulun erkeği kadını olur.

Ben bu kısa yazıda, 2000 yılında yaptığımız kent yoksulluğu araştırma-sından hareket ederek birkaç noktayı tartışmak istiyorum.

Birincisi, yoksulluğun ele alınma biçimlerine değineceğim. Yoksulluğu ölçülüp biçilebilir bir ekonomik olgu, yahut “toplumsal patlama” ihtimalleri üzerinden tartışılan bir konu olarak ele almak nasıl bir politik bağlam ya-ratır? Özellikle kadınlar açısından bu-nun anlamı nedir?

İkincisi, yoksulluğun kadınlar ve erkekler tarafından farklı biçimlerde deneyimlendiğine işaret edeceğim.

Üçüncüsü, bu farklı deneyimlerin kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin değişimlere neden olup olmadığını, böyle bir potansiyel taşıyıp taşımadı-ğını tartışacağım.

Yoksulluk, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de yeniden günde-me geldi. “Yeniden” diyorum, çünkü 1980’lerle yoğunlaşan neoliberal he-gemonya, yoksulluğun toplumsal bir sorun olarak görülmesini engelleyen bir etki yaratmıştı. Yoksulluktan söz etmek, demode-çağ dışı bir tavrıdı. “Yoksulluk edebiyatı” yahut “gariba-nizm” gibi nitelermeler, bunu vurgu-lamak üzere üretilmiş ve yaygınlıkla kullanılır olmuştu. Ancak, son on yıl-da, yoksulluğun görmezden gelineme-yecek bir çapa ulaşması, zorunlu göç, kronik işsizlik gibi yeni boyutlar ka-zanması, niteliğinin değişmesi, konu-nun yeniden ele alınmaya başlamasını dayattı.

Konunun yeniden ele alınmaya başlaması, Türkiye’de “öteki Türkiye” isimlendirilmesiyle oldu. Bunun son derece önemli bir gösterge olduğunu düşünüyorum. 1993 yerel seçimlerin-den sonra, o dönemin Refah Partisi’nin büyük kentlerde bir oy patlaması ya-ratması, “öteki Türkiye”nin ciddi bir politik problem olarak görülmeye başlamasına yol açtı. Kandırılması ve satın alınması kolay cahil ve yoksul yığınlar, rejimi tehdit edebilecek bir noktaya gelmişti; demek ki bugüne dek pekâlâ işlemiş olan entegrasyon meka-nizmalarında bir sorun vardı. Dikkat ederseniz, böyle bir sorunsallaştırma, yoksulluğu değil, siyasal rejimin ko-runmasını odağa alır, dolayısıyla, yok-sulluğa dair anlamlı bir kavrayış geliştirmesi pek mümkün değildir.

Yoksulluğun ölçülüp biçilebilir, derecelenip sınıflandırılabilir bir böl-lüşüm problemi olarak tanımlanması da bence son derece eksik bir kavrayı-şa neden olur. Elbette ki yoksulluğun en çarpıcı görünümü budur: Evine ekmek götürememek. Ancak sadece

bu boyuta bakarak yoksulluğun aldığı yeni görünümü, yeni boyutları gör-mek mümkün olmaz. Ancak yoksul-luğu aynı zamanda bir insani varoluş formu olarak görüp kavradığımızda, “yeni yoksulluk” dediğimiz olgunun ne anlama gelebileceği üzerine düşü-nebiliriz.

Şunu anlatmak istiyorum: Top-lumsal dışlanma ve değersizlik duy-gusu, yoksul insanların varoluşlarının temel bileşenleri haline geldiğinde, bu artık ekonomik bir sorun değildir, in-sani, varoluşsal bir sorundur. Sözü nü ettiğim çalışmada bizim yapmaya çalıştığımız, konuyu bu biçimiyle kav-ramak üzere bir çerçeve oluşturmaktı: Yoksulluk, yoksulların kendileri tara-fından nasıl yaşıyor, nasıl anlamlan-dırılıyor, bunu görmeye çalıştık. Beni en fazla çarpan, Necmi Erdoğan’ın tespit ettiği bir şeydi: Alışageldiğimiz kalıp, zengin ve mutlu azınlık, fakir çoğunluk kalıbı, yoksulların ifadele-rinde yer yer belirse de, onun kadar güçlü bir biçimde, kendilerini dışarı-da ve azınlıkta hissettiklerine ilişkin ifadeler vardı. “Zengin kimdir” soru-suna verdikleri yanıtlar, düzenli bir işi olanın (asgari ücretli bile olsa) zengin olduğu yolundaydı. Dolayısıyla, onları dışarıda bırakan “zenginlerin dünyası” çok genişti; oysa onların yaşamı daracık bir alana sıkışıp kalmıştı.

“Daracık bir alana sıkışıp kalmak”, kadınlar açısından çok yabancı bir deneyim değil. Hangi sınıftan olurlarsa olsunlar, biliyorsunuz kadınla-rın büyük bir çoğunluğu, asıl olarak evle, evin çevresiyle sınırlıdır. Ancak, “öteki Türkiye” tartışmaları, kadınlar açısından da yeni bir çerçeve sundu: “Modernleşme bütün kadınları kurtaracak” inancı, ancak böyle bir çerçeve içinde sorgulanabilir hale geldi: “Bu

kadınlar modernleşmiyorlar mı acaba” sorusuyla birlikte. “Göçle gelen kadınların kent yaşamına entegrasyonu” büyük başlığı ile özetleyebileceğimiz bir hedef, gecekondulu kadınlara yönelik hazırlanan çok çeşitli “modernleştirme” projelerinin niteliğini gösteriyor. Bu hedefin arkasında, bir yandan az önce değindiğim tehdit algısı vardı (“bunları kandırıp irticacı yapacaklar”- araştırma sırasında Ale vi bir grupla konuşurken bunu açıkça ifade ettiler: Belediye bize yardım vermiyor, nasıl olsa irticaya gitmeyiz diye!), diğer yandan, bildiğimiz o eski kurgu: Geleneksel yapıların çözülmesine başlaması ve kente göçle birlikte, cinsiyet ilişkileri de değişecektir. Daha önce ataerkil baskılar altında ezilen kadın, kentte bireyleşmeye, haklarını kullanabilir hale gelmeye başlayacaktır. İstihdam ve eğitim olanaklarının artması, ailenin modernleşmesine yol açacak, bu da kadınların erkeklerle eşitliği yönünde bir etkide bulunacaktır. Dolayısıyla, “gecekondu ailesi”, bir geçiş formu olarak görülmelidir: Köylü geniş aileden modern çekirdek aileye doğru evrilirken, hane dışına taşan ilişki ağlarıyla sarmalanmış bu aile, zaman içinde modernleşecektir.

Bu kurgunun ne tür bir ideolojik yaklaşımı içerdiği üzerinde uzun uzadıya duracak değilim. Yalnız, Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu’nun “Nöbetleşe Yoksulluk”¹ kavramıyla gayet açıklıkla ortaya koydukları gibi, büyük bir toplumsal dönüşümü en az çatışmayla becerebilmemizi sağlayan mekanizmalar (ki bunlar bugün popülizm, ucuz siyaset, rant dağıtımı olarak kötülen mekanizmalardır) artık işlemez hale geldi, artık yoksulluk kendinden sonra gelenlere devredilebilir bir şey değil; dolayısıyla, anlattığım kurguyu mümkün gibi gösteren bu mekanizmaların yokluğunda, zaten bütün hikâyeyi yeni baştan anlamaya çalışmak, başka türlü bakmaya alışmak gerekiyor.

Artık yoksul kadınların beceri kurslarından geçip tekstil işçisi haline gelmesi, ikinci kuşağın eğitimle yoksulluktan kurtulması gibi şeyler mümkün görünmüyor.

Kadınların yoksulluğu erkeklerden farklı biçimde deneyimlediklerini söylemiştim. Bu farklılığın bir boyutu, niteliksel: Yoksulluk, kadınları daha çok vuruyor. Birleşmiş Milletler’in İnsani Kalkınma Raporlarında kişi başına ortalama gelir, yoksulluk sınırı altında yaşayanların cinsiyete göre dağılımı, mülkiyet sahipliğinin cinsiyete göre dağılımı gibi rakamlarda çarpıcı biçimde görülen bu olgu, “yoksulluğun kadınlaşması” olarak isimlendiriliyor. Bütün dünyada, en yoksul kitlelerin aşağı yukarı %70i kadınlar ve çocuklardan oluşuyor. Hem kentlerde hem de kırsal kesimde, kadınların ortalama geliri, erkeklerinkinin yarısını biraz geçiyor.

Benim üzerinde daha fazla durmak istediğim boyut ise, niteliksel olan. Günbegün yaşanan yoksulluk, cinsiyet rollerini nasıl biçimlendiriyor, nasıl değiştiriyor?

*Yoksulluk Halleri*² adıyla yayınlanan araştırmadan hareketle, birkaç şey söyleyebilirim bu konuda:

Kadınların toplumsal ilişki ağlarının örücüsü oldukları hep söylenir, doğrudur. Enformel ilişkiler, akrabalık, komşuluk, hemşehrilik, kadınların içinde rahatlıkla hareket edebildiği, güç kazanabildiği, karşılıklı ilişkilerine girebildiği örüntülerdir. “Geleneksel” denilen topluluklarda, kadınlar, güçlerini asıl olarak bu örüntüler içindeki hareket yeteneklerinden alırlar. “Yoksullukla başetme stratejileri” diyebileceğimiz ve kalkınma literatüründe de sıklıkla işaret edilen yöntemleri kullananlar da asıl olarak kadınlardır. Özellikle toplumsal dayanışma ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi, hanenin giderlerinin azaltılması, ev ekstenli çalışma gibi yollarla kadınlar, yoksul-

luk koşullarını hafifletmeye çalışırlar. Hanenin geçiminin sadece nakit gelire değil, büyük ölçüde kadınlar tarafından ulaşılabilir kılınan kaynaklara bağlı olduğunu düşündüğümüzde, bu çabanın önemini daha iyi görürüz. Bu, kalkınma programlarında da giderek daha fazla ağırlık verilen bir roldür.

Bizim araştırmamızda görüştüğümüz insanların büyük bir çoğunluğu, bu enformel dayanışma ilişkilerinin dışına düşmüşlerdi. “Yeni yoksulluk” olarak adlandırdığımız bu “dışarıda kalma” durumu, onların yoksulluğunu ağırlaştırırken, aynı zamanda, bir güçlenme alanı yaratan enformel ilişkilerin olmayışı, kadınlar için yaşam alanını büsbütün daraltıyordu. Karşılıklılık, sözünü ettiğim ilişki ağlarının en önemli bileşenidir: Zamana yayılmış, açık uçlu bir alış veriş sürer, hesap hiçbir zaman kapanmaz, ilişkinin sürekliliğinin bir işaretidir bu aynı zamanda. Kadınlar, buraya yatırım yaparlar (işgücü, hediyeler, evlilik düzenlemeleri...), yani yoksul ve eğitimsiz de olsalar, kadınların bir sosyal sermayeleri vardır. Ancak, akraba ve komşuların da çok yoksul olduğu, kadınların herhangi bir biçimde karşılık vermesinin mümkün olmadığı durumlarda, böyle bir sermaye de yoktur.

Kocanın evi terk etmesi durumunda, kadının ilişkilerinin büsbütün zayıflaması, sıklıkla tekrarlanan bir şeydi. Örneğin bir kadın, kocası gittikten sonra ailesinin kendisini destekleyip desteklemediğini sordüğümüzde şöyle söyledi: “Destek mi, bak sana bi destek anlatayım. Bu daha yeni olan bi destek. Benim en büyük abim, kırk beş-kırk yedi yaşında. Tüpüm bitti, çocuklarımı yollayacam işe, tüpüm yok. Bana bir küçük tüp ver. Abim bak, abimi anlatıyorum. ‘üç gün geçsin, ona göre tüpü doldururum’. ‘parasını ver, tüpü doldururum’ (...) Öz abim. İnsanın üveyi de yapmaz bunu.”

Bazı kadınlar ise, evlendikten sonra ailesinin kendisine “ne halin varsa gör” dediğini anlattı. Örneğin Şermin,

1. Oğuz Işık, Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk/ Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İletişim Yayınları, 2005 (5. Basım)

2. Necmi Erdoğan vd., *Yoksulluk Halleri*. İletişim Yayınları, 2006 (2. Basım)

onaltı yaşındayken “evden bir boğaz eksilsin” diye evlendirilmiş. Dolayısıyla, şimdi, çocukları da olduktan sonra, kendi ailesinden herhangi bir destek beklemesi mümkün değil. Bu kadınlar, cemaat içinde, dayanışma/karşılıklılık ilişkilerini örgütleyen değil, dağılmış bir ilişkiler ağının kendilerine yarardan çok zarar getirdiği, geleneksel koruma ilişkilerinin dışına düşmüş kadınlar.

Ev halkının beslenmesi, her sınıftan kadın için cinsiyet rolünün vazgeçilmez bir bileşenidir. Yoksul kadınlar, kendilerine genellikle ne pişirdiklerini sorduğumuzda, utandıklarını belirtir tepkiler verdiler: “ne pişiriyom? Makarna, patates. O kadar işte. Ne pişireyim?” Yeterli beslenememek, yoksulların hikayelerinin odağında duruyordu ama erkekler bunu öfkeyle, kadınlar ise utançla ifade ettiler. “Pkk’ya katılmak”, “dağa çıkmak”, “kendini yakmak” gibi sözler sarf edenler erkekler, “çok utandım, söyleyemedim”, “kimseye göstermeden temizleyip çocuğa verdim” gibi sözler söyleyenler ise kadınları.

Sosyal yardımlardan yararlanma konusunda ise, bunun tersi bir tavır gözledik: Kadınlar yardım istemek konusunda daha açıkken erkekler mümkün olduğunca bu işi kadınlara yüklemeyi tercih ediyorlar. Bunun bir nedeni, kadınların yoksulluklarını “itiraf” etmelerinin daha kolay oluşu. Kültürel normlara göre ailenin geçiminden sorumlu olmadıkları için, geçinememeyi kişisel bir başarısızlık ya da cinsiyet kimliklerinin sarsılması olarak deneyimlemiyorlar. Öte yandan, devlet kurumlarının baba/koca yerine geçip onlara ve çoluk çocuğa sahip çıkması, zaten “olması gereken” bir şey olarak algılanıyor.

Sosyal yardım için başvurmayı yoksulluğun itirafı olarak gördüğümüzde, yapılan şeyin bir anlamda mahremiyetin açılması olarak değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz. “Mahrem” sayılan alana (haneye, aileye, evliliğe) ilişkin bilginin açığa çıkarılmasını bir

tür “görünür kılma”, “kamusallaştırma” gibi okuyabilir miyiz? Bence, böyle bir “itiraf”la yoksulluğun (ve buna bağlı olarak hane içi ilişkilerin) anlam değiştirmesi ve alenileşmesiyle, mahrem yoksulun geri çekilebildiği son nokta ve stratejik bir mevzi haline geldiğini söylemek mümkün. “İçeri”deki ağır mahrumiyet koşullarını “dışa” nasıl ve ne kadar yansıtacağı, neleri öne çıkarıp nelerin üzerini örteceği, ne tür bir dilin içinden konuşacağı (mazlum ve mağdur mu, hak sahibi mi, tehditkâr mı, alttan alan mı...) gibi kararları verirken yoksul, nesi var nesi yoksa, bu arada mahrumiyetini de, birer stratejik araca dönüştürür.

Ancak tam da bu noktada, önemli bir dönüşüme işaret etmek gerekir: Kadınlar, sosyal dayanışma ilişkileri içinde de çeşitli stratejiler kuruyorlardı, bunların içinde gerektiğinde mahrem olanın ifşası da vardı, ancak o ilişkiler, asıl olarak karşılıklılık temelinde kurulduğu için, kadınlara birer özne olma imkânı sunuyorlardı. Oysa tek taraflı yardım ilişkisi içinde kullanılan stratejiler, son derece sınırlı olabiliyor ve kadınlar ancak güçsüzlerin stratejilerini, yalan söyleme, rol yapma, arkadan dolanma gibi yöntemleri uygulayabiliyorlar. Bu da onları güçlendirmek yerine daha da aşağılanmalarına neden oluyor.

Kadınların sosyal yardım için başvurmalarının bir başka boyutu, ailenin, mahallenin, cemaatin dışına, başka ilişkilere açılmasını gerektirmesi. Ancak bu açılmanın bir özgürleşmeden çok, “yersiz yurtsuzlaşma” olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü yoksulların anlatılarına baktığımızda, yardıma başvurmak zorunda kalmanın sadece onur kırıcı değil, güçsüzleştirilen ve anlam koordinatlarını sarsan bir şey olduğunu görüyoruz. Sık sık karşılaştığımız “kim seden kimseye hayır yok” sözü, bu kimsesizleşmeyi vurguluyor. Kadınlar açısından böyle bir kimsesizleşme, üzerinde durabilecekleri güvenilir hiçbir zeminin olmayışı demek.

Yoksulluğa karşı geliştirilen önemli bir strateji olarak kadın ve çocukların ücretli işgücüne katılmaları sıklıkla vurgulanır ama bizim görüştüğümüz kadınlardan pek azı ücretli olarak çalışıyordu. Her şeyden önce, çok sayıda ve küçük yaşta çocuklarının oluşu, çalışmalarının önünde bir engel olarak ifade edildi. Örneğin Taciser, “çocuklarım daha küçük. Kızlar küçük, ortalık kötü, güvenemiyom. Çünkü bi aile kendi anam babam olsa mesela güvensen bıraksam. Kız çocuğu, her şeyi görüyorum. Bura ortalık kötü, gecekondur. Kimin ne olduğunu bilemiyorum” dedi. Bu ifade, aynı kentten göç edenlerin aynı mahalleye yerleştiği, komşuların bir bölümünün zaten akraba olduğu eski tip yerleşim yerlerinin değiştiğine de işaret ediyor. (görüştüğümüz kişilerin hemen tamamı kiracıydı, bulundukları mahalleye tesadüfen gelmişlerdi, daha sonra tamamen farklı bir yere de taşınabilirlerdi).

Ev eksenli çalışma, gerek eve iş alma gerekse küçük girişimcilik anlamında, bizim görüştüğümüz kadınların hiçbir için ulaşılabilir bir imkân değildi. Bu çalışma biçiminin de geleneksel ilişki ağları içinde örgütlendiğini hatırladığımızda, bu ağların dışına düşmüş kadınların eve iş veren araçlara bile ulaşamadıkları açıkça görünüyor. Çok ağır koşullarda, güvencesiz ve çok düşük ücretli bile olsa, bu tür işler yapıp emeklerini sömürtme ayrıcalığından bile yoksunlar.

Mutlaka vurgulamak istediğim bir nokta, en yoksul evlerin aynı zamanda her türlü hastalığın da kol gezdiği yerler olduğu. Girdiğimiz her evde, istisnasız her evde, en az bir kişi kronik hasta ya da sakattı. Hemen hemen her evde, özellikle de kadınlar, psikolojik sorunlardan, depresyondan söz ettiler. Bu durum, tam bir kısır döngü yaratıyor: Hasta oldukları için çalışmıyorlar, çalışmadıkları için hastalığı yaratan kötü koşulları değiştiremiyorlar... Endişe verici bir şey de, hastalık ve

DOSYA

sakatlıkların kuşaklar boyu devam etmesi, aileleri damgalaması.

Beslenme ve bakım olanaklarının son derece az olması, çocukların da hastalıklarla büyümesine neden oluyor.

Yeşil kart sahibi olmak, bu nedenle yaşamsal önem taşıyor. Görüştüğümüz kadın ve erkeklerin ezici çoğunluğu, hiçbir sosyal güvenceye sahip değildi, yeşil kartı olanlar, kısmen de olsa sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyorlardı. Yeşil kartı olmayanlar, akraba veya komşunun yeşil kartını kullanabiliyorlardı.

Kadınlar, “günü geçirmek” diyebileceğimiz çabanın ötesine geçemiyorlar, onlara gelecekte beklentilerini, hayallerini sorduğumuzda aldığımız yanıtlar, bunu gösteriyor: “Valla ben de bilmiyorum ne olacak. Sonumuz ne olacak. Ne bileyim ben. Kendi kendime düşünür dururum”... Geleceğe ilişkin tek beklentileri, çocuklarının okuyup bir iş sahibi olması. Ancak bu beklenti, eskisinden farklı: Çocukların bir meslek edinmesini değil, sigortalı bir işe girmelerini yahut daha iyisi bir devlet dairesinde memurluk yapmalarını hedefliyorlar. Bu bile son derece güç görünüyor, çünkü çocuklarını okula hiç gönderemeyen pek çok kadınla görüştük. Önlük ve kitap-defter parası veremedikleri, beslenme koya-madıkları için çocukları göndermiyorlar. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder’in İstanbul’da yürüttükleri araştırmada da önemle vurgulanan bir konuydu bu.

Görüştüğümüz kadınlardan bir bölümü, kocaları tarafından terkedilmişti. Genellikle hiçbir geliri olmayan kadının çocuklarla yalnız kaldığı durumlar (ki buna sık sık rastladık), yoksulluğun sefalet boyutuna ulaşmasına neden oluyor. Ayrılık nedeni olarak genellikle yoksulluğu gösteriyorlar. Örneğin biri şöyle açıkladı: “Ayrılık nedenim, eşim bıraktı gitti yani. Bir neden de yoktu. Terk etti daha doğrusu. Herhalde geçim, çocuklara bakma-

ya, bana bakmaya herhalde gücü mü yetmedi ne yaptı, bıraktı gitti”...

Kadın ve çocuklara yönelik şiddet, gündelik hayatın olağan bir parçası haline gelmiş gibi görünüyor. Kadınlar bunu bir tür kader olarak ifade ettiler -çünkü karşı çıkacak güçleri yok, gidebilecekleri bir yer yok... Yalnızca bir kadın, yıllarca süren ağır dayatmanın sonucunda (biri hamileyken, beş kez hastanelik olana dek dayak yemiş) iki çocuğuyla birlikte Kadın Dayanışma Vakfı’nın sığınağına gittiğini, sonra da boşandığını anlattı: “Yani bi savaş gibi benim evlilik” dedi.

Cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin yoksulluğun acısını farklı biçimlerde yaşamalarına ve ifade etmelerine yol açıyor. Kadınlar çocuk bakımı ve ev işlerinin çok ağırlaşması, ailelerini besleyememe gibi nedenlerle ezilirken, erkekler de ailenin geçimini sağlamakta yetersiz kalmaları nedeniyle eziliyorlar. Bir de “erkeklik gururu” faktörü yüzünden, toplumun en altında olmak, itilip kakılmak, adam yerine konmamak gibi deneyimleri kadınlardan daha ağır yaşadıklarını söylüyorlar. Erkekliğin iktidarla tanımlandığı bir yerde, kendi hayatları üzerindeki iktidarlarını yitirmiş erkekler, derinden yaralanıyorlar. Örneğin bir meyve tablasıyla gün boyu dolaştığı halde çocuklarını okula gönderemeyen bir erkek, bu yarayı şöyle ifade etti: “Elimde bir şey yok ki. Yani elimden geldiği kadar çalışıyorum. Yani hiç olmazsa onları idare etsem. Elimden o kadar geliyor. Çalışmaktan mesela... benim gücümünden değil. El arabadan... Ama el araba en fazla ancak bir kişiye, iki kişiye bakar, ya bakmaz. On kişiye bakamaz yani. Arabada. Mesleğim falan yok. Başka bir iş falan yapamıyorum. Ne kadar kendimi ezdiriyorum, gene de aynı yani. Vallahi ben çok eziliyorum. İnan ki, iki üç yaşındaki çocuk geliyor, bilmem ne, rezil ediyor beni. Suç bende diyorum. Evet. Ben biraz okusaydım falan, daha becerikli olurum. Çocuklarım daha rahat geçinirdi.”

Bu baskının sonucu, kimi zaman kadın ve çocuklara şiddet, bazen de tamamen çekip gitme.

Yoksulluğun salt ekonomik bir gösterge değil, insani bir varoluş formu olarak görülüp anlaşılması gerektiğini söylemiştim. “Yeni yoksulluk” dediğimiz olgu, artık ekonomik krizlerle açıklayabileceğimiz bir olgu değil. Görüştüğümüz kadın ve erkeklerin kendi yaşamlarına ilişkin birkaç sözle bunu örneklemek istiyorum:

“Ölümlerle başbaşayız. Eğer yardım eden biri çıkarsa, varsa, ne olursun, ben burdan sesleniyorum, gelsin, yardım etsin. (...) Ne yapacağımı da bilmiyorum. İstanbul gibi bir yer. Ben de korkuyorum. Senden mi yardım istiyim, ondan mı yardım istiyim, büyük şehirdir, babam kardeşim bana yardım etmiyor, millet nasıl yardım etsin?”

“Artık bıktım. Yaşamaktan bıktım. Çocuklarımdan bu durumunu görmekten yıprandım artık”

“Hiç unutmam onu, evde tüp bitti, çalışmıyorum da işte... Evde tüp bitti. Ona mama yapacam, tüp yok ki sütü ısıtıp... anne tüp, tüpçü geçiyo ardan, tüpçü geçiyo diyo bana hadi tüp alsana. Diyorum oğlum bu değil, bekle öbür tüpçü gelsin öyle... bilmiyo ki para yok da o yüzden alamıyorum. Bilmiyo. ... iki gün öyle aç kaldım. Çocuklar da...”

“Bu dünya cehennemim benim. Öbür dünyada işşallah rahatta olurum. Bu dün... Ben bu dünyayı Allah-u Tealadan ben cehennem olarak görüyorum kendime yani. Çektiğimle, çektiklerimle, her şeyle. Ben bu dünyada güzel bi yaşantı görmedim.”

“Şu çocuğum ağladığında çöpten ekmeği, küflü ekmeği getirdim de yedirdim. Bunu kimse bilemez.”

“Ama ben... beni kimse göremez. Çünkü ben bir hiçim”

“Bazen dua ediyorum da bi deprem olsun herkesi kurtarsın allahım.”

Bu sözler, çaresizliğin ve ümitsizliğin derinliğini gösteriyor. Evet, yoksulluk yeni değil ama bu biçimi, bu dışlanmışlık, damgalanmışlık, çaresizlik ve yalıtılmışlık, ekonomik “yoksullukla mücadele programları”

ile ortadan kaldırılabılır ya da hafifletilebilir gibi görünmüyor. İnsanların kendi hayatları üzerinde hiçbir denetimlerinin kalmadığı, kendilerini birer özne olarak göremedikleri bu durum, “toplumsal patlama” hikâyelerinin ima ettiği bir enerjiyi ve dışa doğru açılmayı değil, içe doğru çökmeyi, çözülmeyi işaret ediyor. Ama bu çökme ve çözül-

me yalnızca yoksulların değil, bütün bir toplumun çözülmesi anlamına geliyor. Çünkü bu bir tür kara delik: Her türlü yaşam enerjisini, umudu, ortaklığı, tutunumu içine çekip yok edebilecek bir şey. Patlamanın yarattığı hasar tamir edilebilir, bence bu, “toplum” olarak kalmak istiyorsak, çok daha büyük bir tehlike.

“Sosyal Dışlanma” Kavramı Masum Değildir: İnsandışılaşmanın Reddi ve İnsanlaşmaya Dair...

Gamze Yücesan Özdemir

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Temel bir hak olan kendi sözünü söyleme hakkı inkâr edilmiş insanlar önce bu hakkı yeniden kazanmalı ve bu insandışılaştırıcı ihlalin sürmesini önlemelidirler.

Paulo Freire (2002: 66)¹

Kavramlar masum değildir. Yeni bir yüzyılın başında, emek, toplumun kurucu unsuru olmaktan ve toplumsal yaşamın her alanından, anayasasından, kamusal alanından ve akademisinden dışlanmışken; sosyal bilimlerin tüm alanlarında ve özellikle de sosyal politika alanında oldukça içerilen ve/veya içeri alınan “sosyal dışlanma” kavramı da masum değildir.

Sosyal dışlanma kavramı, 1980’ler sonrasının artan göç, yüksek işsizlik oranları, iktisadi durgunluk, neo-liberalizmin devleti arka plana itmesi ve sosyal sorunların ivmesinin artması koşullarının içinde ve içine doğmuştur. Sosyal dışlanma kavramının, çok tanıdık “yoksulluk” kavramının yeniden adlandırılması olmadığı; ancak yoksulluğu da kapsayan daha geniş, daha çok katmanlı ve karmaşık bir kavram olduğunun altı çizilmektedir (Sapanca, 2002). Sosyal dışlanma, sosyal politikanın yeni paradigmasının temel kavramı haline gelmiştir ve ekonomik, siyasal ve kültürel uzantılarıyla sosyal politikanın tartışıldığı tüm alanları kapsamaktadır. Ayrıca, akademide ve sosyal politika merkezlerinde, sosyal dışlanma anabilim dallarının ve sosyal dışlanma merkezlerinin kurulması,

yeni paradigmanın akademik üretimde kurumsallaşmasının bir ifadesidir.

Sosyal dışlanma kavramının içerdiği kültürel, siyasi, iktisadi ve sosyal karmaşıklık, bu kavramı, farklı siyasi yaklaşımlar tarafından farklı okumalara açık hale getirmiştir. Kavrama üç farklı yaklaşımdan sözedilebilir: Dayanışmacı yaklaşım, liberal yaklaşım ve sosyal demokrat yaklaşım (Özkaplan vd., 2005). Dayanışmacı yaklaşım, sosyal dışlanmayı bireyin toplumla olan tüm kültürel, ahlaki ve sosyal bağlarının kopması olarak görmektedir. Sosyal dışlanmışlar, toplumda marjinalleşmiş, asosyalleşmiş ve dolayısıyla sosyal düzenin dışına çıkmış olanlardır. Dayanışmacı yaklaşım, toplumsal “norm”lardan uzaklaşmışların, ulusal dayanışma, kolektif bilinç ve genel çıkar motifi ile kurumlar aracılığıyla tekrar topluma kazandırılmasını önermektedir (Silver, 1994). Liberal yaklaşım, sosyal dışlanmanın temel aktörü olarak bireyi görmektedir. Sosyal dışlanmışlar vasıfsızdır ve bu nedenle korumasızdır ve savunmasız bir görünüm arz ederler. Liberal yaklaşıma göre, piyasadaki fırsat eşitliği ve bireylerin ve malların özgür dolaşımı içinde var olamayan sosyal dışlanmışlar, kaynaklarını etkin kullanamamakta ve rekabet edememektedirler (Silver, 1994). Sosyal demokrat yaklaşım ise, sosyal dışlanmayı, sınıf temsili üzerinden kolektif haklar ve yurttaşlık hakları için mücadele edilen demokratik bir içerik içinde ele almaktadır (Munck, 2004). Sosyal dışlanma, maddi kaynakların yokluğuna dayalı yoksulluk tanımla-

masını genişletmiştir ve toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi yoksunluğu da kapsar hale gelmiştir. Sosyal demokratik yaklaşım, sosyal dışlanma ile mücadeleyi, toplumsal, ekonomik ve kültürel hakların kazanıldığı aktif bir yurttaşlık için mücadele olarak tanımlamaktadır (Özkaplan vd., 2005).

Bu çalışmada, sosyal dışlanma kavramı, bu üç yaklaşımda (dayanışmacı, liberal ve sosyal demokrat) da, farklı tonlarda da olsa, kendini hissettiren ortaklıklar üzerinden değerlendirilecektir. Dolayısıyla, sosyal dışlanma kavramının özellikleri olarak ortaya koyacağım özellikler, her üç yaklaşımda da, farklı tonlarda da olsa, mevcuttur. Bunu söylerken, sosyal dışlanma kavramının ortak özellikleri olarak ele alacağım özelliklerin her üç yaklaşımda da aynı şiddette olduğunu iddia etmiyorum ve sosyal demokrat yaklaşıma da haksızlık etmek istemiyorum. Ayrıca burada ortak özellikler olarak sıralayacağım özelliklerin dışında kalan sosyal dışlanma araştırmaları da vardır; ama bu çalışmalar, yapacağım genellemeleri yanlışlayamayacak kadar az sayıdadır. Farklı şiddette de olsa, her üç yaklaşımda da kendisini hissettiren özellikleri ile sosyal dışlanma kavramının insandışılaşan bir sosyal politika alanı yarattığı iddiasındayım. Bu insandışılaşmanın reddi üzerinden, sosyal politikanın ya da sosyal siyasetin, kapitalist toplumda işçi sınıfının, özgürlük ve adalet özlemiyle, kaybettiği insanlığı yeniden kazanma mücadelesiyle eklemlenmesi gerektiğine inanıyorum. Dolayısıyla, insanlaşmaya dair

1. Bu çalışmada, Brezilyalı ünlü pedagog Paulo Freire (2002)’nin yaklaşımı çok esinleyici olmuştur ve Paulo Freire’nin etkisi tüm metne içkindir.

bir sosyal politika alanının özelliklerini tartışmaya açmayı amaçlıyorum.

Sosyal dışlanma kavramı, işçi sınıfının toplum içindeki eşitsizliklerden ve adaletsiz bölüşümden en kötü etkilenen bölümünü “nesneleştiren” ve “pasifleştiren” bir yaklaşımı içermektedir. İşçi sınıfının bu kesimini “sosyal dışlanmışlar” olarak adlandırarak, işçi sınıfını sosyal dışlanmış ve dışlanmamış olarak “parçalama”ktadır. Toplumun bu kesimine sürekli olarak “sosyal dışlanmışlar” olarak seslenerek, onların dünyasını “kültürel olarak istila” etmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, sosyal dışlanma kavramının özellikleri olarak, “nesneleştirme ve pasifleştirme”, “parçalama” ve “kültürel istila”yı açıklamaya çalışacağım.

Sosyal dışlanma kavramı ile insan-dışlaşan sosyal politika yaklaşımına karşı, kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerden ve adaletsizliklerden en çok etkilenen kesimin nesne statüsünü aşip “etkin”leşerek, “özne” statüsü benimsmeleri amaçlanmalıdır. İşçi sınıfı, sosyal dışlanmış ile dışlanmamış ile bir “birlik” ve “örgütlenme”ye çağırılmalıdır. İşçi sınıfının kendi “kültürel eylemi”ni oluşturması amaçlanmalıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde, insanlaşmaya dair bir sosyal politikanın özellikleri olarak “etkinleşme ve özneleşme”, “birlik ve örgütlenme” ve “kültürel eylem”i tartışmaya açmayı hedefliyorum.

İNSANDIŞILAŞAN BİR SOSYAL POLİTİKA: “SOSYAL DIŞLANMA” KAVRAMININ ÖZELLİKLERİ

Nesneleştirme ve Pasifleştirme

Sosyal dışlanma kavramının ortak bir tanımını bulmak güç olsa da, tartışmanın yürütüldüğü ana eksenler doğrultusunda sosyal dışlanmış birey a) toplumda coğrafi olarak yerleşik, b) bulunduğu toplumda yurttaşların normal faaliyetlerine katılamayan c) katılmak istese bile, işgücü piyasasın-

da “satılabilir” nitelikte emek arz edememek, böyle bir birikimi edinebilecek kanallardan mahrum olmak gibi, kendi denetimi dışında olan faktörler tarafından engellenmiş olarak tanımlanabilir (Burchardt vd., 1999). Bu tanım, özellikle “kendi denetimi dışında olan faktörler” ifadesiyle nesneleşmiş ve pasif bir topluluktan söz etmektedir. Bu ifadenin, sosyal dışlanmışın bireysel nedenler dolayısıyla (tembellik, başarısızlık, vb.) değil de yapısal nedenler dolayısıyla toplumun dışında kalıyor olmasının altını çizdiği iddia edilebilir; ama yapısal nedenleri öne çıkarmak kapitalizme içkin sınıf, üretim ilişkileri ve kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasını içermelidir. Bu ifadede, kapitalizmin yapısal işleyişi sorun edilmemektedir ve nesneleşmiş ve pasif bir insan topluluğu vurgusu hakimdir.

Nesneleştirme ve pasifleştirme, sosyal dışlanma çalışmalarında egemen olan niceliksel (sayısal) yöntemlerde de mevcuttur. Bu çalışmalarda, sosyal dışlanmışlar, yoksulluk sınırının altında yaşayanlar, eğitime ulaşamayanlar, istihdam dışında kalanlar, sağlık hizmetlerinden yararlanamayanlar olarak hesaplanmakta ve sayılara hapsedilmektedirler. Bu sayılar, kolay kullanılır olsalar da, istatistiksel bir doğaya sahiptirler. Bu nedenle, bunlardan -bu olgulardan-, doğrudan, değer içeren sonuçlar çıkarmak mümkün değildir. Bu sayılar, eşitsizliği ve adaletsizliği tüm sıkıntılarıyla yaşayan insanların deneyimlerini ve mücadelelerini karanlıkta bırakmaktadır. Ayrıca, bu sayılar, her toplumsal yapıya ilişkin tarihsel ilişkileri ya da özgül sebepleri analizin dışına iterek, toplumlara tarihsiz şablonlarla bakılmasına sebep olmaktadır. Sosyal bilimlere içkin tüm sayısal analizler için geçerli olan bu sınırlılıklar, sosyal dışlanma konusunda daha da belirginleşmektedir. Sosyal dışlanma araştırmalarında, istatistiksel/sayısal yaklaşımların eleştirisi üzerinden sosyal dışlanmışları araştırmanın merkezine alarak, onları “anlama” ve hatta onlara “söz verme” yaklaşımını savunanlar da vardır (Munck, 2004). Sos-

yal dışlanma söylemi içinde kalarak, sosyal dışlanmışları araştırmanın merkezine alma ve onları sürece katma çabası ise, sosyal dışlanmışların, sermayenin mantığına uygun bir şekilde üretkenleştirme, sağlık kazandırma, polise etme ve düzenleme politikalarına, tam ve etkin katılımını amaçlamaktadır (Erdoğan, 2001).

Nesneleştiren ve pasifleştiren özellikler, sosyal dışlanmışlara dair fobik ve romantik-popülist yaklaşımlarda (Erdoğan, 2001) da mevcuttur. Sosyal dışlanmışlara “fobik yaklaşım”, baskın değerlerin taşınmasında ve toplumsal nefretin üretilmesinde yeni bir basamaktır. “Sosyal dışlanmış”lar, “psikopat” ve “suç makinesi” gibi kavramlarla açıklanmaktadırlar (Özdek, 2002). “Romantik-popülist” yaklaşım ise, sosyal dışlanmışları, “çaresiz”, “kader kurbanı”, “yardım edilmesi” ve “el uzatılması” gerekenler olarak görmektedir (Erdoğan, 2001). Hem fobik hem de romantik-popülist yaklaşımlarda, sosyal dışlanmışlar kendi sözlerini söylemeyen/söyleyemeyen ve başkaları tarafından “sevilen” ya da “korkulan” nesneler olarak tanımlanmaktadırlar.

Sosyal dışlanma kavramının işçi sınıfını nesneleştiren ve pasifleştiren bir özelliğini de, sosyal dışlanma ile mücadele programlarında bulmak mümkündür. Sosyal dışlanma söylemi, Dünya Bankası eliyle yürütülen ve sivil toplum kuruluşlarını süreçte aktör olarak tanımlayan projelere büyük önem vermektedir (Şenses, 2001). Sivil toplum kuruluşları ile yürütülen projeler, “korku içindekileri”, “boyun eğdirilmişleri”, “hayatın reddedilmişleri”ni, “titrek ellerle avuç açmak zorunda bırakmaktadır” (Freire, 2002: 23). Bu projelerde, pasif olarak yer alan insanlar, aynı zamanda, yaşananların yenisinden üretimine katkıda bulunmaktadır. Yine Freire’in deyişiyle (2002: 65), “ezenlerin yüce gönüllüğü adaletsiz bir düzenden beslenir; bu yüce gönüllüğü haklı göstermek için bu düzen sürdürülmek zorundadır.” Sosyal dışlanma

ile mücadelede “şartlı nakit transferi” ya da “mikro kredi” adı altında

yürütülen projelerde, sosyal dışlanmışların kendi hayatlarını kendi ellerine aldıkları iddiası vardır (Şenses, 2001); fakat bu süreç yine sosyal dışlanmış, kendi tanımlamadığı bir dünyada, sermayenin sunduğu imkânlar içinde, sermayenin sistemine organik olarak eklenmek zorunda bırakılmaktadır. Dolayısıyla, sosyal dışlanma ile mücadelede, Freire’nin dediği gibi (2002:46), “nesne olarak katılıp da sonradan insan haline gelinemez.”

Parçalama

Sosyal dışlanma kavramı, 1980’ler sonrası yükselen kapitalizmde toplumun farklılıklarını açığa çıkaran, işçi sınıfını “parçalayan” ve “bölen” bir kavramdır. İşçi sınıfına dayalı analizlerde sınıf yapıcı bir rol oynamak üzere tasavvur edilirken; sosyal dışlanmaya dayalı analizlerde sınıftan ve toplumdan ayrılma, dolayısıyla parçalanma tasavvur edilmektedir. Sosyal dışlanmışlar kavramı, işçi sınıfının bir bölümünü daha da güçsüzleştirmekte, tecrit etmekte; sınıf içinde bölünme ve parçalanmayı derinleştirmektedir. Sosyal dışlanma söylemi, “sorunları bir bütünlük içinde görmek yerine, tecrit edilmiş odaklar olarak ele almaktadır” (Freire, 2002: 118). Sosyal dışlanmışlar açısından, büyük bir bütünlüğün parçası oldukları göz ardı edilirse, yabancılaşma o denli artar. Tecrit etmeye yönelik bu eylem biçimleri, işçi sınıfının zaten tecride dayalı olan bu kesiminin hayat tarzını güçlendirmektedir.

Kültürel İstila

Sosyal dışlanma kavramı, işçi sınıfının önemli bir bölümüne “sosyal dışlanmış”lar olarak seslenirken; onların kendi sözlerini, ifadelerini ve kültürlerini yok saymaktadır. “Sosyal dışlanmış”lar olarak sesleniş, toplumun bu kesiminin yaşanan durumu bir problem olarak ifade etmesini önler ve var olan durumu, salt bir seyirci olarak

uyum sağlamakla zorunlu oldukları verili bir durum olarak tanımlar.

Sosyal dışlanma üzerine bir çok araştırma, yaptıkları anketler ve uyguladıkları yöntemlerle, toplumun bu kesiminin kendini ifade etme imkânlarını yok etmektedir. Sosyal dışlanmayı ortaya koymaya çalışan pek çok çalışmada, şöyle sorularla karşılaşmak mümkündür: “Soru 1.Yoksulum çünkü a)Yeteri kadar çalışmadım b) Tembel bir kişiyim c) Hayattaki şanslarımı iyi değerlendiremedim d) Hırslı değilim” (Sugur, 2007). Dolayısıyla, sosyal dışlanmışlık durumunun sosyal dışlanma kavramından önce mevcut olmadığını iddia etmek zor olmayacaktır. Öyle ki sosyal dışlanma söylemi kendi nesnesini inşa edip belirli bir kesimi ilk önce dışlamakta ve yeni koşulları içerisinde sistemin yeniden üretimi için kapsama çalışmaktadır.

İNSANLAŞMAYA DAİR BİR POLİTİKANIN ÖZELLİKLERİ

İnsanlaşma, ezilenlerin özgürlük ve adalet özlemiyle, kaybettikleri insanlığı yeniden kazanma mücadelesiyle gerçekleşecektir (Freire, 2002). İnsanlık teriminin hümanist içerimleri ve bunun ne kadar makbul bir siyaset felsefesine denk geldiği tartışılmaksızın; bu mücadeleye eklenilecek bir sosyal politikanın üretebileceği etkilerin “dışlananların” da içinde bulunduğu işçi sınıfının için önemli olduğu rahatlıkla savunulabilir.

Özneleştirme ve Etkinleştirme

Kapitalizmin yarattığı eşitsizlikler ve adaletsizliklerden en çok etkilenen kesimin nesne statüsünü aşip tarihi özne statüsü benimsemeleri, kendi konumlarını güçlendirmek için “dışlanmış” kimliği ile talepte bulunmalarından daha faydalı olacaktır. Sosyal politikanın tartışılması sürecinde, sosyal dışlanmışlara yönelik Freire’nin (2002) önerdiği alternatif, eleştirel ve özgürleştirici bir eğitim sürecinden

yararlanılabilir. Bu eleştirel pedagoji, ezilenleri kendi dünyaları üzerinde eylemde bulunan ve bu dünyayı dönüştüren bir özne yapmayı; kuram ve praksi- sin birliğinde yeni bir toplumsal düzen yaratma mücadelesini amaçlar. Sosyal dışlanma üzerine bazı araştırmalar, katılımcı yöntemle sosyal dışlanmışların kendilerine dair sorunlarda daha aktif hale geleceklerini, kendi gerçekliklerini sahipleneceklerini ve “kendi sözünü söyleme” hakkına sahip olabilecekleri belirtirken; Freire’nin yaklaşımını temel aldıklarını belirtmektedirler (O’Brien vd., 2000). Sosyal dışlanma araştırmalarında Freire, *raison d’être*’inden, kendisini yönlendiren tutkudan ve eğitime dair yaptığı çağırının arkasında yatan güçten arındırılmış, diğer bir deyişle, depolitize edilmiş ve burjuva hümanizmine ekleniletilmiştir. Freire ya da Freire’yi temel alan yöntemler, sömürü ilişkilerine karşı koymak ve bu ilişkileri dönüştürmek için gerekli olan eleştirel insanın yaratılmasına kaynak olabilir ancak.

Birlik ve Örgütlenme

Sosyal politika, kapitalist toplumda işçi sınıfını bütünleşmiş olarak düşünmek zorundadır. İşçi sınıfının, sosyal dışlanmış ve sosyal dışlanmamış ile birlik ve örgütlenme içinde olması, dünyayı daha insani kılacakları dönüştürücü bir güç haline gelmeye katkıda bulunabilir. Dolayısıyla, insanlaşmaya dair sosyal politikanın yaratılabileceği farklı birliktelikler, örgütlenmeler ve oluşumlar tartışmaya açılmalıdır.

Bu farklı birliktelikler, örgütlenmeler ve oluşumlar, “komiteler”, “halkalar” ya da “inisiatifler” adı altında, emeğin geniş cephesini yaratmayı hedeflemelidir. Bu tarz “komiteler”, “halkalar” ve “inisiatifler”, insanlaşmaya dair sosyal politikanın savunulması için hayati noktalardır. Bu tarz “komiteler”, “halkalar” ya da “inisiatifler”, emeğin toplumun kurucu unsuru olarak toplumun merkezine çekecek emek örgütleriyle, sendika üyeleri, sendika liderleri ve

emeğin mücadelesine omuz verecek diğer demokratik kitle örgütleri ile yürütülmelidir. Bu tarz oluşumlar içinde işçi sınıfını oluşturan tüm farklılıklar (sigortalı, güvenceli işçiler, sigortasız işçiler, işsizler ya da işgücü piyasasının tümüyle dışında kalanlar) bir araya gelmelidir.

Bu tarz oluşumlar, devletin himayesindeki "toplum merkezleri"nden, sivil toplum üyelerinin "hayırsever" ve "düşkün" ilişkisine üreten yardımlarından, "Emek" in tüm değerlerine aykırı düşünceleri ören yardım ağlarından tümüyle farklı olmak durumundadır.

Kültürel Eylem

İşçi sınıfının, en zor durumda olan kesimi, kendi yaşamını ifade etmek, tanımlamak ve anlamlandırmak zorundadır. İçinde bulunulan zor koşullar, bu anlamlandırma, ifade etme ve tanımlama sürecini çok zor kılarsa da, bu yolda tüm çabalar sarf edilmelidir. Kültürel eylemlilik, işçi sınıfının sürece aktif olarak katılmasını, yaşanılanları kendi sözcükleri ile ifade etmesini ve yaşanılanları değiştirmek düşünmesini tanımlar. Yukarıda anılan tarzda oluşumlar, kültürel eylemlilik için önemli mekân ve zamanlardır. Bu tarz oluşumlar, çözüm için insanların bir araya gelip sorunları tartışması için ve kendi sorunlarına kendi çözümlerini üretmeleri için oldukça önemlidir. Ayrıca, bu

tarz oluşumlar, emeğin paradigmasının değerlerini öğretecektir (eşitlik, demokratiklik, katılım, dayanışma). Bu örülen değerler, geleceğe dönük alternatif bir toplumu mümkün kılacak siyasi tavrı da üretecektir. Bu tarz birliktelikler ve örgütlenmeler, yaşanan eşitsizliklere ve adaletsizliklere karşı işçi sınıfının en kötü etkilenen kısmının taleplerini, beklentilerini öğerecek ve iktidarlara bu beklentileri yüksek sesle duyuracaktır.

Sonuç olarak, sosyal dışlanma söylemi, kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerden en kötü etkilenen kesimi, işçi sınıfının bir parçası değilmiş gibi adlandırmakta, bu kesimi edilgenleştirmekte ve neyin düşünülemez olduğuna yaptığı vurguyla, bu kesimin unsurlarının üretebileceği yaşam stratejilerini sınırlamaktadır. Dolayısıyla, masum değildir. Küresel kapitalizmin yarattığı eşitsizlikten en kötü etkilenen kesimin, emeğin örgütleri ile buluşması şarttır. Bu buluşmanın gerçekleşeceği yer ve zaman, emeğin örgütleri tarafından yaratılmalıdır. Bu yer ve zamanda, insanlaşmaya dair bir sosyal politika ancak bu insanların kendi sözünü söyleme ve iktidara iletme yolları zorlandığında mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Burchardt, T., Le Grand, J. ve Piachaud, D. (1999) "Degrees of Exclusion: Developing a Dynamic, Multidimensional Measure", Hill, J., Le

Grand, D. Ve Piachaud, D. (der.) *Understanding Social Exclusion* içinde, New York: Oxford University Press, 30-43.

Erdoğan, N. (2001) "Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 89, Yaz, 9-22.

Freire, P. (2002) *Ezilenlerin Pedagojisi* (çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ankara: Ayrıntı Yayınları.

Munck, R. (2004) *Globalisation and Social Exclusion: A Transformationalist Perspective*, Bloomfield: Kumarian Press.

O'Brien, D., Wilkes, J., De Haan, A. ve Maxwell, S. (2000) "Poverty and Social Exclusion in North and South", *IDS Working Paper*, No. 55.

Özdek, Y. (2002) (der.) *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, TODAİE; İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Ankara.

Özkaplan, N., Yücesan-Özdemir, G. ve Özdemir, A. M. (2005) "Sosyal Dışlanma 'Ne'yi Dışlar: Avrupa Üzerine Notlar", *Mülkiye*, XXIX, Güz, 77-95.

Sapancalı, F. (2002) *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Silver, H. (1994) "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms" *International Labour Review*, 133(5-6), 531-578.

Sugur, N. (2007) "Subjective and Objective Perceptions of Poverty among the Urban Poor in Turkey", paper presented at Workshop on Turkey and EU: Work, Employment and Trade Unions, Middle East Technical University Economic Research Center, 31 May - 1 June.

Şenses, F. (2001) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü* *Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Devletin ve Piyasanın Ötesinde: Ölçekleri ve Fırsatları Yeniden Düşünmek

Ali Murat Özdemir

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu yazıda, -ister mavi ister beyaz yakalı olsun- çalışan, çalışma gayreti içerisinde olan ya da emek piyasasına giremeyecek kadar perişan durumda olan insanlar cephesinden sosyal politika adına üretilebilecek taleplerin düşünülmesi sürecinde kavramların önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çaba önemlidir zira sosyal politikanın geleneksel unsurları olarak adlandırabileceğimiz tüm alanlarda derin bir dönüşüm yaşanmakta, “yeni” bir sosyal politika, eski siyaset felsefelerinin eşliğinde ürettiği yeni kavramlarla gündemi belirlemeye başlamaktadır.¹ Yeni kavramları açıkladıkları ve sakladıkları ile birlikte ele alabilmek için, eski yeni bütün kavramların üzerine oturduğu bir takım önsel kavramı irdelemek yararlı olabilecektir. Bu bağlamda ilk önce devlet piyasa ve sivil toplum kavramları ele alınacak, ardından emeğin klasik üretken olan olmayan boyutları arasındaki ayrımın belirsizleştiği öne sürülecek ve bütün bunların, sosyal politikalar dahil, sendika stratejileri ile rabatası üzerinde ilksel birtakım tespitlerde bulunulacaktır.

DEVLET, PİYASA VE SİVİL TOPLUM ÜZERİNE

Sosyal politika üzerine yürütülen tartışmaların, piyasa, devlet ve sivil toplum kavramsallaştırmalarını verili sayarak, piyasa ya da devlet eksenlerinden birini öncelikli saymak suretiyle yürütüldüğünü saptayabiliriz. Bu tip analizlerde, modern toplumun, piyasa ekonomisi, egemen devlet ve sivil top-

lum arasındaki üçlü kurumsal ayrışmaya dayandığı kabul edilir. Bu bağlamda, piyasa ekonomileri dandikte, biçimsel olarak/hukuk önünde eşit iktisadi öznelerin sınırsız değişim faaliyeti; devlet dandikte, egemen siyasi bedeni oluşturan hukuki-siyasi düzeni ve nihayet; sivil toplum dandikte bireyleri, aileleri ve çoğulcu-gönüllü (dernekler, vakıflar vs. dahil olmak üzere kar esasına göre örgütlenmemiş) kuruluşları anlarız. “Bırakınız yapsınlar” yaklaşımının referansta bulunduğu piyasa fetişizmi de, güdümlü ekonomi politikaları da meşru zeminlerini bu kurumsal ayrışmayı verili kabul ederek oluştururlar. Kavramlar verili kabul edildiğinde, devlet, ya ekonominin dışından müdahale ederek piyasanın işlemesi için (piyasanın kendi enerjisini üreterek, üretim dağıtım bölüşüm ve tüketim çemberini tamamlaması için) gerekli yasal ve siyasi düzenlemeyi yapacak ya da kendisi müteahhkim konumundan (iktisadi ve iktisat dışı kaynaklar üzerindeki hakimiyetinden) hareketle ekonomiye müdahale edecektir. Aynı şekilde sivil toplum, piyasa güçlerinin dış ortamı anlamına gelecek ya da sosyal piyasa ekonomisinin işlemesi veya planlamanın ulusal çıkarlarla bağlantılı olarak yapılabilmesi için gerekli değerler ve normların kaynağı olarak kabul edilecektir.²

Piyasa ekseninden bakan çalışmalara göre, devlet yöneticileri, bu kimseler rant avcılığına meyyal kimseler olduklarından, iktisadi kararların alınması sürecinden dışlanmalı ve gelişmiş ekonomilerin gelişmişliğine sebep teşkil eden süreçlerin, yani piyasanın denetleyici ve özgürleştirici süreçlerinin,

iktisat politikalarına egemen olması sağlanmalıdır. Piyasa merkezli bakışlar piyasanın kendi dinamikleri ile işlemeye bırakıldığında bütün sosyal sorunlara deva olduğunu değilse de, zaten doğal bir şey olan toplumsal eşitsizliklere de çevre sorunlarına da olası en uygun çözümleri getireceğini, aksi türden çözümlerin kaçınılmaz sorunları daha da büyüteceğini iddia ederler. Piyasa vurgusu hem liberal hem de neoliberal yaklaşımların merkezinde olmakla beraber, neoliberal yaklaşımlar devlete toplumsal yaşamın her noktasında serbest piyasa ekonomisinin toplumsal koşullarını üretmek ve yeniden üretmek görevini vermekte, onu “gece bekçisi” rolünden çıkarıp “mahallenin muhtarı” rolüne itelemektedirler. Bu perspektiften bakıldığında, piyasa ekonomisini yürütecek güçlerin devlet müdahaleleriyle kurulması, korunması ve büyütülmesi gerekir. Buna göre iktisadi faaliyeti oluşturan ilişki sistemleri toplum dışı dinamikleri olan kapalı sistemlerdir ve topluma toplumun dışarısından müdahale ederler ama -çelişkili bir şekilde- bu kapalı sistemin kendisi devlet müdahalesine muhtaç bir sistemdir. Devlet müdahalesi ancak toplumsalın tamamı ekonomik bir form haline dönüştüğünde, anne çocuk ilişkisi dahil her türlü ilişki değişim değeri ile ifade edilmeye başlandığında, kalacak gibi görünmektedir. Bu noktada klasik liberalizmin özgürlük ideali tükenmiş, bu tükenişle rabitali olarak neoliberal söylem de özgürlükten olsa olsa “ipten kazıktan kopmak” diye tarif edebileceğimiz bir şeyler anlar hale gelmiştir. Artık sorun toplumsallığın iktisadi rekabeti önleyen bütün veçheleridir; öyleyse piyasanın topluma karşı devlet eliyle savunulması esas kabul edilmek gerekir. Bu şekilde kavram-

1. Adil/iyi iş için eşitlik ve yetkilendirme (*equality and empowerment for decent work*), sosyal dışlanma, sosyal diyalog, sosyal dayanışma ve yoksulluğu azaltma stratejileri, toplumsal cinsiyetin çalışma hayatında yaygınlaştırılması (*mainstreaming gender*), eşit fırsatlar politikası (*equal opportunities policies*) bu yeni kavramlara başlıcalarıdır.

2. Bu paragrafta kullanılan kavramsal ayrım Jessop ve Sum (2006)’ın “Beyond Regulation Approach” adlı çalışmalarına dayanmaktadır.

sallaştırıldığında neoklasik iktisat kendi kurucu babaları dahil bütün klasik iktisadın inkârı anlamına gelecektir.

Devlet ekseninden bakıldığında, piyasanın eşitsiz ve bağımlılık yaratıcı etkileri ancak siyasi bir kuruluşun doğrudan müdahalesi yoluyla katlanılabilir kılınacaktır. Devlet toplumu piyasalara karşı savunur. Piyasaya ve bunun içindeki sosyal aktörlere dışarıdan bakabilen devletin, eğitim, vergilendirme, koruma, teknoloji üretimi, para ve finans alanları üzerinden piyasaya müdahalesi akli (vahşi olmayan) bir kapitalizmin işletilebilmesi için elzemdir. Bu yaklaşım içerisinde kavramsallaştırılan devlet, toplumun dışarısında, adeta bir kavanoz içerisinde bulunan organik bir entitedir. Organik derken devlet aygıtının insan bedenine benzetilerek anlamlandırılmasından, böylece bu aygıtın yekpare gövdesi ile tek bir iradeye ait istemleri realize eden depolitize bir varlık olarak kavramsallaştırılmasından bahsetmekteyim. Öyleyse devlet, bu perspektiften bakıldıkta, toplumun dışında ve üstündedir. Devamında devlet başarısızlıklar kadar mucizeler de üretmeye kadir, bütün sosyal süreçlerden azade bir özne haline gelmektedir. Anılan kavramsallaştırma sistemli düşünce üretmek için gösterilecek çabalara esas alınır, uluslararası ortamda içkin asimetrik güç ilişkilerinin, uluslararası işbölümünü oluşturan dinamiklerin, ulusal sınırlar içerisinde ve ötesinde sermayeye içkin dinamik ve çelişkilerin ve devlet politikalarının sınıf dengeleri üzerindeki etkilerinin anlaşılması nerede ise imkânsız hale gelecektir. Sayılan bu yetersizlikler Weberci rasyonel ve yetkin bürokrasi yaklaşımının ve bunun ürettiği varsayılan devlet iktidarının esas alındığı bütün yaklaşımların ortak paydası olarak kabul edilebilirler.

Devleti ve piyasayı başka bir perspektiften anlamlandırmak mümkün olabildiği ölçüde, devlet ya da piyasa eksenli yaklaşımlara içkin zaafardan (başka zaafalara katlanmak pahasına) kurtulmak mümkün olabilecektir. İşe

iktisadi ve politik olanın iddia edildiği gibi karşıtlığından değil biraradalığından başlamak mümkündür. Sermayeye dışsal bir devlet iktidarının bulunmadığı iddiası, devlet iktidarının -kapitalist sosyal ilişkilerin tipik formu olarak- piyasanın inşası ve yeniden üretiminden soyutlanamayacağı gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde, güçlü bir iddiadır. Yine, iktisadi ve politik ağların siyasi kararların üzerindeki etkisi dikkate alındığında, devlet müdahalesi de artık toplumsal iktidarın, yani kökeni devlet resmî sınırlarını aşan iktidarın, kurumlar dolayımı ile tatbik edilen özel bir biçimi olarak ele alınabilecektir. Öyleyse devlet iktidarı her zaman devletin içinde ve ötesinde bulunan güçlerin kurumsal ve örgütsel dolayımını gerektirir. Bir başka deyişle, bu iktidar kendi bedenine, -tekrar edilen ve meşru bulunan- tavırların oluşturduğu kalıplar ve -ideolojileri ile birlikte- örgütler ve bunların yapısal olarak sınırlanmış bulunan politikaları dolayımı ile kavuşur. Sendikacılar örgütsel kapasiteleri, toplum içerisindeki kabulleri ile ortaya çıkabilecek/çıkan iş mevzuatı arasındaki ilişkiyi herkesden daha iyi bilirler. Devlet iktidarı çok kaynaklı etkileşimlerin bir sonucu ise, onu analiz ederken örtüşen hiyerarşileri ve yatay güç ağlarını dikkate almak durumundayız. Böyle bir iktidar gerektiğinde saldırarak ele geçirilebilecek ve içinde en üstün iktidarın yoğunlaştığı tekil, birleşik ve yekpare bir bedenden mahrumdur. Öyleyse bize düşen kavramları şeyleştirmeden/mutlaklaştırmadan, toplumsal iktidarın kendisini onlar aracılığı ile var ettiği biçimleri bu iktidarın yegâne kaynağı saymadan, birikim rejimlerini ve düzenleme tarzlarını dikkate alarak çözümlemeler yapmak olacaktır.

ÜRETKEN OLAN VE OLMAYAN HALLERİYLE EMEK ÜZERİNE

Bu noktadan sonra sosyal siyaset alanının devlet ya da piyasa eksenine bağımlı olmadığını, piyasa vurgusunun artarak, bir dönem piyasa ilişkileri içerisinde değerlendirilemeyecek hizmetlerin alım satımına konu hale gel-

meye başlamasının (metalaşma) altında devletin içerisinde ve dışarısında örgütlenen iktidarı oluşturan güç dengelerinin dönüşümünü gösterdiğini saptayabiliriz. Sosyal siyasetin bir dönem önce ve bir ölçüde karşılaştığı talepler eskisine nazaran daha da geçirmez, kapalı, karanlık hale gelen bir kutuya ya hiç giremez ya da girince çarpılmadan çıkamaz hale geldiler. Bu devletin hali, değişen yalnızca devlet değil, emek de değer de değişiyor. Öncelikle üretimin mekânı fabrika dışına kaymakta, toplum sathına yayılmaktadır. Bununla denilmek istenilen şu; işçinin yeniden üretim süreci (bir başka deyişle bir sonraki gün yeniden işe gelip yaşam potansiyelini artı değere dönüştürebilmesi için gereği toplumsal olarak belirlenen faaliyeti) işçinin üretimdeki faaliyetini eskisine nazaran daha büyük ölçüde belirlemektedir. Üretimin toplumsallaşması sürecinde, üretilen nesnelerin bir kısmının biçimleri de değişmektedir. Elbette sabun, ekmek, tuvalet kâğıdı gibi mallar işçinin bir sonraki gün yeniden üretim faaliyetine dönmesi için hâlâ elzemdir. Ama bunların yanı sıra bilişim ve telekomünikasyon alanları başta olmak üzere sayısız yeni mallar da her geçen gün artan sayıda ihtiyaçlarımız arasına girmektedir. Bu yeni mallar tüketilmekle kaybolmamakta, aksine bizi dönüştürmekte, bir başka deyişle, basitçe yeniden üretmek yerine daha farklı insanlar haline getirmektedirler. Bunların tüketimi üretkendir. Tüketilen yeni mal (bunlara gayrimaddi mallar diyebiliriz) bu ürünün sona ermesiyle değil, toplumsal iletişimin ve bilginin artması ve yeni bir kendini tanımlama biçiminin doğmasıyla neticelenmektedir. Bir başka deyişle taşıma sektörü gibi eski bir sektörde bile iş bulmaya kalktığınızda artık sizden istenilecek olan basitçe bir ehliyet değil, çeşitli bilgisayarlı ve uydu iletişimli adres belirleme aygıtlarını kullanabilmek, teslimata gittiğiniz yerden yeni bir taşıma işi aldığınızda şirket merkezindeki sekreter gibi formları doldurabilmek, gümrük işlemlerinin bir kısmıyla uğraşabilmek,

rakip şirketin prose-
dürünü bilebilecek ka-
dar sorunların içerisinde
olabilmek vs. gibi şeyler olacaktır. Yeni
mal üretkendir dedik, ne üretir soru-
suna çeşitli cevaplar vermek mümkün:
yeni toplumsal ilişkiler üretir, yeni ken-
dini tanımlama biçimleri üretir, yeni
anamlar üretir. Böylece, emeğin ser-
maye ile ilişkisinin, ürettiği değer ve
içine gömüldüğü toplumsal ilişkilerin
tümünün dönüştüğünü saptayabiliriz.
Bilişsel malların üretici tüketimi süre-
ciyle karşılaştığımızda, üretimin kalın
çizgilerle yeniden üretimden ayrıldığı
bir dünyadan da çıkmış bulunuyoruz.

Bir döküm yapalım, ne dendi şu ana
kadar: devlet ne yekpare bir beden ne
de toplumun dışında ve üstünde, bütün
sosyal süreçlerden azade mutlak bir güç
değildir. Devlet iktidarı kendi bedeni-
ne, tekrar edilen (ve meşru) siyasi, hu-
kuki ve ideolojik tavırların oluşturduğu
kalıplar, örgütler ve bunların yapısal
olarak sınırlanmış bulunan politikaları
dolayımı ile kavuşur. Piyasa ise (devlet
iktidarını da oluşturan) toplumsal ikti-
dar ilişkilerinin etkin bir cüzünün kat-
kısını almaksızın topluma karşı ayakta
durabilecek bir şey ya da yer değil. Emek
ise eski emek değil; o üretici faaliyetini
yalnızca sermayedarın mallarını dokur-
ken değil, kendini toplumsal olarak var
ederken de sürdürüyor. Öyleyse;

1-Toplumsal taleplerin yöneltildiği
somut düzlem olarak devlet bu talep-
lerle birlikte ve bu taleplere karşı şekil-
lenir.

2-Organik bir varlık olmayan dev-
lete –asla önceden verili olmayan- so-
rumluluklarını hatırlatmanız talepleri-
nizin sisteme etkin bir şekilde girmesi
sonucunu doğuramaz. Bugün için, top-
lum adına piyasaya karşı talepleriniz
meşru olmadığı gibi, bu taleplerin piya-
sanın devlet dolayımı ile savunulması
için kurulmuş düzenekleri tetikleme-
si de olasıdır.

3- Taleplerinizin sisteme girebilme-
sinin önkoşulu yeni haliyle toplumsal

emeği üretecek kesimlerin temsilcisi
olabilme kapasitenizle orantılıdır.

4- Bir önceki şıkta anılan önkoşul
yeni emeği tanımak ve onun kendi
kendisine yardım edebilmesi için ge-
rekli imkânları yaratmakla mümkün
olabilecektir. Süleyman Üstün’ün deyi-
mi ile “güzellikleri gösterebilmek” ge-
reker. Bir başka deyişle “devlet iktidarı
dolayımı ile elde edilenleri paylaşmak”
seçeneği karşısında “işçinin kolektif
eyleminin ürünlerinden bir kısmını
yine işçiye kazandırmak” seçeneğine
yüklenmek gerekir. İşçi kendi kendi-
sine yardımın yollarını ararken, top-
lumsal olanı savunurken, orada olmak
elzemdır. Hemen belirtmeli, ikinci
seçeneğe ağırlık vermek birincisinden
vazgeçmek değildir.

5- Yeni toplumsal ilişkiler, yeni
kendini tanımlama biçimleri, yeni an-
amlar üreten emeğin kendi kendisine
yardımının koşullarını yaratmak için
yeni tavır ve örgütler üretebilmek ge-
reker.

6- Bunun sonucu yeni bir sendikal
formdur. Yeni emeğin örgütü olmak,
fabrika dışında da bulunmak, işsiz ve
emekliler için yardım toplayabilmek,
üst gelir grubu işçiler için sosyal fa-
aliyet mekânı yaratmak, kısacası bu
insanların günlük yeniden üretiminde
söz sahibi olmak demektir. Anılan
yeni sendikal form –işsizlerin de sen-
dikalara üye olabilmesi ve sendikanın
yetkinin kendisinde olduğunu kanıt-

lamak için mahkemelerle uzun süreler
kaybetmesinin engellenmesi gibi- yal-
nızca kendisini düzenleyen hüküm-
lerle değil, toplantı ve gösteri yürü-
yüşlerinden tutun da vakıf ve dernek
kurabilme kapasitesine kadar, günlük
hayatın (yeniden üretim faaliyetinin)
bütün alanlarında bu formun işleyişi-
ni mümkün kılacak taleplerle birlikte
gündeme taşıyabilmelidir.

7- Sosyal politika -ne yekpare bir
beden ne de toplumun dışında ve üs-
tünde, bütün sosyal süreçlerden aza-
de mutlak bir güç olan- devletin ka-
rarlarına indirgenemez, o devlet de o
kararlar da “sosyal olanı üretenlerin”
örgütlenme kapasiteleriyle, dayanı-
sı-bilme iktidarıyla şekillenir. Değil mi
ki topluma karşı piyasaları korumak
düsturu ile sahne alanlar da devlete
dahil, değil mi ki -piyasanın dışında
durduğu ölçüde- anne sütü emeğin.
Sosyal politika da toplumu mümkün
kılanların üretebileceği siyasetin def-
terine tescillidir, bu defterin sadece bir
cüzü olarak ama.

8- Bu söylenenleri söylemeyi
mümkün kılan siyaset felsefesi yeni
değildir. Yazının teorik çerçevesi yeni
değildir. Yeni olan emeğin bugünkü
halleridir.

REFERANSLAR

Jessop, B ve Sum, N.-L. (2006) *Beyond the
Regulation Approach: Putting Capitalist Econo-
mies in Their Place*, Edward Elgar, Cheltenham.

KİTAP

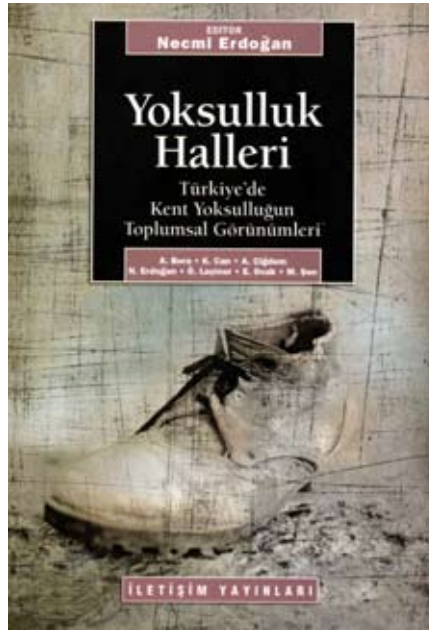
Yoksulluk Halleri: Türkiye'de
Kent Yoksulluğunun Toplumsal
Görünümleri

İki bölümden oluşan *Yoksulluk Halleri*, 960 sayfalık oylumlu bir çalışma. Birinci bölümde kitabın yazarları konuşuyor ve yoksulluğu değişik yönleriyle tartışıyorlar. İkinci bölümde ise, yoksulların kendileri, yoksul hayatlarını yaşarken nasıl konuşuyorlarsa öyle konuşuyorlar.

Kitabın birinci bölümünde makaleleri yer alan yazarların birinci hareket noktası, yoksulluğu yalnızca “ekonomik” bir kategori değil, “kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği, toplumsal bir durum” olarak kavramak. İkinci hareket noktası, yoksulluğu anlamak için, yoksulların dahil olduğu ya da dışlandığı kültürel ve siyasal süreçlerin, içinde yer aldıkları iktidar ilişkileri karşısındaki konumlarının, kendilerine ve başkalarına dair temsillerinin yoksulluğu açıklayıcı kapasitesi üzerinden yola çıkmak. Kitabın ciddi bir alan araştırmasına ve çok sayıda mülakata dayanmasının mantığı da burada yatıyor. Yazarlar, bu temel izleklerden hareket ederek yoksulluğu, yoksulların kendi hikâyelerinden açıklamaya çalışan bir yöntem izliyorlar. Yazarların amacı, Türkiye’de kent yoksulluğunun kültürel ve siyasal oluşumunu çözümlmek. Bu doğrultuda, yazarlar, kent yoksullarının yaşadıkları toplumsal koşulları, sömürü ilişkilerini, dışlanma süreçlerini nasıl anlamlandırdıklarını, siyasal söylemlerle nasıl ilişki kurduklarını inceliyorlar. Yoksulluğu sınıfsal ve kültürel hiyerarşiler, toplumsal cinsiyet, siyasal ve dinsel aidiyet, etnik köken ve toplumsal mekân eksenleri üzerinden çözümlüyorlar.

Kitabın ikinci bölümünde, İstanbul

Editör: Necmi Erdoğan
Yazarlar: Aksu Bora, Kemal Can, Ahmet Çiğdem, Necmi Erdoğan, Ömer Laçiner, Mustafa Şen
İletişim Yayınları, 960 sayfa

ve Ankara’nın yanı sıra Urfa, Erzurum ve Konya’nın yoksul mahallelerinde oturan 160 kişiyle yapılan mülakatların bir kısmına yer veriliyor. Yayınlanan mülakatlarda yoksullar, kendi hallerini, gördükleri muameleyi, yurt ve dünyayı, zenginleri, kadınları, erkekleri, manevi-yatlarını, milli duygularını, inanışlarını anlatıyorlar. Bu mülakatlar, resmiyete girilmeden, grameri düzeltilmeden aktarılıyor. Mülakatların her biri bir garibanın, bir arkasızın, bir horlanmışın acıklı, çaresiz ama yine de şükredici hikâyesi. Dertlerini, tasalarını, hayallerini, umutlarını, umutsuzluklarını bazen uzaktan uzağa tahmin ettiğimiz, arada bir aklımı-

za getirdiğimiz bizim görmediğimiz, bizi görmeyen, ama bizimle aynı göğün altında yaşayan insanların hikâyesi. Bu mülakatlar akademisyenler ve araştırmacılar için elbette sonsuz derecede ilgi çekici. Çünkü sosyal bilimlerin değişik disiplinlerinde ya da disiplinler arası çalışan araştırmacılar bu mülakatlardan sonsuz araştırma sorusu türetebilirler. Fakat kitap, aynı zamanda onu okuyacak olan herkes için de ilgi çekici. Çünkü, kitapta yer alan anlatılar, hayat diye bildiğimiz şeyin aslında bizim bildiğimizden ne kadar ayrı, bize ne kadar uzak olduğunu, dışımızda ve azlık diye bildiğimiz açlar sınıfının ne kadar içimizde ve çoğunluk olduğunu yüzümüze yüzümüze vuruyor.

Sözgelimi, Ankara’nın Mamak ilçesinin en yüksek tepesinin en yükseğinde, eşyalarını satarak ve sağdan soldan gelen destekle yaptıkları sıvasız, bir göz ve mutlak olarak kullandıkları bir girişten ibaret olan yuvalarında işsiz bir koca ve el işiyle üç kuruş kazanmaya çalışan bir karının iki çocuklarıyla sürdürdükleri hayat hakkında söyledikleri şu sözler, sadece onların değil, ama aslında hepimizin hikâyesinden bir kesit olarak dinlenebilir:

“Zaten bir alt tabaka olarak, ben kendim sokağa çıksam da, durum böyle demiş olsam, kendim rezil olduğum gibi, belki altı ay-bi sene cezaevinde yatarım. Bu da var işin içinde. ... Zaten Kemal Sunal’ın bi filmi var, Vurun Abalıya diye. Aynı onun hesabı, bunu garibana veriyorlar, gelen bi vuruyo, giden bi vuruyo yani. Ya, baktı ki ayağa kalkıyo, yürüyo; bunun hayatı sağlam, yürüyo diye bi tane daha vuruyo. ... Çözüm yok, şükrediyok. Belki biz de birgün, yani el içine garışırık. Bekliyok bakalım. ...” (s. 750-751).

Çalışma Hayatı Takvimi

Hazırlayan: Çiğdem ŞAHİN

3 MART CUMARTESİ

• TÜİK, 2 Mart 2007 Cuma günü yayınladığı haber bültenlerinde, Şubat 2007 ayında TÜFE'nin yüzde 0.43, ÜFE'nin yüzde 0.95 oranında arttığını açıkladı. TÜİK'e göre yıllık enflasyon TÜFE'de yüzde 10.16'ya, ÜFE'de yüzde 10.13'e ulaştı.

4 MART PAZAR

• Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu, "Dünyada 20 yıl çalışıp, 40 yıl emekli maaşı alan tek ülkeyiz. Bundan dolayı sosyal güvenlik sistemi açık veriyor" dedi.

5 MART PAZARTESİ

• Temmuz'da yürürlüğe girecek olan Sosyal Güvenlik Yasası'nın yurt dışına çalışmaya götürülecek olan işçi için ödenecek prim yükünü artırdığı, bu nedenle müteahhitlerin tepkisini çektiği öğrenildi.

6 MART SALI

• TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi'nin 2006 yılı sonuçlarına göre, 2006 yılında işsizlik rakamlarının ortalama yüzde 9.9 oranında gerçekleştiği öğrenildi.

7 MART ÇARŞAMBA

• TÜRK-İŞ'in Kayseri'yi ziyareti sırasında işçilerin örgütlenmesini soran Hollanda Kraliçesi Beatrix'e örgütlenme durumunu ve sorunlarını anlatan bir mektup yazdığı bildirildi.

8 MART PERŞEMBE

• 8 Mart Kadınlar Günü çeşitli sivil toplum kuruluşlarının düzen-

ledikleri toplantı ve etkinliklerle kutlandı.

• Türkiye'de işsizliğin sona erdirilmesi için 316 milyar dolar yatırıma ihtiyaç olduğu tespit edildi.

11 MART PAZAR

• HAK-İŞ Araştırma Bürosu tarafından kayıt dışına yılda 23.7 milyar YTL harcadığı tespit edildi.

12 MART PAZARTESİ

• Yaklaşık 210 bin geçici işçiye kadro verilmesini öngören yasa taslağının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ele alınacağı açıklandı.

13 MART SALI

• TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, Türkiye'de sendikaların 1980'den bu yana en kötü günlerini geçirdiğini belirterek, bu durumun IMF ve Dünya Bankası'nın uyguladığı ekonomik politikalar sonrasında Türkiye dahil tüm dünyada ortaya çıktığını söyledi.

• T. KAMU-SEN Şubat Ayı için yoksulluk sınırını 1.115 YTL olarak açıkladı.

15 MART PERŞEMBE

• TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu Ankara'da toplandı.

• OECD tarafından yapılan bir araştırmada, Türkiye'nin işsizlik sıralamasında dünyada beşinci sırada yer aldığı vurgulandı.

20 MART SALI

• Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Bakanı Murat Başesgioğlu, Sosyal Güvenlik Kanunu'nun 1 Temmuz'a yetişmemesi halinde ertelenmesinin normal karşılanması gerektiğini söyledi.

21 MART ÇARŞAMBA

• İşsiz sayısının yaklaşık 5 milyon kişi olduğu Türkiye'de İşsizlik Sigortası Fonu'ndan bugüne kadar 780 bin 471 kişiye işsizlik maaşı ödendiği açıklandı.

22 MART PERŞEMBE

• TES-İŞ Osmaniye Kadirli Eğitim Uygulama ve İş Eğitim Merkezi törenle açıldı.

24 MART CUMARTESİ

• Geçici işçilerin daimi kadro imkânı veren yasa taslağının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul edildiği öğrenildi.

26 MART PAZARTESİ

• TÜRK-İŞ 2007 yılı Mart ayı açlık sınırını 629.48 YTL, yoksulluk sınırını da 2 bin 50 YTL olarak açıkladı.

29 MART PERŞEMBE

• Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat Başesgioğlu, çocuk işçiliğinin önlenmesinde başarının yasal enstrümanların uygulanabilmesine bağlı olduğunu söyledi.

2 NİSAN PAZARTESİ

• Geçici işçilerin kadroya geçirilmesine ilişkin kanun tasarısı kapsamına çoğu büro işlerinde çalışan 40 bin geçici işçinin alınmadığı öğrenildi.

ÇALIŞMA TAKVİMİ

• Yaklaşık 40 bin geçici işçinin kadroya dahil edilmemesini eleştiren TÜRK-İŞ'e bağlı TEZ KOOP - İŞ Sendikası 1 Nolu Şube Başkanlığı kamu kurum ve kuruluşlarında sözleşmeli, taşeron, vekil gibi statülerde çalışan işçilerin tümüne kadro verilmesini istediklerini açıkladı.

4 NİSAN ÇARŞAMBA

• TES-İŞ Sendikası Başkanlar Kurulu, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç'ın katılımıyla Ankara'da yapıldı.

5 NİSAN PERŞEMBE

• Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşen TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç ve beraberindeki heyetin Başbakan'a, çalışma yasasına ilişkin beklentilerini içeren bir rapor sunduğu açıklandı.

7 NİSAN CUMARTESİ

• TÜİK verilerine göre yapılan bir araştırmada, 26 istatistiki bölge içinde işsizliğin en yüksek olduğu bölgenin yüzde 35.9 ile Mardin-Batman-Şırnak-Siirt olduğu tespit edildi.

14 NİSAN CUMARTESİ

• 300 sivil toplum kuruluşunun düzenlediği "Cumhuriyet Yürüyüşü" Ankara'da halkın büyük katılımı ile gerçekleştirildi.

18 NİSAN ÇARŞAMBA

• Türkiye'nin iş kazalarında ILO verilerine göre, Avrupa'da ilk sırada dünyada da üçüncü sırada olduğu açıklandı.

19 NİSAN PERŞEMBE

• Kamu kesiminde TÜRK-İŞ'e

üye işçilerin sayısının 1995-2007 yılları arasında yaklaşık yüzde 53 oranında azaldığı açıklandı.

6 MAYIS PAZAR

• TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, kamu sözleşmelerinin seçimlerden önce bitirilmesi için Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin'den randevu talep edildiğini açıkladı.

8 MAYIS SALI

• T.KAMU-SEN, 2007 Nisan ayına ait açlık sınırını 848 YTL, yoksulluk sınırını da 2 bin 217 YTL olarak açıkladı.

13 MAYIS PAZAR

• TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu uyararak, Sabah Gazetesi ve ATV'den, sendikaya üye oldukları için işten çıkarılan üç kişinin derhal işlerine geri alınmasını istedi.

14 MAYIS PAZARTESİ

• TÜRK-İŞ Yönetiminin, yaklaşık 318 bin kamu işçisinin merakla beklediği toplu iş sözleşmesi çerçevesinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin ile bir araya geleceği açıklandı.

16 MAYIS ÇARŞAMBA

• TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, kamu toplu iş sözleşmeleri için tekliflerini Hükümete sunduklarını, bir sonraki görüşmenin 30 Mayıs'ta TÜRK-İŞ Genel Merkezinde yapılacağını söyledi.

20 MAYIS PAZAR

• TÜRK-İŞ tarafından hazırla-

nan ve siyasi partilere gönderilen Öncelikli Talepler Bildirgesi'nde, siyasi partilerden sosyal devlette sahip çıkmalarının istenildiği bildirildi.

• TÜRK-İŞ Genel Başkanı Salih Kılıç, kamu toplu iş sözleşmelerinde Hükümetin hedeflenen enflasyon oranında zam önerisinde ısrar etmesine rağmen, bu doğrultuda yapılacak zamları kabul etmeyeceklerini söyledi.

27 MAYIS PAZAR

• Maliye Bakanlığı tarafından, sosyal güvenlik kurumlarının tedavi işlemleri ve ücretleri konusundaki esasların yeniden belirlendiği, anlaşmalı hastanelerin hasta kabulünde SSK, BAĞKUR ve EMEKLİ SANDIĞI ayırımı yapmayacağı açıklandı.

28 MAYIS PAZARTESİ

• Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun; SSK' nın, İşsizlik Sigortası Fonu'na yatırması gereken 295 milyon YTL'nin neden yatırılmadığını ve paranın nerede olduğunu bulmaya çalıştığı bildirildi.

• Türkiye İş Kurumu'nun toplam 2 bin 860 işsize eğitim vermek için ihale açtığı açıklandı.

30 MAYIS ÇARŞAMBA

• TÜRK-İŞ Genel Merkezinde bir araya gelen Hükümet ve TÜRK-İŞ yetkililerinin kamu toplu iş sözleşmelerinin teknik düzeyde sürdürülmesini kararlaştırdıkları açıklandı.

• Sosyal Güvenlik Kurumu ile anlaşılan 637 tıp merkezinin 1 Temmuz'dan itibaren SSK ve BAĞ-KUR'lulara ücretsiz ve sevksiz hizmet vermeye başlayacağı öğrenildi.

Mustafa Kumlu
Genel Başkan

M. Murat Aytemiz
Genel Başkan Yardımcısı

Hasan Tahsin Zengin
Genel Mali Sekreter

Mehmet Özyılmaz
Genel Araştırma ve Mevzuat Sekreteri

Mustafa Şahin
Genel Sekreter

Esat Durmuş
Genel Teşkilatlandırma Sekreteri

Bayram Eren
Genel Eğitim Sekreteri

TES-İŞ GENEL MERKEZİ: Şenyuva Mah. Meriç Sk. No: 23, 06510 Beştepe - Ankara Tel: (312) 212 65 10 (20 hat) Faks: 212 65 52 - 212 65 42

TES-İŞ ŞUBELERİ

ADANA ŞUBE (Başkanı): Mustafa ÖĞÜT
İnönü Caddesi TEKSİF İş Merkezi Kat:2 No:5 Seyhan-ADANA
Tel: 0.322. 352 34 44 – 352 48 00 Faks: 352 34 09

ADAPAZARI ŞUBE (Başkanı): Sedat ÇOKOL
Semerciler Mah. Yenibosna Cad. No:58 ADAPAZARI
Tel: 0.264. 282 33 40 Faks: 282 33 41

AFŞİN ŞUBE (Başkanı): Sıttık SERT
Afşin Bey Caddesi No:41 Afşin-KAHRAMANMARAŞ
Tel: 0.344. 511 42 68 Faks : 511 20 51

ANKARA 1 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Dural KARAKOÇ
Süleyman Sırrı Sok. No:2/11 Yenışehir-ANKARA
Tel: 0.312. 435 36 55 Faks: 435 29 40

ANKARA 2 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Mehmet KILINÇ
Karanfil Sokak No:34/ 7 Bakanlıklar-ANKARA
Tel: 0.312. 419 11 41-42 Faks: 419 26 86

ANTALYA ŞUBE (Başkanı): Hacı Mevlüt ÜNAL
Fabrikalar Mah. Hasan Tahsin Cad. 3002 Sok. No: 1 ANTALYA
Tel: 0.242. 334 34 00 Faks: 344 78 68

AYDIN ŞUBE (Başkanı): Mustafa AYDIN
Efeler Mah. Atatürk Bulvarı Eylül Sokak Piramit Sitesi No:2 Kat:1 AYDIN
Tel: 0.256. 225 89 54-213 62 02 Faks: 225 88 17

BALIKESİR ŞUBE (Başkanı): Ferudun YÜKSELİR
Gözem Sokak No:4 Kat:4 BALIKESİR
Tel: 0.266. 241 36 01 Faks: 241 67 61

BURSA ŞUBE (Başkanı): Necati İÇÖZ
Çakırhamam Temiz Cad. Sütmen İşhanı Kat:2 No:14 BURSA
Tel: 0.224. 225 58 71-221 40 02 Faks: 221 03 41

ÇAYIRHAN ŞUBE (Başkanı): Sinan TÜRKEK
Gazi Mah. İşçiler Sok. Nazmi Bıyıklı Pasajı Üstü Çayırhan-ANKARA
Tel: 0.312. 796 15 40 Faks: 796 03 02

DİYARBAKIR 1 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Ali ÖNCÜ
İstasyon Cad. Oryıl 20 Apt.Kat:2 No:3 DİYARBAKIR
Tel: 0.412. 229 39 94 Faks: 228 48 23

DİYARBAKIR 2 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Şükrü KAÇMAZ
Ofis İstasyon Cad. Kupık Apt. No:1 DİYARBAKIR
Tel: 0.412. 223 63 06 Faks: 224 83 20

EDİRNE ŞUBE (Başkanı): Adnan BAYRAKTAR
Talat Paşa Cad. Özdiç Pasajı Kat:1 EDİRNE
Tel: 0.284. 225 24 56 Faks: 212 53 33

ELAZIĞ ŞUBE (Başkanı): Hayrettin TAŞKIN
Bosna Hersek Bulvarı No: 17/C ELAZIĞ
Tel: 0.424. 233 92 25 Faks: 236 07 62

ERZURUM ŞUBE (Başkanı): İsmail BİNGÖL
İsmet Paşa Cad. No:4/2 ERZURUM
Tel: 0.442. 234 76 75 Faks: 233 53 52

ESKİŞEHİR ŞUBE (Başkanı): Ünal DAR
Ulus Cad. Bili Sokak No:12 ESKİŞEHİR
Tel: 0.222. 233 27 86 Faks: 234 41 56

İSPARTA ŞUBE (Başkanı): Mustafa KAYA
Mimar Sinan Cad. Halı Sarayı C Blok Kat:2 İSPARTA
Tel: 0.246. 218 36 13 Faks: 218 29 01

İSTANBUL 1 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Ersin AKMA
Sivritaş Sok. Elbir İşhanı No:18/3 Mecidiyeköy-İSTANBUL
Tel: 0.212. 217 43 97-98 Faks: 217 40 00

İSTANBUL 2 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Nevzat ÖZBAY
Büyükdere Cad. No:56/2 Mecidiyeköy-İSTANBUL
Tel: 0.212. 275 72 30-31 Faks: 266 17 42

İSTANBUL 3 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Hüseyin OZİL
Mithatpaşa Cad. No:5 Kat:4 Daire:30 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 0.216. 412 45 50 Faks: 412 65 42

İZMİR 1 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Seydi ÖNDER
1401 Sokak Bastıyalı Apt. 24/A Kahramanlar-İZMİR
Tel: 0.232. 421 70 89 Faks: 422 39 23

İZMİR 2 NO'LU ŞUBE (Başkanı): Hüseyin İNAL
1356 Sokak Gökdemir Apt. No:1/3-4 Alsancak-İZMİR
Tel: 0.232. 421 45 79 Faks: 421 07 62

KAHRAMANMARAŞ ŞUBE (Başkanı): Lütfi ERGİN
İsmetpaşa Mah. 12. Sok. Gizem Apt. No:16 Kat:1
KAHRAMANMARAŞ Tel: 0.344. 221 36 94 Faks: 221 36 95

KAYSERİ ŞUBE (Başkanı): Rifat PAKKAN
Sahabiye Mah. Kanal Cad. No:6/2 KAYSERİ
Tel: 0.352. 231 21 40 Faks: 222 72 67

KONYA ŞUBE (Başkanı): Mehmet SOLAK
Alaaddin Cad. Zafer Çay Bahçesi Arkası No:19/2 KONYA
Tel: 0.332. 351 20 18 Faks: 350 66 62

KÜTAHYA ŞUBE (Başkanı): Eşref ERDEN
Ethem Erdiç Cad. Ali Kalfa Çarşısı Kat:1 KÜTAHYA
Tel: 0.274. 224 56 22 Faks: 224 56 23

SAMSUN ŞUBE (Başkanı): İrfan ÜNLÜ
Şevketiye Cad. Erçallar İşhanı No:1 Kat:2 SAMSUN
Tel: 0.362. 231 38 00-01 Faks: 233 28 48

SİVAS ŞUBE (Başkanı): Tevfik GÜVERİ
Hükümet Meydanı Meydan Ticaret Mrk. No:303/4 SİVAS
Tel: 0.346. 221 18 60 Faks: 221 39 16

SOMA ŞUBE (Başkanı): C. Tayyar GÜZEL
Gazi Osman Paşa Cad. No:1 Soma – MANİSA
Tel: 0.236. 613 53 62-613 23 36 Faks: 613 10 33

ŞANLIURFA ŞUBE (Başkanı): Ramazan DÜZME
Esentepe Mah. Temiz. Sok. TES-İŞ Ap. ŞANLIURFA
Tel: 0.414. 313 79 03 Faks: 313 21 85

TRABZON ŞUBE (Başkanı): Cengizhan GÜNDOĞDU
İskender Paşa Mah. Sümer Sok. İhsan Bey Kültür Mrk. Ark.
PK.17 TRABZON Tel: 0.462. 326 49 64 Faks: 323 30 19

VAN ŞUBE (Başkanı): Naif BALANDI
Bahçıvan Mah. Zübeyde Hanım Cad. Odalar İş Mrk. No:5 K: 2 VAN
Tel: 0.432. 216 19 99 Faks: 216 18 74

YATAĞAN ŞUBE (Başkanı): Fatih ERÇELİK
Yeni Mah. İnönü Bulvarı Ünal Toksöz Cad. No:22/B Yatağan - MUĞLA
Tel: 0.252. 572 69 66 Faks: 572 25 03

ZONGULDAK ŞUBE (Başkanı): Ahmet HASANEFENDİOĞLU
Terakki Mah. Dereici Sk. Aydın İşhanı No:2 Kat:2 ZONGULDAK
Tel: 0.372. 253 01 95 Faks: 253 10 89